

קיצור שלחן ערוך

לחבר הגאון המפורסם רשכבה"ג מוז"ר שלמה גאנצפריד זצ"ל

ועל דגלו ספר

שערים מצויינים בהלכה

חלק שלישי

כולל הלכות פסח תשעה באב ראש השנה יום כפור
סוכות חנוכה ופורים

כשמו כן הוא. מכיל כל חירושי דינים והלכות השכיחים. בטעם ונימוקם. סותח שער לרופסי לתשובה. למצוא פתרון לשאלות ובעיות. המתחרשות יום יום. מתוך גלויי הטבע והמרע והתקרמות הטכניקה. מציין ומאסף כל השיטות והרעות שונות. המפורדים בספרי רבותינו. ושו"ת ראשונים ואחרונים. למספר אלפים. ומן ספרים יקרי המציאות. ולרכות כתבי יד שכאו אחריהם. הארות והערות על רברי האחרונים. מכאר כל הענינים שלא נתבארו כל צדכן בספריהם.

חברתי בעזר צורי וקוני

שלמה זלמן ברזין

חוס"ק ברנוביל — ברזקלין, נ. י.
לפנים רב וראש הישיבה בכוראפעסט

שנת תש"ו
ניו יורק

איסור השנת נבול ידוע מן התורה

להשיג אצל המחבר:

RABBI SOLOMON BRAUN

523 Saratoga Avenue

Brooklyn 12, N. Y.

HY. 8-5916

מכירה הראשית אצל:

בית מסחר והוצאת ספרים

ד. סעלדהיים

P. FELDHEIM

Publisher and Bookseller

45 Essex Street, New York 2, N. Y.

Printed by

TWERSKY BROTHERS

1555 Macombs Road, Bronx 52, N. Y.

ש ל מ י ת ו ד ה

תודה וברכה להרבנים הגאונים המפורסמים מנהיגי אגודת הרבנים דארצות הברית וקנדה ה"ה הרב ר' ישראל הלוי רזנברג שליט"א יו"ר הנשיאות ונשיא „עזרת תורה“, הרב ר' אליעזר זילבר שליט"א חבר הנשיאות ונשיא „ועד הצלה“, הרב ר' יהודא ליב זעלצער שליט"א יו"ר נ ומנהל, הרב ר' יוסף אלי' הענקין שליט"א מנהל „עזרת תורה“ הרב ר' חיים צבי קריגער שליט"א מזכיר ומנהל „הועד לעניני עגון“, בעד עזרתם הממשית והמוסרית לסידור והוצאת ספרי זה לאור.

תודה וברכה להרב הגאון רב פעלים המפורסם מו"ה דר. אלי' יונג שליט"א בעד תמיכתו והתענינותו להוצאת והפצת ספרי יעזרו הש"י להמשיך עבודתו הפרויה.

תודה וברכה לה„יוניטעד פוירווים פאר ניו אמעריקענעס“ וביחוד למנהלי „עניני הרבנים והחרדים“ ובראשם מר. בנימין שניידער נ"י, והרב יצחק טריינין שליט"א, והרב ירמיה פישמאן שליט"א. בעד הספקתם המלאה בכבוד הראוי. הטיבה ד' לטובים ולישרים בלכותם.

דברים אחרים

בואו שעריו בתורה וכו' הנני מודה על העבר שספרי הקמן שהתחלתי להוציא אשתקד לאורה. כולם הודו שמצאו בה ברכה. בתור ספר שימושי לכל רב ומורה. כי מברר ומלבן השאלות השונות. שגולדו מהמצאות החדשות. ותנאי החיים שבזמנינו באו פנים חדשות. ודברי הגאונים. שהכל אליהם פונים. נכתבו במקומות מפוררים. בין הפלפולים ומעשה חידודים. וקשה לחפש במסמונים ללקט הדברים שהם לעולמים. ובפרט אחרי המלחמה. שגם הרבנים ותלמידי חכמים פרודים על המחיה ועל הכלכלה. מצאו כאן משען ומשענה ומסייע להאיר עיני חכמים בהלכה.

שערי תשובה אשיב עוד להשואלים. באמרם שגם אחרי שמצאו הלכות מצויינים בשערים. אין עוד בזה להם לכל צרכיהם. כי לא ידעו אחרי מי לגרור במעשיהם. שבלתי נפסק בו הלכות לעולמים. אמנם בספרי הקודם השבתי להם. ויותר ממה שכתב כאן כתב שם. אבל כדי שאשיב להשואל כדי מחסורו. אביא דברי בעל חפץ חיים שהצטיין בזה יותר מכל חכמי דורו. ששאלו אותו מדוע קרא לחיבורו „משנה ברורה“. הלא הוא מסודר על השלחן ערוך ונאח יותר השם „הלכה ברורה“. והשיב דאין בידינו לומר על הלכה שהיא ברורה אם אינו מפורש במשנה וגמרא. או בראשונים שדבריהם הם ככתובים בתורה. וכל אחד מהאחרונים מביא לשימתו מקורות נאמנים. ואי אפשר להכריע בין ההרים הרמים. אם לא מי שלבו רחב כפתחו של אולם. ועל כן נאח יותר שם משנה ברורה. ואחרי שעומדים לפניך כל האחרונים במערכה. יש לך משפט תבחירה. עפ"י כללי תוראה ודרכי התורה. וראה בדברי אביהן ורבן של ישראל. הוא הגה"ק משינאווע בעל דברי יחזקאל. (פ' סוכות). דחו"ל שאמרו דדופן עקומה עד ד' אמות כשרח רמזו בזה גם לשאר מצות דאם אפשר לו לעשות המצוה כהלכה מח טוב ואם לפעמים ע"י הכרה אינו יכול לצאת כל הדעות להלכה. אז עכ"פ אם עושה כדעה אחת מן הפוסקים הגדולים יש לו שורש בד' אמות של הלכה. והוא שורש בקדושה אבל אם מעוקם יותר מן ד' אמות [של הלכה] אזי פסולה ואין לו שורש בקדושה עכ"ה. ואקוח כי ימצאו בזה תשובה בהלכה.

שערת בשרינו יסמר. בעלות על לבינו חורבן הדור. והיהדות החרדית
היו הלוך וחסור. וקדשי עמינו מתפלשים באפר. ועוד הרוח
סועה ומער. מפרק הרים וגדר. ונשארנו כתורן בראש ההר. נמששים
באפילה כעור. ואין לנו אל מי לפנות אם לא אל הספר. ואלה הדברים
אשר יעשה אותם האדם. וכזה תתחדש ימינו כקדם. ומלאה הארץ דעה
כמים לים מכמים. ואז לא נבוש ולא נכלם. ויתן את נקמתו בעשו ואדם.
השונא ליעקב כידוע ההלכות.

המחבר

מפתח לקצור שלחן ערוך

סימן		סימן	
קכד	הלכות תשעה באב	קז	דיני חודש ניסן
	דני תשעה באב שחל בשבת	קח	דיני החטין והקמח למצות
קכה	או באחד בשבת	קט	דין המים
קכו	לעשות זכר לחורבן	קי	דיני הלישה ואפיית המצות
קכז	הלכות תענית יחיד	קיב	הלכות בדיקת וביטול חמץ
קכח	דיני חודש אלול		איזה חמץ אסור להשהות
קכט	הלכות ראש השנה	קיג	בפסח ואיזה מותר להשהות
קל	דיני עשרת ימי תשובה		דיני ערב פסח ודיני
קלא	דיני ערב יום כפור	קיג	אפיית המצות
קלב	סדר ליל יום הכפורים		דיני מכירת חמץ ונוסח
קלג	הלכות יום הכפורים	קיד	שטר מכירת חמץ
קלד	הלכות סוכה		דיני ערב פסח שחל
קלה	דין ישיבת סוכה	קטו	להיות בשבת
קלו	הלכות לולב ושאר המינים	קטז	דיני הגעלה
קלז	דיני נטילתן וסדר ההקפות	קיז	קצת דינים מלוקטים לפסח
	דיני חושענא רבת,	קיח	דיני הכנת הסדר
קלח	שמיני עצרת ושמיחת תורה	קיט	סדר ליל פסח
קלט	הלכות חנוכה		הלכות ספירת העומר
קמ	סדר ארבע פרשיות	קכ	וימי הספירה
קמא	הלכות מגילת	קכא	הלכות תענית צבור
	הלכות משלוח מנות איש		דינים מן שבעה עשר בתמוז
	לרעהו ומתנות לאביונים	קכב	עד תשעה באב
קמב	וסעודת פורים	קכג	דיני ערב תשעה באב

לוח המפתחות עפ"י א"ב

הלכות פסח

עמור	
	אבל ראה "בכור" "סדר"
	אונן ראה "בריקה" "סדר"
	ארבע כוסות אם אין לו יין כשר אי יקה סתם יינם למצות ר' כוסות
קכ	
קכ	אפייה בענין מצות אפויים שלוקחים מהשוק קמח מצה שעושין מהם כרורים (קניירליך) אם הוא לבן כסולת יש חשש בו
קכ	מצות הרקים שנעשו במכונות באיזה סימן מכירים שכבר נאפו יפה
קכ	מצות שנאפו בתנור על נייר
קא	מצה שנתכפלה או נתנפחה
ס, סא	ראה "תנור" "מצות מצוח"
קיא, קיב	באר באר שנמצא בו חמץ
	בדיקה — וביטול אם לא ברק בליל י"ד ולא ביום י"ד
סח	אם יברוק ביו"ט עצמו
סח	אונן בליל ארבעה עשר
	מי שבא מהדרך והוא עיף ויגע אם מותר להמתין עם הבריקה עד שישן קצת
סח	אם מותר לברוק באור החשמל (עלסקטרי)
סט	בענין בריקת החניות והבתים שרחוקים מביתו החדרים והמקומות שמוכרים לעכו"ם אם צדיכים
סט, ע, עא	בריקה
ע	בענין המנחג שמניחין פתותי לחם
עא	אם ביטל חמצו ובא אחר וזכה בו
עא	הביטול של יום תהיה קורם המכירה או לאחר המכירה
עב	

עמור	
עג	אי יכול לעשות קטן לשליח שיברוק ויבטל דאח „שבת“
צט	בהמות ישראל שיש לו בהמות ורוצה להאכילם חמץ דאח „חלב“
פג, פד	בכור בענין תענית בכורים אם יש מקום להקל לאדם שקשה לו להתענות
פד	בענין המנהג שנוהגים להקל ע"י סיום מסכת סיום משניות ומסכתת הקטנות ומי שגמר חיבורו
פה, פה	אי הוי ג"כ סעודת מצוח אבל בכור אם מותר לו לילך לביהבנ"ס לשמוע סיום מסכת
פה	
צז	גר נר שמת והניח חמץ בכיתו ועבר עליו הפסח נברי שנתגייר בתוך ימי הפסח
צז	אם הנברי שקנה החמץ מהישראל נתגייר בתוך ימי הפסח
צז	
צז, צח	דאר — דרך חמץ שכא לו על ידי הדאר אם נכלל בכלל המכירח
צח	אם בא לאחד חבילה בימי הפסח וכשפתחו דאה שיש בו חמץ דאח „סדר“
	הספר דאח „ניסן“ „ערב פסח“
סב	השגחה — הכשר אי יש נאמנות לנשים באפיית חמצות יין שדף שנשלח בלי חותם על ידי נברי או ע"י חראד
קיג	יין שדף שיש עליו חבשר מרב מוכחק ויש אומרנא קצת על חשש חימוץ
קיד	
קד	הגעלה בלים שלקח מנברי ואין ניכר אם בכר נשתמשו בהם תנורים חקטנים שמכוסים בכיפה ונעשו מפחים
קד	דקים והסיקו מכחוצ
קו	בענין הבשר תנודי גאו וצדדיו מכונה של חמץ אם מותר להגעילו לצורך מצות של פסח
קז	
קח	בלי זכוכית שמכשלים בחם על האש ולא מתפקעי
קח, קט	בלים שמהותבין בזכוכית מכפנים

לוח המפתחות

ט

עמור

	כלים (נביע כסף) ששותין מהם יין שרף מהו להנעילם
קז, קו	שינים תותבות של זהב וכסף ועצם ואפשר להסירם מים שנרתחים מזיעה שנמשכים בהם ררך צינורות וקנים אי הוי ככלי ראשון
קז	אי מותר להנעיל בזיעה רותחת או בשאר משקין
קט	ער איזח זמן מותר להנעיל בערב פסח
קי	
פא	זמן זמן איסור חמץ לאכילה ולמכירה
פב	אם מכר החמץ בשעה ששית או לאחר חצות ראה "שטר מכירה"
עג	זריעה אם מותר לזרוע חטים בקרקע יום או יומים קודם פסח
	חטים נשמים שיררו על השבלים שכבר נתיבשו בל צרכן ואין צריכים ליניקת הקרקע
מא	חטים שיש ספק בהו אם יררו עליהם נשמים
מא	חטים שקודם הקצירה ראו בהם שהם נפוחים
מא	מלחלוהית חטים
מא	אם נפל טל על החטים
מב	חטים שהם מרפשים וכרומח
	סימן הבקוע בחטים להכיר בהם שהבקוע הוא מחמת חימוץ
מב	ביצר בורקים החטים לידע שיש ששים נגר
מג	הבקועות ומצומחות
	חטים שהם ממקומות רבות אי צריכין לברוק
מג	מכל מקום בפני עצמו
	חטים שיש בהם הרבה מצומחות אם מותר לערב
מג	לכתחלה בכשרים
	חטים שנמצא בהם זרעונים שקורין קנאביל
מד	ציבולים
מח	חטים ששינו את מראם הטבעי
	חוללה חוללה שאין בו סכנה אם מותר לאכול אורז ומיני
	קטניות ופירות יבשים שנהגו לחחמיר ורברים
קטז, עו	מבית מרקחת
קיה	אי מותר לו לאכול חמץ ררבנן או משחו
	אי מותר לו לקחת תרופה שיש בה תערובת חמץ
קיט	ע"י שכרוכה באובלעטין

לוח המפתחות

עמוד

אי מותר לו סמי רפואה שיש בה תערובת חמץ
 שנפסל מאבילת ארם ולא מאבילת בלב
 קיט ראה „מרקחת

חלב בענין שתית חלב מבהמה האובלת חמץ
 תינוק שיונק מנכרית אם צריך לרקרס שלא תאכל
 קיט המנסת חמץ
 קב

חלה מצות שחוברבו ברכים בניירות ביוחרים אם מצטרפין
 לחלה
 קד אם שבח ולא הפריש חלה ובכר נחשבח ליל יו"ט
 קד אם חבירו שלח לו מצות שמורים ובאו בליל
 קד יו"ט ולא הפריש חלה
 קג שבת שחל בו ערב פסח ושבח ולא הפריש חלה
 מפת של שבת

טחינה ניקור הריחים הוא מצד הדין או מצד המנחג
 חטים שטוחנים בריחים שיש להם קנים גבוהים
 מה והקמח עולה ויורד דרך שם
 מר, מו נוחנים סלסול לטחון בריחים של יד
 לח באיזה אופן מותר לטחון חטים בשבת
 לח ראה „שמורח"

יין ראה „סדר"

כדור העולם מי שהוא באמריקה ויש לו חמץ באירופא
 ששם מקרים הזמן אי אולינן בזמן איסור החמץ
 פ בתר הבעלים או בתר מקום החמץ
 פ מי שעובר על קו התאריך וניתוסף לו או נחסר לו
 פ יום אחד ביצר יתנהג באיסור חמץ ובסדרים
 ראה „ספירה"

לא יראה מי שקנה חמץ לאחר הפסח ונורע לו שהוא
 צו חמץ שעבר עליו הפסח
 פו חמץ של חרש שומח וקטן
 פו חמץ של קטן שסמך על שלחן אביו
 עד מצא חמץ בביתו ביום טוב
 עד אם יש לו שאלה והוא ספק איסור „בל יראה"
 ראה „גר", „תערובת חמץ", „מומר", „שותפות"

עמוד

נד, נג	לישה באיזה אופן מותר ללוש תחת אויר הרקיע
נד	שיעור העיסה כמה תהיה ואי יש לחלק בין זמן הש"ס לזמנינו
נד, נה	העיסה שלשין ע"י מעשה מכונות כמה גדולה מותרת להיות
נה	באיזה אופן מותר להוסיף קמה בעיסה רכה אם הוסיפו קמה בעיסה רכה אם מותר אותן המצות לתתן בתכשיל
נה	אם רקרו קמה בכית שיש שם מצות אפויות
נו	באיזה בלים מותר ללוש
נו	אגן או מעגילות ממכונות שיש בהם הריצין וסרקין
נו, נז	אגן שנשאר בו שיורי עיסה ושפכו לתוכה מים וכבוש בו כל הלילה
נז	מעגילה של פסח שהחליף בשל חמץ ורירד בה המצות
נו	מלה שנילוש בעיסה
נה	כמה שיעור מיל בשהה בעסק העיסה
נה	מצה שהזורת תחת המעגילה בשכבר היתה מתוקנת
נט	האם יש קפידא שהמצות תחיינה דוקא עגולות
צו	מומר חמצו של מומר שעבר עליו הפסח
ק	מומרים שמוכרים חמצם ע"י חרב וכימי הפסח עושים סחורה בחמצם
צז	ישראל שיש לו אשה נכרית אם חמץ שלה נ"ב אסור לאחר הפסח
צו	האם מותר למכור הרכה חמץ למומר ממוך לפסח מפני החשש "לפני עור"
מח	מים שלנו הטעם שצריך דוקא מים שלנו
מח	מים שהם צלננים ככפור או מרדו ככלי מדת החום וראו עליו שהם צוננים אם מותר ללוש בהם
מח, מט	אם עבר ולש בשונג במים שלא לנו
מח	אם אי אפשר לו לקיים מצות מצה אלא ע"י שילוש במים שלא לנו
מט	בענין שאיבת מים שלנו מן מכונת נחלת מים (וואסערליימונג)

עמוד

	מים שנשאבו מבעור יום (לא ביהשמ"ש) אם
ג	מותר ללוש בהם
ג	מים שהיו בהחדר שחתנור האופין בו הוא שם
ג	בענין המנהג שאין שואבין על ידי עבו"ם
נא	מי נשמים שנלקטו מהאוויר אם צריכים לינה
נא	כאיזה אופן מותר לערב מים פשוטים במים שלנו
	אם מותר לשאוב מים שלנו בערב שבת או במו"ש
נא, נב	בין השמשות
	בלוי שהיה בו מי פירות אם מותר ליתן בו
נא, ג	מים שלנו
נא	בלוי שהיה בו דבר חריף אם מותר למים שלנו
	במה חלוקי דינים בענין שפיכת מים שלנו
נב	במקום מת

מכירת חמץ אם מותר למכור החמץ לגוי טמן

פו	בית החולים מחממלה שיחדוהו לחולי ישראל
	והמנהל הוא ג"ב ישראל ויש שם מיני מרקחת
פו, פז	שיש בהם חמץ האם צריך למכרם
פו, פח	אם מחמת אונס לא נמכר החמץ
	חנות של חמץ שנמגר ונחתם בכח הממשלה וחוא
פח	לא מכר עם החמץ
	חמץ שנלקח מיד הגנב לבית הממשלה עד
פח	חקור חרין
	ממשלה שנתנה חוק שכל התבואות עומדים תחת
פח	פקודת באי בוחם ואין רשות למכרם רק להם.
	וכן בעלי המזיגה שאין להם רשות למכור היי"ש
פט	ביחד לאחד בלי רשות הממשלה
	אם מותר למכור שאור ושמרים בין החמוצים
פט	שיהיה מוכן לו מיד לאחד הפסח
	חמץ שנתנפחה וכתבו עליה פסוקים וחשובה
	לו או עוגה קטנה מצריק אחד שסגולה לו אם מותר
פט	למכרה בין החמוצים שתשאד לו לאחד הפסח
	מי שהניח חמצו בחדר של חבירו שלא מדעתו
	כדי בשימכור חבירו את חמצו יהיה זה בכלל
פט	המבירה
צא	אם הגוי שמכר לו את חמצו מת בתוך ימי הפסח

לוח המפתחות

עמוד

	אם הגוי נתפס להמשטרה בימי הפסח ואי אפשר לקנות ממנו בחזרה
צא	כלים שמכרו להגוי עם החמץ אם צריך טבילה
צד	מחדש לאחר הפסח
	אם הגוי שקנה החמץ עומד בחנותו ומוכר לכל הבאים האם מותר להישאר לשמור שם שלא יגנוב מהממון
צח	אם הבית מושכר לו בתנאי שלא ישכרנה לאחרים
צה	האם מהני השכירות לצורך מכירת חמץ
	אם עשה תנאי בשטר שאם לא יתן הגוי מעות עד עשרה ימים צריך לחזיר החמץ
צו	ראה "זמן" "שטר מכירה"

מכונה ראה "לישה" "מצת מצוה" "תנור"

מצת מצוה באיזח מינין יוצאין ידי חובת מצה

סג	ואי מצטרפין כל המינין לכזית
סנ	קמח שניסקלה בתנור אם יוצאין בה
סו	מצה שנילושה במי פירות או עם תערובת מים
סז	מצח שאחר אפייתה בשלח במים או שראח בכלי שני
סח	מצה השרויה במים או בין או שנפרדה לקמח
סח	אם יוצאין במצה גזולה או שלקחה בהקמח ובשאלח
סח	אם יוצאין במצח הבלועה בה איסור רדבנן
סח	אם יוצאין במצה שהוא משנה שעברה
סח	אם יוצאין במצח שעופשה
סח	מצה שלא נאפית לשמה ונתערבה בהאפיות לשמה
סח	אם הוציא מצח טרה"ד לרה"י בשבת שחל בו פסח
סה	מצות שנאפו בשונג בליל שבת שחל בו פסח
סה	מצח שנאפה על ידי חום השמש
סה	מצות שנעשו על ידי מעשה המכונה שחולך בכח העלעקטיר
סח	אם העוסק בהמצות הוא עכו"ם או חרש שוטח
סז	וקטן או מחלל שבת
	תחרשים הנולדים מבטן אמם ובבתי ספר לומדים

עמוד

עמהם כתב ולשון ומדברים בלשון עלגים אם
 סח מותרים לעסוק במצות מצוה
 מי שהגיע לכר מצוה ולא ידעין אם הביא
 לו כבר שני שערות
 ראה "מים שלנו" "סדר"

מרור ראה "סדר"

מרקחת סמים שמנקים בהם השיניים (צאהנפולווער)

עו ונתר חומץ הפחמי (זארא ברויזע)
 עו חינן אספעדין סאכארין ושאר דברים
 מכית מרקחת
 עט כל מיני בשם ותמרוקים (פארפומע) שיש בהם
 עח תערובת חמץ
 עו בורית (זייה) שיש בו תערובת חמץ
 עו אם יש להאמין להרופאים באמרם שאין חשש
 חמץ במרקחת
 ראה "חולח" "תערובת חמץ"

ניסן מעלות החדש ניסן

לה בענין צדוק הדין והספר בחדש ניסן
 לה בענין המנהג שנהגו אחרים מהחסידים להוציא
 לה ספר תורה לקריאת הנשיאים
 לו בענין חיוב הדרשח בשבת הגדול
 לו בענין קריאת שם "שבת הגדול"

סדר אם אין לו יין בשר אם יוצא מצות ד' בוסות בסתם יינם

קב בענין ברפס שלוקחין פטרושלין והאם צריך הסיכח
 קבו בענין מרור שלוקחין חסא ותמכא ואי יוצאין בצנון
 קבא בענין חרוסת
 קבא מי שהוא בדרך ואי אפשר לו לקיים מצות
 הלילה אי מותר לילך ביו"ט לעיר הסמוכה שהוא
 חוץ לתחום
 קבב בענין מנהג הנר"א שלקח ב' מצות והנהגים
 קבג ליקח י"ב חלות בשאר השבתות
 קכג בענין המנהג סידור הקערה ומפה בין מצה למצה
 קכד כיצד משערין את הכוס אם טחזיק רביעית
 קכז אבל אם ילכש הקיטל. ואונן בליל פסח
 קכח נשים אם חייבות באמירת חהגדה

עמוד

	אם אבל מצה בלא ברכת „המוציא” אם יצא ידי חובת מצה
קבו	שנים שהם במקום שאין להם אלא כזית אחד ביצר חולקין
קבו	מי שיש לו שני כזיתים לשני חלילות ולחבירו אין בלום
קבו	מי שיש לו כזית מרור מצומצם או שני כזיתים לשני חלילות ביצר יתנהג לכריכה
קבו	בענין ברכת „על אכילת מצה” „על אכילת מרור”
קבח	אי יש היתר לאדם חלוש לאכול מרור פחות מכזית ולברך עליו
קבח	בשר שבשלוהו ואח”כ צלאוהו או לחיפוך ובשר ששהה ג' ימים בלא מליחה שאין לו תקנה אלא צלי אי מותר לאכלו בלילי פסחים
קבט	דנים צלויים אי מותר בליל פסח
קבט	אם יש חתן בליל הסדר ביצר יתנהגו עם השבע ברכות

קלא	ספירה בענין שיש נוהגין לספור אחר הסדר
קלא	מי שספר בחלום הלילה אם יצא ידי חובתו מי שלא ספר בלילה ובשבת אנרת למחר כתב בו „יום פלוני לספירה”
קלב	בענין שאיזה בעלי הוראה הורו שגם בשבת פ”א לספור יספור להלאה בכריכה
קלב	מי שאינו יודע איזה ספירה היא האם יספור שני ספירות מספק
קלב	מי שנוסע בימי הספירה על קו התאריך ממערב למזרח שנחסר לו יום אחד או ממזרח למערב שניתוסף לו יום אחד ביצר יתנהג עם ברכת הספירה
קלכ, קלג	אונן בימי הספירה
קלג	בענין נשואין ואיסור תספורת
קלד	יש שנוהגין שלא ללבוש בנד חדש בספירת
קלח	

סיום ראח „בכור”

פג	ערב פסח איזה מלאכה אסורה בערב פסח
פג	אי מותר בו לצבוע בנד שיראה בחדש
לה	אי מותר לעשות בו הספר למת

עמוד	
פח	כענין אפיית המצות לאחר חצות ראה „ככור“ „שבת“
קטו	צוקר האם יש איזה חשש חמץ כסתם צוקר האולטרמרין שנותנים בהצוקר ללכנו ויש מזייפין
קיד	אותו מתערוכת חמץ ראה „תערוכת חמץ“
	קטן ראה „לא יראה“ „חולה“ „תינוק“ „מצה מצוה“
קיב	קטניות יין שרף או שמן שנעשה מקטניות
קיג	שמן שנעשה מפרחי שמש (זאנען בלומען)
קיג	פולין וערשים הירוקים והן עוד בשרביטן
קיג	קמח מתפוחי ארמח
	קמחא דפסחא ראה „שמורח“
	רפואה ראה „חולה“ „מרקחת“ „תינוק“
	שבת ערב פסח שחל בשבת ושבת לכרוק החמץ כליל י"ג ונזכר עצמו בשבת
ק	מתי ימכור החמץ קודם חצות של ערב שבת או לאחר חצות
ק, קא	אם מותר לבשל בבלי של פסח ויערה לשל חמץ
קב	אם שבת ולא מכר חמצו קודם השבת
קב	אם אין לו חלות לשבת האם מותר לו לאכול מצה
קב	אם מותר לאכול מצה מפוררת ומבושלת לקיים סעודה שלישית
קג	אם אומרים „עבדים היינו“ בשבת זה
לו	ראה „חלח“
	שותפות יש לו שותפות עם גוי בחמץ ועבר עליו הפסח שני ישראלים שותפים בחמץ והאחד מכר חלקו והשני לא מכר
צט	שכר אי מותר לעמוד ולשמור על עבודת יין שרף או שאר חמוצים ולקבל שכר משמירתו
קיו	אי מותר לסרסור להסוחר תבואה שיש בה חימוצים
קיו	אי מותר לסרסור חמץ בין מוכר ללוקח
קיו	

לוח המפתחות

עמוד

	שמורה	חיוב השמירה „לשם מצה" הוא מן התורה
לז		או מררבנן
לז		אם מותר לעשות הקצירה והטחינה על ידי עבו"ם
		באיזה אופן מותר לשלוח קמה שמורה על
לח		ידי עבו"ם
		קמה שנשלח ע"י הראר או שנתמשכן באוצר
לח		המשטרה של עבו"ם
		קמה שנמחן ע"י עבו"ם והיהודים המשגיחים
לח		היו ישנים שם
		אם נמחן בריחים שטחנו בה מלח אם מותר
מז		לשמורה
		האם יש חילוק בחיוב השמורה משעת קצירה בין
לט		ארץ ישראל ובבל לשאר ארצות
		מי שהיה זהיר בשמורים ורוצה להניח זהירותו
לט		אי בעי התרה
		מי שזהיר בשמורה ובירך „המוציא" על פשוטה
מ		בחשבו שהיא שמורה ואין לו אחרת
		אם מחויבים ליתן להעניים מעות חטים למצות
לט		שמורה
		אם מותר לערב מצות או קמה פשוט בשמורים
לט, מד		לבטלו
		דמים שיש בהם מבוקעות ומצומחות אם יש
מב, מג		אופן להכשירם לשמורה

שרויה בענין מצות שרויה שהרכבה מחמירים והרכבה מקילים
 המנהג שנוהגין להקל ביום אחרון של פסח
 ראה „לישה"

שטר מכירה שטר מכירה שנפסל מהמשלח מפני שאין
 לו חותמה (פאסט - מארקען)
 שטר מכירה שנפסל מפני שנכתב בלשון עברית
 אם שבה לחתום שמו של המוכר
 אם שבה לכתוב שם הנכרי הקונה
 אם שינה שם של הנכרי הקונה
 אם לא נכתב הזמן לא היום והחדש והשנה
 אם נכתב זמן שנה שלאחריה
 אם נתחלה ונתן להנכרי השטר של אשתקד

עמור

אם נכתב ונחתם בי"ג ניסן ונשכר החרד רק על
ט' ימים

צג

שטר שנכתב בו שקיבל ערבון והוא לא קיבל
אם אין להגוי ערבון האם ילוח לו ברי שיתן
לו הערבון

צג

האם צריך לפרוט רוקא כל מין חמץ
אם לא כתב שטר מכירה אלא מכר סתם ע"י
קנין בסף

צר

צר

צר

צ

צ

צ

אם עשה קנין שנוהגין בריניהם

אם מעכב מסירת המפתח

מכירת חמץ ע"י בח חרשאה

אם מכר חמצו בכח הרשאה לשני רבנים

אם יכול הרב למכור חמצו של אחר שלא ביריעתו

צא

בשאינו בביתו

רב שהורשע למכור החמץ ונכתב החרשאה על

שמו ונחלח הרב ומסר רב שני את חרשאה זו

צא

להגוי חקונה

ראה „מכירת חמץ“

צא

קט

תינוק תינוק שמוכרה לו לאכול ולשתות חמץ

ראה „חלב“

תערובת חמץ מין בשאינו מינו שנתערב ויש בו טעמו

עח

עח

עח

עח

עח

עח

עח

עח

עח

עח

עח

עח

עח

עח

עח

עח

עח

עח

עח

עח

וממשו

אם אין בו טעמו שיש ששים נגר האיסור

אם יש בו טעמו ולא ממשו שהסירו האיסור משם

מין במינו שנתערב ויש רוב נגר האיסור אבל

אין ששים

רין חמץ נוקשה

דבר המעמיר. או מילתא דעביר למעמא

דבר שנתבשל בבלי של חמץ

יין שרף הנעשה מתבואה וקטניות ותפוחי ארמה

פפירוסין שנרבקין ע"י חמץ ומבאק שמריחין

נקלט בו טעם יין שרף

שמן למאוד שנעשה מרגן ומעורב בו מין סם

שנפסל מאבילת בלב

יין שרף חמוצה שהממשלה פוסלת אותה לשתיה

על ירי שמערכת בה מין סם אבל הנוכחי מכס

יכולים לתקנו בחזרה

לוח המפתחות

עמוד

עח בענוין שיש בו חלק כעשרים אחוזים ספירט חמץ
 עט סם המות שנותנים לפני העכברים ומעורב בו חמץ
 מין סם שנעשה מתערובת חמץ ונותנים בהיין
 קטו שיתאדם

תערובת המץ בפסח חמץ שנתערב בערב פסח בלח או

קי ביבש
 קיא כלים שנאסרו ממהו בפסח אם מותרים לשנה
 הבאה
 קיא כלים חמוצים שעמדו יותר מי"ב חדש ובשלו
 בהם בפסח
 קיא דנים שנשלחים ממקום למקום ומניחים פרוסת
 חמץ עם יו"ש שישארו חיים
 קיא, קיב משהו אם אוסר בשל הפקר או של גוי

תנור אי מותר לאפות המצות בתנורים הקטנים הנעשו מפחים

נג דקים והאור מהלך תחתיהם (בראטרער)
 נט תנורים שניסקים ע"י כח העלעקטריציטעט
 ס תנורי העלעקטרי וטסים טובבים בענול ועליהם
 מניחים המצות
 נט מצות שנאפו בחום כח השמש
 ס תנורי עלעקטרי שבאופן אנטומטי נכנסים המצות
 להתנור שהמה יריעה אחת חלק אחד המרודד הוא
 על השלחן וקצה השני הוא בתנור ואחר האפייה
 ס נפרכות לחטובות.

הלכות תענית ציבור ותשעה באב

קמח **אונן** — אבל אונן ואבל אם ילך לביהכנ"ס בתשעה באב,
 קמח ואונן אי חייב בנעילת סנדל

קנא **בנין** לבנות בית בתשעה באב

קמ **ברכה** בענין ברכת שהחיינו בשבתות של בין המצרים
 אם נטל פרי ובירך ברכת הפרי אי יבדך גם
 קמ שהחיינו

קלן אם שכח מהתענית ובירך על המאכל ונזכר מיד

קמנ **בגד חדש** אי מותר ללבוש טלית חדש או בגד שצבעו או
 שהפכו

לוח המפתחות

כ

עמור

בשר אי יש מקום להקל בעיר גדולה לשחוט ולמכור בשר

קמא

מראש חדש ער ת"ב

בשר מבושל שנשתייר משבת אי מותר לאכול בט'

קמב

ימים

קמב

אי מותר לאכול בשר בראש חודש אב

קנג

בענין אכילת בשר כליל מוצאי תשעה באב

קמ

גילוח גילוח הזקן, ושער הצרעין להאשה

גילוח להכעל ברית ותגלחת ראשונה לקטן שנשלמו

קמר

לו שלש שנים

קמז

הספד אי מותר להספיד מת בתשעה באב

קנו

זכר לתורבן בענין המנהג שמסילין בזה

תולה ראה „רפואח“

קלט

כלי שיר אי מותר ללמוד חכמת המוזיקא בבין המצרים

קלט

מי שאומנתו לנגן בכלי שיר

מילה ראה „פריון הכן“

קנג

נשואין כליל מוצאי תשעה באב

קלז

חתן ביום חופתו והיא תענית ציבור

קלז

חתן ביום חופתו והיא תענית ציבור

סיום סיום ממסכתות הקטנות בנון מסכת סופרים, בלה,

קמב

ארר"ג אי הוי סעורת מצוה

סעודה המפסקת רין סעורת המפסקת ואי מותר לשתות

קמה

אז שכר

קלה

עננו אם שכח ואכל בתענית צבור מהו שיאמר „עננו“ בתפלה

מי שמסופק אם יתענה מהו שיהא ש"ץ בשחרית

קמז

ולומר „עננו“

קנא

פריון הבן אם יש מילה ופריון הבן בתשעה באב

קלז

צום גדליהו אי הוי בכלל נרחה

קריאה בתורה אי בעי רוקא עשרה או ששה עב"ם לקרות

קנב

„ויחל“

עמור	
קנג	מהו שיעלח לתורה מי שאינו מתענה
קמד	רחיצה — טבילה אי מותר להזיע במרחץ בערב שבת חוון
קנ	אי מותר חפיסה וטבילה להאשה בתשעה באב
קלח	רחיצת פיו במים בשחרית
קלח	רפואה אי מותר ליקח תרופה ומרקחת בתענית ציבור
קמט	חולה בתשעה באב
	שבת תשעה באב שחל במוצאי שבת אי נכון להאריך
קנד	בסעודה ג'
	חולח שאוכל בתשעה באב ומבדיל על חכום אי
קנח	מוציא נם אחרים
קנו	תענית בענין גזירת תענית ציבור
קנח	בענין תענית יחיד ביום הראשון מחשבוע
קנט	תענית שובבי"ם
קנט	מי שנפל מידו ספר תורה וקשה לו להתענות
קמז	תפילין בענין הנחת תפילין בבקר בתשעה באב
קמז	מי שאוכל בתשעה באב מהו שיניח תפילין בבוקר
קמח	תורה אי מותר לכתוב חידושי תורה בתשעה באב
	הלכות ראש השנה
קעב	אגוזים בענין המנהג שאין אוכלים אגוזים בימים הנוראים
קסח	אונן אונן מהו שיוציא אחרים בתקיעת שופר
קסה	אם הוא החזן והש"ץ אם מותר לו להתפלל
קסא	אלול אי מותר לעשות נשואין בזמן חיסור הלבנה בחדש אלול
קסא	טעם שנקרא ערב ראש חדש אלול „יום כפור
קסא	קמז"
קסב	בענין תקיעת שופר בחדש אלול
	בית הקברות בענין המנהג שהולכין לבית חסברות קורם
קסז	ראש השנה
קסז	כהנים אי מותרים לילך על קברי הצדיקים
	בענין ששנור במי העולם דמי שלא היה על קבר
קסח	אבות שבע שנים טוב לא ילך
	ברכת המזון אם שכח יעלה ויבא בברהמ"ז בר"ח האם
קפא	יחזור לראש

עמוד

	כדור העולם מי שהולך במדבר ואינו יודע מתי שבת ויודע
	יום החדש וחל ראש השנה בשבת שקבע לו
קעז	אי נדחה תקיעת שופר מפני שבת זה
	מי שנוסע על קו התאריך וניתוסף לו שני
קעח	שבתות מפני הספק אי נדחה מצות שופר
	מילה מי שדר בכפר ויש לו שם בן למול ואין לו שם שופר
קעז	איזה נדחה
	מכונת שמיעה חרש שאינו שומע אלא ע"י בלי שעושה
קעט, קפ	לאזנו אם חייב בשופר
	סימנין בענין הדברים שאובלין בליל ר"ח לסמני מילתא
קעב	
קסג	סליחות בענין זמן אמירת סליחות
	אם יש מילה בביהכנ"ס מהו שיאמרו תחנון
קסו	בסליחות
	פתיחת ארון אי מותר לישב בעת פתיחת הארון הקודש
קעג	
	קריאת התורה בעובדא שנמדו פרשתא דיומא עם הדביעי
קעג	
	ראדיו מי שהוא במקום אונס אי יוצא מצות שופר ע"י
קעט	שמיעה מראדיו, מליפון
	ראה „מכונת שמיעה“
	שופר מי שאינו יודע לתקוע בצד ימין, ובענין הבעל מסרא
קעד	מי שבא לביהכנ"ס לאחד שנמדו ברכת שופר
קעד	וקודם התקיעות
	אי עונין „ברוך הוא וברוך שמו“ על ברכת
קעה	שופר
קעה	בענין אמירת יהי רצון בין התקיעות
קעו	מי שמתפלל ביחידות אי יתקע על סוד הברכות
קעו	בענין תקיעות דבלחש
קפא	מי שאוכל קודם תק"ש אם צריך לקדש מקודם
	ראה „אונן“ „מילה“ „מכונת שמיעה“ „ראדיו“
	„תחומין“ „כדור העולם“
	שליח ציבור סרים סומא וחרש אי מותרים להיות ש"ץ
קסד	ש"ץ שהוא בהן והולך לבית הספרות לשורר
קסד	ח„מלא“
קסד	בענין בגדי חזנים שעשוין בכגדי הכוברים

עמוד

קסד	קטן שנעשה בן י"ג שנים ולא ידעין אי כבר הביא ב' שערות
קסד	שני ש"ץ האחד בן תורה ואינו נשוי וחשני אינו בן תורה והוא נשוי מי קודם
קסח	מי שמוחזק לתקוע ביום א' דר"ה והשני ביום ב' וחל ר"ח בשבת מי נדחה
קסח	הוחזק לחתפלל וחדחיק נרוד על איזה שנים ואח"כ חזר האם אבד חזקתו
קסו	בענין פרישה ג' ימים קודם ראש השנה ראה „אונן"

קפב	שחיטה בענין המנהג שלא לשחוט בראש השנה
קפט	שמטה בענין כתיבת פרוזבל בשנת השמטה
קעז	תחומין איש צבא שאין לו מנין ושומר במקומו ונותנים לו חופש בערב יו"ט ולשוב למשמרתו ביום ב' דר"ה

קסט	תפלה בענין נגוני הימים חנוראים
קע	בענין המנהג שמתפללין בקול רם בר"ח ויוח"כ אם יודע שאמר „ובכן תן פחדך" ומסופק אם סיים „המלך הקדוש"
קע	אם טעה בליל ראש השנה ולא אמר „המלך הקדוש"
קעא	בענין המנהגים אי אומרים „כנונא" „במה מדליקין" ו„ברכו בתרא" בחל בשבת

הלכות יום הכפורים

קפט	אבל אם יאכל סעודה המפסקת על כסא וספסל שליח ציבור שנעשה אונן אם מותר לחתפלל לפני התיבה ראה הלכות ר"ח
דח	אכילה ראה „חולח" „ערב יום כפור" „עינוי" בר מצוה ראה „עינוי"
	הבדלה נר עלעקטרי אי הוי בכלל נר ששבת שיבדילו עליו כמוצאי יוה"ב

עמוד

	חוללה חוללה שאין בו סכנת אי מותר לו אוכלין שאינן ראוין לצורך רפואה
קצה	אם יש לו מיתוש על הלשון אי מותר לו
קצה	להריח פיו במי תרופה
	אם יש איסור אכילה ע"י שמכניסין לו אוכלין
קצו	בחוסן דרך הלחולת
	איש בריא שמרגיש בנפשו שמוכרח לו לאכול
קצט	ושיבא לירי סכנת
קצט	אם מותר להחוללה להתמיר על נפשו שלא לאכול
	חולי נכפה או חולי שגעון ושוטה שנתן לו הרופא
	תרופה שישתת ממנה שנה תמימה ולא יחסר
ר	אפילו פעם אחת
רא	חולי עינים שאם לא יאכל הוא כסכנת עינים
	ראה „מעוברת“ „מנסת“ „רופאים“
קפח	טבילה טבילת ערב יום כפור הוא מנהג או מצוה או חוכה
קפח	אי פוסלת חציצה בטבילת ערב יום כפור
	עיון „קרי“
קפח	כפרות מקורים להמנחג שעושין כפרות בכל עשי"ת
קצ, קצא	מלקות עניני מלקות ומכות מדרות
קצה	מים בענין שהאחרונים הכריעו שחייב כרת על שתיית מים
	מעוברת מעוברת קודם לארכעים יום ואי לא אכלת מתעקר
קצט	ולרח
קצט	מנקה שמינקה ולך של חברתה אי מותרת באכילה
קפר	נשואין אי יש מקום להתיר נשואין בעשי"ת
	אם יש חתונה בין יוח"ב לסוכות אי יתענו
רו	החתן והכלה
קצה	נעילת הסנדל אי נכון לילך בקאלאשין של גומי
	נרות האם צריך נר לאכיו ונר לאמו או די באחד, ואם
קפט	נתייקרו חנרות האם די באחד לכל חנפטרין
	אם שכח להדליק מחו שיאמר לעכו"ם בבין
קפט	השמשות שידליק
	סעודה ראת „ערב יום כפור“

לוח המסתחות

כה

עמור

	עשי"ת כאחר שנכשל כאשת איש אם מחויב להודיע לבעל
קסג	האשה
	נכשל באחותו כשהיתח קטנה אם צריך להודיע
קסג	להחתן שהוא כהן
קסג	נסע במהירות בעגלת סוסים והרג נפש מישראל
קסו	ערב יום כפור אי גם נשים חייבות במצות אכילת ערב יו"כ
קסו	מי שאינו מתענה ביוה"כ מחמת אנסו אי יש
קסו	עליו מצות אכילת ערב יו"כ
קסו	שיעור אכילת ערב יו"כ ואי מחויב כפת
קסז	אי גם כלילה שלפני ערב יו"כ יש מצות אכילה
קצא	מי שלא אכל בערב יוה"כ ער שהגיע זמן תוספת
רא	עינוי בענין שיעור אכילת פרס
	כששוהח החולה בין אכילה לאכילה כרי אכילה
רא	פרס אי צריך לברך בכל פעם
	מי שנולד ביהשם"ש במוצאי יוה"כ אי חייב
רב	בעינוי מן התורה כשימלא לו י"ג שנים
קפז	פיוס בענין שאמרו חכז"ל דת"ח ינקום וינטור
	קריאת התורה מי שאכל ביוה"כ"פ מחמת אנסו אי מותר
רב	לו לעלות לספר תורה
קצו, קצז	קרי מי שראה קרי כיוה"כ"פ אי יש מקום להתיר לו סכילה
קצז	בענין אם ראח קרי ותיקונו
	רופאים אי סומכין על רופאי עכו"ם ורופאי ישראלים
ד	המופרים
	ראח „חולח"
קצו	רחיצה אי מותר גם כזמנינו לרחוץ הכלה את פניה
	תפלת יוה"כ"פ בענין שיש נוחגין שאין לובשין חסיטל
קצכ	בשנה ראשונה לאחר חנשואין
קצג	בענין הוצאת ס"ת קודם „כל נדרי"
	יוה"כ"פ שחל בשבת אי אומרים מזמור לרוד
קצג, קצד	ו„לכה דודי"
קצד	אי מזכירין נשמות בשנה ראשונה לימי אכלם
קצד	אם טעה בנעילה ואמר „כתכנו" תחת „חתמנו"
קצד	אי נכון חרכר לחרליק נרות ע"י עכו"ם בתפלת
	נעילה

עמוד

הלכות סוכה וארבע מינים

	אתרוג אתרוג שהי' בו השיעור ואח"כ נתקטן, או שיתקטן בתוך ימי החג אי יוצאים בו עכ"פ כשיש בו עוד השיעור
רכא	אם הוא ארוך ורק וברחכו אין לו השיעור רק אם מצטרפים גם האורך
רכא	אתרוג שהוא עקום וכפוף
רכא	אתרוג שהונח תחת המטה אי יוצא בה ידי חובתו
רכא	אתרוג שנבלע בו איסור
רכב	אם ניטל העוקץ ואפשר לחברו בחזרה ע"י מחט
רכב	אם ניטל פטמתו ועריין מחובר כמיעוטו
רכב	אם ניטל השושנתא בחוה"מ ואפשר לחברו ע"י מחט
רכב	אם אי אפשר לידע אם היה בו פיסם וניטל או הוא מתחלת ברייתו
רכב	אתרוג שניטל הפיסם נתערכ באתרוגים שנרלים בלא פיטמות
רכב, רכב	אי מברכין על אתרוג היכש בשעת הדחק
רכב	ראח "ברכה" "גזל" "כבוש" "מורכב" "מוקצה" "נטילת לולב" "ערלח" "קנין" "קטן" "שמטה"
רל	ברכה אי יכול לקיים מצות לולב במקום מטונף בלא ברכה
רלא	כא עם לולבו באמצע ההלל ונטל בלא ברכה מהו שיברך אחר הלל
רלא	אם הביאו לו לולב באמצע החלל מהו שיברך באמצע חלל
רלא	אם נטל חלולב ואחר הברכה וחנענועים ראח שאין בו הערכה או שחהרס פסול
רלא	אם האתרוג של חבירו טחורר משלו אי יברך על של חבירו
רכט	
	גזל גזל חבירו אתרוג אי יכול לומר לו לאחר סוכות הרי שלך לפניך
רלו	חזיק אתרוג טהודר של חבירו אי יכול לפטור עצמו בשל פשוט
רלח	לקח אתרוג ובירך עליו ואח"כ ראח שהוא פסול על יום ראשון אי מחויב לשלם לחסוכר
רלח	

לוח המפתחות

כז

עמוד

	לקח לולב מחבירו על מנת להחזירו ולא החזירו
רלח	האם יצא בו ירי חובתו ראה „תערובות“
רכז	הרס הרס שנשרו העלין
רכז	אם יש לו רק הרס אחר והוא קמום
רכח	אי מותר להוסיף על ההרסים
	הושענא רבה קצת נוהגין שתוקעין בשופר בין הקפה
רלז	להקפה
רלח	אי מותר ללעוס האתרוג בחושענא רבה
	הידור מצוה אם יש לו אתרוג מיוחד ובעיר אחרת אין כלום
רל	אי מחויב לשלוח להם אתרוג שלו
רלז	הקפה אם האבל מקיף בלולב
רו	השתתה אי מותר לקצוץ אילן מאכל לצורך עשיית סוכה
	יום טוב אי מותר לתלוש העלין מהלולב ביו"ט לעשות
רכט	האגורה
	סוכה שנפלה ביו"ט אי מותר להעמידה בחזרה
רי	ע"י עכו"ם
	אם הוסר הסכך ביו"ט והשיכו בחזרה אי מותר
רי	לשבת בה
	אי מותר לעבור בנהר בספינה או לעלות ולירד
ריד	במעליה לקיים מצות סוכה
	ישיבה בסוכה כשהגשמים יורדין ורלתות חגג סגודין אי
רז	עריף לאכול שם מכביתו
	בענין שאמרו חז"ל רהיושב בסוכה כשהגשמים
ריו	יורדים נקרא הריוט
ריט	משמש בבית החולים אי חייב בסוכה
	שלוחי מצוה המסבלין שכר בער עבודתם אי
רכ	ג"כ פטורים
	תפילין ולולב או לולב וסוכה איזה מהם קורם
ריט	אם אי אפשר לקיים שניהם
	בענין הפלוגתא אי בליל שני זמן ואח"כ סוכה
רטו	או להיפוך
	כדין סוכה שאינה ראויה לישן בה אם יוצא בה
רטז	מצות אכילה

עמוד

רכב, רכב	כבוש אתרוג שכבוש כחומץ וכמים או כרכש
רלג	לולב והדס שכבוש במים
רכג	לולב לולבים הגדלים כאילני סרק שאין מוציאים תמרים לעולם
רכג	אם סופו שיתייבש בתוך ימי החג
רכג	נשכרה השררה ותלויה למטה
רכד, רכה	מורכב כרין אתרוגים המורכבים וסימנן
ריא	מוקצה תלה אתרוג כסוכה לנוי האם מותר להסירו ולתת לאחר לצאת ידי חובתו ולקבל מחירו
רל	נמילת לולב אם יוצא מצות ר' מינים כמחובר
רלכ	מי שאין לו יד ימין וידיים וזרועות
רלכ	איש אחד והוא כשנים שיש לו שני ראשים ושני זוגות ידיים
רלא	בענין הנענועים נוסח אשכנז ונוסח ספרד ראח „כרכה“
רו	סוכה פרנס המטונה על הציבור אי מותר לו לחטוב עצים ברבים לעשות הסוכה
ריא	אי מותר לסתור סוכתו בחוה"מ
ריב	אי מותר להשתמש תשמיש מנונה ברפנות הסוכה לאחר סוכות
ריב	שיחת חולין ולשחק כקוביא בסוכה
ריג	מי שישן כסוכה אי מותר לו להשתין שם בעביט דאח „סכך“ „ישיבה כסוכה“ „השחתח“ „יום טוב“
רו	סכך אי מותר לסכך כזכוכית
רו	סכך ממחצלאות הקלועות מקנים רקים
רח	סכך שנעשה מקנים רקים מחוברים על סוכב במסמורות או ע"י רבס
רט	סכך שנצבע בצבע
רט	וילונות העשויים מקש וקנים קלועים ובכל השנה נשתמשים לאכסדרת הבית
רכז	ערבה אם אין לו רק ערבה אחת
רכח	ברין שיקצוץ הנוי הערבה משרחו
רכט	ערבה שנתלשה ביו"ט זאי מותר לומר לעכו"ם לתלשו במיו

עמור

אי נכון ליקח הערכות מהקטנים הסוככים בעיר
למכור

רלו

רבו

ערלה אתרוג של ערלה

סתם אתרוגים הכאים מארץ ישראל אי צריך

רבו

לחשוש שמא הם של ערלה

רבו

לולב והרס של ערלה

ראה „תערוכת“

רלר

קנין אי נכון לקנות הארבע מינים לפרוע אחר החג

אותן הקונים אתרוגים סמוי מן העין אם טוב

רלד

אם רע כמשהקין בקוביא

קטן לולב של אשתקר שהיה ביר הקטנים אי יוצאים בו עתה

רלו

ביום ראשון

קטן שהוא תגר ומוכר הר' מינים הקונה ממנו אי

רלו

יצא ירי חובתו

רבו

שמטה אתרוגים מארץ ישראל בשנת השמטה

שמיני עצרת אם טעה בשמיני עצרת כתפלה ואמר „הג

רלט

הסוכות“

הטעם שמקילין במרינותינו שאין יושבין בסוכה

רלט

בשמיני עצרת

שמהת תורה אי יכולין שנים לעלות לחתן תורה או לחתן

רמ

בראשית

העולה לחתן תורה אי יכול לעלות גם לחתן

רמא

בראשית

רמא

אי יכול האכל לעלות לחתן תורה

רמא

דיקר לפני הס"ת וקרע בגר חבירו אי חייב לשלם

תערוכת אתרוג שניטל הפיטם ונתערב באתרוגים הגרלים

רבכ, רבג

כלא פיטמות

רבו

אתרוג של ערלה שנתערב בכשרים

רלד

אתרוג הנזול שנתערב בתרי

הלכות חנוכה

אסור להשתמש לאורה אי גם הנרות שמוסיפים בכל

רמט

לילה אסור להשתמש לאורה

עמוד

דנא	אבל — אונן דאח בקצור ש"ע (קל"ט סעי' י"ב — ט"ו) אי אומרים „הלל" בבית האבל
רמז	ברכה טעה כאחת מהלילות והרליק פחות מהסכום ונזכר האם צריך לכרך בשמשלים הסכום
רמז	התחיל להרליק ולא בירך ונזכר כשכבר הרליק אחת או יותר אי צריך לכרך על השאר
רמח	חיח בו פתילות ישינות וכסכוד שיש בו שמן והרליק ואח"כ נזכר אי צריך לכרך
רמח	בענין הרואה נר חנוכה וחוא לא מדליק שצריך לכרך, ורין הרואה נ"ז בשבת
רמח	גר האם מכרך הגר „שעשח נסים לאכותינו"
רמכ	הספר בענין הספר וצירוס הרין בחנוכה
רמה	הידור מצוה אי עדיף להרליק בשמן זית ודס נר בכל לילה או נרות שעוה ולהוסיף בכל לילה
רמח	חולה מי שהוא חולה ואין יכול לקום ממטתו אי נכון להושיט לו המנורה שירליקה או שירליק אחר המנורה כמקומח הראוי
רמט	אי גם חולה אסור להשתמש לאורה
רמד	חשמל — (עלעקטיר) אי מותר להרליק בנר העלעקטרי או גאז דאה „פתילה"
דנב	יארצייט מי שיש לו יום שנתו (יארצייט) כימי חנוכה חושבין לפי ימי החודש
רמה	מנורה הדברים שראוין לעשות מהן מנורה ויש להם רין קרימה
רמה	נרות שעוה אי בעי מנורה או די להדכיקן על השלחן
רמו	בענין שאין אנו מדליקין מבחוץ כפנס שיש לו דפנות זכובית
רמכ	משחק בענין המנהג שמשחקין בחנוכה
דנא	נותר מנר חנוכה אם קידש אשח כמותר נר חנוכה
דנא	אם מח שנשאר בצלוחית נ"ב בכלל מותר נר חנוכה

עמוד

	נסיעה אם הוא על מסילת חברול או על האוירון האם חייב בהדלקה
רמו	בשהוא אינו בביתו האם מותר לו להדליק ולא לסמוך על סח שמדליקין עליו בביתו
רנ	
רמט	סומא אי יכול לחוציא אחרים בהדלקתו
	פתילה אי מותר להדליק בבלי שהשמן דולק בו בלא פתילה אלא ע"י קנח של זכוכית דק וחלול
רמד	
	קטן שנעשה בר מצוה בשבת חנוכה אי יכול לחוציא אחרים בהדלקתו בערב שבת
רמט	
	קריאת התורה אם לא היה מנין ביום ראשון ונתקבצו ביום שני אי מתחילין מהקריאה של אתמול או קורין להלאה
רנא	
רנב	אם החליפו סדר הקריאה בימי חנוכה
	שבת אם שכח והדליק מקודם נר שבת אי מותר לו להדליק נר חנוכה
רנ	
	אם חל יום ראשון בשבת ושכח והדליק בליל שבת אי צריך לברך עור חסעם ברכת שהחיינו בשמדליק במוצאי שבת
רנ	ראה „ברבח“ „קטן“
	שמן — שומן שומן וחמאה שנאמרו מכשר בחלב אי מותר לנר חנוכה
רמג	
	חלב או שמן זית שיש בו תערובת שומן חזיר אי מותר לנר חנוכה
רמג	
רמד	שמטה שמן של ארץ ישראל בשנת השמטה

הלכות פורים

	ארבע פרשיות אם שכחו לקרות פרשת שקלים או שאר הפרשיות
דנג	
דנג, דנד	אי גם הנשים חייבות בפרשת זכור
דנד	אי מותר לקרות קטן למפטיר בר' פרשיות
דנד	אם אין עשרה או ספר תורה בפרשת זכור
דנד	אדר בענין שאמרו חז"ל משנבנם אדר מרבין בשמחה

עמוד

- אבל** אבל בתוך שבעה אי מותר לקרות המגילה בציבור רנט
- אי מותר לאבל בתוך שנתו לנגן ולשמח אחרים רסב
- ביון שאמרו דאין אבלות בפורים אי מותר גם לפתוח חנותו רסב
- מי שמת לו אביו או אמו ולא נודע לו ושעת אחת קודם פורים נודע לאנשי ביתו האם צריך להגיד לו משום אמירת קדיש רסב
- אם יום השביעי הוא בפורים אי מותר לילך לביה"ק לומר ההשכבה רסב
- אי שולחין מנות להאבל רסז
- אי נוהג אבלות בשושן פורים ואי מספידין בו רסח
- אונן** ראה קיצור ש"ע סי' קמ"א סעי' ב"א
- אלם** אי מחויב בשמיעת מגילה רס
- בר מצוה** אם נעשה בר מצוה בפורים ושלח מנות קודם פורים והגיע לחבירו בפורים רסח
- הלואה** אי מקיים מצות מתנות לאביונים במחילת הלואה רסח
- חתונה** אי החתן והכלה מתענים בפורים קטן רסח
- כלי מכונה** אם הבעל קריאה שומע בכבודות בלי בלי מכונה רנט
- מנות — מתנות** אם הביא בעצמו המנות ולא ע"י שליח רסד
- אם שלח מנות להעני האם קיים בזה גם מתנות לאביונים רסד
- בשנותן מעות האם קיים בזה גם מצות מנות רסד, רסה
- אם שלח לו דבר מאכל ואח"כ נודע שהיה טריפה רסד
- אי יוצאין בדבר דלהמשלח אסור ולהמקבל מותר רסד
- אם שלח לחבירו קודם פורים והגיע לידו בפורים רסח
- ראה "אבל" "בר מצוה" "הלואה"
- מחצית השקל** בענין מחצית השקל שנהגו ליתן רנו
- מגילה** אי מותר לקרות המגילה קודם צאת הבוכבים רנח
- אי נכון לצאת במגילה ע"י ששומע מביהמ"ד לתוך ביתו רנח
- ראה "אבל" "אלם" "כלי מכונה" "סומא" "ראדיו" "שבת"

עמוד

רסז	מלאכה בענין שאין עושין מלאכה בפורים
רסג	מוקף חומה אם מאמינים לכותבי דברי הימים שמחזיקים על עיר שהיתה מוקפת חומה
רסג	בן מוקף חומה שזמנו בט"ו שהלך לעיר שזמנו בי"ד אי מותר לו לעלות לתורה ראה „שבת”
רס	מנהג בענין שאמרו מנהג עוסד הלכה
רס	סומא אם סומא מחויב לשמוע המגילה
רסו	סעודת פורים אי בעי סעודת פורים פת ובשר
רנז	ראדיו אי יוצאין קריאת המגילה ע"י שמיעה מראדיו קולדרם טיליפון ראה „כלי מכונח”
רסא	שבת אם חל פורים בערב שבת ולא קראו המגילה כל היום עד ביהשמ"ש
רסג	אם חל ט"ו בשבת דהמוקפין חומה קורין בי"ד והוא בדרך בלא מנין עשרה
רנה	תענית אסתר מי שמצטער בפורים ע"י התענית שמא תמול
רנה	אם יש ברית מילה האם צריך להתענות

ההשמטות מהחלק חקורם (הלכות שבת
ויו"ט) ומהחלק הזח ושמות הספרים
וחמכרים שהנאתי כם, יודפסו
בחלק הכא

קצור שלחן ערוך

קז. דיני חודש ניסן. וכו' ג, סעיפים.

א כל חודש ניסן א) אין אומרים תחנון ולא צדוק הדין ב) ואין אומרים צדקתך בשבת במנחה, נוהגין מראש חודש ואילך לקרות בכל יום פרשת הנשיא שחקריב בו ביום, וכיום שלשה עשר קורין פרשת בהעלתך ג) עד כן עשה את המנורה שהוא נגד שבטו של לוי ¹.

שערים מצויינים בחלכה

א) כל חודש ניסן עיי' בספר אנרא דבלה [לחנה"ס מהרצ"א טדינוכ] (פ' פסודי) דבאותו הי"ב ימים הראשונים מניסן המח בה כללי ל"ב חדשי השנה כל יום רומז לחדש שלם וזכי הראות יכולין להתבונן בכל יום איזה מאורעות יהיה בחדש שנגר היום ההוא וכבוד אדמו"ר מוה"ר יעקב יצחק מלובלין היה בותב ברוח קדשו בכל יום מח שיחיה בכל חרש בנודע ובאותו השנה שנתבקש בישיבה של מעלה בחדש מנחם [אב] לא בתב רק עד מנחם [אב] עיי"ש, וראיתי בספרים דמח"ט נקרא ניסן „אביב" אותיות אביב רומז שהוא אב ל"ב חדשים.

ב) ולא צדוק הדין עיי' בש"ע (סי' תכ"ט סעי' ב') דאין מספידין בו ועיי' בדדושי חצלה (דף מ"ו) דלהגיד שבח המת באדם חשוב מותר וכן בתב בש"ע הנר"ז (סי' תכ"ט) דלחכם בפניו בעוד שלא נסבר מספידין, ועיי' בישועת יעקב (או"ח סי' ת"ב) שהספיד לת"ח ב"ד בניסן ביון דאינו מדינא דנמרא יש להקל לת"ח וכ"כ הפמ"ג (סי' תקמ"ז ס"ק ד' מ"ז) דלחכם בפניו מספידין אפי' בערב פסח אחר חצות עיי"ש.

ג) קורין פרשת בהעלתך בהרבה מקומות חיו נוהגין לקרות פרשת הנשיאים מספר תורה והוא נובע מהנה"ס מדאפשיץ והנח"ס מחרצ"א מדינוכ ועיי' בדברי תורה (ח"ז אות י"ז) [מאדמו"ר בעל מנחת אלעזר ממונקאטש] שמכרד שם טעם החיתר לטלטל ספר תורה לוח אבל בשביל קריאת בהעלתך ביום י"ג שאינו יום הקרבת הנשיאים כלל אין לטלטל ספר תורה בשביל קריאה זו ויקראו ביום י"ב גם בפרשת בהעלתך עיי"ש, וכדי להראות מקום ומסור למנחם הנאונים הצדיקים שחיו נוהגין לטלטל ספר תורה בשביל קריאת בהעלתך ביום י"ג אציון מה שמצאתי בספר אחר מגדולי האחרונים (במאה החמשית לאלה זה) שו"ת מקום שמואל

קז 1) סי' תכ"ט סעי' ב' ובמנ"א.

ב אין מתענין בו אפילו תענית יארצייט, אבל תענית חלום מתענין, והבכורים מתענין בערב פסח כאשר יבואר אם ירצה השם בסימן קי"ג, וחתן וכלה גם-כן מתענין בו. ואפילו בראש-חודש ניסן^ג.
ג בשבת הגדול ד' למנחה נוהגין שאין אומרים ברכי נפשי אלא עבדים היינו ה' וכו'. לפי שבשבת הגדול היתה התחלת הגאולה ו' והנסים^ג.

שערים מצויינים בחלכה

(סי' ס"ו) דביום י"ג התהיל אהרן להדליק הנרות במשכן עיי"ש ואם בן שפיר כמו שמטלטלים הס"ת בשביל שהקריבו הנשיאים בכל יום כמו בן הוא היתר הטלטול ס"ת ביום י"ג שהתהיל אהרן בו להדליק הנרות.
ד בשבת הגדול עיי' בש"ס (פסחים ו'). ובש"ע (סי' תכ"ט) דשואלין ודורשין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום ועיי' בכאה"ט ובאהרונים (שם ס"ק א') דאנו נוהגין לדרוש בשבת קודם פסח שקורין "שבת הגדול" רק בשחל ערב פסח בשבת או מקדימין הדרשה עיי"ש [ומקורו לדרוש בשבת הגדול עיי' בש"ס ברכות ל' ורש"י שם ד"ה בשבתא דרגלא בתב שהיו נוהגין לדרוש קודם היום טוב בפסח עצרת וסוכות ועיי' בתוס' (שם י"ז ד"ה תרי זימנא) דדק קודם פסח וסוכות היו נוהגין לדרוש וכמו שאנו נוהגין היום].

ועיי' במשנה ברורה (שם ס"ק י"ב) בשם האחרונים דהעיקר להורות לעם ד' דיני הלכות פסח אבל אם הדרשה הוא בענין אחד אין יוצאין ידי חובת תקנת חז"ל ובשעה"צ (שם אות ה') הביא מילקוט (פ' ויקהל) דדוקא הלכות ממש מה שאסור ומה שמותר ועיי' בכ"ה ובמנ"א (סי' ד"צ) שהביאו זה הילקוט עיי"ש.

ה) עבדים היינו עיי' במנהגי הגד"א [והוא בספר שערי דתמים] שאין לומר ההנדה בשבת הגדול משום דאיתא בהנדה והוא ממבילתא "יכול מבעוד יום תלמוד לומר בעבור זה בשעה שיש מצה וכו'" ועיי' בסידור יעב"ץ שכתב שעב"פ בשבת ערב פסח בודאי לאו שפיר דמי לאמרו ובדרך שיש ספידה באבילת מצה מבעוד יום ועיי' בחק יעקב ופמ"ג (סי' ת"ל) שכתבו לאמרו אפי' חל ערב פסח בשבת ושטעתי וראיתי מהרבה גאונים וצדיקים שהיו נוהגין לומר דק הרוז הראשון ולא יותר להחזיק קצת מהמנהג.
ו) שבשבת הגדול היתה התחלת הגאולה עיי' בכ"י (סי' ת"ל) שכתב זה הטעם על קדיאתו שבת הגדול וכבד האדיבו בספדי הדרוש טעמים לזה, ובראי להביא הטעם שכתב גדול הראשונים [ונשמט מהרבה ספרים] בספר פרדס לרש"י (סי' י"ז) כתב הטעם שנקרא שבת שלפני

קת. דיני החמין והקמח למצות וכו' ז' סעיפים.

א כתיב¹ ושמרתם את המצות, א) מכאן שצריכין לשמור את החמין לשם מצות מצוה ב) שלא יבא עליהם מים. ולדעת קצת מגדולי הפוסקים זכרונם לברכה, צריכין שמירה זו מיד משעת קצירה ואילך ג).

שערים מצויינים בהלכה

פסח „שבת הגדול“ לפי שהחכם דורש הלכות פסח ושוהין העם הרכה כביהבנ"ס ונראה להם חיום ארוך ונדול ולכן קראו שמו „הגדול“ שבן מנהג בני אדם שאין הולכין לכאן ולכאן כל חיום אלא יושבין במקום אחר וכו' עיי"ש. וטעם זה כתב גם במהרי"ל (ח' פסח) וז"ל וזחו אחד מן הטעמים שנקרא „שבת הגדול“ על דרך שנקרא יום הכפורים „צומא רבא“ [עיי' ד"ה ב"א]. לפי שמאריכין בו בתפלה ובתחינות כך מאריכין בשבת הגדול בהודש עיי"ש.

א) ושמרתם את המצות עיי' בפרי מגדים (מ"ז סי' ת"ס) רחושב הפוסקים דסבירא לחו דחיוב השמירה לשם מצה הוא מן התורה ולעומת זה הושב הפוסקים דס"ל דחוא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הב"ח וחס יעקב ס"ל דהוא מדרבנן והפד"ח ס"ל דהוא מן התורה וכן משמע בשו"ת הרשב"א (סי' ב"ריתקצ"ב) ומהרמב"ם (פ"ה חומ"צ ה"ט) משמע נמי קצת דהוא מן התורה והעלה במשנה ברורה כביאה"ל (ריש ת"ס) בשיטות הפוסקים דחוא מח"ת ומסיק דלפ"ז יש לזוהר שלא לסמוך לכתחלה במצת מצוה על חוקה דרבא דסבירא ליה דמכיון שהניע לכלל שנים מסתמא הביא ב' שערות.

ב) לשם מצת מצוה עור שם בפמ"ג ובמשנה בדורח שם. אי גם בשימור משעת קצירה וטחינה בעי שיהא לשמה דוקא דהיינו לשם מצת מצוה או די אז בשימור מחימוץ לכד ונפקא מנה אי מותר לעשות הקצירה וטחינה על ידי עכו"ם וחרש שומט וקטן.

ג) משעת קצירה ואילך, עיי' ס"ק הקודם ועיי' בטו"ז (סי' ת"ס סק"א) דהטחינה (וחקצירה) מותר לעשות עיי' עכו"ם בשישראל עומד על נביו ומשמד מחימוץ ועיי' בשו"ת חתם סופר (סי' קכ"ח) דאף להפוסקים דסבירא להו דבעי שימור לשם מצות מצוה וכונה זו לא מהני בעכו"ם מלישח ואילך אפ"ה מעשה הקצירה עצמה מותר עיי' עכו"ם אפי' על פי מדת חסידות עיי"ש. ועיי' בפרי מגדים (ריש ת"ס) דאם אפשר יקצרו הישראלים בעצמם וכל העשיות הן טחינה וכדומה להנזהרים במצות שמירה וכן הביא כביאור הלכה (סי' ת"ס) בשם ספר מטה יהודה דהמרקדים

אבל המנהג הוא כהפוסקים דסגי להו בשמירה משעת שמוליכין ד) אותן לטחון ואילך ח) ואך המדקדקין במצוות ו) חוששין לשמירה משעת

שערים מצויינים בהלכה

במצת שמורה אינם טוחנים ע"י עכו"ם ונוהגין לטחון ברחיים של יד וב"ב בשע"ת (סי' חנ"ג ס"ק ח') שיש נוהגין סלסול בעצמן לטחון ברחיים של יד ומן הדין מותר לעשות הטחינה ע"י עכו"ם וכן מנהג העולם. ד) בשמירה משעה שמוליכין עיי' כביאור הלכה (סי' תנ"ג סעי' ד') שהביא מספר תוספת ירושלים שמסתפק אי מותר לשלוח קמח שמירה על ידי מסילת הברזל ובדומה בלי שומר ישראל דאף דלא נחוש לאיחלופי ולירידת נשמים מכל מקום שמירה להדיא לא הוי והתורה אמרה "ושמרתם".

ועיי' בשרי חמר (מערכת חומ"צ סי' י"א) דמותר לשלוח קמח דפסחא על ידי עכו"ם בחותם בתוך חותם באופן שאין לחוש שיבא לחשש חימוץ ואין חשש מצד שההולכה הוא ע"י עכו"ם ולכן מותר לשלוח קמח על ידי מסילת הברזל אם יש על הקמח חותם בתוך חותם. ואם לא היה בו חותם בתוך חותם ונשלח כן ע"י מסילת הברזל הביא בשם שו"ת ברב"ת משה (סי' ד') לאסור והוא סיים להתיר משום דאין חשש שמא החליפו המשרתים מהמסילת הברזל מפני שהם תחת דגל הממשלה.

ועיי' בשו"ת מהר"ש (ח"ה סי' צ"א) [למו"ר מראדמישל] בקמחא דפסחא שהיה מונח באוצר המשטרה (פאליציי) וחוששין שמא החליפו העלה שם להתיר למצות פשוטים ולא ללילות הראשונים לצאת ידי חובת מצח מפני דבעי שמירה ודאי וכיון שיש ספק לא חשיב "שמירה" עיי"ש וסברא זו דבספק לא חשיב שמירה ככד כתבו בשו"ת שואל ומשיב (מהר"ק ח"ג סי' פ"ו ומהר"ת ח"ד סי' קפ"ב). ובשו"ת מהר"ם שיק (סי' קכ"ה). ובענין חשש חילוף עיי' בפרמ"ג (סי' תמ"ח ס"ק ד' ס"ז) ובשו"ת צמח צדק החדשות (סי' נ"ה) ובשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' נ"ג) ובהנהגות מהרש"ם (סי' תנ"ג) ועיי' בס"ק שאחד זה.

ח) אותן לטחון ואילך עיי' במשנה בדורה (הלכות שבת סי' דנ"ב ס"ק מ"ח) דאם טוחנים החטים בשבת ברחיים של אינו יהודי כשמסרם להטחון מבעוד יום וקצצו השכר דאדעתיה דנפשיה עביד מותר לישראל להשניח שלא יתחמץ רק לא ידבר עמו בעסק ועיי' מזה באשל אברהם [מהגר"א אופנהיים] (סי' רנ"ב אות ב') ובטו"ז (סו"ס רמ"ד). ועיי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' נ') שטחנו חטים שמורים בשבת ובלייל שבת קודש היו חיהודים המשניחים ישנים ברחיים והאומן האינו יהודי טחן בעצמו ומילא הקמח לתוך השקים והיו שם גם שקים צרורים

קצירה (ו) וכן נכון לעשות ה, וראוי לרקק שלא יעמדו השבלים במחובר

שערים מצויינים בחלכה

וקשורים מערב שבת שנמחנו על ידי היהודים ונתערבו השקים שנמחנו כליל שבת ע"י האינו יהודי עם השקים שנמחנו מערב שבת ע"י היהודים המשניתים כתב שם רמצר חרין כשר כל הקמח רהוי שפיר משומר ואין לחוש שמא הביא קמח חמץ והחליף בזה דמתיירא לעשות מן יקיצו משינחם אלא ריש להחמיר על הקמח שנמחן ע"י האינו יהודי ועומר בפני עצמו וחשאר שנתערב מותר.

(ו) המדקדקין במצות עיי' בפתחי תשובה מטהרי"א מווילנא (סי' חכ"מ) דעני המדקדק לאכול מצה שמירה רוקא וזה ידוע שהיא ביוקר ממצות פשוטים אז אם הוא בר אוריין או שכבר אכל מצה שמירה עד עתה רהוי כנודר צדיכין ליתן לו מצה שמירה.

ועיי' בשו"ת זרע אמת (ה"ג סי' ט"מ) באם הוא שעת הרחם על מצות שמירה ואי אפשר להספיק לכל בני העיר (המהרדים אחריהם) מותר לערב הקמח שמורה מקצירה בקמח שמורה ממחינה באופן שהוא חר בתרי וכמו שמותר לערב מים שלא לנו עם מים שלנו (סי' תנ"ה סעי' ד').

ועיי' בשו"ת בנין עולם (סי' כ"ח) דמצה פשוטה אם נתערכה במצות שמירות שייך בו בימול רק שאין להחמיר כל כך דנימא דבפסח אין במל כדון יבש ביבש (סי' תמ"ז סעי' מ') כיון שהוא פלונתא בזה.

(ז) חוששין לשמירה משעת קצירת עיי' ס"ק הקודם ועיי' בשערי תשובה (סי' תנ"ג ס"ק ה') במי שזהיר במצות שמירה ועכשיו רוצח להניח זהירות זה הכיאי שם פלונתא אי צריך התרת דעת הברכי יוסף דצריך התרה ודעת הפר"ח דאין צריך התרה דמנהנו אין בו משום סייג אלא מילתא יתירא הוא דעביר.

ועיי' בשו"ת מהרש"ג (או"ח סי' נ"ו אות ב') דברי הפר"ח נאמרו במדינתו שהיה דר בארץ מצרים ושם אין יורד הנשם כמ"כ בתורה (פ' עקב) וכן בשאר ארצות חסמוכים לשם ובכל מדינת ככל דנם אם יורד הנשם זה דוקא בחדש ניסן ומרחשון ולכן אין צריך לחשוש שמא ירד הנשם על התבואות בקיץ כשנמדרו וכמו שאין בודקין לאחד י"ח מדיפות מפני שהוא חשש דחוק הכא נמי כן אבל במדינותינו שהנשמים מצויין בכל עת ומתרמי שהנשמים יורדים בעת שמוליכים החמים ממקום למקום והוי כמו מיעומ דשכיח שאנו בודקין אחריהם כמו בסרכות הדיאה ולכן יש חשש על החמים הנלקחין בשוק והביא מספר מעשה דב מהגר"א שצוח שלא לאכול במדינותינו רק ממצות שמורים מהאי טעמא דהוא מיעומ דשכיח וכן כתב החיי אדם (כלל קכ"ח אות ל') בשם חנר"א שחחמיר בזה למאד.

ועיי' בספר שלחן מלכים (הלכה למשה סי' ו' ס"ק מ"ה"ז) באם בירך כפסח על מצה בחשבו שהוא מצה שמורה וקודם אכילתו נודע לו שאינה שמירה ואין לו מצה אחרת והוא נזהר מלאכול רק שמירה יטעום כל שהוא ממצה זו כדי שלא תהא ברכה לכטלח כיון דהוא פלוגתא אי בעי התרה או לא ואם כיכל עליו בנדר שלא לאכול אינה שמירה אסור לו לטעום אפי' כל שהוא.

ח) וכן נכון לעשות עיי' בשערי תשובה (סי' ת"ם ס"ק י') דיש אנשי מעשה המחמירים על עצמם דאין אוכלין בפסח שום מצה שרויה או מבושלת במים שחוששין שמא נשאר בה מעט קמח שלא נילוש ויתחמץ עכשו על ידי השרויה והבישול אבל אין צריך להחמיר שלא לטבול מצה אפויה במים או במשקה אם נותן מיר לתוך פיו דפשיטא דאין בזה כרי להחמיץ ומכל שכן לטבול בתוך היין שהוא מי פירות. והתחלת החומרא יצאה מפני שהיו נוהגין לאפות מצות עבות ובהם שכיחא שלא נאפו יפה באמצעותם אבל האידנא דאיתכשרא דרא ואין אופין מצות עבות רק ריקין דקים אזרו להו החששות האלו ויש רבים ושלמים שאוכלים וסומכים על עמוד העולם הגאון החכם צבי ז"ל שסתר כל דברי המחמירין ואמר שאין צריך להחמיר משום שמחת יום טוב וכן כתב בנו היעב"ץ בשאילת יעב"ץ (ח"ב סי' ס"ח) ובספרו מור וקציעה ומי שרוצה לנהוג שלא לאכול מצה שרויה יש לו להתנות שאין בדעתו לנהוג כן תדיר ואם לא התנה יש להסתפק אי בעי התרה כדין נדר עיי"ש.

אמנם עיי' בש"ע הגר"ז (בסופו חלק התשובות סי' ו') דהמחמיר על עצמו תבא עליו ברכה וטעמא רבה איכא במילתא ליוהר מחשש איסור דאורייתא דעינינו רואות שהרבה מצות יש עליהן מעט קמח אחר האפיה ולפי מש"כ האריז"ל להחמיר כל החומרות בפסח פשיטא דיש להחמיר אך מכל מקום ביו"ט האחרון המיקל לא הפסיד משום שמחת יו"ט ובמי פירות פשיטא דאין להחמיר כלל כל הפסח ועיי' באשל אברהם (מהר"ת סי' תס"ג) שמלמד זכות על המקילין וסיים דאף להחמירין מ"מ ביום טוב האחרון אין להחמיר בחששות רחוקות ועיי' בסה"ק דרך פקודיך (מצוה י"ב) דכל דבר שאדם עושה מצד החומרא יותר משורת הדין מהראוי שלא להחזיק בחומרא הזו ביום אחרון של פסח דכיון שנוהג החומרא הזו גם ביום אחרון א"כ מחזיק הדבר לחמץ גמור ולא ניחא למארייהו דלימרו הכי. ועיי' בשו"ת מהרש"ג (או"ח סי' נ"ו אות ב') הביא שהחתם סופר אכל מצה שרויה (קניידליך) רק שנעשה ממצה שמירה וכן איתא בספר מעשה רב מהגר"א הגם שצוה שלא לאכול רק מצות שמורים מ"מ הקיל במצח שרויה.

ועיי' בנליוני הש"ס להגר"י ענגיל (פסחים מ:) הביא מספר פרדס לרש"י (סי' קכ"ח) שפירש הגמרא שם „בחסיס"י דהוא מצה אפויה

עד שיתיבשו כל צרכן וילבינו, כי אז אם ירדו עליהם (ט) גשמים יהומצו (י) אפילו במחוכר, כיון שאינן צריכין עוד לקרקע, על-כן ראוי ונכון לקצור בעוד שיש בהן קצת מראה ירקות, מי שאפשר לו מהמין שמורין משעת

שערים מצויינים בהלכה

שטוחנין אותה ומבשלין אותה במים ומשמע מנמרא שם דאף דמדינא הוא מותר לכל העולם אפ"ה היו האמוראין מחמירין על עצמם ממדת חסידות, והוא סמך לחומרת מצה שרויה עיי"ש.

(ט) אם ירדו עליהם גשמים דין זה אינה חומרא רק במצות שמורים אלא גם במצות פשוטים הרין כן דאם ירד הנשם על השבלים כשכבר נתיבשו כל צרכן שאין צריכים ליניקת הקרקע יש חשש חימוץ עליהם עיי' בש"ע (סי' תס"ז סעי' ה') ועיי' בשערי תשובה (שם ס"ק י"ב) הביא שו"ת מעיל צדקה (סי' ס"ט) דאין להחמיר רק כשירד נשם חזק יום ולילה עד שמפיל השבלים לארץ דאז כמאן דמנחי כבושים בכלי מלא מים דמי אבל בנשם שאינו חזק כל כך ואינו מאריך זמן גדול אין להחמיר אלא אם רואין אותם בקועים משום דאנב מירלייהו לא מחמצי [פי' כשהשבלים עומדין בקומתן אין מסבלין חימוץ] (עיי' פסחים דף מ'). ותדע שכן הוא שהרי לא הוצרכו שימור רק משעת קצירה ולא משעה שנגמרו במחוכר וכ"ב במשנה ברורה (שם ס"ק י"ח) וסיים דאז יש להתיר אפי' למצת מצוח. ועיי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' ד') בשנה שרכו הנשמים עד שעמדו באיזה שדות אנמי מים אפ"ה יש להתיר סתם חטים לפסח כל שאין בהם ביסוע משום דאיכא למתלי דאלו לא נשרו בגשמים מדלא נתבקעו וכל שלא נשתנו החטים ממראיתן יש להקל ועיי' בהגהות מהרש"ם (סי' תס"ז) ובמשנה ברורה (שם ס"ק ט"ז).

ועיי' בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תסכ"ט) בדבר החטים השמורים למצת מצוח שנקצרו לאחר הנשמים שכאשר הלכו לקצורם ראו שהחטים היו מלאים ונפוחים מלחלוחית המי נשמים והמתינו איזה ימים עד אשר נתייבשה התבואה ואז קצרו ונבדקו וראו שהיה בהן הרבה מבוקעות קרוב לאחד מששים וביררו מהם עד אשר היו שני פעמים ששים נגד המבוקעות והעלה שם דאף לפי דברי המעיל צדקה הנ"ל מכל מקום כל שהיו החטים מלאים ונפוחים מלחלוחית המים הרי קמן דמבלעי ואסורים ואף לא ישהם אלא ימכרם לנכרי קודם פסח עיי"ש.

(י) גשמים יהומצו עיי' במעדני שמואל (סי' ק"ח ס"ק ה') מדייק מדברי השערי תשובה הנ"ל דאם נפל עליהם הטל בעודם מחוכרים אף שנגמרו כל צרכן אינו מחמיץ מפני שהוא דבר מיעוט ובשרי חמד (מערי' חומ"צ סי' יו"ד) כתב דאם נפל הטל על החטים בתלוש אז מחמיץ.

קצירה לכל ימי החג מה טוב, ואם לאו ראוי לו על כל פנים להדר בזה מצות שעל הסדר משתי לילות².

ב חטים שנמצאו בהן מבוקעות (ג) או מצומחות (ג) השאר

שערים מצויינים בחלכה

י"א (א) להדר בזה למצות שעל הסדר עיי' בשו"ת הרי בשמים (מהר"ת סי' ח') בחטים משומרים שנמצא בהם גללי עכברים וחטים נשוכים מהם וכבר נטחן ויש ששים נגדם אפ"ה אין ליקח אותם ללילות הראשונים לצאת בהם ידי חובת מצה משום הקריבהו נא לפחתך וכן כתב בשו"ת כתב סופר (סי' פ"ח) שלא לאכול מקמח זה משום הקריבהו וכו'.

ועיי' בשו"ת מהר"ם שיש (או"ח סי' סב"ה) בחטים שנמצא על השק בתם ומוכח שהשתין עליו עכבר ראין על החטין דין שמורה.

ועיי' בשו"ת מהר"ש (ח"ח סי' ס"ו אות ב') [למו"ר מראדמישל] בשק קמח שמורה שעמד על הארץ ונתלחלה קצת ממי דגלים מתינוק שזב תחתיו ואז לא היה אפשרות לערות הקמח ולאחוז מסום המלוחלה ונשכח הדבר ורקדו הקמח וחזרו ונתנו להשק ואפו ממנו מצת שמורה וגם נתנו קמח פשוט לאותו השק ולאחר כל האפיית כל הקמח השמורים והפשוטים מצאו קצת עיסה יבישה בתחתית השק רבוקה בהשק העלה שם להתיר מצות הפשוטים ולא מצת השמורים, ועיי' בשו"ת לכושי מדרכי (ח"ג סי' מ'). ועיי' בשו"ת ערוגת הבשם (סי' קל"ו) בחטים שמורים שיש להם

דיח רע (מדפשים - דומפיג) והיו מונחים בבית האוצר בשקים ועליהם כדי גדול חטים העלה שם דאם החוטים יבשים כדמעיקרא אין באן חשש כלל שהריח בא מחמת שלא היה לחם אויר ועיי' בשו"ת זכרון יהודה (סי' קי"ט) שנשאל ג"כ על החטים הללו וחשיב ג"כ להתיר מדינא אלא שטוב להחמיר משום הקריבהו וכו'.

י"ב מבוקעות עיי' בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קס"ו) ובהנהות מהרש"ם (סי' תס"ז סעי' ה') דסימן הבקוע הוא אם נדאה בה סדק שלא בהרגל או שמתרחב הסדק שבכל חטה יותר מכדרכה הרי זה בכלל „נתבקעה" ובשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' ד') כתב דאין חילוק באיזה צד הוא הבקוע אלא כל בקוע שניכר לעין הרואח שהוא על ידי ריבוך וניפוץ הוא אסור. **י"ג** או מצומחות כך כתב הרמ"א (סי' תנ"ג סעי' ג') והוא מיירי שם בסתם חטים פשוטים שאוכלין כל ימי הפסח אבל בחטים שמורים משעת קצירה דעת הרב אחרונים להחמיר דאף שיש ס' נגד המצומחים והמבוקעות דמן הדין בשרים לפסח אפ"ה אינם דאויים למצות שמורים כיון דכתיב „ושמדתם את המצות" בעי שימור ודאי וכל שיש חשש אולי היו

² סי' הנ"ג סעי' ד וסי' תס"ו סעי' ה.

מותר, ובלבד שיבררו אותן או צריכין לדקדק היטב יד) אם יש שם טו) על כל פנים ששים טו) כנגד המבוקעות והמצומחות יז) ולכתחלה יש

שערים מצויינים בחלכה

שם עוד מבוקעות ונתייבשו ואולי נתלחלו הרבה מהם ונתחמצו לא מקרי „שמורה” והוא דעת השואל ומשיב (מהר”ק ח”ג סי’ פ”ו ובמהר”ת סי’ קפ”ב ומהר”ג ח”א סי’ קס”ז) ומהר”ם שיק (סי’ קכ”ה) והנהות מהרש”ם (סי’ תנ”ג).

אמנם בשו”ת מהר”ם שיק (סי’ רי”ז) מקיים מנהג העולם שאין מחלקין בין פשוטים לשמורים לענין זה וכן בשו”ת דברי חיים (ח”ב סי’ ל”ט) כתב שיש להתיר עכ”פ אותן שנבררו אם היו נוהדים לקצורם בעוד שהיו יונקים במחובר והוא קודם גמר בישולם וזה יש להתיר גם בשנה שרבו הנשמים ועיי’ בשו”ת (מערכת חומ”צ סי’ י’) הביא עוד מקצת גדולי מחברים שהקילו בדבר ועיי’ בשו”ת ערוגת הבשם (סי’ קכ”ט-ק”ל) שהקיל ג”כ שם בענין זה.

יד) או צריכין לדקדק היטב עיי’ במנחת פתים (סי’ תנ”ג) דהמנהג שלוקחים ג’ אגרופין מן הכרי ובודקין אותם אם יש ס’ נגד המצומחים וסומכין עי”ז להתיר כל הכרי ואין צריך לברוק כל הכרי עיי”ש וכן כתב בהנהות מהרש”ם (סי’ תנ”ג) בשם שו”ת ברית אברהם וכן כתב בנשמת אדם (סי’ י”ח) שלוקחים ג’ פעמים מעט מן השק ואם יש שם ס’ נגד נרעינין מצומחים יש להתיר כל מה שבשק דבזה אתחזקו שבכל השק יש ס’ נגד המצומחים ויש להתיר בכה”ג אף בשנה שרבו הנשמים ועיי’ מזה בשדי חמד (מערכת חומ”צ סי’ י’) שהביא כן מהרב גדולי מחברים עיי”ש. ועיי’ בשו”ת אבני נזר (או”ח סי’ שס”ג) דאם החטים הם ממקומות הרבה צריך לברוק מכל מקום בפני עצמו ואם במקום אחד נמצא פעם שיש ס’ ופעם אין ס’ מצרפים הכל ואם בין הכל ששים כשר ובאופן שהחטים ממקום אחד אבל בשו”ת שאילת שלום (מהר”ת סי’ קפ”ו) כתב דחטים שקונים מעכו”ם שונים יערבם יפה יפה ואח”כ יבדקם אם יש ס’ נגד המבוקעות והמצומחים ואם לא עירבם יפה צריך לברוק מכל מקום לברוק.

טו) אם יש שם עכ”פ ששים ובמקום שאין ששים נגד המצומחים אי שרי להוסיף עליהם עד ס’ כדי לבטלם על ידי שיטחנם ביחד קודם הפסח הוא פלונתת הפוסקים הטו”ז (סי’ תמ”ז ס”ק ח’) כתב דמותר להרבות קודם הפסח עד ס’ ואין בזה משום מבטל איסור לכתחלה. והמנ”א (שם ס”ק מ”ה) כתב דאסור להוסיף משום דמבטל איסור לכתחלה וכבר האריך בזה השר”ח (במערכת חומ”צ סי’ י’ ובכללים מערכת האלף) והמעדני שמואל ורבו דעת האוסרין ואפ”ח מצדד שם בשו”ת להתיר בשעת הדחק ועיי’ במשנה

להדר לברור גגם מן החטים שאכלו מהן עכברים או שיהיה ששים כנגדן, והחטים שבאו בספינה או שהיו מונחין בכורות, אם הן יבשות וקשות ולא נשתנה מראהן כשרות, ואם היו מונחות בעליה וירדו עליהן

שערים מצויינים בהלכה

ברוח (סי' תנ"ג ס"ק ב') רבשעת הרחק אפשר שיש לסמוך אדברי המקילין. ועיי' בשו"ת יד יצחק (ח"ב סי' י"ד) בחטים שמורים שנטחנו ברחיים שמקורם נטחן שם חטים פשוטים ונשאר מקמח הפשוט ונתערב עם הקמח שמורה שנטחן עתה כתב שם דאם היה ס' ששים נגר קמח הפשוט יש על הקמח זה דין שמורה ולא אמדינן דהוי חיתר בהיתר ולא בטיל עיי"ש. וכן העלה בשו"ת מחזה אברהם (סי' ק"ח) דבר פשוט דבטיל בס'.

טו) על כל פנים ששים עיי' בשו"ת ברכת רצ"ח (סי' ל"ג) שאם טוחנין ברחים קיטוריות שהם ע"י וואלצן עם לעוואטארין ובצינורות הארוכים נמצא שם בצק והוא נעשה ע"י הזיעה ובל ההיתר שנוהגים להקל הוא מפני שבטל בששים לכן אם נמצא בהם מצומחים צריך ב' פעמים ששים נגר הבצק והמצומחים ועיי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' דל"ח) שהביא דבריו ומסבים עמו לדינא.

ועיי' בשו"ת מהר"ש (ח"ח סי' ק"ו) למו"ד מדארמישל וצ"ל שחביא ג"כ דברי ברכת רצ"ח הנ"ל והעלה דביון דלשיטת כמה פוסקים חשיבי המצומחין מין במינו עם החטים הכשרים [עיי' במנ"א דיש סי' תמ"ב ובפמ"ג שם] ואם בן לא צריך ששים אלא מדרבנן לכן אין לחוש לחומרת הברכת רצ"ח הנ"ל בכל אופן ובשעת הרחק סני בפעם אחת ששים. י"ז) כנגד המבוקעות והמצומחים עיי' שערי תשובה (סי' תס"ב ס"ק ג') חביא משו"ת בית אפרים (סי' מ') בחטים שנמצאו בהם זרעונים שקורין אותם שומים ובצלים שצריך לדרקק שיהא ששים בנגרם וכן כתב בשו"ת חסד לאברהם (סי' מ"ו) וכישועת יעקב (סי' תס"ב) דאם יש ס' יש להתיר אמנם בשו"ת חתם סופר (סי' קכ"ו) כתב דהמיץ היוצא מורעונים הוא דבר חריף וגם הוא מי פירות על בן צריך לנקותם יסח מהם שלא ישאר אפי' אחד ועיי' בשו"ת שואל ומשיב (מהר"ת ח"ג סי' פ"ב) שג"כ אוסר אפי' ביש ששים ועיי' בשו"ת דברי חיים (ח"ב סי' ל"ח) הביא דברי המחמירין ומקילין וסיים שהמנהג לאסור ועיי' בהגחות מהרש"ם (סי' תס"ב) שנוטה ג"כ בדעת האוסרין אלא בשעת הרחק שבכר אפו המצות קודם שנודע שנמצא בהחטים זרעונים או יש לחתיר למצת פשוטים דיש לצרף לסניף דבל דפריש מדוכא פריש אבל אין להקל למצות שמורים ולצאת בהם י"ח מצת בלילה הראשונה והאריך בזה בכר במערני שמואל ועיי' בשו"ת האלף לך שלמח (סי' דע"ד) שדעתו נוטה בדעת המתירין וסיים דעב"ם בשעת הרחק יש להתיר ושם (בסי' דצ"ב) מתיר ג"כ ע"י ששים

גשמים יח) דרך הגג בקצת מקומות, אסורות, אבל אם נפל עליהן קצת שלג או קצת מים במקום אחד, מסלק אותן שיש להסתפק בהן והשאר מותרות. (8)

ג) כבר נהגו ישראל יט) לדקדק בהכשר הריחים לנקר היטב ב) וינקות בכל האפשרי, וכיסים לוקחים חדשים ובמקום שיש תלמיד

שערים מצויינים בחלכה

ועיי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ו סי' ט"א) בתב דהקטח שכבר נטחן אם הוא שעת הרחק יאפוהו למצות פשוטים והקטח מחטים אחרים שנמחן באותו הריחיים ונאפח באותו חתנור יש להתיר גם למצות מצוח עיי"ש.

יח) וירדו עליהם גשמים עיי' בשו"ת בנין ציון [החדשות] (סי' ה') בשנה שנתרכו הגשמים בימי קציר חטים והסוחרי תבואה אומרים שיש סימן להכיר חטים שנתנשמו רהיינו אם פניהם צהובות או לא נתנשמו ואם הבסיפו הוא סימן שנתנשמו העלה שם דאף עפ"י הדין אם לא אמרו הסוחרים סימן זה אין צריך לחשוש דאזלינן בתר רובא שאין מחמיצין מ"מ אחרי שהסוחרים אומרים סימן זה יש לחוש לזה ויקחו דוקא חטים שנצטבו פניהם ועיי' בהגהות מהרש"ם (סי' תס"ז) דבסתם חטים בשנה שלא רבו הגשמים אין צריך לחוש לשינוי טראות עיי"ש.

יט) נהגו ישראל לדקדק בהכשר הריחים לשון חש"ע (סי' תנ"ג סעי' ח') ג"כ בלשון זה שנוחנין לנקר הריחים משום רומנין טחנו בחם תבואה לתותח (רחוצח).

ועיי' בכאה"ט ובשערי תשובה (שם ס"ק י"ז) בשם שו"ת נחלת שבעה (סי' י"ב) דמעיקר דין אין צריך לנקר הריחים, א') דמעט קטח חמץ הנשאר שם בטיל בששים, ב') דשמא לא טחנו בה תבואה לתותח ולכן די להחמיר תוך שלשים לפסח אבל קודם שלשים מוקמינן אדינא ולא בעי ניקוד וכן כתב בחס יעקב (שם ס"ק ב"ד) ובש"ע הנר"ז (שם סעי' ל"א) ועיי' בשו"ת זרע אמת (סי' ג"ח) דבמקום שאין לותתין אין צריך לנקר אפי' מצד המנהג.

אמנם בשאילת יעב"ץ (חובא שם בשע"ת) חולק על זה דביון שנהגו לנקר אפי' קודם שלשים נמי דינא הכי וכן כתב חברכי יוסף (סי' תנ"ג) שאין לחורות כן ובפמ"ג (א"א ס"ק י"א) מסופק אם לסמוך בשעהד"ה על המסילין ועיי' במשנה ברורה (שם ס"ק ל"ז) שכתב נמי שצריך דוקא לנקר והאריך בזה השר"ה (מערכת חומ"ץ סי' י') ובמעדני שמואל שכתבו דיש לנחוג כהמחמירים כדי שלא יולולו ההמון באיסור חמץ ויוסיפו להקל גם בדברים האסורים מצד הדין עיי"ש.

חכמים המה הולכים אל הריחים להשגיח שיהא ההכשר כראוי, ובמקום שאין תלמידי חכמים, ראוי לכל ירא-שמים שילך בעצמו להשגיח על ההכשר, דמצוה בו יותר מבשלוחו, ונוהגין שהקמח הראשון שנטחן לאחר ההכשר אין אוכלין אותו בפסח, אם טוחנין בריחים גם תבואה לתוחה צריכין להפסיק במחיצה שלא יתערב בו מן האבק התוא (4).

שערים מצויינים בהלכה

וכל זה הוא בריחים הפשוטים שהם רחים ורכב בלי צינורות וסילונות הארוכים (וואלצען-עלעוואטורם) בזה נוהגין לנקר מצד המנהג אבל ברחיים שהם ע"י סילונות וצינורות בזה יש פלוגתא גדולה והרבה רוצים לאסור גם ע"י ניקור ועיי' מזה בס"ק שאחר זה.

(כ) בהכשר הרחים לנקר היטב עיי' ס"ק הקודם בענין ניקור הרחים אם הוא מצד הדין או מצד המנהג שקבלנו עלינו לאסור בלא ניקור וזה דוקא ברחים שבזמנם אבל ברחים שנתחדשו [בתחלת המאה השביעית] שנטחנים על ידי וולצין שהחטים עולים ויורדים דרך קנים גבוהים ארוכים נפל פלוגתא נוראה בין גדולי עמורי הוראה שחיו אז ודעת האוסרין והמהרש"ק עמחם שאסור לטחון בהם עפ"י הדין מפני שהגם שבשעת ההכשר מנקים אותן אבל אחד יום או יומים מתרבה הזיעה ער אשר ינטפו בהקנים נטפי מים ומתחווה בצק ממש וכל חטה וחטה טובלת בהזיעה ממש והזיעה הוא תולדת מים ממש והביאו הרבה ראיות לזה גם הביאו דברי הקרבן נתנאל הידוע (פסחים פ"ב סי' כ"ב-כ"ו) שצריך ליותר מזיעה ברחים שהוא תולדת מים עיי"ש ודעת המתירין ומהרי"א מקאוונא בשו"ת עין יצחק (סי' ט"ז) עמחם שמותר לטחון בהם שאינו מתחמץ הקמח מהזיעה והרבה טעו שדימו שדעת האוסרין הוא דוקא ברחים קיטוריות אבל עיין בשו"ת אבני נזר (סי' שס"ט) ובשו"ת מנחת אלעזר (ה"ג סי' ע"ה) ראין חילוק רעיקר החשש הוא על הקנים הארוכים שמתרבט בהם הכצק וכבר האריכו בזה בשד"ח (מערכת חומ"צ סי' י') ובמערני שמואל שחשבו שם כל דעת האוסרין והמתירין ורכו דעת המתירין ונהגו בהם היתר בכל העולם זולת החסידים החרדים שמחמירים על עצמם.

ועיי' בשו"ת אבן יסרה (או"ח סי' מ"ג) דגוף ההכשר ברחים הקיטור [כונתו על הריחים שטוחן ע"י הצינורות והסילונות הארוכים] הוא דבר פשוט בתכלית הפשטות וכבר הורגלו כל חכמי הדור להכשיר רחים זו לקמחא דפסחא באין פוצח פה וכו' ואולי היה איזה חשש אז בזמנם לפי בנינם אבל הריחים שבזמנינו כל עין תעיד דלא נגרעו מרחיים וכו' עיי"ש ונקיון הריחים הוא על ידי שמושכים בחבל מכברת דרך כל הקנים ובזה מקנחים

ד שק עם קמח שנתלחלח ממים, אם הוא במקום אחד, בין שהוא עדיין לח בין שנתיבש, יאחזו את המקום הזח בידו ויריק השאר ומותר, רק זאת שנתלחלח אסור, ואם נתלחלח בכמה מקומות שאי אפשר לו לעשות כן, אזי אם עדיין לח ירקד את הקמח, ומח שנשאר על הנפה פירורין זחו לבד חמץ והשאר מותר, וכן אם אכלו עכברים (א) מן הקמח ירקדנו, אבל אם כבר נתיבש לא מחני ליה הרקדה וכל הקמח אסור (ב).

ה ביום שטחנו את הקמח אסור לאפותו, מפני שאז הקמח הוא חם (ב) ומסחר להחמיץ בשנותנין בו את המים, על כן ישהח אחר המהינה לכל הפחות מעת לעת (ב).

שערים מצויינים בחלכה

כל מה שדבוק בדפנות הקנים מכפנים כך כתב בשו"ת מחרש"ם (ח"ב סי' רל"ח) שכך נהגו בעיר לבוב עיי"ש.
(א) אכלו עכברים עיי' לעיל (ס"ס י"א) בדיון חמים שנשוכו מעכברים ודומים לזח.

ועיי' בשערי תשובה (סי' תס"ו ס"ק י"ב) דוח דוקא כשהנשב בשק שנעשה מנשיכת עכברים הוא גדול קצת באופן שיש חשש שמא העכבר נכנס לתוך הקמח ומחמת הרוק שבפיו נתחמץ שם בכמה מקומות אבל אם הנשב קטן שנעשה כזח ע"י נשיכה בעלמא או שהקמח צבד ורחוק ונראה שלא פרסרו העכברים מכפנים מחמת שהוא מהודק אין טקום להחמיר.

ועיי' בזכור לאברהם הספרדי (ח"ג אות קי"א) בשק שמצאו בו נקבים ואין ידוע אם הם מנשיכת העכברים או שנקרעו על ידי סיבך אחרת. אם הסירו מהקמח במקום הנקבים יש להתיר השאר מכה ספק ספיקא שמא הנקבים מסיבך אחרת ואם תמצא לומר מנשיכת עכברים שמא כבר הסירו הקמח הנשדך.

(ב) הקמח הוא חם עיי' בהנחות מחרש"ם (כי' תנ"ג סעי' ח') ונדפס כעת בשו"ת מחרש"ם (ח"ו סי' ל"ט) בחטים שנטחנו ברחים של יד ואחר כך נודע שלפני כמה שנים טחנו שם מלח, העלה דאף להחתם כופר (סי' סכ"ז) שפוסק דהמלח מחמם ונעשה בשאור ומחמיץ חכל מכל מקום חיינו במלח בעין משא"כ הכא שהוא רק טעם מלח הנבלע ברחיים כדי קליפה ונודע דעת האו"ה (סי' צ"ד) דכל כרי קליפה הוא חומרא ואינו אוסר בדיעבד וגם קיי"ל (יו"ד סי' סכ"ב סעי') דגם דבר חריף הנבלע נפגם במעת לעת וגם יש דעות דמלח אינו דבר חריף לבן מותר

ו' השקים שמשוימים בהם את הקמח, כג) טוב לעשותן חדשים, או לכל הפחות להתיר את התפירות ולכבסן היטב בחמין ובאפר ובשפשוף וחביטה (7).

ז' אסור להניח שק עם קמח על גבי בהמה אלא אם יש עור עב תחתיו דאם לא כן יתחמם ויתלחלח מן הזיעה, ואם אפשר יזהר גם כן שלא להניח הרבה שקים זה על זה, מפני שעל ידי זה מתחמם ויחמיץ בלישה (8).

קט. דין המים. ובו ט' סעיפים.

א' אין לשין את המצות (א) אלא במים שלנו הלילה, (ב) דהיינו

שערים מצויינים בחלכה

הקמח וכשו"ת מהרש"ם שם מסיים דמותר גם לשמירה עיי"ש.
א) אין לשין את המצות עיי' כמו"ז (סי' תנ"ה ס"ק א') הטעם שהמעינות בימי ניסן חמין מפני שהחמה הולכת כאותו זמן בשיפולי הרקיע סמוך לארץ ומחממת המעינות ויש מפרשים מפני שבלילה החמה מהלכת למטה מהרקע ומחממת המעינות עיי"ש. ולפי הטעם השני אפי' כשעושין המצות באמצע החורף נ"ב צריך דוקא מים שלנו.

ועיי' בשו"ת התם סופר (אבהע"ז סי' קנ"ג) דאע"ג דעינינו רואות שכל המים הנשאבים צוננים הם ולפעמים הם ככפור אף על פי כן אמרו חז"ל דלא ילוש בהם כי חמימות המים באמציאתם ונידי המים מתחממים ונכנס לתוך הקמח ואין זה נרנש בעליון המים ובהיצוניים וכבר אמרו חז"ל דגם הפשרת שלנים רותחים הם עיי' מנ"א (סי' תנ"ה ס"ק ה') ועל כרחק כדאמרן עיי"ש ותפשוט מזה שאפי' מדרו המים בכלי מרת החום וראו עליו שהם צוננים גמורים נ"ב אין ללוש והוא פשום.

ב) אלא במים שלנו הלילה עיי' ברמ"א (סי' תנ"ה סעי' ג') דאם עבר בשונג ולש במים שלא לנו מותר ועיי' בהק יעקב (שם ס"ק ט"ז) דמ"מ לא יקה המצות הללו לשתי לילות הראשונים למצת מצוה ועיי' כמו"ז (שם ס"ק ו') דבשעת הרחק שאי אפשר לו לקיים מצות אכילת מצה כגון שהוא ערב פסח ואין לו מצות אחרים מותר לו אפי' לכתחלה ללוש בהם כדי לקיים מצות אכילת מצה, ועיי' בהגהות מהרש"ם (סי' תנ"ה) דגם להמחמידים

שישאב אותם בין השמשות ^ג ויעמדו בתלוש כל הלילה, ואפילו אם הלילה ארוך יותר משנים-עשר שעות אסור ללוש בהן עד אור היום ואם הלילה קצר ואין שנים עשר שעות עד אור היום צריכין להמתין עד שיעברו שנים עשר שעות משעה שנשאבו, ועמא דארעא נוהגין שמיד באור היום לשין עם המים שלנו אף שעדיין לא עברו שנים עשר שעות, ואף שיש להם על מה שיסמוכו, אבל רוב הפוסקים מחמירים בזה ועל כן צריך ליזהר בדבר ¹.

ב אם לא יוכל לשער את הזמן בין השמשות יקדים קצת.

שערים מצויינים בחלכה

בלש אפי' בשונג מ"מ היכי שחיה לו מים שלנו וחילרים שפכחו והחליפום במים אחרים וחוא לא ידע ולש בהם לכולי עלמא מותר.

ועיי' בשערי תשובה (שם ס"ק א') בשם ספר מור וקציעה רבמרינת האלו שהם בארצות צפונית שבימי ניסן הוא זמן סר יש להסל בדיעבד בשעת הרחק וסיים בשע"ת שהכל לפי ראות עיני הריון לפי העת וחזמן.

ג) שישאב אותם בין השמשות עיי' בש"ע (סי' תנ"ה סעי' ב') רמים המכונסין בסיסטירנה (ובלשון הש"ס „דות" והוא בנין הבנוי על הקרקע ומים מכונסין בו) מותר ללוש בהם ואין להסל אם לא בשעת הדחק ע"ב וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק כ"ז) דאם נשפך תמיד לתוכו מים מן הצינורות אין להסל אף בשעת הדחק מפני שהמים שבתוך חבנין מתחכרין עם המים שבקרקע עיי"ש ותרונ מינח על מכונת נהלת מים (וואסערלייטונג) שריגם כמו בארות וצריכין לשואבן בין השמשות וכן כתב בפירוש בערוך השלחן (סי' תנ"ה) רהמים שע"י הצינורות (וואסערלייטונג) צריבין לשואבן בין השמשות דדינם במי בארות עיי"ש.

מפורש מדבריהם ראם שואבן בין השמשות מהני אף בשאין אנו יודעין מתי נעקרו המים ממחוכרן ולקצת שיטות (סי' תנ"ה) בל שלא נעקרו ממקורם בין השמשות אין להם תקנה אפי' לנו במח לינות, ועיי' בשו"ת בית שערים (סי' רט"ז) שנשאל אם נכון לשאוב מים למצות מן מכונת נהלת מים (וואסערלייטונג) שיש לפקפק שאותן המים מתאספים תהלה בבלי מלואים ((רעזערוואר) מחוץ לעיר ואין יודעים מתי נעקרו ממקורן והעלה להחמיר שלא ישאבו מהם גם בבין השמשות מטעם הנ"ל והעולם נהגו בהן היתר כמשמעות המשנה ברורה והערוך השלחן הנ"ל רק החסידים החרדים מחמירים לעצמם שחולכים לשאוב ממי באר מטעמא דלעיל.

קצור שלחן ערוך קפ

ובלבר שא ישאב קודם שקיעת החמה (ד), והמנהג לסנן את המים ולכמותן, וצריכין להעמידם במקום קר (ה) וכשהוא נושאם ביום לבית יזחר שלא יבא עליהם השמש.

ג יכול לשאוב בפעם אחת לכמה ימים, אבל המצוה היא לשאוב בשביל כל יום ויום בפני עצמו, ונוהגין שלא לשאוב בכלי חרס ישן אפילו הוא של פסח אלא אם כן הוא מצופה (גלעזירט) דכלי חרס ישן שאינו מצופה אינו הידור מצוה. ואין לשנות חמנהג.

ד הנחרות בימי ניסן על פי הרוב חן יותר קרים מן חבארות ועל כן ישאב מן הנחר, אך לפעמים הנחרות גדולות מהפשרת השלג ואינם קרים כל-כך אז טוב יותר לשאוב מן חבארות.

ה לא ישאיבום על ידי אינו יהודי (ו) אלא על ידי ישראל.
ו לא יתנם בכלי שהיה בו דבש או שאר מי פירות (ז) אלא

שערים מצויינים בהלכה

ד קודם שקיעת החמה עיי' בבאה"ט (סי' תנ"ה ס"ק א') דנראה מאחרונים שאם עבר ושאב מבעור יום מותר ללוש בהם למחר וכ"כ בש"ע הגר"ז (שם סעי' ו') ובמשנה ברורה (שם ס"ק ד') וכביאור הלכה שם הביא בשם מאמר מרדכי רבשעת הרחק מותר לשאוב בעור היום גרול ועיי' בשערי תשובה (שם ס"ק ד') בשם שו"ת בית יהורה (סי' נ"ז) רבערב שבת מותר להקדים קצת מזמן בין השמשות עיי"ש.

ה) במקום קר עיי' בשו"ת חתם סופר (אהע"ז ח"ב סי' קנ"ג) ראין להעמיד המים בחדר שאופין המצות מפני ששולט שם חמימות ואם העמירם שם אסור ללוש בהם ואין מועיל הכהנח במח שיתן ידו במים אם הם קרים רהא עינינו רואות שכל המים הנשאבים מהבאר צוננים הם ואעפ"כ אמרו חז"ל ראין ללוש בהם בו ביום, ועיי' בהנחות מהרש"ם (סי' תנ"ה) שמצדד להקל אם לא עמדו נגר פי החנור, ועיי' בשערי חשובה (שם ס"ק א') שכל שנתחממו קצת אעפ"י אינו כחמימות הרוק אין ללוש בהם אף שעמדו בבית.

ו) על ידי אינו יהודי כתב החס יעקב (סי' תנ"ח ס"ק ח') בשם מהרי"ל רהוא מחמת חומרת הפסח ובש"ע הגר"ז (שם סעי' י"ב) כתב דאם אי אפשר בענין אחר מותר לשאוב על ידי נכרי וכן כתב בארחות חיים חחדש (שם אות ח') בשם אשל אברהם (מבוטשוטש) רמצר הרין יש מקום להקל להביא המים על ידי נכרי אף למצח מצוה ומכל מקום נכון ליזחר בזת.

ז) שאר מי פירות עיי' במג"א (סי' תנ"ה ס"ק ט') שכחב חמעם משום דאמרין בש"ע (סי' תס"ב סעי' ב') רמי פירות עם מים ממחר לחחמיץ וברין מי פירות ללוש בהם עיי' בש"ע (סי' תס"ב ס"ק ר') ראין

אם הגעילו קודם ה), מכל-שכן שלא יתנם בכלי שהיה בו דבר חריף ט) אפילו לא היה חמץ משום דעל-ידי דבר חריף מטהר להחמיץ ואפילו הגעלה לא מהני לזה גם לא יתנם בכלי נחשת שאינו מצנן כמו שאר כלים.

ז אם רואה שלא יספיקו לו המים שלנו י) מותר להוסיף יא) לתוכן שאר מים, ובלבד שיהא הרוב ממים שלנו, ולכתחלה טוב שיהיו שני שלישים מים שלנו, ויש להדר אם אפשר לשאוב את המים שמוסיפין מתוך „פלומפ“ או שאר באר מכוסה שאין השמש באה על המים. ח כשאופין ביום ראשון צריכין לשאוב ביום חמישי בערב, כי ביום ערב שבת אי אפשר לצמצם בין השמשות, ובשעת הדחק שלא

שערים מצויינים בחלכה

ללוש במי פירות אלא בשעת הרחק לצרכי חולח או זקן, ועיי' בשד"ח (מערכת חומ"צ סי' י"ב) ובמערני שמואל (סי' ק"ט ס"ס י"ג) שהאריכו בזה ונתנו בזה כל החלוקים וחשבו כל מיני מי פירות.

ח) הגעילו קודם עיי' במקור חיים (סי' תנ"ה) רמדינא סני כשמדיח הכלי והגעלה הוא חומרא בעלמא ועיי' בארחות חיים החדש (שם אות ג') הביא ג"כ דבדיעבד מותר אבל עיי' בפמ"ג (שם א"א ס"ק ט') שכתב מתחלה דראו לאסור אבל סיים שם דבדיעבד אפשר להתיד, וכן כתב בחיי אדם (כלל סכ"ח סעי' י') דלכתחלה ינעילן ובדיעבד סני ברחיצה היטב.

ט) דבר חריף עיי' בחיי אדם (כלל סכ"ח סעי' י') דאם בשלם הדבח במי אפר מהני ליתן בהם המים למצות ועיי' בשד"ח (מערכת חומ"צ סי' ז') דעל ידי חמין ואפד מותר גם למצת מצוה עיי"ש ובל זה מדינא אבל דאח ראינו שלוקחים דוקא בלי חדשה או כלי שמשתמשים בה תמיד מים.

י) המים שלנו עיי' בבאה"ט (סי' תנ"ח ס"ק ט') בשם שו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' צ"ו) במי נשמים שנלקטו מאויר בלילה אין צדיבין לינח שכבר נתקדדו באויר דרך ירידתם אבל אם ירדו ביום צריך עיון עיי"ש. ועיי' ברדב"ן (סי' ב' אלפים קע"ד) והובא גם בשע"ת (ס"ק ט') שמקיל גם בירדו ביום ובלבד שיניחם במקום קר שלא תפיג צינתן אם אינו לש מהם תיכף, וכן כתב במשנה ברורה (שם ס"ק כ"ח) והטעם דאין השמש מחמם רק כשהמים בקרקע ולא באויר עיי"ש בשער הציון.

יא) מותר להוסיף ובלבד שיהא הרוב עיי' בשד"ח (מערכת חומ"צ סי' י"ב) שאם הוסיף פעם אחת עד כדי רובו אי יכול להוסיף עוד הפעם דאמרינן קמא קמא בטיל ונעשו צוננים או דלמא חוזר וניעור היסום המים ומסיק דלכתחלה אין להוסיף בכה"ג שלא יבאו לפדוץ ויתבטל כל תורת מים שלנו.

שאב ביום חמישי ישאב בערב שבת יב) לאחר מנחה או בשבת על-ידי אינו-יהודי.

ט) אין לשפוך את המים מפני המת יג) או מפני התקופה, שנאמר ²שומר מצוה לא ידע דבר רע, ומכל מקום לכתחלה כשיודע שהתקופה תפול יניח בתוך המים חתיכת ברזל קטן ונקי כמו מחט, ויהא תלוי בחוט שלא יצטרך אחר כך להכניס את היד לתוך המים לקחת אותו אלא ימשכו עם החוט ³.

שערים מצויינים בחלכה

יב) בערב שבת או בשבת ע"י אינו יהודי עיי' בשערי תשובה (סי' תנ"ח ס"ס ה') שמתיר בשעת הדחק לשאוב הישראל בעצמו בבין השמשות של ערב שבת וטוב שישתה מעט ממנו שלא ידאג כמבין משבת לחול, וכן כתב בחס יעקב (שם ס"ס ה') ובמשנה ברורה (שם ס"ס ט"ו). יג) מפני המת עיי' בטורי זהב (סי' תנ"ח ס"ס ג') דבמים שנשאבו ללישת מצת מצוח אין לשפכן אפי' אם אפשר למצא מים אחרים אין להחמיר משום דנראח כמולול כמה שכתב שומר מצוה וכו' אבל מים שנשאבו ללישת מצת פשוטים אם רוצה להחמיר על עצמו רשאי והוכא גם בש"ע הגר"ז (שם סעי' ט"ו) ובמשנה ברורה (שם ס"ס י"ח), ועיי' בשו"ת תשובה מאהבה (הובא בלחם הפנים כקצש"ע סי' קצ"ד) דכל דקפיד קפדי בהריח ובמופלא ממני בל תדרוש. די לן מח שנמצא בנמרא ברי"ף ברמב"ם וברא"ש.

ועיי' בעיקרי דינים (או"ח סי' י"ט) דדוקא אם נשאבו לצורך המצות או הכלי מקדשן ואין צריך לשפכן אבל אם נשאבו סתם ואח"כ מת שם מת ועתה רוצה להשתמש מהן לצורך המצות כיון שבשעת המיתה לא היה עוד בדעתו להשתמש מהן למצות אסור ללוש בהן.

ועיי' בשד"ח (מערכת אבילות סי' קמ"ו) דכל דאיכא הפסד אין רשות למלאך המות להריח שם חרבו ואין לאסור עיי"ש.

ועיי' בשו"ת חבלים בנעימים (ח"ב סי' ע') דדוקא אם מת שם אבל אם מת במקום אחר והובא שם אין צריך לשפוך ועיי' בדינים אלו לקמן (סי' קצ"ד).

(2) קהלת ח' ה'.

(8) שם בס' תנ"ח.

קי. דיני הלישה ואפיית המצות ובו ט"ז סעיפים.

א תנור שאפו בו חמץ כשרוצה לאפות בו מצות א) צריך להכשירו על-ידי ליבון באור, דהיינו שיסיקו כל כך עד שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו, כי בפחות מזה לא הוי ליבון גמור וצריך לזוהר שילכו הנחלים על פני כולו, וטוב וישר הוא לגרפו ולנקותו היטב אחר ההיסק, ולהמתין עד שיצמנן קצת, ואחר כך יחזור ויסיקהו לאפיית המצות, ולא מיד אחר הליבון¹.

ב יש נוהגין לטוח את התנור בקרקע חדשה כדי שלא יצטרכו להכשירו על-ידי היסק שחמץ הבלוע בגנו ובקירותיו הוא נפלט על-ידי ליבון מהשלהבת שמסיקין לאפיית המצות, ומנהג יפה הוא, ובלבד שימיחו אותו כעובי אצבע או יותר על פני כולו אבל טוח מועט אינו מועיל כלום².

ג אין לשין ואין עושין את המצות אלא בבית מקורה, ב) ולא

שערים מצויינים בהלכה

א) תנור וכו' כשרוצה לאפות בו מצות עיי' בש"ע (סי' תס"א סעי' ב') בטפסא של חרס חדשה לא שינח הסיקו מבפנים או מבחוץ מותר כיון שהאור שולט מרתח רתח והפת נאפית מיר, מפורש כאן דאין צריך דוקא לאפות מצות על מקום שהסיקו האש דהיינו שהסיקו מבפנים אלא מותר נמי לאפות על מקום שהסיקו מבחוץ כמו התנורים הקטנים נעשו מפחים דקים שקבועים בהכירות ומכשלים עליהם אם האור מהלך תחתיו ועיי' בשו"ת לבושי מרדכי (מהדו"נ סי' מ"א) שנשאל על הני שנעשו מפחים דקים והשיב שמותר ומראה מקומו על הראב"ד (הלכות חו"מ פ"ו) שכתב על הרמב"ם שם דפוסק דמצה שנאפית באילפס יוצא בה ידי חובתו דוקא אם כפה עליו הכסוי דאל"כ יש חשש חימוץ עליה וכו' ומסיק בלבושי מרדכי דה"נ בהני תנורים מפחים שולט כח האש בכל סביבותיה וכמה פעמים הייתי נוהג כן לאפות בו המצות בערב פסח וכו' ודוקא בחדשים שלא נשתמשו בהם חמץ בכל השנה אבל בישינים וצריך ללכנן יש חשש דהיום עליהם שלא יפסעו ואין מלכנן יפה כמש"כ המחצית השקל (סי' תנ"א ס"ק ה') אם לא בהני שמתכת שלהם הם עב והזק כמו טסי ברזל שעל הכירות עכ"ל ולא ידעתי מפני מה לא הביא דברי הש"ע הנ"ל, ועיי' בשו"ת עולת שמואל (סי' נ"א) הובא בפת"ש (סי' תנ"א) שכתב אופן ההכשר לאפיית המצות לתנור שבנוי מרעפים (קאכלין) ובתוכו עשוי כמין כיפה לאפות בו עיי"ש והוא תנור קטן שהסיקו מבחוץ, ועיי' לקמן ס"ק י"ג.

ב) אלא בבית מקורה עיי' בטו"ז (סי' תנ"ט ס"ק א') ובמנ"א

(2) סי' תס"א סעי' א' ומנ"א.

קי (1) סי' תס"א סעי' א'.

כנגד חלון פתוח אפילו אין החמה זורחת שמה, אבל אם החלונות נעולות ויש בהן זכוכית מותר אם אין החמה זורחת שמה, אבל אם החמה זורחת שמה לא מהני חלון זכוכית, אלא צריך לפרוס וילון במקום זריחת החמה, וכן צריכין ליוהר שלא יהא הבית מהוסק וחם⁸.

ד אין לשין עיסה גדול^ג יותר משיעור חלה וטוב למעט כי

שערים מצויינים בהלכה

(שם) ובח"י (שם) דמותר ללוש תחת אור הרקיע במקום צל אם אינו יום המעונן משום דכשיבאו עננים ותתכסה השמש ירניש מיד ודוקא נגד חלון הפתוח חיישינן שמא תתכסה השמש ולא אדעתיה, ועיי' בזכור לאברהם הספרדי (סי' תנ"ט) דבמקום שאין החמה זורחת בשום פעם ובשום שעה שביום מפני שהוא במקום מוצנע אז אפי' ביום המעונן נ"כ אין חשש והובא בהנחות סחרש"ם (שם).

(ג) אין לשין עיסה גדולה עיי' בש"ע הגרש"ז (סי' תנ"ו סעי' ז') ובמשנה ברורה (שם ס"ט ז') דיש אומרים דלא אסרו חז"ל לעשות עיסה גדולה אלא בזמניהם שהתנורים היו סטנים ויש לחוש שמא יצטרכו המצות לשהות זמן ארוך חוץ לתנור ויבאו לידי חימוץ אבל בתנורים שלנו שהם גדולים אין לחוש לזה ומותר ללוש עיסה גדולה כפי שיש בני אדם העוזרים בעריכות המצות והעולם נהנו כדעה זו ואין למחות בידם מאחר שיש להם על מי לסמוך ומ"מ כל ירא שמים יחמיר על עצמו שלא ללוש יותר מעשרון נם בזמן הזה משום דאין ידי הלש מספיק להתעסק יפה בכולה שלא יצא קצת עיסה חוץ לידו.

ועיי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' ט"ז) נשאל אודות המכונות לאפיית המצות שנעשו ללוש בהם עיסה מחמשה ושלישים פונט קמח ומתעכב בערך חצי שעח מנתינת המים בקמח עד חכנסת המצות לתנור ואם יעשו רק מחמשה עשר פונט יתעכב רק חמשה עשר דקין (מינוטין) ומעשה המכונח הוא שיש ד' מכונות באחת מתנלגל כעין כף יד ונותנים לשם הקמח והמים ומתערבים ונתהוה עיסה כמו חוטים דקים ומשם מוציאים אלו החוטים ונותנים למכונח שניה ששם אופן בעל שינים מחזיק בעינול ערך שמנה עשר אצבעות והאופן מתנלגל ובשינים שלו פונש ודוחק בהחוטין [חיינו של העיסה] ומדבקם יחד שיעשו פרורים גדולים וכשאופן פונש ודוחק בהעיסה אז רק ערך ד' אצבעות מהעיסה נדחק ונפנש והשאר שטח העיסה מששים ושמנה אצבעות נשאר חוץ מהאופן אמנם העיסה מתחלף חלק זה יוצא מתחת מכבש האופן וחלק אחר נכנס ונדחק מהאופן וכן מתחלף זה אחר זה ואח"כ נותנים הפירורים למכונח שלישיית שנם שם אופן אחד מתנלגל על העיסה

8 סי' תנ"ט סעי' א' ובכו"ז.

שיערו רבותינו זכרונם לברכה שאם העיסה גדולה יותר משיעור חלה, אי אפשר לסוק בה בפעם אחת, וחלק ממנה מונח בלא עסק ויש לחוש פן יתחמץ⁴, אם לש עיסה רכה לא יוסיף בה קמח⁵ להעבותה⁶. ה' לא ידחוק את הקמח תוך חמדה, כי יש לחוש שלא יהא נילוש יפה, וישאר בתוך המצה משהו קמח^ה, וכשיבא אחר-כך בתבשיל

שערים מצויינים בהלכה

ומרבק הפירורים אחת לאחת עד שנעשה מרודרת ארוכה כמה אמות ומשם נותנים למכונה רביעית ושם האופן מתגלגל ורוחק ומדרר את העיסה ונעשית רקה וארוכה ובאלו השני מכונות האחרונות רק ערך ג' אצבעות מהעיסה נרחקת מהאופן וחלק הנשאר הוא מחוץ ואין נעשה בה שום עסק אבל מתחלפין זה יוצא וזה בא והעלה שם המהרש"ם להתיר רוקא מחמשה עשר פונט ונם לא יתעכבו מוסן נתינת מים עד זמן הכנסת המצות כתנור לא יותר מט"ו מנוטין אבל אם העיסה גדולה משיעור זה ועל ירי זה יתעכב יותר משיעור ט"ו מינוט אין להתיר בשום אופן עיי"ש ומשמע מדבריו שם דעיקר קפירתו הוא על שיעור הט"ו מינוטין ולא על שיעור העיסה שאם היו יכולין לעשות גם בעיסה גדולה משיעור הנ"ל היה מותר עיי"ש היטב בדבריו, ועיי' בשו"ת מחזה אברהם (סי' ק"ג) נשאל ג"כ בזה והעלה ג"כ בדברי המהרש"ם.

ועיי' בשו"ת עצי הלבנון (סי' ט"ו) שכתב ג"כ על דבר מכונות לאפיית המצות רמה שהעיסה יותר גדולה מעשרון אין לפקפק כי כל חומרת העשרון הוא רק מטעם שירי הארם אינן מספיקות להתעסק בה מתוך גדלה במש"כ הרב הגרש"ז (סי' תנ"ו) וכאן על ירי מוטי הכרזל הכועטים וממעבים בה מקיפים אותה בשעת העבודה.

ד' לא יוסיף בה קמח עיי' בהנהגות מהרש"ם (סי' תנ"ט) רזה רוקא אחר שכבר נגמר לישת העיסה [לפי שאותו הוספה אינה נילושה יפה ונשאר מעט קמח בה ובשתבא בתבשיל תתחמץ] אבל בתחלת הלישה שיש עוד מעט באגן שלא נילוש מותר להוסיף עוד קמח וללוש יחד.

ועיי' במשנה ברורח (שם ס"ק מ"ד) ראם הוסיף קמח בעיסה רכה יזהרו שלא יתנו אותן המצות בדבר לה ובריעבר גם אם נפלו לתוך התבשיל מותר שהרי אין ירוע כוראי שנשאר מעט קמח בעיסה ואף אם נשאר אפשר שנקלח ונאפה יפה ואז לא תתחמץ.

ה' בתוך המצה משהו קמח עיי' בשערי תשובה (סי' תנ"ט ס"ק כ"ד) באם רקרו הקמח בבית שהיו שם מצות אפויות ונתמלאו מאבק הקמח ראסורים המצות ואפי' אם ניערו האבק מעל פניהם שהרי יש נקבים פתוחים בתוך

4 סי' תנ"ו וסי' תנ"ז סעי' א'.

5 סי' תנ"ט סעי' ו'.

יתחמץ⁶ גם יזהרו שלא להניח את הקמח סמוך למים, שלא יפול מאבק הקמח לתוך המים וכן המודד את הקמח לא יתקרב אל העיסה, או אל המים⁷, וטוב ליהרר שלא להניח את היד על הקמח שלא לצורך, כי היד מחממת קצת⁸.

ו הכלי שלשין בה⁹ צריכין להשגיח שלא יהא בח שום נקב או סדק, שיוכל להשאר שם משהו עיסה ותתחמץ, ולא יניח הכלי בשעת לישה על כרים וכסתות פן תתחמם¹⁰, ויהרר שלאחר כל שמונה-עשרה מינוטין ינקח את הכלי היטב¹¹ וגם ירחוץ ידיו היטב, וכן הדפין

שערים מצויינים בחלכה

המצות ובודאי נכנס האבק לתוך הנקבים ואי אפשר לנקותם משם וחוששין שמא יפלו המצות לתוך התבשיל ואפי' אם רוצה להחזיר המצות לתוך התנור שיקלח הקמח שעליו ג"כ אין נכון אם יש לו מצות אחרים ועיי' בשו"ת די השב (סי' י"ב) הובא בארחות חיים (סי' תנ"ט) דמקיל להחזירם לתנור ביוון דאין כאן ממשות קמח אלא אבק בעלמא ודאי על ידי חום התנור נקלח יפה עיי"ש.

ו הכלי שלשין בה עיי' במג"א (סי' תנ"ה ס"ס ט') דנוהגין ללוש בכלי נחושת ועיי' בשו"ת מהר"ם שיק (סי' רל"ז) דטעם המנהג הוא משום דכלי חרס אין יפין כל כך ללישה והחסידים בקהלתו לשין בקערה של ברזל מצופה באבר דמקרר אכל בקערות של חרס או של ברזל ואינו מצופה יש בהן נקבים דקים ובמקום שאין שכיח קערות של נחשת או של ברזל מצופה מותר ללו שגם בשל חרס או של עץ שהם חלוקים לגמרי.

ועיי' בשו"ת ערוגת הבשם (או"ח סי' ק"ד) במעשה שלשו באגן שיש בו חריצין וסדקין ולשו בו כל היום בלי הפסק ניסיון והרחח העלח שם דיש חשש דהפירורין שבסדקים וחריצין נשארו בלי עסק שיעור חימוץ דקיי"ל שהייות מצטרפין ונתערבו בתוך הבצק ועל סמך הביטול קשה לסמוך מכמה טעמים וכו' על כן יש לאסור המצות שנעשו בו כל היום עיי"ש.

ועיי' בשו"ת פרי השרח (ח"ד סי' כ"ד) שנשאל אודות המצות מהמכונות שיש על המעגילה (וואלץ) איזה חריצים כתב שם דאם יש משגיח ירא שמים והוא אומר שיכולין לנקר הפירורין בכל עת מותר רק מ"ט אם אפשר בקל לתקן על ידי אומן שיחליקם לגמרי יתקנו משום זהירות דפסח.

ז ינקח את הכלי היטב ועיי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' צ"ח) באופה מצות שמורים ושכחו לאחר מלאכת היום לרחוץ האגן נחשת שלשו בו ונשאר בו מעט משיוורי הלישה ושפכו לתוכו מים ועמד כך כל הלילה

6 סי' תניו סעי' א' ומג"א שם. 7 סי' תניו סעי' א' ומג"א שם.
 8 סי' תניו סעי' א' ומג"א שם. 9 סי' תניו סעי' ד' בהגה.
 10 סי' תניו סעי' א' ומג"א שם. 11 סי' תניו סעי' א' ומג"א שם.

והעצים שמגלגלין בהם ה) ישגיחו עליהם שלא יהא בהם שום נקב או סדק, ולכל הפחות לאהר כל שמונה-עשרה מינוטין ינקו אותם היטב, וכן הכלים שמנקבים בהם, שלא יהא עליהם אפילו משהו עיסה. וגם המרדה שמכניסין בה את המצות לתוך התנור צריכין להשגיח שלא יהא בה שום סדק שלא יכנס בה קצת עיסה ויתחמץ⁽¹⁰⁾.

ז אם נפל לתוך העיסה איזה דבר חריף, כגון מלח ט) או תבלין או סיד-חי אפילו משהו ונילש בתוכה, כל העיסה אסורה משום דמתחממת שם⁽¹¹⁾, ואם נמצא בתוך העיסה גרעין תבואה, ימול מן העיסה כעובי אצבע סביב הגרעין וישליך והשאר מותר⁽¹²⁾.

שערים מצויינים בהלכה

ובבוקר הדין והוא וניקו אותו ולשו בו פעם אהת ואח"כ נזכרו ולקחו אנן אחר ונתערבו כל המצות כתב שם דאף שכבוש שיורי הלישה כל הלילה בהאנן ונעשה כבית שאור אמ"ח מותרים כל המצות משום דמלאו את האנן מים צוננים ומונעים השיורי עיסה להחמיץ ועוד דכלי נחשת אין בולע כלל להרבה פוסקים לכן כשרים המצות אפי' לשמורה אבל אם היה כלי אחר ולא של נחשת אז אי אפשר להקל עיי"ש.

ועיי' בשו"ת ערוגת הבשם (סי' קל"ב) באופה ששפך מים על המרדה לכבותה והמים היו ממה שרחצו העוסקים את ידיהם ונודע שהיה גזיל לעשות כן כמה פעמים ואסר כל המצות שאפו בזה המרדה עיי"ש.

ח) והעצים שמגלגלין בהם עיי' בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' שע"א) במעשה באחר מהמגלגלים החליף במעות את עץ המגלגל שלו באחד של חמץ ולא נודע עד הלילה ועץ המגלגל היה נקי בבירור בלי שום פירוד חמץ רק דרכה של בעלת המגלגל היה כאשר נתנה השמרים לתוך הקמח לצורך העיסה של שבת ערבה השמרים עם הקמח במגלגל הזה ונשאר מונח בהעירוב הזה אבל לא יותר משני שעות ויש חשש שנעשה בזה כבית שאור העלה שם דמה ששימשו בהמגלגל בעת הקיץ לא יזיק מפני כבוד נתייבש מעמו וציון להתוספת (פסחים מ"ה ד"ח שלא במקום לישה) דמשמע דמותר ללוש מצות בעריכות שלשין בהם חמץ ונהי דאנן קיי"ל לאסור מ"מ בחפסד גדול העלה להתיר עיי"ש היטב ועיי' ס"ק הקודם.

ט) כגון מלח עיי' בש"ע הגר"ז (סי' תנ"ח סעי' כ"ט) ובביאור הלכה (שם סעי' ה') דבמלח יש שני טעמים לאסור א' דמלח הוא כדותח ומחמם העיסה ונוחה להחמיץ ב' שהמלח יש לו דין מי פירות וכשנילושה בעיסה שיש בה מים ממחרת להחמיץ ולכן בדיעבד אם נתן מעט מלח

(12) סי' תפ"ז סעי' י"א.

(10) שם ובת"א.

(11) סי' תנ"ח סעי' ה' ו'.

ח יזהרו שלא להניח את העיסה אפילו רגע אחת בלי עסק י, ומיד כשנגמר העיסה יחלקה כולה להמגלגלים, ועל כן יש להשגיח שלא לעשות עיסה גדולה רק כפי ערך המגלגלים, ואם נשאר מן העיסה ביד המחלק, ילישה ויעסוק בה שלא תנוח אפילו רגע בלי עסק 18. **ט** המגלגלים יגלגלו בזרזות, ואל ישחו לעשות את המצה יא

שערים מצויינים בחלכה

ונאפה מיד מותר באכילה ועיי' בשו"ת חתם סופר (סי' סכ"ג) שחולק על האחרונים שמתירים והעלה לאסור גם במעט מלח ואין להתיר אלא כשנתן בה גרגיר אחד.

ועיי' עוד בביאור הלכה שם דמלח שלנו שנעשה ממי הים הוא כמים ממש ואין בה דין מי פירות ובלא"ה רוב פוסקין מקילין במעט מלח כמש"כ בהגר"א על כן יש לסמוך עליהם להתיר בדיעבד עיי"ש ופלא שלא הביא דברי התת"ם הנ"ל דמטעם חימום לבד בלא טעם מי פירות נמי אוסר אפי' בדיעבד.

י) אפי' רגע אחת בלי עסק עיי' בש"ע (סי' תנ"ט סעי' ב') דאם שהתה העיסה בלא עסק שיעור מיל אסודה ושיעור מיל הוי רביעית שעה וחלק עשרים מן השעה והוא י"ח מינוטין בסך הכל ועיי' במנ"א (שם ס"ק ג') ובח"י (ס"ק י') דשיעור מיל הוא שני חומשי שעה והוא כ"ד מינוטין ועיי' בפמ"נ (שם א"א ס"ק ג') דלהלכה קיי"ל דהוא י"ח מינוטין.

אמנם במשנה ברורה (שם בביאור הלכה) שיש חושבין שיעור מיל לחשבון כ"ב ותצי מינוטין ובמקום שאין הפסד מרובה יש לפסוק בדעה קמיתא דמששהה י"ח מינוטין הוי חמץ אמנם בהפסד מרובה אפשר שיש לסמוך על הפוסקים דסבידא להו דהוא כ"ב ותצי מינוטין ועד אז אין לאסור אם אין רואין סימני שיאור וסידוק עיי"ש.

יא) ואל ישחו לעשות את המצה עיי' בדמ"א (סי' תנ"ט סעי' ב') ובמנ"א (שם ס"ק ו') בשם מהרי"ל דמצה שכבד מתוקנת לא ישברנה ויחזור ויתקנה דחיישינן כשיתקנה שנית לא יערוך אותה יפת ויהי בת סדקים וכפילות והוי כמצה כפולת שנוהגין לאסור שאין שולט שם האש, ועיי' בהנהות מהרש"ם (שם) דאפשר דגם מהרי"ל לא החמיר אלא במצות עבות שהיו נוהגין לעשות בזמניהם אבל במצות דקות שעושין בזמן הזה אין לחוש כל כך ונמ הכל לפי מהות הלש אם הוא זרז ואומן ליוהר שלא יהא חשש כפולה עיי"ש והרבה אחרונים היו אוסרים מצות בהמכונות מפני שהצדדים והקרנות שנחתכין חוזרין לעשות סחן מצות ואסור לפי דברי מהרי"ל הנ"ל ולפי דברי מהרש"ם נבון לפ"ז ההיתר שנהגו.

כדמות איזה צורה, וישגיהו שלא יהיו פירורין מן העיסה על הדף, וגם שלא יהא מודבק בידיהם שום עיסה, ומיד כשרואין שנדבק בהן קצת עיסה ירחצו ידיהם היטב (14).

י מיד לאחר שנגמרת המצת ינקבות בזריזות, ולא יעשו איזה ציור (יב) במה שמנקבים אלא ימחרו בכל מה דאפשר ומיד יתנוה לתוך התנור, ויזהר מאד שלא ישהה אותה אפילו מעט נגד פי התנור כי שם תמחר להחמיץ (15). ועל כן צריכין להדר שזה שהוא מושיט את המצות להאופה יהיה בעל תורה וירא שמים שידקדק בזה.

יא הירא דבר ה' יזהר שקודם אפיית מצות שלו, יסיקו היטב מחדש את התנור (ג) ולפזר את הגחלים על פני כולו, כי מי יודע אם זה אשר אפה קודם לו היה נוהר בכל הזהירות (16).

שערים מצויינים בהלכה

יב) ולא יעשה איזה ציור עיי' בשו"ת מהרי"א אסאר (או"ח סי' סנ"ז) דיש לעשות המצות עגולות דוקא ויש מעמים בזה ועיי' בשו"ת פרי השרח (ח"ד סי' א') שמהאי טעמא לא היה רוצה לנחוג לאכול המצות מהמכונה מפני שהן מרובעות וחשש לדעת רבו המהרי"א שתהיינה עגולות ועיי' בשד"ח (מערכת חו"מ סי' י"ג) בשם הגאון מהרצ"ח ארנשטיין מלכוב בענין המצות ממכונות שטוב יותר שלא לעשות עגולות מפני שאז מחזירים החתיכות מהסדנות עוד הפעם בהמכונה ולא שפיר למעבר הכי ועיי' בשו"ת זכרון יהודה (סי' סכ"ג) שכתב ג"כ שאין לפקפק בזה שהמצות מרובעות ועיי' ס"ק הקודם.

יג) יסיקו היטב מחדש את התנור ובענין היסק התנור שניסס על ידי כח העלעקטריציטעט ואין שלחבת נונע בו כלום לא עליו ולא מתחתיו אלא שהחום ההוא יש לו כח גדול לחמם ולאפות בלא שלחבת וכפי מדת החום שרוצה כך מעריכו עיי' מזה בשו"ת מחזה אברהם (סי' ק"ה) שכתב דאף שאיתא בש"ע (סי' תס"א סעי' ב') דאם אופין בטפסא או באלפס ובעי שהאור יהלך תחתיו וכמש"כ התוס' (פסחים ל"ז: ד"ה דכולי) בשם הירושלמי (חלה פ"א) ובלא"ה אין יוצא בה ידי חובתו בפסח מ"מ מהני הכא כיון שתוכל המצת להאפות מיד ע"י החום הנדול מח לי אם השלחבת נונע מתחתיו או לא וכבר כתב בביאורי הגר"א על מה שכתב בש"ע (סי' תס"א סעי' ב') שראוי למחות שלא יעשו חרות ברמץ, דהוא משום שלא ידבק דבר ויעכב האפייה ועיי' בחק יעקב (שם ס"ק ח') דאפי' בחום השמש אם החום גדול כל כך עד שיוכל לאפות אינה אסורה משום חימוץ אלא שאין יוצאים בה

(14) סנ"א סוס"י תנ"ט וסי' ת"ס סעי' ד'. (16) ח"א.

(15) שם ובפס"ג תנ"ט סק"ו.

יב האופה יזהר מאד להשגיח שלא תתכפל איזה מצה, וגם שלא תגע אחת בחברתה, כי במקום הנגיעה וכן במקום שמתכפלת אינה נאפית מהר ומתחמצת יד, ואם אירע שנתכפל או שנתנפחה (טו) איזה

שערים מצויינים בהלכה

ירי חובתו בפסח לפי שאינה קרויה „לחם עוני“. ומוכה בפירוש דגם בחום לכד בלא שלהבת נאפית המצה שפיר והכא נמי בן חרי האש של העלעקטריציטעט מחמם כל שעה ואנו רואין שהוא חם ביותר והמצה נאפית בו מהר וכבר כתב החתם סופר (יו"ד סי' מ"ה) שהנסיון מעיד יותר מאלף ראיות. אבל פשוט שאם רואין שהטם שבהתנור העלעקטרי שסובב בענול ונותנים מצה בצד אחד וסובב עמה ועד שבא שוב בחזרה מוכרחין ליטול משם בין נאפה לנמרי או לא יש לאסור התנור הזח ועיי' בשו"ת לבושי מרדכי (מהרו"ג סי' מ"א) כתב נמי (דרך אנכ) שהוא ראה בעצמו שהיו נוטלים המצות מהטסים הסובבים ולא חיו אפויים לנמרי ולברוק אותם ע"י דחיקת האצבע אם לא נרבק בצק ברחקו כמש"ב החק יעקב (סי' תס"א ס"ק י') לא מהני בהו דמפני דקותן לא נרבק בצק עיי"ש ומשמע מדבריו שם דבעצם פעולת האפייה בחימום עלעקטרי לא חשש בלום.

[ובדבריו צריך עיון דהוא בעצמו בשו"ת לבושי מרדכי (ח"א סי' נ') מרמה מעשה עלעקטרי לאש המתהווה על ידי הזכוכית שמתענל ניצוץ השמש והוא מדרבנן, ובאפייה ע"י השמש כתב הח"י (סי' תס"א ס"ק ח') וש"ע הרב הנרש"ז (שם סעי' ו') דאין יוצאים בהם, ויש לחלק. ובדברי החק יעקב הנ"ל ראיתי בספרים שמקשין מהתרנום יונתן שתירגם על הפסוק (שמות י"ב - ל"ט) ויאפו את הבצק וכו' ומתאפי' להון מחומתא דשמשא חרירין פטורין, הרי שיוצאי מצרים היו אופין המצות ע"י כח השמש, והחסידים החרדים מקפידין לאפות דוקא באש ושלחבת במקום והיא מטעמא הנ"ל].

(יד) במקום שמתכפלת אינה נאפית מהר ומתחמצת עיי' ברדב"ן (ח"א סי' תצ"ד) והובא גם בהנהות מהרש"ם (סי' תס"א) שהוכיח שהאש שולט גם במקום הכפל וכש"כ במצות דקות דשולט האש מעבר לעבר ומה שבתוך הכפל הוא רך לא מפני שלא נאפה שם אלא מפני שהלחוחית מתקבץ שם ולכן אם נאפה יפה המצה אין חשש כלל בזה הכפל ואם לא נאפה יפה אז אם אין חוטיין נמשבין אעפ"י שבמקום הרבוק הוא רך ולח ג"כ היה אפשר להתיר ומ"מ למעשה יש להחמיר בבה"ג ביון שיצא מפי הראשונים עיי"ש ובהנהות מהרש"ם סיים על דברי הרדב"ן שכיון שנראה מדבריו דבנאפה [יפה המצה] יש להקל גם למעשה והנח אף שאין להקל היום לכתחלה מ"מ בדיעבר בראי הוא הרדב"ן לסמוך עליו עב"פ במצות הדקות. (טו) שנתכפלה או שנתנפחה עיי' בש"ע הנר"ן (סי' תס"א סעי' ב"דב"ט) והוא מדברי הח"י (שם ס"ק י"ח"ט) דכל איסורין שנתכאר

מצת, צריכין לשבור את המקום ההוא והוא חמץ והשאר מותרת, אבל אם נגעה זו בזו כשהן עדיין לחות בתנור יש להתיר בדיעבד, מצת נפוחה היינו שניכר שנתחלקה המצה בעוביה והחלל הוא כמו רוחב אגודל (17).

יג צריכין לזוהר שלא לחוציא מצת מן התנור כל זמן שלא נאפית קצת, עד שאם היו פורטין אותה לא היו כעין חוטין נמשכין, כי קודם שיעור זה חרי עדיין כמו עיסה, וכשהיא חוץ לתנור (טז) תמחר להחמיץ. וגם המרדה שהוציאוה עליה גם-כן אסורה עוד למצות, ואם אי אפשר לידע אם היו חוטין נמשכין ממנה או לאו יש להחמיר מספק. אך אם קרמו פניה יש להקל (יז) (18).

שערים מצויינים בהלכה

בכפולה ונפוחה אין להם עיקר בנמרא והוא מנהג שנהגו בדורות האחרונים ואעפ"י שאין להסל ברבר שאבותינו נהגו בו איסור משום שנאמר „ואל תטוש תורת אמך" מ"מ אין להחמיר בהם כמו בחמץ גמור שאוסר תערובתו במשהו כתוך הפסח ודי להחמיר לאסור המצה עצמה שנתכפלה או נתנפחה אבל לא תערובתה ולכן אם עבר עליהם הפסח מותרת באכילה שהרי אין בה אלא חשש חימוץ וספק חמץ שעבר עליו הפסח מותר ועיי' בשערי תשובה (שם ס"ט מ"ו-י"ז) רבמצות רקות שלנו אין לחוש להאבעבועות ותחללים הניכרים מבחוץ ובפנים כדרך רובא דרובא הנעשים מחמת האור ואפילו אינם קרומים דקים רק קצת בעובי אין לחוש ומצה נפוחה רהיינו שנפרד חצי העובי העליון מהתחתון זה שכיח דוקא במצות העבות קצת ודאה מה שכתבתי מזה מס"ס הקודם.

(טז) חוץ לתנור עיי' באה"ט (סי' תס"א ס"ט ה') ובח"י (שם ס"ט ז') באם שמו מצה על הנייד לאפותה בתנור אין לאסור בדיעבד רשולט החמימות דרך הנייד ואינו מחמיץ וכמו שפוסק הטו"ז (ביו"ד סי' ס"ה) דמותר לצלות כבר על הנייד ועיי' בחנהות מהרש"ם (סי' תס"א) הביא שם הרבה אחרונים שנסם בצליית הכבר חולקים על הטו"ז וסוים בצ"ע ועיי' במשנה ברורה (שם פ"ט י"א) שהביא דברי המסילין לבר אבל מסיק דלכתחלה אין לעשות כן, ועיי' בשו"ת כתב סופר (סי' מ"א) ובשו"ת מהר"ם שיק (סי' פ"ז) בענין צליית הכבר על נייד.

(יז) אם קרמו פניה יש להקל עיי' בשו"ת לבושי מרדכי (ח"ג סי' מ"א) במצות שנאפים במכונות ובתנור שניסס ע"י כח העלעקטריציטעט

(18) שם סעי' נ' ובכו"ז.

(17) סי' תס"א סעי' ה' בהנה.

יך ראוי לכל ירא שמים שיהא הוא בעצמו עומד יח ומשגיח בעשיית ואפיית המצות שלו יח, ולהזהירם שיעשו בזרירות ובהשגחה,

שערים מצויינים בהלכה

שמסבב נחישתו של התנור ועד שסובב הלילה מחזיקים אותם שבכר נאפו בתב שם דתחיבת אצבע אם לא נדבק בצק עליו במש"ב הח"י (סי' תס"א ס"ק י') לא מהני בהן דתחיבת אצבע לא מהני רק במצות עבות קצת כמו שהיו נוהגים בזמן החק יעקב אבל במצות רסיקין (דקות) לא מהני זה דבת הרוחק חזק מבח הנדבק ולא ידבק שום בצק על האצבע ואין באן בדיקה אלא לפדום בשהוא חמה אם אין חוטין נמשכין עיי"ש.

ושמעתי מהרבה מומחים שנוהגים באן באיזה כתי מאפייה שמוציאים המצה מן התנור בעוד שלא נאפית כדי קדימת פנים שתשארת לבנה ומתוך כך בשטוחנים אותה לאחר שנתייבשה לצורך קמח מצה (מצה מעהל) לעשות מהם ברורים (קניידליך) בנהוג נראית הקמח לבנח בסולת והוא חמץ גמור וצריך לרקדק מאד שלא יקנו מהם והם מומרין לאותו דבר ואין להם נאמנות גם על המצות כדין מומד לאותו דבר וגם לאחר הפסח אסור כדין חמץ שעבר עליו הפסח.

יח) הוא בעצמו עומד עיי' בבאה"ט (סי' ת"ס ס"ק ר') בשם האריו"ל שיטדיח האדם בעצמו במצה של מצוה ער בי יתחמם ויזיע וזה תיקון להוצאת ז"ל ועיי' בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' שע"ב) להנח"ק האדמו"ר מהר"א מסוכטשוב שהתמרמד מאד על מה שנפרץ הדבר שאינן אופין המצות כל בעה"ב לעצמו במקדמ ורק אחד אופה למבור ודרכו של האופה שאינו משגיח כל כך על המצות מפני שכל מנמתו כדי למעט בהוצאות ומי זוטרי מה שאמרו במדדש בשכר שטוחנין ולשין את המצות ואם בי בטחינה קשה הדבר עב"פ בעיקר מצות שימור דלישה למה נמעט והוא פעם אחת בשנה וקונין המצות מהשוק בחוטף מצוח מן השוק והביא דברי חזו"ק דעיקר הדין בראש השנה למאן דלא שקיל מיכלא דאסוותא עיי"ש דבריו הקדושים ושמענו מוקני ת"ח שזהו בוונת מרן בעל דברי חיים בתשובתו שעירעד על המצות מהמכונות וכתב שם שיש לו מעמים במוסים ואין לנלות והביא בן מחותנו הנאון ד' ברוך מעם שמעמים כזה אין לנלות רק לפסוק הדין.

יט) ומשגיח בעשיית ואפיית המצות עיי' בשבלי לקט (סדר פסחים סי' די"א) הביא משו"ת הגאונים דאפי' נשים מישדאל ביון שלא למדו עניני פסח אין מאמינים להם לענין אפיה ולישת המצות משום דהרבה דברים יעלו על לב חנשים שהוא מותר וכו' וסיים בשבלי לקט בזו"ל מדברי

וכן היו עושים גדולי ישראל הראשונים זכרונם-לברכה וכן עושין גם בזמנינו (19).

טו המצות שהם לצאת בהם ידי חובת אכילת מצה (כ) בשתי לילות הראשונות (כא), נקראות מצות מצות, וצריכין לעשותן לשם מצוה (כב) על ידי ישראל (כג) גדול (כד) בן דעת (כה) שהוא בן שלשה-עשרה שנה ויום אחד ואשה בת שנים-עשר שנה ויום אחד. ובכל העשיות יאמר העושה (כו) „לשם מצת מצוה“ אפילו בשאיבת מים (20). (כל) הדינים שכתבנו בענין אפיית המצות, זהו למנהגינו שאופין הכל לפני הפסח, אבל במקום הדחק שאופין גם בפסח, יש בזה עוד חומרות יתרות על מה שכתבנו, וכן הנוהגין לאפות מצות-מצוה בערב פסח לאחר הצות היום, צריכין זהירות יתירה (21).

שערים מצויינים בחלכה

דבותינו אנו לומדים שאעפ"י שכמה דברים היה אדם יכול לעשותן על ידי הנשים מ"ט צריך האדם לזהר בהן ובמה שיוכל להחמיר אינו ראוי להקל והובא גם בחק יעקב (סי' ת"ס ס"ק ר') ובמשנה ברורה (שם סק"ו) וכתב שצריך דוקא דבנים ת"ח לעמוד עליהם להשגיח בשעת מלאכתם ועיי' בשו"ת בית דוד (ח"ב סי' פ"ד) אי נאמנת האשה לקנות ממנה מצות שמורים והביא כמה ראיות דנאמנת ולעומתם הביא כמה ראיות שאינה נאמנת.

כ) המצות שהם לצאת ידי חובת אכילת מצה בספר מערני שמאל העתיק כאן כמה הילוקי דינים ברין מצת מצוה המפורדים בש"ע ושאר פוסקים ואני אבוא אחריו כלקוטי בתר לקוטי ואעתיק רק מה שנמסא מינה בזמנינו ואוסיף עוד מה שנמצא בתשובות האחרונים.

א. מצות אכילת מצה יוצאין ידי חובתן בהמשת מיני דגן ואלו הן חטים שעורים כוסמין שבולת שועל שיפון והמנהג ליסח חטים לפי שמסתמא הוא הכיב לרוב בני אדם (ש"ע סי' תנ"ג וח"י ס"ק ב') וברע"ב (פסחים פ"ב מ"ו) כתב דכמו שמצטרפין החמשת מיני מרור לכזית מרור הוא הדין שמצטרפין כל חמשת מיני דגן לכזית מצה וכן כתב הר"ן שם ועיי' במנחת חינוך (מצוה י').

ב. כמה שנקלה בתנור ואחד כך עשה ממנה מצה ספק הוא אם יוצא בה ידי חובתו כיון שאינו בא לירי הימוץ (פמ"ג מ"ז סי' תס"א ס"ק ב') ובשעת הרחק יוצאין בה כיון שהיא ממין הכא לירי הימוץ (נשמת אדם סי' ט"ו).

ג. מצה שנילושה במי מידות בלא מים נקראת מצה עשירה ואין

יוצאין בה ידי חובתו (ש"ע סי' תס"ב סעי' א') ואם נילושה במי פירות ועם מים יש אומרים דיוצא בה בדיעבר והלכה ראיין יוצא רק אם יש ששים נגר המי פירות (באה"ט שם ס"ק ג').

ד. מצה שאחד אפיתה בשלה במים אין יוצאין בה לפי שהבישול מבטל טעם מצה ואפי' בכלי שני יש להחמיר (ש"ע סי' תס"א סעי' ד' באה"ט וח"י שם).

ה. זקן וחולה יוצאין במצה השרויה במים צוננים אם לא נישרת שם מעת לעת ודוקא אם לא נימוחה ואם אי אפשר לו לאכול השרוי במים ישרה ביין או בשאר משקין ושאר כל אדם אפי' בדיעבר אינו יוצא בשרויה ביין ובשאר משקין אבל בשרויה במים יוצא בדיעבר (ש"ע סי' תס"א באה"ט ס"ק ח') גם יכול לפרך המצה רק דק אף שהוא כקמח ומברכין עליה „המוציא ואכילת מצה" (שע"ת שם ס"ק ח' ופמ"ג שם ס"ק ב' וביאור הלכה שם).

ו. אין אדם יוצא ידי חובתו במצה גזולה ואם קונה מצות מחבירו נכון שישלם בערם קורם הפסח כרי שיקנה אותם בכסף ובמשיכה ואם המוכר גילה דעתו שאין רוצה למכור בהקפה אז מדינא לא קנה ואין יוצא בה ידי חובתו אבל בשאולה יוצא מדינא (ש"ע סי' תנ"ד סעי' ד' באה"ט ס"ק ד' משנה ברורה ס"ק ט"ו).

ז. מצה שיש בה איסור דרבנן אין יוצאין בה ידי חובתו משום דמצה שאין מברכין עליה ברהמ"ז אינו יוצא בה (רמב"ם חו"מ פ"ו ה"ז פמ"ג סי' תס"א ס"ק ח') [ועיי' בשו"ת ערוגת הבשם (סי' קל"ג) במי שאכל מצה הבלועה בה טעם חמץ וכו'].

ח. מצה שנאמה קורם שלשים יום לפסח אם נעשית לשם פסח יוצאין בה ידי חובתו (באה"ט תנ"ח ס"ק א' וח"י ס"ק ד') ואפי' מצות שנשארו מפסח ראשתקד ושמרם מחמץ כל השנה ואין בהם חשש תולעים (מילבן) גם כן מותר לצאת בהם ידי חובת מצה (שו"ת מהרש"ם ח"ו סי' צ"ט).

ט. מצה שעיימשה פסול ואין יוצאין בה כיון שאין מברכין עליה המוציא וברהמ"ז רק שהכל והוא מנמרא (מנחות כ"ג) (הנהות מהרש"ם סי' תנ"ד).

י. מצה שלא נאמית לשמח שנתערבה ברוב מצות האפויות לשמן בטלו ברוב (שו"ת משיב דבר סי' ל"ד).

ועיי' בשו"ת בנין עולם במצה פשוטה שנתערבה במצה שמורה כתב שם תקנה להאכיל אחד לאחרים ואנו תולין שהפשוטה נאכלה וזה מותר אפי' במזיד וכיון שהתירא הוא אין כאן משום מבטל איסור לכתחלה והובא בא"ח החרש (סי' תנ"ט).

יא. אם הוציא מצה מרשות הרבים לרשות היחיד בליל פסח שהל

בשבת יוצא כה ירי חוכתו ואין זו מצוח הכאח בעבירה כיון שרק הוא עשה בה עבירה אבל גוף המצה לא נעשית בעבירה ואין רומה למצה נזולה שכאתה לידו כעכירה (חק יעקב סי' תנ"ד ס"ק ה' ומשנה כרורה שם בביאור הלכה) ועיי' בשו"ת לב חיים (ח"ג סי' ע"ה) הוכא כארחות חיים החדש (סי' תנ"ר) במי שאפה מצות מצוה בערב פסח שחל בערב שבת ונמשך האפיה עד שקירש היום כיון שהיה בשונג מותרות המצות לצאת ידי חובתן.

יב. מצה שנאפה בחמה [כגון על ידי הזכוכית שמתענל ניצוץ השמש ובוער] אינו יוצא בה ידי חובתו (ח"י תס"א ס"ק ח').
 כא) בשתי לילות הראשונות עיי' מה שכתבתי לעיל (סי' ק"ח ס"ק י"א).

כב) וצריכין לעשותן לשם מצוה עיי' מה שכתבתי לעיל סי' ק"ח ס"ק א"ג.

כג) וצריכין לעשותן על ידי ישראל עיי' בשדי חמד (מערכת הו"מ סי' י"ג) האריך בענין המכונות שעושין על ידן המצות והביא שם כל האוסרין והמתירין שהיו אז בימי הנאון מה"ר שלמה קלונער והנאון מה"ר יוסף שאול נתנזאהן המהרש"ק וכן הכעל רברי חיים אסרו משום חשש חימוץ שאין אפשרות לנקות שיורי בצק מאופני המעגילה ועוד שאין המעשה על ידי אדם ודמי למעשה חרש שוטה וקטן שאינו יוצא בהם ידי חובת מצה. והמהרי"ש נתנזאהן ושאר גדולים עמו התירו דלא דמי למעשה קטן משום דגם כל המכונות שעוסקים בעריכת המצה הולכים בכח האדם הממונה עליו שעל ירי שהאדם סובב במגלגל עוסק המכונה בלישה וכן ע"י שהאדם סובב באופן המעגילה נעשה העיסה מרודדת וארוכה ובמו כן במעשה הנקובה שמנקבת המצות באופנים הרוקרים וזה נקרא שפיר כח אדם והתירו הפרושים הרכר ואין מפקפקין על זה דעינינו רואות כי הכל נעשה במהירות ונקיות נפלאה ואפי' במקומות שיש מכונה שחותך הקצוות מהמצה שתעשה בציור עגול ושיורי הקרנות חוזרות למכונה תחת המעגילה ג"כ אין חשש דמצד הדין מותר לשבור המצה לחזור לעשותה כמש"כ הרמ"א (סי' תנ"ט סעי' ב') וכל זה דוקא כשהכל נעשה על ידי אדם גדול ולא קטן אבל אם המכונה הולכות על ידי כח חשמלי (עלעקטריציטעט) או קיטורי זה נקרא כמו מעשה קטן עד כאן תוכן רברי השר"ח.

ועיי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' ט"ז) שנשאל שם בענין המכונות שתנועתן על ידי כח העלעקטריציטעט כתב שם דקצת הרכנים התירו כיון שתחלת סיבוב הגלגל הוא בכח האדם וכיון שבח ראשן הוא בידי אדם שוב נחשב הכל ככח אדם עיי"ש.

ועיי' בשו"ת ירושת פליטה (סי' ד') נדפס תשובה מהנאון מהרמ"ט בנעט מסאמבטהעלי והעלה ג"כ שזח נקרא ככח אדם והביא ראייה מתבואות

שור (סי' ז') שכתב רינא רגמרא (חולין ט"ז) בזה"ל קבעו סכין בגלגל וסבב הגלגל בירו או ברנלו עד שמנע את הסכין לצואר הבהמה או העוף ושחטו כהוגן בסבוב זה שחיטתו כשרה רהא מכח של ארם נשחט ואפי' אם אחר שהתחיל לגלגל סר ירו הרי היא מתגלגלת מכח התחלתו ושחטה ואפי' מתגלגלת מכח זה כמה פעמים והוא כבר סר ירו והשחיטה נעשות בסבוב אחרון מ"מ הכל מכחו בא וכשרה עכ"ל והכי נמי כן כיון שהאדם גרם את תנועת העלעקטיר וראי כשרים המצות למצות מצוה עיי"ש ומפני יראת הוראתו סיים הלכה ולא למעשה וראיתי בקונטרס וילקט יוסף (חלק שמיני) הביא שם הרבה תשובות מנרולי הזמן בעת התחרשות מכונות המצות ואחר מהמעמים שהתירו הוא רחשיב שפיר כח ארם במה שנותנים הקמח והמים לתוך המכונה וכן העיסה תחת המענילה והביאו ראייה רהא גם נתינת החטים לתוך הרחיים חשיב מעשה [להשיטות רס"ל שמורה משעת טחינה] אף שאח"כ הולכת מאליה ע"י כח הקיטור או מים וה"נ כן ועיי' בשו"ת בית שערים (סי' קע"ח) שרעתו כרעת המתירים ובפרט במקום שאין ברירה ובבית האפיה במעשה יד יש חששות יותר טוב לאפות ע"י מכונה וב"ב בשו"ת פרי השרה (ח"ד סי' א') רלאפות לכל העולם כמעט אי אפשר [היום] בלי מכונה ועיי' בשו"ת אבני נזר (סי' שע"ב) שעומר בצר האוסרים ולא יסיג נבול שנבלו הראשונים שאסרו, ועיי' עו"ש בסי' תקל"ד תקל"ז שהרעיש נגר הרב המהרש"ם מברעון שהתיר וכתב שגם הנאון מהרי"ש נתנזאהן חזר מהתירו והאריך בקול חוצב להבת אש ופוסק חזי מאי עמא דבר.

והנה בשנים אחרונים המציאו מכונה לאפיית המצות באופן חדש קוראים שמו תנור אבטומטי שכל המצות מחוברים יחד כירועה ארוכה עד לאחר האפיה ומאליו נכנס לתנור על ידי כח חשמלי (עלעקטריציטעט) אך במקום הפרדת המצות זו מזו מנוקבות בנקבים שיתפרדו זו מזו מעצמם בנמר האפיה, עיי' מזה בשו"ת ירושת פליטה (סי' א-ד') כתב שם הנאון מהרא"פ סופר הראב"ד מבוראפעסט ודעתו להתיר ואין לחשוש בזה שנתפרדת לאחר האפיה ואינה נקראת מצה שלימה אלא שפיר נקראת שלימה וכמו אתרוג התיום שרכוק מראשו עד סופו ובמקום דיבוקו בודאי לא קלט שם מראהו הטבעי ומשמע מסתימת הפוסקים שבשר גם לאחר שמפרידו כל אחד לעצמו וכתב במנחת פתים דה"ה בלחמים המרבקים אותם ואפים ביחד מקרי שלם גם כשמפרידים זה מזה וה"נ כן שנקראת שפיר מצה שלימה, ושם (סי' ב') כתב הנאון מהר"י שטייף מבוראפעסט ודעתו להחמיר מפני שיש חשש על מכונת האלו רכיון שמחוברות יחד כל המצות באופן שקצה אחד מונח על השלחן וקצה אחר בתנור אפשר שתשלט החמימות מחלק שבתנור על החלק שחוץ לתנור שחם מקצתו חם כולו והגם שלא מצינו זה רק במתכת אפ"ה יש לחשוש גם בזה והנאון מהרא"פ סופר

והגאון מהרמ"מ בנעט רעתם שאין חשש זה רק במתכת ובפרט הכא יש
לברר ע"י המסרר (סיהל אסאראט) עיי"ש.

וכולם לא הביאו ראיה לזה אי אמרינן גם בעיסה חם מקצתו חם
כולו אבל מצאתי בשו"ת חזון נחום (סי' מ"ה) מהגאון מדאמבראווע
שנשאל ג"כ אודות המצות שנכנסות אל התנור באופן אכטומטי שבכל עת
רדירת העיסה הוא מחוברת עם המצות הנאפות בתנור ורק אחר יציאתן
מהתנור נפרכות לחטובות מיוחדות והביא דברי החות רעת (יו"ד סי' ק"ח
ס"ק ט') שכתב בפירוש דכאוכל אמרינן חם מקצתו חם כולו ובפרט בחם
שעל האור כמש"כ הש"ך (סי' סכ"א ס"ק י"ז) אבל בשו"ת בית יצחק
(ח"א יו"ד סי' ק"ד) הקשה על החו"ד מנמרא (פסחים ע"ד.) דמוכח דלא
אמרינן באוכל חם מקצתו כולו והגאון מדאמבראווע שם מתרץ קושיתו
והעלה כהחו"ד רגם באוכל אמרינן חם מקצתו חם כולו ולכן אין
להכשיר המצות שנאפות באופן כזה שיש חיבור להעיסה עם המצה
בתנור שיש חשש חימוץ עליהן וצריך לדרקס שיחיו נחתכין לחטובות עוד
קודם בואן להתנור עיי"ש.

ועי' בשו"ת צור יעקב (סי' קנ"א) מהגאון מפרובונא נשאל ג"כ
אודות המצות שנאסין ביריעות שלימות אי הוי כלחם משנה והעיר מש"ס
(חולין ע"ג.) דחיבורי אוכל כמאן דמפרת דמי והתוס' שם כתב דבעומד
לחתוך כחתוך כבר ועוד הביא ראיות להיתר בדין לחם משנה ובענין חשש
חימוץ לא כתב מזה כלום.

כד) ישראל גדול עיי' בבאה"ט (סי' ת"ס ס"ק ב') דבשעת הרחק
שאי אפשר בענין אחר מותר לעשות המצה על ידי עכו"ם וחרש שוטה
וקטן רק שישראל גדול יעמוד עליהם ויזהירם לעשות לשם מצה של פסח.
ועיי' במשנה ברורה (שם ס"ק ד') שצריך שיזהירם בכל שעה. ועיי'
עוד במנחת חינוך ובשו"ת מהרי"א אסאד (או"ח סי' קנ"ו) ובשו"ת מהר"ם
שיק (סי' רל"ט).

ועיי' בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' סכ"א) בהיה הלש מחלל שבת דיש
להתיר לכולי עלמא כיון שהמגלגלים שהם ישראל כשרים חוזרים ולשים
העיסה שבידם כדי להעדיכה יפה וגם אם חיח המגלגל מחלל שבת ג"כ
כשר המצה כיון שהלישה היתה על ידי ישראל כשר, ועיי' בשו"ת הרדב"ז
(ח"ג סי' תקס"א) שנהגו במצרים שהמצות שמורים לשין ועודכין ישראלים
והאופה הוא הנכרי אלא שישראל עומד על נביו ואין חשש כיון שהלישה
והעריכה היה על ידי ישראל ולכתחלה יש להחמיר לאפות על ידי ישראל
עיי"ש.

כה) בן דעת עיי' בש"ע (סי' ת"ס סעי' א') שאין אומין על ידי
חרש שוטה וקטן וכתבתי מזה בס"ס הקודם ועיי' בשו"ת דברי חיים (ח"ב

קיא. הלכות בדיקת וביטול חמץ. וכו' י"ז מעיפים.

א בלילה שלפני ערב פסח א) בודקין את החמץ ב). וחייבין לבדוק מיד בתחילת הלילה ג), ואסור להתחיל לאכול או לעשות שום מלאכה חצי שעה קודם הלילה ד).

ב אין בודקין אלא בנר של שעוה יחידי. ולא קלועים משום

שערים מצויינים בחלכה

אכחע"ז סי' ע"ב) אורות החרשים הנולדים מכטן אמם ואין שומעים ואין מדברים והולכים לבית הספר (טויב שטום שולע) ולומדים שמה לשון וכתב עמים וחוק הרת ומדברים כלשון עלנים העלה שאינו בגדר פסח ואינו ראוי להיות שו"ב כי כפל יבא לטעות עיי"ש וצ"ע אי מותר לעשות מצת מצוה.

בו) יאמר העושה עיי' בפרי מגדים (סי' ת"ם) דכדיעבר סני גם במחשבה אפי' אינו אומר בפיו ואף אם לא ביון "לשם מצת מצוה" רק שמרה מחימוץ לשם מצה של פסח מותר.

א) בלילה שלפני ערב פסח בודקין החמץ עיי' בש"ע (סי' תל"ה סעי' א') דאם לא בדק כליל י"ד או ביום י"ד יכרוס בתוך הפסח בכרכת ביעור חמץ וכתב שם בבאה"ט (ס"ק א') ובמשנה ברורה (ס"ק ד') דצריך לכרוס גם אז לאור הנר ועיי' שם במג"א וטו"ז (ס"ק א') וח"י (ס"ק ג') שגם ביו"ט עצמו כודק אולם במשנה ברורה (שם ס"ק ג') כתב דמצא חבל ראשונים דסבירא להו דכיו"ט עצמו לא יכרוס רק בחוה"מ.

ואם הוא שכת שחל בו ערב פסח ושכח ולא בדק כליל ששי עיי' מה שכתבתי לקמן (סי' קט"ו ס"ק א').

ב) בודקין את החמץ עיי' בכרכי יוסף (יו"ד שמ"א) בשם שו"ת בית יהודה (ח"א סי' ה') והובא גם בשע"ת (סי' תל"א) דאונן כליל ארבעה עשר פטור מבדיקת חמץ ויכרוס לו אחר. וכן כתב בפת"ש (יו"ד סי' שמ"א ס"ק ו') בשם תשובה מאהבך שבעיר פראג נוהגין שהאונן נותן חמצו במתנח לאחר ואז יכרך האחר ועיי' בהנהגות מהרש"ם (סי' תל"א) דאם אין לו אחר שיכרוס בשבילו חייב לכרוס בעצמו ולענין הכרכה צ"ע.

ועיי' בספר כל בו [על אכלות] הביא מהנאון רא"ז מרגליות שאם יש לו אחר יבקש ממנו לכרוס ולא ימתין עד למחר לכרוס בעצמו והשליח מכרך וביטול החמץ יאמר בעצמו עיי"ש.

ג) וחייבין לבדוק מיד בתחלת הלילה עיי' בארחות חיים החדש (סי' תל"א) הביא מספר אור לפאדו דמי שבא מדרך בתחלת הלילה והוא עיף ויגע ולא יתן דעתו לכרוס היטב מותר לו לפוש ולישון שינת ארעי

דהוי כאבוקה, ובשעת הדחק שאין לו נר של שעוה יבדוק בנר של חלב (ד) (2).

ג בודק כל החדרים שיש לחוש שמא הכניסו בהם חמץ, אפילו המרתפים והעליות והחניות (ה) ובית העצים, כל שיש לחוש שמא הכניסו שם חמץ צריכין לבדקו, וכן צריכין לבדוק כל חכלים שמחזיקים

שערים מצוינים בחלכה

ויזהיר לבני ביתו שאחר חצי שעה יעורו משנתו וזח מותר כתחלת הלילה אבל כשהוא בכר ב' וג' שעות כלילה שכני אדם הולכין לישבב אין מועיל כמה שיוהיר את בני ביתו שיעוררו אוהו וצריך לבדוק מיד.

(ד) יבדוק בנר של חלב ואי מותר לבדוק החמץ כאור החשמל (עלעקטער) תלוי ודאי כזה אי מקרי "נר" או לא דקפרי חז"ל (פסחים ל"ג) **5.** שיהי' דוקא לאור הנר וחזרו אחרי פסוקים ללמוד משם זה הדין ועיי' בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"א סי' ק"כ וח"ב יו"ד סי' ל"א אות ה') דכתב דאור החשמל שפיר מקרי "נר" ויכול לכוף עליו "להדליק נר של שבת" עיי"ש וא"כ לפ"ז גם הכא מותר לבדוק בו ואף דחזינן דנר של שמן ושומן וחלב ג"כ מכוף עליו להדליק נר של שבת ואפ"ה אין כודקין בהם במש"כ בש"ע (סי' תל"ג סעי' ב') התם טעמא אית ביה שאינו יכול להכניסם בחורין וסדקין פן ישפוך השמן והשומן ושמא יטיף על הכלים ויפסידם אבל בנר החשמל שפיר יכול להכניסו בחורין וסדקין ואינו מתירא מכלום ואין שום טעם לאסור בו ואף לדברי האחרונים לעיל (הלכות שבת סי' ע"ה ס"ק ו') שדעתם שאינו מכוף להדליק נר של שבת על אור החשמל התם טעמא דידהו דצריך להדליק הישראל בעצמו וכל מלאכת ההדלקה עליו ובאור החשמל אין כל המלאכה נעשית ע"י הישראל לכוף שגם העובדים בבית חרושת (פאבריק) מסייעים כהדלקה שעל ידם יצר כח הזרם משא"כ הכא הכי צריך להדליק נר הכדיקס האדם הכודק? וכי מכרכין על הדלקת הנר? ולא נרע מאכסדרח שלאורה נכדת על כן אין שום טעם וסכרא לאסור בדיקת חמץ על ידי אור החשמל ואפ"ה ישראל קדושים הן ומצוה הכאה פעם אחת בשנה מהדרים עליה לעשותה במנהג אבותינו לבדוק בנר של שעוה דוקא.

(ה) בודק כל החדרים וכו' והחניות עיי' בשו"ת משכנות הרועים (סי' ו') שכעלי החניות מקילים כזה וסומכים עצמם על מה שמנסין ומכבדין החניות יום או יומים קודם פסח ומוהיר שאין שום היתר כזה ולא יקילו כמצוה שהיא פ"א כשנח ואם חנוחו רחוק מכיתו אם די בכרכה אחת עליהם או לא הביא בשם מהרש"ק שיכוין בשעת כרכתו שרעתו רק

בהם חמץ, וקודם הבדיקה יכבדו היטב כל המקומות וינקו אותם מכל חמץ, למען יהא נקל לו אחר-כך לבדוק⁶.

ד רפת של בקר שנותנים שמה תבואה לבהמות לאכול, וכן לול של תרנגולים שנותנים להם שם תבואה אינן צריכין בדיקה, כי שמא לא נתחמצה כלל התבואה, ואם תמצא לומר נתחמצה, שמא אכלו הכל ולא שיירו כלום, אבל אם נתנו להם שמה תבואה חמוצה, שאין כאן אלא ספק אחד שמא אכלו הכל, אין סומכין על זה וצריכין בדיקה⁴.

ה צריכין לבדוק בכל המקומות בחורין ובסדקין כל מה שאפשר, וגם הכיסים שבבגדים¹ שלו ושל תינוקות שלפעמים נותנים בהן חמץ צריכים בדיקה וינערם היטב למחר בשעת הביעור⁶.

ו החדרים שמוכרים¹ לאינדיהודי עם החמץ כיון שאין מוכרים עד למחר, אם כן חל עליו בלילה חיוב בדיקה וחייב לבדוק⁶.

ז קודם שמתחיל לבדוק יברך אשר-קדשנו-במצותיו-וצונו על ביעור חמץ. ואף-על-פי שעתה עדיין אינו מבערו מכל-מקום מברך על ביעור, לפי שמיד אחר הבדיקה יבטל את החמץ שאינו ידוע לו, והוא הביעור לחמץ שאינו ידוע לו. ולא יפסיק בין הברכה לתחלת הבדיקה, וטוב שלא יפסיק עד גמר כל הבדיקה אלא במה שהוא מענין הבדיקה⁷, ויכול לבדוק כמה בתים בכרכה אחת⁸.

שערים מצויינים בחלכה

על ביתו ולא לחנות או שיעשה הפסק ביניהם באופן שיצטרך עוד הפעם לברך ואין בזה משום גורם ברכה שאינה צריכה כיון ריש פלוגתא בזה אי לברך או לא ואם החנות נמכר לעכו"ם עיי' ס"ק ז'.

ו וגם הכיסים שבבגדים ראיתי פעם בנליון הש"ס [להנאון מהר"י ענגיל מסראסוי] שהוא כעין מה שאמרו חז"ל חייב אדם למשמש בגדים בערב שבת והוא הלכתא רבתי לשבתא וח"נ זה הלכתא רבתי לפסחא.

ז החדרים שמוכרים לאינו יהודי המחבר כאן פוסק כהחיי אדם (כלל סי"ח"ח) אמנם רוב גדולי אחרונים דעתם שאין צריך לבדוק החדרים והמקומות שמוכרים לעכו"ם עיי' חתם סופר (או"ח סי' קל"א) ובשו"ת בנין עולם (סי' כ') ובשו"ת צמח צדק החדש (סי' ל"ו) שכולם סוברים שאין צריך לבדוק מקומות שמחר ימכר לעכו"ם ובשר"ח (מערכת חו"מ סי' ה') כתב שכן נוהגין.

ח כמה בתים בכרכה אחת עיי' בפמ"נ (סי' תל"ב א"א סק"ו) שמסתמק אי הילוך מבית לבית חוי הפסק ומשמע דעתו שם דהוי הפסק

(3) שם סעי' ג' י"א.

(4) שם סעי' ו'.

(5) שם סעי' י"א ובה"י.

(6) ח"א ומס"ת.

(7) סי' תל"ב סעי' א'.

קצור שלחן ערוך קיא

עא

ח יש נוהגין שקודם הבדיקה מניחין פתותי לחם (ט) במקומות שימצאם הבדוק, כי חוששין שמא לא ימצא כלום ותהא ברכה לבטלה (ט). ופשיטא כי מי שאינו בודק כראוי, אלא שהוא מקבץ אלו הפתיתים, לא קיים מצות בדיקה ועשה ברכה לבטלה.

ט החמץ שהוא משייר לאכילה או למכירתו, יניח קודם הבדיקה במקום המשומר היטב, וכן החמץ שהוא מוצא בבדיקתו, וצריך לשרפו למחר, יניח במקום משומר ומקושר שלא יאבד ממנו, ויניחנו במקום שיראהו למחר ולא ישכח לשרפו (ט).

י אחר הבדיקה מיד יבטלנו י, ועיקר הביטול הוא בלב, שיגמור בלבו שכל חמץ שברשותו הרי הוא כאלו אינו, ואינו חשוב כלום, והרי הוא כמו עפר וכדבר שאין בו צורך כלל, ותקנו חכמים שיוציא דברים

שערים מצויינים בהלכה

וצריך לברך וכ"כ בש"ע הנר"ז (סי' תל"ב סעי' ח') ובחיי אדם (כלל קי"ט כ"א) ובשו"ת משכנות הרועים (סי' ז') וצריך לברך אמנם עיי' במשנה ברורה (סי' תל"ב ס"ק ז') הביא מספר חק יוסף ומאמר מרדכי דאין הליכה בזה הפסק כיון שמחוייב לילך לברוק בכל המקומות וכ"כ בהגהות מהרש"ם (סי' תל"ב אות ז') סברה זו עיי"ש.

ט) מניחין פתותי לחם וברמ"א (סי' תל"ב) בתב דאם לא נתן לא עכב רעיקר המצוה הוא לחפש ואם לא מצא נ"כ קיים המצוה ועיי' בפת"ש (סי' תל"ב) [מטהרי"א מווילנא] הביא משו"ת עמק הלכה (סי' סכ"ח) ולרירן שמכבדין החרדים מקורם אין הבדיקה כל כך חיובת ולכן צריך להניח הפתותין מצד הרין עיי"ש.

ולי נראה עור טעם שמניחין פתותין כדי להוציא עצמו מספק פלוגתא אי עשה רתשכיתו מתקיימת דוקא בקום ועשה או אפי' בשב ואל תעשה ולכן מניח הפתותין לקיים המצוה בקום ועשה שאם לא ימצא ואין לו כלום לבער אינו מקיים דק בשב ואל תעשה והוא פשוט, עיי' במנחת חינוך (מצוה ט').

י) אחר הבדיקה יבטלנו עיי' בשו"ת אמרי אש (סי' כ"ד) שחקר אימת חל הביטול [שהוא מטעם הפקר] אם חל תיכף בשעת הביטול או עד למחר בשעת איסורו ונפקא מינה באם בא אדם אחר וזכה בו קודם זמן איסורו אם הוא שלו והעלה רמ"מ לא זכה בו האחר אף אם נימא דחל הפקר מיד מפני שלא ביטול דק מטעם האיסור ולא שיזכה בו האחר כמש"כ חרמ"א (או"ח סי' רמ"ו סעי' ג') לענין שביתת בהמה עיי"ש.

אלו גם בפיו, ויאמר: כל חמירא וכו' (א). ומי שאינו יודע פירושו יאמר בלשון שהוא מבין (אללער זויערטייג, אונד אללעס זעזויערמע וועלכעס זיך אין מיינעם רשות בעפינדעם, דאס איך ניכט געזעהן אונד ניכט וועגעשאפט האבע, זאל פערניכטעם אונד דעם שטויבע דער ערדע גלייך געהאלטען זיין) (10).

יא אף-על-פי שביטל את החמץ בלילה לאחר הבדיקה מכל-מקום גם ביום לאחר ששרף אותו יחזור ויבטלנו, (ב) ויכלול כל החמץ ויאמר: כל חמירא וכו'. או בלשון שהוא מבין (אללער זוירטייג אונד אללעס געזויערמע וועלכעס זיך אין מיינעם רשות בעפינדעם, דאס איך געזעהן אדער ניכט געזעהן, דאס איך וועגעשאפט אדער ניכט וועגעשאפט האבע, זאל פערניכטעם אונד דעם שטויבע דער ערדע גלייך געהאלטען זיין) (11).

יב חדר שצריך בדיקת חמץ ורוצה לעשותו אוצר, פירוש שרוצה לאצור בתוכו פירות או עצים או שאר דברים, שמחמת זה לא יוכל לבדקו כשיגיע ליל ארבעה-עשר צריך לבדוק תחלה את החמץ שם בלילה, כמו שבדקין את החמץ ליל ארבעה עשר, ואפילו יש עוד זמן רב עד הפסח ואפילו מיד לאחר פסח שעבר, ובדיעבד אם לא בדקו קודם שעשאו אוצר, אם דעתו לפנותו קודם שיגיע זמן בדיקת חמץ, אינו צריך לחטריח עתה לפנותו ולבדקו, אבל אם דעתו לפנותו בתוך ימי פסח, צריך לפנותו עתה ולבדקו, ואף-על-פי שיש טורח רב וחסרון כים (12).
יג ואם עושה את האוצר על דעת שלא לפנותו עד לאחר הפסח, אזי יש חילוק בזמן, אם הוא קודם שלשים יום שלפני הפסח, אינו צריך לבדקו (אלא שאם יש שם חמץ ידוע יבערו תחלה) ויועיל לו הביטול שיבטל כל חמץ בזמנו, אבל אם הוא תוך שלשים יום שלפני הפסח חל

שערים מצויינים בהלכה

(יא) ויאמר כל חמירא חטעם שתיסנו בלשון ארמית מפני שבימיהם היה הלשון שדיברו בו היהודים בלשון ארמית וצריך שיבין מה שאומר על בן תימנו בלשון זה.

(יב) גם ביום יחזור ויבטלנו עיי' בארחות חיים החדש (סי' תל"ד אות י"א) הביא שם מהרבה אחרונים רביטול היום תהיה אחרי המבירה [שמוכר לעכו"ם החמץ] מפני שאולי תהיה המבירה שלא ברין יהיה כל החמץ בכלל חביטול ועיי' בשר"ח (מערכת חו"מ סי' ה') מה שכתב כזה אם גם החמץ שמוכר לעכו"ם ג"כ בכלל הביטול או לא.

(12) סי' תל"ו סעי' א'.

(10) שם סעי' ב' ובמנ"א סק"ו.

(11) שם.

עליו חיוב בדיקה (כיון ששואלין ודורשין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום) וצריך לבדקו, ואפילו בדיעבד אם שכח ולא בדקו, צריך לפנות את האוצר ולבדקו בלילה תיכף לאחר שנוכר.

יד ואם עשה אוצר בכור מחטים יג שאינן מחומצות, ואחר-כך מחמת ליחות הכור נתחמצו החטים שבקרקעית הכור ושבקירותיו, אף-על-פי שאצרן בתוך שלשים יום, אין צריך לפנות את הכור בלילה ארבעה עשר ולבדקו אלא די לו בביטול, כיון שבשעה שאצר אצר בהיתר, ואם יש ביניהם חטים מחומצות יש בזה כמה חילוקי דינים ויעשה שאלת חכם 18.

טז לא ישליך גרעוני תבואה לתרנגולים במקום לח תוך שלשים יום שמא ישכח לבערם 14.

טז חיוצא לדרך, קודם לכתו ימנח שליח שיבדוק ויבטל חמצו, יד ויאמר לו בפירוש שהוא ממנה אותו שליח על הבדיקה וגם על הביטול, וחשליח יאמר בביטול: חמצו של פלוני, וכי. ומכל-מקום גם הוא באשר הוא שם בערב פסח בבוקר יבטל חמצו שברשותו 15.

שערים מצויינים בהלכה

יג עשה אוצר בכור מחטים עיי' בשו"ת תשובה מאהבה (סי' ר"ג) דיכול לזרוע חטים קודם פסח ולא חיישינן שיתחמץ בקרקע מפני שמהני לזה הביטול אף להפוסקים רסבירא להו רלחמץ ירוע לא מהני ביטול. ועיי' בשו"ת חתם סופר (סי' ק"ד) רחטים הזרועים בקרקע יום או יומים קודם פסח נוהגים למכרם עם החמץ ואם שכח ולא מכר אין הגירולים נאסרין בדיעבד רהוי ספק ספיקא. ספק שמא נתחמצו ואם תמצא לומר שנתחמצו שמא נפסלו מאבילת כלב עיי"ש ועיי' בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' רצ"ב-שע"ו) שהביא מירושלמי (כלאים פ"ב) רבארץ לחח נפסרים הזרעים בג' ימים ובארץ יבשה צריך יותר ועיי' עוד בשו"ת שואל ומשיב (מהר"ג ח"א סי' כ"ו) ובשו"ת מהרי"א אמר (סי' ק') רלכתחלה צריך למכור לעכו"ם.

יד ימנח שליח שיבדוק ויבטל חמצו עיי' בפמ"ג (סי' תל"ד א"א ס"ס ט') בשם שו"ת מהרי"ט (ח"א-טכ"ז) ראין לעשות קטן שליח רלאו בר שליחות הוא. ועיי' בשערי תשובה (שם ס"ס ח') רדוקא בניו שהם גדולים יכולים לבטל ועיי' בחק יעקב (סוס"י תל"ד) ראפטרופס של יתומים יבטל משמע קצת רהקטן אין ביכולתו לבטל ועיי' בלחם משנה (הלכות חו"מ פ"ב הי"ז) רלענין ביטול רהוי מראורייתא אין להאמין לקטן עיי"ש

15 סי' תל"ד סעי' ד'.

18 שם וסעי' ב'.

14 סי' תס"ה סעי' א'.

י' מצא חמץ בביתו¹⁰ בחול-המועד יוציאו וישרפו, ואם יש בו כזית יברך מתחלה על ביעור חמץ, אבל על פחות מכזית לא יברך, ואם מצאו ביום-טוב או בשבת חול-המועד, וכן בשבת שחל בערב פסח דאסור למלטלו משום דהוי מוקצה, יכפה עליו כלי¹⁰ עד מוצאי יום-טוב או מוצאי שבת ואז ישרפו¹⁶, ואם מצאו בימים האחרונים שאז במוצאי יום-טוב כבר עבר הפסח, אינו מברך עליו, אלא שורפו בלא ברכה אפילו יש בו כזית¹⁷.

שערים מצויינים בהלכה

ולענין חמץ של קטן שעבר עליו הפסח עיי' לקמן (סי' קי"ד ס"ק א').
 10) מצא חמץ בביתו עיי' בחס יעקב (סי' תמ"ו ס"ק ד') דאם מטלטל תבשיל להוליכו לבית הרב לשאול עליו איזה שאלת חמץ והרב הורה לאיסור או ירוק אותו תיבף מידו. ומשמע דפשיטא דמותר להוליכו למורה הוראה לשאול עליו אף שהיא ספיא דאודייתא שמא יתברר שאסור וכן משמע בבאור הלכה (שם סעי' א') ועיי' בשו"ת מהרא"ל (סי' ה') דכאמצע ימי הפסח ליבא חששא דהא כתבו התוס' פסחים ב"ט דמשהח חמץ כדי לבערו אינו עובר אבל אם השאלה צריכה לגדולי הדוד ותשתהח עד אחרי ימי הפסח כזה צ"ע ולכסוף העלה דיכול להמתין בשב ואל תעשה עד שיתברר לו הדין שלא יעבוד על כל תשחית בחנם.

12) יכפה עליו כלי עיי' במג"א (סי' תמ"ו סק"ב) בשם השל"ה דיוציא על ידי אינו יהודי אבל בשו"ת חתם סופר (סי' ק"י) כתב דאדרבה מוטב להמתין עד הלילה ויבערנו ישראל ובוה יתקן הלאו דכל יראח דהא כל ידאח ניתק לעשה דתשביתו אבל אם יבער האיני יהודי נהי דמכאן ולהבא לא יעבוד הישראל מ"מ לא תיקון הלאו דכל יראח דהא אין שליחות לעכו"ם עיי"ש.

קיב. איזה חמץ אסור להשתות בפסח ואיזה מותר להשתות.
ובו ו' סעיפים.

א כל דבר שיש בו א' תערובות חמץ ב, ואפילו אין בו חמץ
בעין רק הטעם מחמץ, כגון שהסירו את החמץ מכל-מקום אסור להשתותו

שערים מצויינים בהלכה

א) שיש בו תערובת חמץ כרי להבין דברי האחרונים שאעתיק
כאן אקדים דברי הפוסקים שסביב הש"ע (בסי' תמ"ב).

בל דבר שיש בו טעמו וממשו כגון מין בשאינו מינו פחות מששים
עובר בכל יראה מדאורייתא ולכן אם עבר ושהה אסור אפי' בחנאח לאחר
הפסח.

אבל מין במינו וחיה רוב נגד האיסור ולא היה ששים מדאורייתא
כרובה בטיל ומותר להשחותו ורק מדרבנן אסור לכן אם עבר ושהה מותר
אף באכילת לאחר הפסח ביון שלא עבר על כל יראה.

וחוא הדין במין בשאינו מינו והיה ששים נגד האיסור ביון דאיסור
„משהו“ הוא מדרבנן לכן אם עבר ושהה מותר אף באכילה לאחר הפסח
כיון שלא עבר על כל יראה (באה"ט סי' תמ"ב ס"ק א' ושאר פוסקים שם).

ודבר שיש בו טעם ולא ממשית כגון שבישל איזה דבר עם חמץ
והסיד חמץ משם ולא נשאר רק הטעם שלא היה ששים נגרו אף דאסור
באכילת מדאורייתא משום „טעם כעיסר“ אבל לענין „כל יראה“ יש
פלוגתא. החק יעקב (סי' תמ"ב ס"ק א') והמקור חיים (שם ס"ק א') וש"ע
הרב הגרש"ז (שם סעי' ו') מצדדים לומר דאינו עובר ולכן אם עבר ושהה
מותר לאחר הפסח בהנאה עכ"פ ובהפסד מרובה מותר אף באכילת אמנם
העולת שבת כתב שעובר על כל יראה וכן בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' ק"ח)
ושו"ת בית שלמה (סי' פ"ז) הביאו הרבה אחרונים דעובר על כל יראה ואם עבר
ושהה אסור גם בהנאח ועיי' במשנה ברורה (שם ס"ק א') דבהפסד מרובה
יש לחסל בדעה הראשונה וב"כ בשד"ח מערכת (חו"מ סי' ח') דאם עבר
הפסח יש להתיר בהנאה ובהפסד מרובה גם באכילה.

וחמץ נוקשה אף שהוא בעין עיי' בחק יעקב (סי' תמ"ז ס"ק נ"ג)
דאם עבר ושהה מותר בהנאה לאחר הפסח והמג"א (שם ס"ק מ"ו) סבירא
ליח דאפי' באכילה מותר ועיי' במשנה ברורה (שם ס"ק ק"ו) דרוב אחרונים
סברי דבאכילה אסור.

ודבר חמץ המעמיר או רהיא מילתא דעביד לטעמא עיי' בש"ע
(סי' תמ"ב סעי' ה') שחייב לבער אף שיש ששים נגד האיסור רדבר המעמיד
אפי' באלף לא בטיל ואם עבר ושבח ולא ביערם ועבר עליהם הפסח יש
לחתיר במקום חפסד מרובה בהנאה על ידי השלכת הנאת המעמיד לים המלח

בפסח, אבל דבר שלא היה בו חמץ כלל אלא שנתבשל בכלי חמץ ג) אפילו היה הכלי בן יומו, או שנכבש בכלי חמץ מותר להשהותו בפסח. ודוקא שנתבשל או נכבש קודם פסח, אבל אם נתבשל או נכבש בפסח בכלי המין הייבין לבערו ד).

שערים מצויינים בהלכה

מפני דהדין דבר המעמיד הוא מרובנן (ש"ע סי' תמ"ב סעי' ה' חס יעקב ס"ק ט"ז משנה ברורח ס"ק כ"ז).

ב) תערובות חמץ עיי' במצודת דוד על הקצש"ע (סי' קי"ז) שבתב דסמים שמנסים בהם חשינים (צאהנפולווער) יש בו תערובת חמץ וכן כל מיני שמנים מרקחים פארפומערי אין להשתמש בהם בפסח.

מי שיש לו מיחוש בערת האצטומכא (זאדברענען) ורפואתו ליסח אחר אבילתו קצת נתר-חומץ חפחמי (זאדאברויזע) אף שהוא טחון ונקי מתוקן בבית מרקחת (אפאטהעקע דראנסטאר) לא יסחהו לכתחלה בפסח בי אם לצורך גדול [ועיי' מה שבתבתי לקמן (סי' קי"ז) בשם שו"ת חלק לוי (סי' קס"ו) שמסיל בזה] וכן חינן-אספערין-פיראמידאן שלוסחין להשקיע החום או להרניע העצבים לא יסח כי אם בפקודת הרופא ובל מיני פיללען יש בהם חשש תערובת חמץ וכל שכן האבלאטען שהם חמץ נמור.

סאבארין יותר טוב ליסח בבית מרקח כשהוא נמס (פליעסיג) ואף המוקס (קריסטאלזירט) אולי לא ינסה מהמשהו חמץ, בללו של דבר אין ליסח שום רפואה בפסח בחולה שאין בו סכנה עד שישאל לרופא על מהותו ולמורה הוראה שיתיר לו, עד כאן דברי המצודת דוד הנ"ל ועיי' במלמד להועיל (סי' ע"ט) דסאבארין טאבלעטין שמע עליהם שמדובקין על ידי קמח ועל כן אסור גם להשהותן אבל המזוקסים (קריסטאלאזירטע) הוגד לו מפני נאמנים דאין בו חשש חמץ.

ועיי' בשו"ת לבושי מרדכי (או"ח סי' פ"ו) דיכולין להאמין לרופאים באמרם שאין חשש חמץ במעשי רוסה מפני שהוא מילתא דעבידא לנלווי וכל שכן אם נכתב ונדפס על הבקבוק אופן עשיתו שבודאי יש להאמינם.

ג) ונתבשל בכלי של חמץ דין זה הוא מהחק יעקב (סי' תמ"ב ס"ק א') דבפליטת כלים מותר להשהות מפני שהוא נ"ט בר נ"ט אבל עיין בשו"ת חתם סופר (סי' ק"ח) דדוקא דברים שאינם חרופים אם נתבשלו בכלי חמץ קודם הפסח מותר להשהותם אבל דבר חריף שנתבשל בכלי חמץ קודם הפסח אסור להשהותו בפסח דבדבר חריף לא שייך נ"ט בר נ"ט ומ"מ אם נתבשל כמה פעמים יין שרף של שזופים בתוך יורה של חמץ מותר לאחר הפסח היין שרף של שזופים שנתבשל אחרון מפני שכבר

ב תבואה שיש בה גרעינים צמוחים או מבוקעים, ואפילו הם מעורבים מעט בהרכבה, וכן תבואה שנפל עליה מים או שרחצה במים אסור להשהותה. וכן כל הדברים שנעשה מתבואה (ד) זו אסור להשהותן, ומי שמוכר לחבירו תבואה שנתלחלה, צריך להודיע לו שלא ישהה אותה בפסח, ולנכרי אסור למכרה במקום שיש חשש שימכרנה הנכרי לישראל וישהה אותה בפסח (2).

ג בגדים שנתכבסו בחלב חטה מותר ללכשן בפסח, אבל אין להציען על השלחן אם יש עליהם איזה ממשות, שיש לחוש שיתפרר מהם איזה פירור, וכל-שכן שאסור לתת לתוכו קמח של פסח (3).
ד מותר לדבק ניירות (ה) בחלון אפילו בתוך שלשים יום לפסח,

שערים מצויינים בהלכה

הפסיקו במה פעמים בבישול של היתר ולא נשאר בהיורה רק משהו עיי"ש.
ר) כל הדברים שנעשה מתבואה עיי' בחק יעקב (סי' תמ"ב ס"ק ר'). דיין שרף הנעשה מרגן הוא חמץ מדאורייתא ועוברין על כל יראה אף שנעשה רק מזיעה רזיעה היוצא מהמשקה במשקה ועיי' בשערי תשובה (שם ס"ק ג') הביא שני דעות בזה ועיי' בשד"ח (מערכת חו"מ סי' ח') ובמעדני שמואל הביאו חבל של אחרונים ורוב פוסקים מחמירין באם עבר עליו הפסח שאסור גם בהנאה ועיי' בבאה"ט (שם ס"ק ג') ובמשנה ברורה (שם ס"ק ר') דהסבימו האחרונים דהוי חמץ גמור וכן נתפשט הוראה זו בכל ישראל. ובשד"ח שם הביא משו"ת כמה אחרונים דעל כל פנים ביון שרף שלנו שעיקרו נעשה מסטניות או תפוחי ארמח או משאר דברים שאינם חמוצים ורק שיש תערובת מתבואה חמוצה יש לצרף דעת המסילין לסניף ולהתירו בהנאה לאחר הפסח על ידי שיבטלו עתה ברוב או במקום שיש במכירה איזה ריעותא יש לצרף דעת המסילין לסניף, ובן כתב בהנהות מהרש"ם (סי' תמ"ב) שאין להסל במסילים רק לצרפם לסניף במקום שיש בלאו הכי איזו טעמים להיתר עיי"ש, ועיי' בשו"ת אבני נזר (סי' תסב"ז) העלה ביון שרף שבזמן הזה דעיקרו נעשה מתפוחי ארמח ותבואה אין בו אף אחד מששים יש להתיר [בנאנס ולא מכר] לאחר פסח על ידי פדיון דמי החמץ וישליח לנחר עיי"ש.

ה) לדבק ניירות עיי' בשד"ח (מערכת חו"מ סי' א') הביא משם גאון אחד לאסור עישון ספירוסים מפני שהניירות תדקות מדובקים על ידי חמץ והוא העלה שם להתיר והביא גם משו"ת תפארת יוסף (סי' כ"ז) שמתיר מפני שנפסל מאכילת כלב וגם אינו בעין ועיי' באיחות חיים (סי' תס"ז) אות כ"א הביא עוד שם מבמה שו"ת אחרונים שהתירו.

(8) סי' תמ"ב סעי' ג' ובמנ"א.

(2) מנ"א תמ"ז סקמ"ה.

ובלבד שלא יהא ההמין נראה, דכיון שהדבק זיינו הטין גמור וגם הוא מכוסה לא החמירו בו, אבל אם נראה בחוץ אסור, וקודם שלשים יום בכל ענין מותר⁴.

ה דיו שנתבשלה בשכר קודם פסח, מותר לכתוב בה בחול- המועד פסח כיון שנפסלה מאכילת כלב^ו קודם הפסח. וכן כל כיוצא

שערים מצויינים בהלכה

ועיי' בשו"ת דברי חיים (ח"א יו"ד סי' ב') אורות המריחים טאכאק ונתברר שאחר טחינתן נותנים הטאכאק לתוך חבית מיין שרף שיקלוט הריח כתב שם דמותר לשואפו בפסח וב"ב בשו"ת מהרי"א אסאד (סי' ק"ג) ובשו"ת טוב טעם ורעת (מהרו"ג סי' קל"א) וכן בשו"ת מהר"ם שיק (סי' רמ"ב) האריך בזה לברר ההיתר אבל סיים שהמחמיר תבא עליו ברבה.
ו) שנפסלה מאכילת כלב עיי' בשו"ת שואל ומשיב (מהרו"ק ח"א סי' קמ"ג) בשמן למאור שנעשה מרגן ומערפעיטין (מין סם) מעורב בו ואין ראוי לשתיה כתב שם לאסור דרוקא דבר שהנאתו הוא על ידי אכילה ושתיה בזה שייך ההיתר במה שהוא לפגם אבל אם הנאתו הוא להאיר אין בכך כלום במה שהוא לפגם ובשו"ת מנחת משה (קונטרס חקת הפסח נ"ב) כתב להיתר מפני שנפסל מאכילת כלב והוי כחמץ שחרבו קודם זמנו שמותר ליהנות ממנו.

ועיי' בשו"ת עצי הלכנון (סי' י"ז) אורות יין שרף שהממשלה פוסלת אותו לשתיה על ידי שמערכת כתובו סם המות שנקרא „רענאטורירטער ספירט" שיש להתיר אותו ליהנות ממנו לצורך הרלקה משום דהוי כחרבו קודם זמנו ואין לחוש למה שגונבי המכס יכולים לתקנו בחזרה לשתיה באמצעות תחבולה בימיאית כיון שעתה אינו ראוי לשתיה רק שיש לזוהר שלא יקנו בפסח עצמו היין שרף הנ"ל מפני שיש לחוש שפסלו אותו בתוך הפסח והוי כחרבו לאחר זמנו ויקנו כל המדה הדרושה להשתמשותם קודם הפסח ועיי' בשו"ת נטע שורק (הובא בשו"ת לכושי מרדכי סי' פ"ו) שכתב דלא שייך בזה ענין „נפסל לכלב" כיון ראין הכלב אוכל כלל יין שרף.
ועיי' בדרכי חיים ושלום [הנהגת הארמו"ר ממונקאטש] (אות תקס"ג) הביא משו"ת מנחת אלעזר (כת"י ח"ז סי' ב') בבענוין שלוקחים לאוטומוביל ויש בו חלק חמישי 20% שפירט חמץ מ"מ מותר לישראל ליקח בענוין בחוה"מ באוטומוביל שלו וטעמו פשוט מפני שנפסל מאכילת כלב וב"ב בשו"ת חלק לוי (או"ח סי' קס"ב).

ועיי' בשו"ת שואל ומשיב (מהרו"ג ח"ב סי' קמ"ח) דבורית (זי"ף) שיש בו תערובת חמץ כיון שנעשה מאפר ולוג במש"ב הטו"ז (יו"ד סי' צ"ה)

קצור שלחן ערוך קיב

עט

בזה שנפסל ונפסד החמץ לגמרי (ז) קודם הפסח, מותר בפסח בהנאה ובשהיה, אבל אינו-יהודי שבשל בפסח דיו בשכר אמורה לישראל בהנאה, משום דחמץ של אינו-יהודי גם-כן אסור לישראל בהנאה בפסח (ט).
ו כל הכלים שאינו מכשירין לפסח, צריך לשפשפן היטב בערב פסח קודם שעה ששית ולהדיחן בענין שלא יהא חמץ ניכר בהן, ויצניעם במקום צנוע שאינו רגיל לילך לשם בפסח, וטוב לסגרם בחדר מיוחד ולהצניע את המפתח עד לאחר הפסח (ט).

קיג. דיני ערב פסח ודיני אפיית המצות. ובו ט' סעיפים.

א אין אומרים מזמור לתודה ולא למנצח (י)

ב אסור לאכול חמץ רק עד שליש היום (והיום נחשב א) מן

שערים מצויינים בחלכה

ונפסל מאכילת כלב אינו עובר משום בל יראה וסמך עצמו על רברי הצמח צדק בתשובה עיי"ש.

ועיי' בשו"ת חזון נחום (סי' מ"ז) שנשאל אם יש היתר למכור בחנות בפסח מיני שרק וכחל ופירכוס הנקרא פערפומען שיש בהם תערובת חמץ הביא מתחלה רברי הש"ע (סי' תמ"ב סעי' ר') דבר שנתערב בו חמץ ואינו מאכל אדם כגון התריאקה מותר לקיימו בפסח אך דבר הפערפומען שיש מציאות עפ"י אמצעים הכימים (כעמ"א) להוציא מהם הרעל ויהיו ראויים לאכילה ושתייה וכבר כתב החו"ד (סי' ק"ג) דלא מסרי נפסל מאכילה אלא אם נפסל מעצמו בלא תערובת רבר מר ואפ"ה העלה שם להתיר מפני שלענין ביעור אזלינן בתר השתא וכיון שכבר קודם פסח נעשו אינם ראויים לא חל עליהן האיסור בל יראה אך מ"מ המנהג היום שמוכרין אותן בהשטר מכירה אבל מי שמורה היתר אין מוניחין אותו כיון שיש היתר מן הרין עיי"ש.

(ז) שנפסל ונפסד החמץ לגמרי כתב בשו"ת אבן שתיה (סי' י"ז) אודות סם המות שנותנים לפני העכברים שמתקנים אותו עם קמח חמץ מעורב בו כתב שם ראם תיקנו קודם הפסח אינו עובר על בל יראה דאין לך השבתה וביטול מרבר מאוס כזו כיון שעירוב בו סם המות עיי"ש ועיי' ס"ק הקודם.

(א) והיום נחשב מעלות חשחר עד צאה"כ עיי' בשו"ת חסר

קיג (1) סי' תכ"ט סעי' ב'.

(ט) שם סעי' י' ובה"י.

(ט) סי' תנ"א סעי' א'.

לאברהם (סי' ל"ה) במי שהוא באמריקה ובני ביתו באירופא והחמץ הוא אצל בני ביתו באירופא והוא מכר החמץ כדינו באמריקה וידוע שיש השתנות העיתים בכרוד הארץ נמצא בשעה שהוא מכר החמץ היה כבר לאחר זמן איסור במקום החמץ ויש להסתפק אי אולינן בתר מקום נברא או בתר מקום החמץ העלה שם ראולינן בתר מקום נברא ואעפ"י שאשתו ובני ביתו במקום החמץ אמ"ה לא עברו על בל יהאה כיון שעל בעל החמץ לא הניע עוד חזמן.

ועיי' בשד"ח (מערבת חו"מ סי' ה') הביא בשם שו"ת עונג יו"ט (סי' ל"ו) ראולינן בתר מקום החמץ ולא בתר מקום נברא.

ועיי' בקונטרס וילקט יוסף (ה"ו סי' קי"ז) הביא שם תשובה מחותנו הגאון בעל פרי השרה [מבאנהארד] העלה שם גם בן רחמץ הוא איסור נברא ולכן עיקר חלות האיסור תלוי משעה שנאסר על הבעלים.

ועוד הביא שם מקונטרס אגם מים שכתב שם תשובה מהגאון בעל ערוגת בהשם שפשט נ"כ ראולינן בתר מקום הבעלים מש"ס (פסחים ה') „דיליף רבא חמץ משש שעות אסור מלא תשחט על חמץ דם זבחי ופריך ואימא כל חד וחד מכי ישחט זמן שחיטה אמר רחמנא ופרש"י לא חלקה התורה לישראל לוח זמן ולוח זמן והואיל וקבע לו זמן ואיסורו שוה בכל לכלם זמן אחר קבע" ומוכח ראולינן בתר מקום הבעלים דאם לא כן אכתי גם לאותן השוחטים את הפסח משכח לוח זמן ולוח זמן לפי המקומות שיש להן חמץ ועל ברחק ראולינן בתר מקום הבעלים.

ועיי' בשו"ת אבני זברון (ח"ב סי' א') האריך בזה והעלה דעל פי הדין תלוי בתר מקום הבעלים ואמ"ה לכתחלה הבא לימלך ושואל מהרב יודה לו שימכור החמץ בעוד שלא נאסר החמץ במקומו ועיי' מזה לעיל הלכות שבת (סי' פ"ו ס"ק א') מה שהבאתי לענין שביתת בהמה ועוד נפס"ט לענין אותה ואת בנה.

ב ומי שנוסע בספינה או באוירון על האוקיינוס ועובר על קו התאריך והוא המקום שחסכימו עליו כל העולם שזו התחלת המזרח וסוף המערב ומשנים מנין יום השבוע והחדש דהיינו אם עובר ממזרח למערב כופלים את יום העבר ואם עובר ממערב למזרח מרלנים על יום המחרת הארבענו בזה לעיל (הלכות שבת סי' ע"ב) וכתבנו שכן הסכים הארמו"ד מגור זצ"ל ושאר גדולי רבני ארץ ישראל דכל שהוא על היבשה ובישוב יתנהג בפי האופק דשם אבל כשהוא עוד על הספינה טרם שהגיע לישוב יש עוד ספק אם ישנה גם הוא את יומו ורוב אחרונים הסכימו דעיקר שיתנהג כפי החשבון שיצא משם. ולכן בליל י"ד יברוק את החמץ בברכה וביו"ט יתנהג עם הסדר כדרכו וכמש"כ הפמ"נ (מ"ז או"ת סי' שד"ם) דגם ביו"ט דינא הכי דאם מסופק באיזה חודש עומד צריך לנהוג מספק בקדושת עד שיצאו הימים

עלות השחר עד צאת הכוכבים) ב. ובהנאה מותר עוד שעה אחת, ומותר למכרו או לאינו-יהודי אבל אחר-כך אסור גם בהנאה ג) 2, וצריך לשרוף אתי החמץ ולבטלו כל זמן שהוא מותר בהנאה ג) 3.

שערים מצויינים בהלכה

טובים וכתב שם דגם בתפלה יתפלל של שבת ויו"ט, והיום שניתוסף לו לפי חשבון המקום שנוסע שמה אף שמחוייב לשמור את היו"ט בקדושת אבל נסתפקו האחרונים אם יתנהג ביו"ט בכל פרטיו רהיינו לענין הקידוש והתפלה ולכן אף שצריך לו לאכול בזית מצה מספק ושאר מצות הלילה אבל לענין הברכות צ"ע עור. וכן אם נחסר לו יום אחד מפני שעובר ממערב למזרח יתנהג כפי החשבון שיצא בכל דיניו ולכתחלת יזהר שלא יבא על קו התאריך בערבי שבתות ויו"ט שלא יגרום לבוא לירי ספיקות אלו ועיי' מזה בשו"ת בני ציון (סי' י"ד) ובקונטרס תלפיות (מאמר שבת בראשית ושבת סיני) ובקונטרס „היוםם" ובקונטרס „י"ח שעות" להחזון איש.

ב) מן עלות השחר עד צאת הכוכבים זהו דעה שהובא במג"א (סי' תמ"ג ס"ס ג' ובח"י ס"ס ז') ועיי' במשנה ברורה (שם ס"ס ח) דיש אומרים דחושבין מהנץ החמה עד עת השקיעה ועד שליש מזה השיעור מותר עור לאכול חמץ והוא קולא בענייננו ורעת הגר"א כמותם ולכתחלה טוב להחמיר ברעה הראשונה עיי"ש.

ועיי' עור ברמ"א (שם סעי' א') שהביא דיש אומרים דתמיד מותר לאכול עד שני שעות קודם חצות [ולמכרו עד שעה קודם חצות] והוא שעות בינוניות שבל אחת מב"ר שעות במעת לעת ואפי' אם היום ארוך מותר לאכול יותר משליש היום והיינו עד סוף שעה עשירית מחצות הלילה וכן מותר למכור החמץ עד סוף שעה אחת עשרה ועיי' בכאה"ט (שם ס"ס ד') דאם שבת ולא מכר חמצו יש לסמוך אדעה זו ואם הוא יותר משעה ער חצות מותר עור למכרו.

ועיי' במשנה ברורת (שם ס"ס ט') ובשעת"צ (שם אות ב') דגם בלא שבת רק סתם ברעבד מותר לסמוך אדעה זו [ועיי' בנימוקי או"ח (סי' תמ"ג) שהחזיק ג"כ כדעת אחרונת והביא ראיות לזת ומסיק שעכ"פ יש להקל בשבת והוא הפסד מרובה עיי"ש].

ג) אחר כך אסור גם בהנאה עיי' בכיאר הלכה (סי' תמ"ג ד"ה אסרוהו) הביא מפרי מגדים (סי' תמ"ח מ"ז ס"ו) רבדיעבד אם מכר בשעה ששית מהני המכירה עכ"פ דלאחר הפסח לא יהא נקרא חמץ שעבר עליו

הפסח עיי"ש והוא טעות סופר וצ"ל ס"ק ה' וכן כתב בפמ"ג בפתיחה כוללת (להלכות פסח פ"ג אות ז') שאם השליח החמץ בשעה ששית לרשות הרבים וזכה בו העכו"ם קודם שבע יש לומר שמותר לאחר הפסח לקנות ממנו עיי"ש ועיי' בשו"ת שואל ומשיב (מהרד"ק ח"ב סי' מ') שאם מכר בשעה ששית מועיל המכירה.

עוד שם בביאור הלכה הביא משו"ת נודע כיהודה (תנינא ס' ס"ג) ושאת אריה (סי' ע"ט) שמצדדין להקל גם לאחר שש בדיעבד אם מכר אז שלא נקרא אח"כ חמץ שעבד עליו הפסח מאחר דלכמה פוסקים לא עבר על כל יראת עד חלילה עיי"ש ולא זכר אופן המכירה והקנין שמהני לאחר חצות להנודע ביחודה. והמעין שם יראה שלא התיר אלא בקנין משיכה ולא בקנין אנב קרקע. ותוכן דבריו הוא כיון דלשיטת רוב ראשונים ליכא "בל יראה" עד חלילה (רק עשה דתשבתו) עיי' במנ"א (ריש סי' תמ"ג) א"כ מחמת ערב פסח לא שייך למקנסי' הנהי דהחמץ כבר נאסר בהנאה מדאורייתא ואינו ברשותו למכרו מכל מקום זכה בו הנכרי הקונה (בקנין נמור). מכח הפסד ומציאה וכיון שזכה בו הנכרי שוב אינו עובר הישראל בפסח על "בל יראה" וממילא מותר לאחר הפסח. וכל זה דוקא אם עשה הגוי קנין בחמץ באופן שקנין זה היה מועיל גם לזכות מן ההפסד כגון שמשכו לתוך רשותו או שעמד שם הגוי בשעת גמד הקנין באופן שיש לומו דהגוי קנה החמץ בתורת חצר דאיתרבי גם מטעם יד היכא דעומד בצדו מה שאם כן אם אינו עומד בצדו דבכהאי גוונא לא איתרבי אלא מחמת שליחות ואין שליחות לעכו"ם ואין מועיל לו לזכות בו מן ההפסד ועל כרחק אנו צריכין לנחות כו מחמת קנין השטר או קנין אנב וקנין מעות אבל קנינים האלו לא שייך אלא מדעת המוכר וכיון דלאחר נמור איסורו לא מצי מקני ליה שוב לא זכה בו הגוי וממילא עבר עליו הישראל בכל יראה ונאסר בהנאה גם לאחר הפסח ע"כ תוכן דברי הגוב"י שם.

ועיי' בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קי"ד) שחולק על דברי הגוב"י ואוסר גם לאחר הפסח משום דאף דזכה בו הגוי מ"מ עבר הישראל על "בל יראה" דהא כל עצמו של חמץ אינו ברשותו של ישראל ואפ"ה עשאו התורה באלו ברשותו לעבוד עליו על "בל יראה", ובשו"ת זכרון כהונה הביא ששמע ממרן הגה"ק מהרד"ק ממעזריטש שסיפר בשם הנאון מה"ר בעריש סגלונא שמעשה בזה אירע לפניו ונטה להיתר מחמת שהגוי זכה בהחמץ [והיינו באופן שכתב הגוב"י הנ"ל שהתיר בקנין משיכה]. הובא בשו"ת ערוגת הבושם (סי' קי"ד) ובארחות חיים (סי' תמ"ח אות י') ועיי' בשו"ת אבני נזר (סי' תקכ"ה) שנשאל שם במי ששכח ולא ביעד חמצו קודם חצות ונזכר לאחר חצות כתב שם נמי שיתנו לגוי במתנה והגוי ימשכנו לרשותו או שיקנה לו החצר שהחמץ מונח בו והגוי יקננו מהפסד עיי"ש משמע נמי דדברי הגוב"י הנ"ל אבל לא הביא את דבריהם.

ג מחצות היום ואילך אסור בעשיית מצואכה (ו) ואינו מותר לעשות רק מה שמותר לעשות בחול המועד ועל-ידי אינו-יהודי נוהגין להתיר, ויש מקומות שנוהגין לאסור כל היום במלאכה (4).

ד להסתפר וכן לקצוץ הצפרנים צריכין קודם חצות, ואם שכח יכול לקצוץ צפרניו גם אחר חצות, אבל להסתפר אסור כי אם על-ידי אינו-יהודי (6).

ה אסור לאכול מצה כל היום, ואפילו הקטנים והקטנות, כל שמבינין ענין יציאת מצרים אסור לתת להם מצה, אבל תבשילין שעושין ממצות טחונות, מותר כל אדם לאכול עד תחילת שעה עשירית, דהיינו עד הרביעית האחרון של היום, ומשם ואילך אסור לאכול כי-אם לעת הצורך מעט פירות או בשר ודגים, ויזהר שלא ימלא כרסו כדי שיאכל בלילה מצה לתיאבון (6).

ו הככורים בין בכור לאב בין בכור לאם, מתענים בערב פסח (ה)

שערים מצויינים בחלכה

(ד) אסור בעשיית מלאכה עיי' בש"ע (סי' תס"ח סעי' ב') דרוקא מלאכה נמורה אסור אבל מותר לתקן כליו, פי' כלי ישן שנתקלקלו או בנריו שנסקרו מותר לתפורם ולתקנם לצורך יו"ט ועיי' בהנהות מהרש"ם (שם אות ר') אם מותר לצבוע בנר בערב פסח אי מסרי על ידי זה בנר חדש או לא והביא מתו"ח (עירובין נ"ג) שפירוש על פלוגתת רב ושמואל "ויקם מלך חדש" אם חדש ממש או שנתחדשו נזירותיו. דנפסא מינה למסח וממכר שהאומר לחבירו בית חדש אני מוכר לך והוא ישן אלא שסיידו וציירו ונראה כאלו הוא חדש למ"ד חדש ממש המסח חוזר וזהו אינו חדש ולמ"ד שנתחדשו נזירותיו המסח סיים כיון דנראה כאלו הוא חדש ע"כ דברי התו"ח וסיים בהנהות מהרש"ם דלפ"ז במלאכת ערב פסח יש לומר לומר נמי דרוקא מלאכת בנר חדש אסור אבל לצבוע דנראה כאלו הוא חדש תלוי בפלוגתת רב ושמואל והכא דמלאכת ערב פסח אסור רק מדרבנן אפשר שיש להקל לכולי עלמא וסיים בצ"ע [והנה מש"ב במלאכת ערב פסח הוא מדרבנן עיי' בתוס' (ריש מקום שנהגו) שכתבו דהוא דאורייתא אך בפני משה (ירושלמי שם) מתרץ זה ומסיק נמי דלרדן אינה אלא מדרבנן].

(ח) מתענים בערב פסח עיי' בישועת יעקב (סי' ת"ע) שהביא ראיות לרבני התניא דבתי שהובא בב"י להקל לבכורים לאכול מיני תרנימא וסיים דעכ"פ כשהבכור חלוש קצת יוכל לסמוך על זה להקל וב"ב במשנה

(6) סי' תע"א סעי' ב'.

(4) סי' תס"ח סעי' א' ב'.

(8) שם בטו"ז סק"ב ובח"י.

אפיו חל בערב שבת. וגם הבא אחר הנפלים צריך להתענות, וכל זמן שהבכור קטן האב מתענה תחתיו, במעודת מצוה (ו) אם מותרים לאכול תליא במנהג המקומות (ז).

ז בכור המתענה אומר בתפלת המנחה עננו, ואם הם כמה בכורים אם מתפללין בצבור לא ירד בכור לפני התיבה כי אין לומר עננו בהחזרת התפלה בקול כיון שהוא חודש ניסן (ח).

שערים מצויינים בהלכה

ברורח (סי' ת"ע ס"ק ב') דבאדם שהתענית קשה לו וקרוב הדבר שעל ידי התענית לא יוכל לקיים אכילת מצה ומרור ושתיית ד' כוסות כתיקונם מוטב שלא להתענות ויאכל מיני תרנומא וב"כ בשו"ת עולת שמואל (סי' נ"ח) דאחר חצות שהוא זמן הקרבת הפסח וכו' ולכן מי שאינו בריא וחזק ויש לחוש שיתבטל ממצות הנהונות בלילה אין לו להתענות ועיי' בדרבי משח (סי' ת"ע) שכתב לעשות פדיון בכורים.

ועיי' בנימוקי או"ח (סי' ת"ע) הרעיש על הקונטרס פאר יצחק (קובץ סיפורי מעשיות) שהביא מצדיק וקדוש אחד שאמר כי טעות נפל בטור וש"ע שבמקום "מתענים" צ"ל "מתעננים" והרעיש עליו שהוציא שקר וכזב על הצדיק הנ"ל דלא אמר זה הדבר כי הוא נגד הירושלמי דר' לוי גם חמץ לא אכל בערב פסח משום שהיה בכור עיי"ש ועיי' ס"ק שאחר זה.

ו) במעודת מצוה עיי' בבאה"מ (סי' ת"ע ס"ק ג') בענין מעודת מצוה שנהנו להקל, ועיי' במשנה ברורח (שם ס"ק י') ובשעה"צ (שם אות י"ז) שהביא בענין המנחה שנהנו להקל בסיום מסכת שדכר זה כתב בשו"ת חות יאיר (סי' ע"א) בשם מהרש"ל ועיי' בפת"ש (סי' ת"ע) [מטהרי"א מווילנא] הביא בשו"ת תשובת מאהבה שהיה בכור ושאל את רבו הנאון בעל נודע ביהודא אם יוכל לאכול במעודת סיום מסכת ולא רצה להתיר והכריזו בעיר פראג עפ"י בי"ד שמי שמיסל לאכול ע"י סיום מסכת הוא שלא עפ"י הוראת חכמים עיי"ש אך המנחה היום להקל.

ועיי' בשו"ת פני מבין (או"ח סי' ק"ג) דסיום משניות לא נהגו לעשות מעודת רק אם סיימו כל שיתא סדרי משנה או עב"פ מדר אחד וגם למרו להבין והוא הדין בסיום מסכת קטנה כגון מסכת סופרים, כלה, ואדר"נ עם פירושם ולא העביר במרוצה הוי ביום טוב ועושה מעודת מצוה.

ועיי' בשו"ת פרי השרח (ח"ג סי' צ"א) דסיום משניות לענין מעודת מצוה לא מהני אלא דוקא לתלמיד חכם ששגור בפיו קצת גמרא דאז על ידי הפירושי משניות מבין היטב מה שאם בן במי שאינו תלמיד

ח המהדרים אופין המצות של מצות ז) בערב פסח אחר חצות היום, שהוא זמן הקרבת קרבן פסח, ה) וכיון שאז הוא אחר זמן איסור חמץ, טוב שיבטל בפירוש את הפירורים ויאמר בלשון שהוא מכין ענין זה: כל פירורים שיפלו בשעת לישה ועריכה, וכן הבצק שידבק בכלים אני מבטל ומפקיר אותם. ו) והמים שרוחצין בהם את הכלים, צריכין לשפכן במקום

שערים מצויינים בהלכה

חכם אע"ג שיש שבר לימוד תלמוד תורה מ"מ לא שייך לעשות סעודת מצוה וציון לספרו פרי השרח (ח"א סי' צ"ב).

ועיי' בשו"ת תפארת שמואל (סי' נ"ה) דהוא חדין מי שנמר חיבורו או ביום גמר הדפסת חיבורו הוי סעודת מצוה.

ועיי' בשו"ת פרי השרח (ח"ד סי' נ"ז) שנשאל אי מותר לאבל תוך שבועה לילך לביהכ"ס לצורך סיום מסכת בערב פסח שלא יצטרך להתענות שהוא בכור כתב שם דבל היתר סיום מסכת שנוהגין לחתיד פורח באויר ואין לו מקור בפוסקים ולכן אין לו לילך ואם הוא איש חלש שקשה לו התענית יעשה פדיון תענית ויתן לעניים לומדי תורה ועיי' בדרכי משה (סי' ת"ע) שכתב שעושין פדיון בכורים בערב פסח ועיי' בבל בו על אכילות הביא ג"כ בשם יוסף דעת שנשאל על זה והשיב ג"כ לאיסור.

ז) המהדרים אופין המצות מצה מנהג זה לאפות המצות בערב פסח לאחר חצות כתב הטור (סי' תנ"ח) על פי הירושלמי ועיי' בביאור הגר"א (סי' תנ"ח) שהוביח מהירושלמי ותוספתא שאין לחוש לזח וב"כ בספר שערי רחמים (מנהגי הגר"א) שהגר"א לא היח מקפיד לאפות המצות בערב פסח ועיי' בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' נ"ט) שהאריך לפרש דברי הירושלמי.

ח) שהוא זמן הקרבת קרבן פסח עיי' בשו"ת בית שערים (סי' רי"א) נשאל שם על ערב פסח שחל בשבת אי יש קפידא לאפות מצות מצוה בערב שבת דוקא במש"כ בש"ע (סי' תנ"ח) או ביון שאין אופין בזמן הקרבת הפסח דדוקא הקרבת פסח דוחה שבת ולא אפיית המצות לכן יכול לאפות גם יום או יומים קודם. והביא דברי התוספתא "י"ד שחל בשבת מבערים הבל מלפני השבת ואופה לו מצה מערב שבת" ומפרש דהיינו מצת מצוה והקפיד התוספתא שאפיית מצות מצוה תהי' בערב שבת עב"פ ומהאי טעמא מקפידים העולם בזה ועיי' בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' נ"ט) שכתב ג"כ בעין זה וכתב עוד שם בענין מנהג העולם שאומרים הלל בשעת אפיית המצות בערב פסח לאחר חצות זכר להקרבת הפסח בזמן שהוא אבל

מדרון, ושלא יהא רצפת אבנים, כדי שיבלעו מחרה בקרקע, שאם ישפכן שלא במקום מדרון, והוא רצפת אבנים, יש לחוש שמא יתקבצו במקום אחד, ויחמיצו קודם שיבלעו בקרקע, ונמצא שיחיה חמץ ברשותו (10).

קיד. דיני מכירת חמץ. ובו י"ג סעיפים.

א ישראל שהיה לו א חמץ שלו ברשותו ב בפסח, עובר בכל רגע ורגע על כל יראה וכל ימצא, והחמץ אסור בהנאה לעולם, ואפילו

שערים מצויינים בחלכה

בחל ערב פסח בשבת והאפייה הוא בערב שבת ואז אינו זמן הקרבת הפסח מנהגו מאבותיו הגה"ס שלא לומר הלל אז שחששו כקורא את ההלל בכל יום עיי"ש.

(א) ישראל שהיה לו חמץ עיי' בפרי מגדים (פתיחה כוללות ח"ב אות ב') דמסופק שם אם חמץ של חרש שוטה וקטן שעבר עליו הפסח אסור בהנאה. ובפרי מגדים (סי' תל"ד ס"ק ט') כתב דחמץ של קטן יתום שעבר עליו הפסח יש לומר דשרי דלמאן נקנסיה.

ועיי' בשו"ת חיים של שלום (סי' כ"ח) בנער אחד שמצא כלי עם יין שרף בערב שביעי של פסח והביאו לבית אביו ונער בו אביו ולא ביערו מפני שהוא יו"ט מסופק שם בקטן דמציאתו לאביו מדרבנן אם אסור החמץ לאחר הפסח וסיים לאיסור ועיי' בשו"ת בית דוד (ח"א סי' א') בקטן שמצא צלוחית יין שרף והביא לאביו ונער בו אביו שישליכו והלך וטמנו בבור ואחר יום טוב הביאו כתב שם כיון דמציאת הקטן אינח לאביו אלא מדרבנן מפני דרכי שלום לא קנסוה והביא הלכה זו משו"ת מהריק"ש (פ"א) ועיי' שם בשו"ת בית דוד (ח"ב סי' ע"ב) מש"כ עוד מזה.

ועיי' בשו"ת אמרי יושר (ח"א סי' ג') במעשה שגזר חכומר על הגוים שלא יקחו החמץ מישראלים ונשאל שם אי יש היתר ליתן החמץ במתנה לקטן דדינא הוא דקטן זוכה מן התורה כשדעת אחרת מקנה לו והעלה שם להתיר בשעת הדחק כזו אבל מילתא דלא שכיחא הוא וטוב שיעשה קנין אודייתא דהיינו שיודח בפני שני אנשים שהחמץ הוא של עכו"ם פלוני ולקצות החשן (סי' קצ"ד) מהני זה לענין איסור חמץ עיי"ש.

(ב) חמץ שלו ברשותו עיי' בשו"ת מהרש"ם (חלק ששי סי' י"ג) בבית החולים מהממשלה ויחדו לחולי ישראל והמנהל (רירעסטאר) הוא ישראל ודר שם בבית החולים בדירה מיוחדת והרבה פעמים כשקונה מרקחת מהרוקח לצורך בית החולים מביאם לתוך ביתו בתחלה ואחר כך נתנם

ביטלו קודם פסח ג) 1, ולכן מי שיש לו הרבה חמץ שאינו יכול לבערו

שערים מצויינים בהלכה

לבית החולים והוא חייב בפשיעה בגניבה ואבירה כתב שם ראין מחויב למכור מדקחת החמוצים רמה שקנה היה לצורך בית החולים ששייך להממשלה ומעולם לא קנה החמץ להיות כשלו אף שכתחלה היו בביתו והמקום שמונחים שם החמוצים שייך להממשלה והוי כסיבל עליו אחריות בביתו של עכו"ם שאינו עוכר עליו כמש"כ כש"ע (סי' ת"מ) עיי"ש.

ג) ואפי' בטלו קודם פסח עיי' בחק יעקב (סי' תמ"ח ס"ק ב') רדוקא אם ידע מהחמץ שברשותו אבל כל שלא היה יודע מהחמץ כל ימי הפסח והוא בדק וביטל ונמצא אח"כ מאי הוי ליה למעבר וכן אפי' אם לא בדק ולא מכר והיה אונס גמור בענין המכירה והבריקה כיון שביטל וקיים בזה עיקר הדין מדאודייתא יש לחתיד עכ"פ בחנאה לאחר הפסח ולכן העלח בספרו תורת השלמים (סי' ו') באחד שהיה בתפיסה בערב פסח והיה לו בביתו יין שרף של חמץ וצוה לאשתו שתמכרנו ותמסור המפתח להגוי הקונה והיא לא הכינה רכריו וכשבאתה לביתך צוהה לאשה אחרת שתמכור המפתח והיהורי חזה סכור כל ימי הפסח שחיינן שרף נמכר בדינו ואחר הפסח כשבא לביתו נודע לו האמת שלא נמכר היין שרף. והוא אומר שביטל החמץ כזמנו בדינו וכתב שם רמה רפסקינן בש"ע (סי' תמ"ח סעי' ה') „רחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור בהנאה אע"פי שביטלו". זה דוקא אם לא עשה כדין רהיינו שלא ביער החמץ וגם לא צוה למכרו רהיישינן לערמה שיאמר שביטלו וכאמת לא ביטלו אכל בנדרון כוח שהיה אונס גמור שהיה בתפיסה וצוה למכרו והוא ביטל החמץ והם לא מכרו שלא ביריעתו בכה"ג ליכא למיחוש לערמה ומותר היין שרף לאחר הפסח בהנאה עכ"פ וכן הוא דעת מהר"מ מרקנטי והכנה"ג והעולת שבת עיי"ש וב"כ להיתר בשו"ת גבעת פנחס (סי' מ"ז).

אמנם בשו"ת נודע ביהודה (ח"א סי' י"ט) ובשו"ת הגרע"א (סי' כ"ג) ובשו"ת חתם סופר (סי' קי"ד) לא חילקו כזה וחוכיחו שגם בביטלו והיה אונס גמור ג"כ אסור וכבר האריך בזה בשרי חמר (מערכת חו"ט סי' ח') שחושב ומונה כמה אחרונים זה מסילין וזה מחמירין ועיי' במשנה ברורה (סי' תמ"ח ס"ק ב"ה) רבהפסר מרובח יש לסמוך אמסילין וכ"כ שם בביאור הלכה (שם סעי' ג' ר"ח אפילו).

ולרונמא אציג כאן עוד מאיזה תשובות אחרונים שבזמנינו בענינים אלו. עיי' בשו"ת אבני נזר (סי' שמ"ח) באחד ששכח ליתן להגוי השטר מכירה ולעשות עמו תקיעת כף וליקח ממנו הערבון כתב ג"כ דאם ביטלו יש לסמוך אביטול מפני שהיה שוגג ג"כ עיי"ש.

ועיי' בשו"ת מהר"ש (ח"ג סי' כ"א) [למו"ר מרארמישל] כסוחר אחר שכתב לסוחר אחר שישלח לו סחורה (רכרים המוצים) והוא שלח לו וכאו יום אחר קודם פסח על המסילת הברזל וגשאריו שם על התחנה כל ימי הפסח. וקודם פסח כיבל מכתב מהמוכר שהוא ימכר החמץ ששלח לו וטעה בקריאת המכתב והבין שהמוכר כבר מכר החמץ וכחול המועד פסח קרא עוד הפעם המכתב וראה כתב כתובה שעוד לא נמכר החמץ ששלח לו. העלה שם בסוף התשובה רביון שמצר הלוקח אין שום חשש רהא לא קנה עוד החמץ בשום קנין לא במשיכה ולא בכסף ומצר המוכר יש אונס נמור רהא כתב לו שימכור החמץ ומסיק לבטל החמץ חד כתרי ולהתירו בהנאה דוקא עיי"ש.

ועיי' בשו"ת אמרי יושר (ח"א סי' כ"ג) באחר שהיה לו בחנותו דכרים המוצים ומפני שהיה חייב הרכה מעות להנושים ותבעו בערכאות נסגר ונחתם החנות ע"י הערכאות על דעת שהם ימכרו כדי לשלם החובות והאיש הנ"ל שבה למכור החמץ בערב פסח ועתה לאחר הפסח הוחזר לו החנות מהערכאות שהוא ימכר כדי לשלם החובות. וחכיא שם רכרי המתירין וחאוסרין הנ"ל וסיים רהבא שלא ביטל ולא היה אנוס במכירת חמץ שלא עיכבו אותו כזה גם המתירין מודים בכה"ג שאסור.

ועיי' בשו"ת אבני נזר (סי' שמ"א) במי שנגנב מאתו חמץ קודם הפסח [ותפסו להגנב] ונלקח החמץ לבית הממשלה ער חקור דין [ולא מכר החמץ בערב פסח] העלה שם דאף שנלקח לבית הממשלה קנסו ואסור בהנאה. ועיי' עוד בשו"ת אבני נזר (סי' של"ט) באחר שהיה מוכר יין שרף שלא בדת הממשלה ותפסוהו השומרים ומצאו הרכה בכבוקים יין שרף מהם בהכשר הממשלה ומהם שלא בהכשר ורצו לעשות פרומוקול וכשושי ותחכולות גדול שלא עשו וכפסח כאו השוטרים אליו שיקה בחזרה היין שרף ואם לאו יהיו מוכרחים לעשות פרומוקול כי ידאו לנפשם והשיב להם כי כפסח אסור לו ליקח בחזרה ונשאר אצלם ואחר הפסח נתנו לו בחזרה והאיש הנ"ל מכר חמצו כדינו ונסתפק השואל שם אם מהני מכירתו כיון שלא חיח שלו והשיב שם האבני נזר רממה נפשך אינו עובר אם אינו שלו לא עבר ואם שלו הוא חל המכירה וכל שכן שעל פי דינא דמלכותא היין שרף מבי תפסו השוטרים שייך להממשלה לכן אין לחמיר לאחר הפסח.

ועיי' בשו"ת ירושת פליטה (סי' י"ב) [גרפס תשובה מהנאון מהר"ן מראמבראווע] אורות החוס שניתן מהממשלה שכל התכואות והקמחים עומדים תחת פקודת באי"כח הממשלה ואסור לשום אדם למכור התכואות והקמחים שלו דס להסוכן באי"כח הממשלה ונשאל האיק יתנהגו במכירת חמצם לנכרי אחרי שעל פי החוס אין חלות קנין כזה וגם יש תכואות שכאו ליד הכעלים כאופן אי"חוקי שאי אפשר למוכרם רק במכירה חשאית כתב שם כיון דמראורייתא כביטול סני על כן מהני המכירה זו שהיא דס כדי להפקיע האיסור ואין קפידא לעכב מצד הממשלה.

מן העולם ד, צריך למכרו לאינר-יהודי (ה) קודם הפסח בשעה שהוא עדיין מותר בהנאה, ולא יהא ענין מכירת חמץ אצל האדם כמו מצות

שערים מצויינים בחלכה

ועיי' בשו"ת לכושי מרדכי (או"ח סי' סב"ה) אורות בעלי המזיגה שקבלו רשות מיר הממשלה למזוג היין שרף לכל הכאים אבל אין להם רשות למכור הכל ביחד לאחר בלי רשותם כתב שם רמב"ל מקום מהני המכירת חמץ שעושים בערב פסח מפני שגם עפ"י חוקי המדינה הוי מכירה אלא שקונסים ומענשים אותו על שעשה נגר חוקם וכסכרת בעל החתם סופר (סי' קי"ג) בענין שטר מכירה בלי חותמה (פאסט מארקט) עיי' לקמן (ס"ק ח').

ד) שאינו יכול לבערו מן העולם עיי' בספר ישועת יעקב (סי' תמ"ח) ובשו"ת משכנות הרועים (סי' ז') ובשו"ת מחנה חיים (ח"ב סי' ב"ה) ראסור למכור שאור ושמרים בערב פסח שיהי' מוכן לאחר הפסח שאין כם הכרח ונחיצות כל כך וכן כתב בספר ייטב פנים (ריני מכירת חמץ אות י"ג) שהזהיר להאופים לכל ימכרו שאור ושמרים להגוי בערב פסח כדי שיהי' מוכן לו לאפות מיד כמוצאי פסח דהוי כמו שרוצה בקיומו (עיי' במג"א סי' ת"ג ס"ק י"א) ועיי' בשרי חמר מערכת חו"מ (סי' ט') שהוא הנהיג בכיתו להשאיר שאור מקודם הפסח ולמכרו להגוי עם שאר מיני חמץ כי גם כזה יש הכרח ונחיצות כמה פעמים עיי"ש.

כתב הפר"ח (סי' תס"ז) מעשה כאחר שהיה לו גרעון חטח אחת שלתתוה כמים וכתב עליה פסוקים וכשהגיע הפסח הניחה בעל החטח בשוק בקרן זווית שלא ימצאנה אדם ואחר הפסח חזר וזכה בה ואוסרה משום דרוצה בקיומה ואם היה נותנה לעכו"ם מכירו ויודיע לו שלא יגע בה היה התיר ואין בו משום רוצה בקיומו משום רכבר נכנס לרשות הגוי וחולק על המג"א הנ"ל, ועיי' בשו"ת ערוגת הכשם (סי' קי"ב) שנשאל כאחר שהיח לו עונח קטנה מתריסר נהמי משלחן הטהור הגה"ק מהר"י מבעלזא והיא חביכה עליו וחם עליה לשרפה ולכערה מן העולם ורוצה למכור בתוך שאר מיני חמץ הנמכר בערב פסח כתב שם ראסור למכרה משום רכזה רוצה בקיומה, ועיי' בשו"ת הר"ר (סי' ב"ה) שכתב דצריק אחר היה מוכר פ"א גלסקא יפיפיה של הה"ק מהר"א מזירטשוב ועיי' בשו"ת אבני זכרון (ח"ג סי' ב"ה) דאם עבר ומכר החלת קורש החביכה לו וראי מותר לאחר הפסח ואין בו איסור חמץ שעבר עליו הפסח עיי"ש.

ה) צריך למכרו לאינו יהודי עיי' בכאה"ט (סי' תמ"ח ס"ק ז') כמי שלא מכר החמץ אלא חניחו בתוך חרר של חבירו שלא מדעתו כי יודע שחבירו ימכור החמץ שבחררו וממילא גם החמץ שלו תהא בכלל המכירה כתב שם כשם שו"ת חינוך בית יהודה (סי' י"ג) דהחמץ שלו לא היה בכלל

אנשים מלומדה, אלא צריך שיגמור בדעתו שהוא מוכרו באמת להאינר יהודי (מכירה גמורה וחלוטה, ולא ימכור ביוקר מן המחיר הראוי,

שערים מצויינים בחלכה

המכירה וממילא נאסר לאחר הפסח ועיי' בעיקרי דינים (או"ח סי' י"ז אות כ"ג) חכיא ג"כ כשם ספר מצודת יששכר (סי' י"ד) דנאסר החמץ שלו אבל הוא העלה שם שאם בטלו ג"כ אינו עובר בכל יראה ולא נאסר ועיי' בשרי חמד (מערכת חו"מ סי' ח') החזיק בדרכי האוסרין ועיי' בחיי ארם (כלל סכ"ד אות ו') וכמשנה כרורח (שם ס"ט י"ח) שהעלו ג"כ לאיסור.

(ו) מכרו באמת להאינו יהודי עיי' בשרי חמד (מערכת חו"מ סי' ט') האריך בענין מכירת חמץ על ידי שטר הרשאה להרב-יובית דין שהם ימכרו להעכו"ם חמצם והיינו שבני העיר חותמים על שטר הרשאה שיהא כח ביד הרב-יובית דין למכור חמצם ויד כית דין כידם ועפ"י כח ההרשאה ההוא מוכרים הכית דין את כל החמץ להנכרי ויש כמה גדולים שפסקו על זה א' מפני שאין פורטים המיני חמץ, ב' ואין המפתחות ביד הנכרי ג' וגם הוא ערמח הגלויה וניכרת לכל ושחוק והיתול בעיני הבריות והביא שמנהג זה נפתח עוד בנדולי אחרונים ויש בזה גם כמח מעלות ונזכר זה גם כשו"ת צמח צדק החדש (סי' מ"ד) ואין לפקפק בחששים הנ"ל עיי"ש שהאריך בזה, ועיי' כנימוקי או"ח (סי' תמ"ח) שהחזיק במנהג זה בפרט להרוקחים (רדאנסטארס-אפאטעהקער) [דרובם הם מחללי שבת] ויש להם דברים חמוצים בבית המרקחת וכדי שלא יהי' חמץ שעבר עליו הפסח כי אז לא יסנו אצלם היהודים אחרי הפסח רוצים למכור חמצם נכון הדבר שימכרו החמץ להרב או הבר"צ והם ימכרו החמץ להעכו"ם עפ"י דברי המנ"א (סי' רמ"ח ס"ס ל') בשם הרא"ש לענין שכת ראם הישראל מערים בכך ורניל לעשות דברים בהערמה ע"י העכו"ם אסור משמע ראם אין הישראל מערים שרי עכ"ל ומינה יש לרון לענין חמץ דהערמה מצד אחד היינו מצד העכו"ם מותר כיון שמצד הישראל הוא באמת וכהלכה, ולפ"ז אם ימכרו המח בעצמם להנכרי (גם על ידי הפסורים שלהם שהם אנשים יראים וכשרים) מ"מ יש ערמה משני הצדדים היינו מצדם ומצד הנכרי הקונה משא"כ אם ימכרו להרב והבי"ד אפילו אם המוכרים מתכוננים לערמה אבל הרכ והכי"ד הקונים כיון שאין נגיעה להם מתכוננים כהלכה וגם אח"כ כשהמה מוכרים להנכרי אף שהנכרי מתכוין לערמה אבל המוכרים הרב-הכי"ד מתכוננים כהלכה ואין כאן ערמה רק מצד אחד וזה מהני כנ"ל עיי"ש.

ועיי' כשו"ת פרי השרה (ח"ג סי' צ"איד') שנשאל אודות שהרבח נוהגין בסדינת אמריקה שמוכרים החמץ לרב שהוא ימכור אח"כ לנוי ומזה יש חכנסה לחרבנים ויש כעלי בתים שרוצים לחנות לחרכה דכנים ומוכר

ולאחר הפסח יבקש מאת האינוריהודי: שישלם לו את החוב, וכאשר ישיבהו שאין לו כסף, יבקש ממנו שיחזור וימכור לו את החמץ (עם

שערים מצויינים בהלכה

לרכ ואחר כך מוכר עוד הפעם להשני ומסתפק השואל אם אין חשש שבמכירת השניה נתכטלה מכירת הראשון כתב שם דלמי מה שכתב החתם סופר (יו"ד סי' ש"י) דבמכירת חמץ העיקר הוא שהמוכר יגלת דעתו שהוא מסלק עצמו מן החמץ ולא ניחה ליה שיהי' ברשותו כיון דבלא"ה אינו ברשותו מן התורה רק שעשאו התורה כאלו הוא ברשותו ובגילו דעת בעלמא מהני והכי נמי כאן כמה שמוכר עוד הפעם לרכ אחר אינו חוזר ומכטל המכירה רק בונתו להנות לתלמיד חכם עוד ונילו דעת היה כאן עיי"ש. וכדין נתכטלה המכירה עיי' עוד לקמן.

ועיי' עוד שם כשרי חמר (מערכת חו"מ סי' ט') הכיא שם מקונטרס "יגדיל תורה" שהכיא שם פלוגתת הרכנים אי מועיל מכירת חמץ ע"י הכית דין גם במקום שאין הכעל החמץ בכיתו ושלא בידיעתו ומשום דזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו והעלה כדעת המתירים ושכן כתב כאר יצחק (סי' א') והאריך כזה גם כמעדני שמואל (סי' קי"ד ס"ק ב"ב).

ועיי' בשו"ת אבני נזר (סי' שמ"ו) בקהלה אחת שמכרו חמצם להרכ והשטר הרשאה ג"כ נכתב על שם הרכ ואח"כ נחלה ומכר הדיין שכעיר את החמץ ונשאל שם כיון שהדיין לא הודשה על זה אי מהני והעלה שמהני מטעם זכיה דמכירת חמץ זכות היא להם וזכין לאדם והאריך ומפלפל כזה ומסיק דטוב שיכטלו כדוב לאחר פסח עיי"ש.

ז) ולאחר הפסח יבקש מהאינו יהודי כתב בהגהות מהרש"ם (סי' תמ"ח) שנשאל במי שמכר חמצו להגוי וכימי חפסח מת הגוי ולא הנית יורש האריך כתשובה להתיר עיי"ש. ועתח יצא לאור ספרו מהרש"ם (ח"ו סי' מ"ו) הכיא שם שאלה זו והעלה דאם הנית יורשים וידעו מהמכירה פשיטא דמועיל דהא נכרי יורש את אכיו מדין תורה אך בלא ידעו או שלא הנית יורשים שהנכסים הפקר ומונחים ברשות ישראל אפ"ה כיון שהשכיד החרד שהחמץ מונח שם א"כ החמץ מונח במקום הפקר והישראל אינו מכווין לזכות בו על בן החמץ מותר לאחר הפסח גם כאכילת.

ועיי' כהאלף לך שלמה (סי' רב"א) כמכר לנכרי החמץ ובתוך הפסח נתפס הנכרי בתפיסה להממשלה ואי אפשר לקנות ממנו בחזרה ואם יקח החמץ בפשיטות יראה כערמה מסיק שם דילך לפני בית דין והם ישומו לו חמצו בדמיו ואז יקח החמץ ואין צריך להודיע לחנכרי מפני שיש אומדנא דלא ישלם לו הנכרי וכיון שהוא עפ"י בית דין אין ניכר הערמה עיי"ש. וכדין אם מתנייד האינוריהודי בתוך חפסח עיי' לקמן (ס"ק ב"ב).

החדר) בעד כך וכך ולא יהא חדבר כחוכא בעלמא ח. אלא כדרך הסוחרים ממש².

ב החמץ שהוא מוכר לאינו יחודי צריך שלא יהא בביתו של ישראל, ואם האיננו-יהודי לוקח את החמץ לתוך ביתו מה טוב⁸ ואם אי אפשר שיקחחו לביתו, צריך להשכיר לו את החדר שחמץ מונח בו וצריך לכתוב בשטר⁹ שם הקנה י, ובכמה שהשכיר לו את החדר,

שערים מצויינים בהלכה

ח) כחוכא בעלמא עיי' בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קי"ג באמצע חתשובה) שאירע מעשה שהלשינו לשרי המדינה שהיהודים מוכרים חמץ בלי הותמה (פאסט-מארקע) והשרי המדינה השיבו שאין זה משא ומתן בדרך התגרים אלא הוא תגר דתי ואינו מחויב בחותמה ועל ידי זה נפל ספק בלב הגאון ר' ברוך פרנקל מלייפניק דמשמע דמדינא מלכותא פסול השטר אבל לבבי לא בן ירמח כי השטר כשר הוא הן בדיני ישראל אם בא הנברי להוציא מקחו בדיינים הרי הוא שלו והן בדיני אומות העולם ורק אם כשיתבענו בדיני אומות העולם צריך תחלה לשלם דמי החותמה עיי"ש ועיי' מזה בשו"ת רבר משח (סי' צ"ח).

ועיי' בשו"ת חשק שלמה (סי' ב') שיצאה פקודה מאת הממשלה שהשטר הנכתב בלשון עברית אינו מועיל ושניהם יכולין לחזור ומחזיקים זה להיתול בעלמא אפ"ח כיון דעפ"י תורתינו מועיל המכירה אין שום חשש כלל ועיי' בשו"ת דברי חיים (ח"ב סי' ל"ז) כתב שם שיכתוב השטר בלשון הקודש ואין להקפיד על שדינא דמלכותא אין מועיל שום שטר הנכתב בלשון חקודש ואין צריך להחמיר לכתוב בלשון המדינה ובל קנין שמועיל בדיננו אין צריך להקפיד לדיניהם ועיי' לעיל (סוס"ק ג') עוד ממה שכתבתי עוד בענין מבירת חמץ שלפי חוקי הממשלה אין כח למכור.

ט) לכתוב בשטר שם הקונה עיי' בשו"ת שואל ומשיב (מחר"ק סי' פ"ד וסי' צ"ח) באחד שמכר חמץ ושכח ולא חתם שמו והשטר מכירה לא לא היה כתב ידו ממש מסיק שם דלאחר הפסח יערב חמץ ברוב היתר אבל בספרו מהר"ת (ח"ד סי' פ' וסי' ק"ב) כתב בשכח ולא חתם שמו דאם בא לשואל לאחד הפסח אין צריך לערב ברוב היתר ואם בא לשואל בתוך הפסח אז צריך לערב ברוב היתר ועיי' בשו"ת דברי חיים (ח"ב סי' מ"א) באחד ששכח ולא חתם שמו ונזכר לאחר זמנו וחתם אז שמו והתיר החמץ לאחד הפסח וכ"כ בשו"ת אמרי נועם (סי' ב') ובשו"ת אבני צדק (סי' נ"ח) ובשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' קכ"ד) ועיי' בשו"ת יד יצחק (ח"ב סי' קפ"ט) שהעלה להקל בשכח לחתום שמו וגם לא נכתב חזמן לא יום והחדש והשנה עיי"ש.

ושאגב קרקע הקנה לו את החמץ המונח שם, ויפרוט את כל החמץ (א) בכמה מכור לו, אבל אינו צריך לפרוט סכום המדות, ויוכל לכתוב רק בעד כל מדה עד למדידה, וכל מה שכתוב בשטר ידבר עם הקונה גם בעל פה, ויקבל ממנו ערבון (ב) ושאר המעות יזקוף עליו במלוה, ויהא

שערים מצויינים בהלכה

ועיי' בשו"ת ספר יהושע (סי' ר') במי שמעה וכתב זמן שנה שאחריה ואחר זמן איסורו נזכר שמעה ותיקן הזמן העלה להתיר שם החמץ לאחר הפסח דשטרי מכירה של חמץ המה דק שטרי ראייה והמכירה נמשכת על הכסף עיי"ש. (י) שם הקונה עיי' בשו"ת מהרש"ם (חלק ששי סי' ה') באחד ששבח לכתוב שם הערל הקונה בהשטר שמסר לו ובחובה"מ נזכר והלך לביתו לכתוב שמו מהני השטר מכירה ביון דשטרי דירן שטרי ראייה ובשטרי ראייה אם חתם השטר אח"כ נקנה למפרע משעת נתינת הכסף ובמש"ב בשו"ת ספר יהושע סי' ר' (עיי' ס"ס הקודם) ועיי' בשו"ת אבני צדק (או"ח סי' נ"ז) באחד ששינה שם הלוקח דמותר החמץ לאחר הפסח ועיי' בשו"ת מהר"ש (ה"ד סי' ב"א) [למו"ר מראדמישל] בשטר מכירה ששבתו לכתוב שם הערל דק בסופו יש חתימת הערל הקונה ועוד יש דיעותא שנכתב בהשטר שקיבל ערבון מהקונה ובאמת לא קיבל ועוד שנכתב ונתתם מכירת החמץ בי"ג ניסן ונשכר החצר דק על מ' ימים והעלה להתיר באכילה על ידי ביטול ברוב ואם אי אפשר יש להתיר בהנאה עב"ם רביון דכל עיקר השטר מכירה על החצר הוא שיוכל לקנות החמץ אנב קרקע וביון שחל הקנין שעה אחת שוב נקנין המטלטלין היינו החמץ על ידה עיי"ש שהאריך עוד בזה.

(יא) ויפרוט את כל החמץ דין זה כתב במסוד חיים (סי' תמ"ח ס"ס ה') שצריך דוקא לפרש כל מין חמץ שיש לו אבל בשו"ת הגרע"א מהר"ת (סי' ז') כתב שאם מוכר כל החמץ שבתרד ואמר סתם להנכרי כל חמצי שיש לי בעולם מכור לך קנה, ועיי' בשו"ת (מערכת חו"מ סי' ה') שכבר האריך בזה והביא מהרבנות אחרונים שגם אם לא פרט כל מין נמי מהני דק שיכתוב שמוכר כל החמצים כפי השער העומד בשוק עיי"ש והאריך בזה גם במערני שמואל עיי"ש.

(יב) ויקבל ממנו ערבון עיי' בשו"ת שואל ומשיב (מהר"ק ח"א סי' די"ד) במי ששבח לקבל הערבון מיד הנכרי הקונה ובשטר נכתב שקיבל ממנו כתב שם דלאחר הפסח יערב החמץ ברוב היתר ואז מותר בהנאה ועיי' בשו"ת מים חיים (סי' ז') שמתיר גם באכילה וב"ב בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קצ"ד) ריש להקל מכת אורייתא שהורה בשטר שקיבל מעות ועוד שהשכיר לו המקום ושכירת קרקע נקנה בשטר לכד ושוב נקנה החמץ אנב קרקע עיי"ש ועיי' לעיל (ס"ס י"א) שהכאתי משו"ת מהר"ש שהתיר ג"כ בשאלה זו עיי"ש ועיי' בהנהות מהרש"ם (סי' תמ"ח) שאין

הכל כתוב בשטר יג, וגם ימסור לו את המפתח יד) מן החדר. חמץ שהוא בתוך כלי הצריך מבילה (כשלוקחו מן האינור-יהודי) לא ימכרנו עם הכלי, כי לאחר הפסח כשיחזור ויקנהו מן האינור-יהודי תצטרך מבילה מחדש טו (4).

שערים מצויינים בתלכה

שום חשש ערמה כמה שנותנים ומלוים להנכרי מעות שיחזור ויתן כתורת ערכון להישראל והכיא מש"ם (ע"ז ע"א) אוזפינהו והרר שסילו מינייהו וכו' ועיי' בשו"ת מהר"ש (ח"ד סי' כ"ו-כ') שכתב ג"כ דאין בו שום חשש ערמה והכיא מש"ם (גיטין ל"ז). לענין פרוזכיל דאם אין ללוח סרסע מזכה לו על ידי אחר.

יג) ויהא הכל כתוב בשטר עיי' בש"ע הרב הגרש"ז (סי' תמ"ח סעי' ח') שכתוב שם הטעם דכעי דוקא שטר כמכירת חמץ. וכדיעבד שלא קנה הנזי את החמץ אלא כמשיכה או ככסף כלכד ועבר עליו הפסח הרי זה מותר אפי' כאכילת ועיי' כשדי חמד (מערכת חו"מ סי' ט') שכתב ג"כ דכדיעבד סמכין על דעת האחרונים דסנינו של נכרי הוא ככסף וכ"כ כמשנה ברורה (סי' תמ"ח ס"ס י"ז) שחושב שם כל מיני סנינים וכדיעבד כאחד מהן סני ועיי' בשו"ת משיב כהלכה (סי' א') שכתב על אותן האנשים שנהגו שאין עושים שטר מכירה על החמץ ורק מוכרים הכל בעל פה דחלילה לעשות כן לפרוץ גדר למכור החמץ כלי שטר והעושה כן נטרא עכריין עיי"ש. ועיי' בשו"ת מהר"ש (ח"ה סי' פ"ד) כאחד שנתחלף לו שנתן להקונה שטר של אשתקר העלח דככה"ג ודאי דמועיל הסנין כסף לחוד שנתן הקונה וציון לשו"ת משיב כהלכה (סי' ג') דמהני גם אם מסר השטר לאחה"פ ועיי' לעיל (ס"ס ט"י) שהארכתי ככמה פרטים כדין השטר שלא נכתב כראוי עיי"ש. ועיי' כמנ"א (סי' תמ"ח ס"ס ד') מה שכתב בענין הסנין שהוא כדיניהם אם סומכין על זה גם לענין איסורא כמו הכא כמכירת חמץ ומפספס על זה ועיי' כביאור הלכה (סי' תמ"ח סעי' ג' ר"ה כדכר מיעוט) שהאריך כזה. יד) וגם ימסור לו המפתח עיי' כמנ"א (סי' תמ"ח ס"ס ד') דכדיעבד מותר גם כלא מסירת המפתח וכן כנודע כיהודה (מהר"ס או"ח סי' י"ח) כתב ג"כ דמסירת המפתח לא מעכב כלל ועיי' כשדי חמד (מערכת חו"מ סי' ט') שמיישב ג"כ מנהג העולם שאין מוסרים המפתח.

טו) תצטרך מבילה מחדש דין זה כתב בשו"ת חתם סופר (סי' ק"ט) ועיי' בשו"ת משכנות הרועים (סי' ז') כשם המהרש"ס שאין צריך מבילה וכן מצדד בשו"ת פרי השרה (ח"ג סי' כ"ו) ועיי' בשו"ת האלף לך שלמה (יו"ד סי' תצ"ו) ועיי' כשדי חמד מערכת (חו"מ סי' ט') שהאריך כזה.

ג לאחר שמכר לו את ההמין, אם ירא פן יקלקל שם הקונה, יכול גם הוא לתלות שם מסגרת לשמירה טו, או אם הקונה רוצה להפקיד אצל הישראל את המפתח רשאי, אבל אסור שיניח הישראל חותם על החמץ טז.

ד אם אינו יכול להשכיר לו כל החדר, מפני שהוא צריך גם-כן להשתמש בו, יעשה מחיצה לפני החמץ, וישכיר לו את המקום שעד המחיצה, ויכתוב כן בתוך השטר, גם יכתוב שיש להקונה דריסת הרגל ללכת כרצונו אל המקום ההוא, וגם שאם ירצה האינדיהודי הזה למכור את חמץ לאינו יהודי אחר בתוך הפסח או לישראל באסרו חג פסח, יש לכולם דריסת הרגל ללכת שמה, וכן אם משכיר או מוכר להאינו-יהודי חדר שצריכין ללכת שמה דרך רשותו של המוכר, צריך לכתוב כן בשטר שיש להאינו-יהודי הקונה ולכל הקונים שיביא, דריסת הרגל ללכת שמה טז.

ה אם הבית הוא אצל הישראל רק בשכירות מישראל אחר, אזי אינו יכול להשכירו לאינו-יהודי לבית דירה בלי רשות המשכיר יז, לכן יתנה בפרוש עם האינדיהודי שאינו משכירו לדור בו רק להחזיק בו כליו ומטלטליו, אבל לא ישכירו בפירוש להחזיק בו את החמץ, רק סתם להחזיק בו כליו ומטלטליו כרצונו, ומכל-מקום אם המשכיר

שערים מצויינים בהלכה

טז מסגרת לשמירה עיי' בשו"ת זכרון יהודה (סי' קט"ז) שנשאל אודות המוכרים חמץ להנכרי בדינו וביומא דשוקא בימי הפסח מוכר הנכרי בחנות את החמץ לכל הבאים ומפני שהישראלים מתיראים שהנכרי יקח לעצמו המעות שקיבל וחוא עוד לא שילם לחבועלים ועל כן רוצים הישראלים הבעלים לשמור שם שלא יגנוב הנכרי מהממון אי שפיר למיעבד הכי וציון שם להטו"ז (סי' רמ"ד ס"ק ז') והפמ"ג שם כתב דהעולם נוהגין היתר בהטו"ז ומשמדים ביום השבת את הנכרי שלא יגנוב וחכי נמי בן אבל אין להתיר אלא בהפסד רב משום מיגדר מילתא עיי"ש. ועיי' בשערי תשובה (סי' ת"ג ס"ק ט"ז) בשם שעד אפרים (סי' ז') דרשאי הישראל לעמוד על המשמר שהעמידו השר ליקח המעות מהקונים היין שרף ושלא יגנובו ועיי' עוד בשערי תשובה (שם ס"ק י"ג).

יז בלי רשות המשכיר עיי' מדין זה בשו"ת שיבת ציון (סי' י') ועיי' בשו"ת מנחת שי (סי' צ') רגם אם מושכר לו הבית על תנאי שלא ישכרנה לאחרים אפ"ח מהני השכירות לענין מכירת חמץ כי שכירות כזו וראי אינו מקפיד בעל הבית.

בעיר יקח ממנו רשות להשכירו^ז, וכן מי שנוסע לדרך קודם פסח, ואשתו תמכור את החמץ, יתן לה רשות בפירוש שתשכיר את החדר^ח.
 [אסור לעשות תנאי יח] עם האיני-יהודי למכרו לו, או שהישראל מחויב לחזור ולקנותו ממנו, אבל יכול להבטיחו שיחזור לקנותו ממנו ושיתן לו ריוח^ט.
 [אסור למכור יט] את החמץ למומר^ט או למומרת^{כא}, ולא לבן

שערים מצויינים בחלכה

יח] לעשות תנאי עיי' בשו"ת חתם סופר (סי' קי"ט) במי שמכר חמץ ובתב בהשטר מכירה שאם לא יתן המעות עד עשרה ימים צריך להחזיר החמץ להישראל וכן היה שהניע הזמן והגוי לא נתן המעות והחזיר החמץ להישראל העלה שם להתיר החמץ אבל מה שעלה עבשיו שויו ממה שהיה מסודם יתן הריוח זה לעומלי תורה שלא ליהנות מהריוח ועיי' בשו"ת איגרא רמא (סי' ב"ג) מה שכתב ג"כ בענין מכירה בתנאי עיי"ש.
 יט] אסור למכור עיי' בשו"ת זכרון יהודה (סי' קי"ז) שנשאל אי מותר למכור יין שרף (חמץ) למומר סמוך לפסח [מפני שהמומר ימונג בפסח להבאים בחנותו] והעלה שם שאין להתיר רק באופן שאפשר לו ליסח היין גם במקום אחר דאז לא שייך משום "לפני עור" ומשום מסייע לדבר עבירה ג"כ אין לחשוש לפי מה שהעלה בשו"ת אמונת שמואל (סי' י"ג) דקודם שהניע זמן האיסור דהיינו קודם פסח אין כאן שום איסור ואף דלפי דבריו היה אפשר להתיר גם באופן שאי אפשר לו ליסח במקום אחר, אפ"ה כיון דחילוק זה לא נזכר בדברי הראשונים אין להקל רק באופן הנ"ל.
 כ] למכור החמץ למומר עיי' בטו"ז (סי' תמ"ח ס"ס ד') דאם מכר החמץ למומר והוא הפסד מרובה יאמר להמומר שיחליף חמץ זה עם נכרי בחמץ שלו או ימכרנו לנכרי והחליפין מותרים וב"ב בש"ע הדב הנרש"ז (סי' תמ"ח סעי' כ"ו) ובמשנה ברורה (שם ס"ס י"א).
 ועיי' בשו"ת שואל ומשיב (מהר"ת ח"ד סי' י') ובמגן האלה (סי' תמ"ח ס"ס ז') שרוצים להקל בחמצם של מומרים שעבר עליהם הפסח דדינם בעכו"ם אבל במנחת פתים חולק עליהם דדינו בישראל כמש"ב הטו"ז ועיי' בשרי חמר (מערכת חו"ט סי' ט') שהאריך בזה ומסיק לאיסור.
 ועיי' בשו"ת רבנו חיים כהן רפאפורט (סי' י"ב) באחד שקנה יין שרף מן המומר ואחד כן נודע לו שהמומר החזיק היין שרף בפסח ועבר עליו הפסח העלה שם שמותר עתה בהנאה עיי"ש.
 אבל בשו"ת בית שערים (קצ"ח) כתב במומר אחד שלקח מישראל סמח הרבה ושילם לו חצי מהחשבון ואחר הפסח שלח לו בחזרה הסמח שנשאר עוד עליו חייב והעלה שם להחמיר לאסור בהנאה עיי"ש.

(7) שם.

(8) שם ובח"י סקט"י.

(9) שם סעי' ד'.

מומרת אף על פי שילדתו מאינר-יהורי לאחר שהמירה כב), כי לענין זה דינם כמו ישראל. והוי-לית חמצו של ישראל שעבר עליו הפסח דאסור בהנאה¹⁰.

ח מי שיש לו חמץ במקום אחר, או בדרך בעגלות כג) או במפינה, יכול למכרו גם-כן אגב קרקע שבמקומו. ומכל-מקום יפקירו

שערים מצויינים בחלכה

כא) או למומרת עיי' בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' כ') והובא גם בשע"ת (סי' תמ"ח) בישראל שנשא נכרית והיא נוהגת מנהג נכרית בכל דבר והישראל בעצמו נוהג בשאר דברים כמנהג ישראל העלה שם רהחמץ שלה אינו נאסר בהנאה אפי' אם נאמר דמה שקנתה אשח קנה בעלה והוי חמץ של ישראל מ"מ כיון שהוא נוהג מנהג ישראל וביטל חמץ שלו קודם זמן איסורו א"כ אינו החמץ שלה ברשותו ואמרינן איסורא לא ניחה ליה למקני והוי חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח ומותר.

כב) לאחר שהמירה כתב בחק יעקב (סי' תמ"ח ס"ק א') בשם הירושלמי דנר שמת והניח חמץ בביתו ועבר עליו הפסח ובא אחר וזכה בו מותרת לו מפני שהיה הפסח, ועיי' בשו"ת מחנה חיים (ח"ג סי' ל"א) בנר שנתנייר תוך ימי הפסח ויש לו חמץ בביתו עוד מתחלת ימי הפסח חקר שם אם הוא עובר מעתה על החמץ זה כיון שהתורה אמרה ולא יראה לך שאור, שבעת ימים" וכיון שעליו לא אסרה התורה בימים הראשונים של פסח שהיה אז עוד נכרי אפשר שאינו עובר על זה ועיי"ש מה שפלפל בזה.

ועיי' בשו"ת מהר"ש (ח"ב סי' נ"ח) [למו"ר מראדמישל] שנשאל באחד שמכר החמץ לנוי כנהוג ובתוך ימי הפסח נתנייר הנוי והחמץ נשאר אצלו העלה שם דכיון רלא נילח דעתו לאחר שנתנייר שרוצה לקנות החמץ והחמץ לא היה מונח ברשותו שנימא דממילא קני [אלא היה מונח ברשות הישראל והמקום היה מושכר לו] ואין כאן רק קנין דרבנן לכן יש להתירו לאחר הפסח וטוב שיערכו חד בתרי עיי"ש.

כג) או בדרך בעגלות עיי' בהנהות מהרש"ם (סי' תמ"ח אות ז') באחד שכתב למומר קודם הפסח שישלח לו סחורה-חמץ על ידי מסילת הברזל בתשלומין נגר קבלת הסחורה (נאכנאהמע) והמומר שלח לו הסחורה והישראל הלוקח לא פדאו מהמסילת הברזל עד לאחר הפסח ובהשטר מכירה שלו נכתב שגם החמץ שהוא על אם הדרך הוא בכלל המכירה והעלה שם דמהני שטר המכירה על הסחורה זו דכיון שבדיניהם האחריות הוא על הישראל והוי בקצת שלו ויש לו כח למכור ובנדון דידן גם המומר מסכים להמכירה כדי שלא יאסר החמץ ומהני מדין זכין לאדם שלא בפניו עיי"ש וכן כתב בשו"ת

גם-כן בפני בית-דין או שלשה אנשים, ואם הובא לו החמץ בפסח כד, האינו יהודי הקונה הוא ישלם שכר העגלה ויתר ההוצאות. ואם הובא לו חמץ אשר שלח לו אינו-יהודי סחורה והוא לא בקשה ולא ידע, יקבלה גם-כן האינו-יהודי, וישלם מה שמגיע להמביא, והישראל לא יתעסק בה כלל, ואדרבה יפקירה גם-כן בפני בית-דין או בפני שלשה אנשים (11).

מ מי שיש לו ריחים והמוחנים נותנים מכם תבואה מחומצת, צריך למכור או להשכיר את הריחים קודם פסח לאינו-יהודי (12).
 י בענין מכירת בהמות שיאכילם האינו-יהודי חמץ, יש מחלוקת בין הגדולים זכרונם-לברכה, ומי שאפשר לו להזהר טוב לו, ואם אי אפשר לו יעשה על פי הוראת חכם כה (13).

שערים מצויינים בהלכה

פני מבין (סי' ק"א) רהיין שרף שהוא חמץ שהוא על אם הדרך במסילת הברזל ע"י הדואר בדיניהם הוא של הקונה ומהני מכירת החמץ גם עליו עיי"ש. ועיי' בשו"ת יד יצחק (ח"ב סי' ק"ט"ג) אודות הסוחרים שמומינים שאר ושמרים מסוחרי גוים שיבא לאחר הפסח מיד כתב שם דמאחר שהאחריות מוטל על השולח כל זמן שלא סיבל הקונה הסחורה ואין לישראל שום סנין בו ואפי' בדיניהם אין לו עליו שום תביעה אין בזה שום חשש ומותר עיי"ש. ונראה מהתשובות שהבאתי דדוקא אם הזמין באחריות תשלומין נגד הסחורה (נאכנאהמע) אז היא מקצת כשלו שיועיל מכירת חמץ גם על סחורה זו ובלאו הכי אז הוא לגמרי ברשות המוכר. ובזו לא סתרי אחרדי תשובות הנ"ל.
 כד הובא לו החמץ בפסח עיי' בשו"ת מהר"ש (ח"ה סי' נ"ד) במעשה שבא סחורה של חמץ במסילת הברזל בחול המועד של פסח והלוקח סיבלו ואח"כ כאשר פתח החבילות וראה שיש בהם חמץ הוציאו לחוץ וצוה לנכרי ללקחו לביתו העלה שם כיון שהלוקח לא ידע שיש בין הסחורות חמץ והוי מסח טעות ראי הוי ידע לא היה לקחו מהתחנת מסילת הברזל וכבר כתב בש"ע הנר"ז (סי' תס"ז) דאם קנה תבואה מעכו"ם ולא ידע שהיא חמוצה הוי מסח טעות וגם יש לצדף לזה שיטת רש"י דישראל מעכו"ם אינה קונה רק בכסף והוא לא שילם עוד בעד הסחורה על כן אין שום חשש בל יראח" בזה ומותר בהנאה לאחר הפסח עיי"ש.
 כה יעשה על פי הוראת חכם עיי' בשערי תשובה (סי' תמ"ח ס"ק י"ז) ובשרה חמד (מערכת חו"מ סי' ט') שהאריכו בזה וחביאו דברי האוסרין והמתירין וגם במעדני שמואל האריך כאן ועל כן לא אאריך בזו רק אבוא

(11) שם בסג"א סק"ת.

(12) ט"ז ומנ"א סוס"י ח"ג.

(13) סי' תמ"ח סעי' ז'.

קצור שלחן ערוך קיד

צמ

יא מותר להלוות לישראל ככר חמץ קודם הפסח שיחזיר לו לאחר הפסח, ויש מקומות שנוהגין בזה איסור (14).
יב אם חמצו של ישראל הוא ברשות אינו-יהודי (15) או בהיפך חמצו של אינו-יהודי ברשות ישראל יעשה שאלה היאך יתנתג בו, כי יש בזה הרבה חילוקי דינים (15).
יג צריכין ליוהר שלא ליהנות (15) לאחר הפסח מחמצו של ישראל שהוא חשוד שלא מכרו כדת (16).

שערים מצויינים בחלכה

דברי הפוסק האחרון שכבר בירר וליבן כל הדינים והמנהגים והביא בספרו משנה ברורה (סי' תמ"ח ס"ק ל"ג) דהמנהג למכור הבחמה לנברי עפ"י הקנינים המכוארים (ביו"ד סי' ש"ב) וחכמה תהיה אצל הנברי בפסח או יקנה לו הבחמה עם הרפת ולא יהיה לו שום עסק עמהם בפסח ובלבד שלא יאמר לו שיאכלנה חמץ ורוקא בשיש לו לנברי מזונות משלו אבל אם אין לו מזונות לא ימכור הישראל המזונות עם בהמתו לנברי דמחזי בהערמה רק יעשה באופן זה שימכור המזונות לנברי אחר ומסרסר להנברי הסונה בהמותיו שיקנה המזונות מן הנברי האחר ודבריו נובעים משו"ת חתם סופר (סי' קי"ג) ועיי"ש בדברי החת"ס שכתב עוד עצת אחרת ולענין שתיית חלב מבהמת אינו יהודי שאובלת חמץ עיי' לקמן (סי' קי"ז סעי' י"ג).

כו חמצו של ישראל ברשות עכו"ם עיי' בחק יעקב (סי' תמ"ח ס"ק ב') כמי שיש לו שותפות עם אינו יהודי בחמץ ועבר עליו הפסח אף דחציה של ישראל נאסר בהנאה מ"מ לאחר הפסח בשחולק עם האינו יהודי אז חלקו של האינו יהודי מותר בהנאה הואיל ואחר הפסח אינו אלא מדרבנן אמרינן יש ברירה וזה חלקו של האינו יהודי למפרע ועיי' בשערי תשובה שם בשם שו"ת שאגת אריה (סי' פ"ט-צ') שרוצה להתיר גם חלק הישראל עיי"ש. ועיי' בספר חמד משה (סי' תמ"ח) דאם חלק הרוב היה של האינו יהודי וחלק המיעוט של ישראל כטיל המיעוט ברוב ומותר ועיי' בשער הציון (סי' תמ"ח אות ד') דדין זה אינו ברור ובהגהות מהרש"ם (סי' תמ"ח אות ב') מסכים עם דברי החמד משה.

עוד שם בשאגת אריה (סי' צ"א) בשני ישראלים שותפים והאחר מכר חמצו לאינו יהודי והשני לא מכר רחלקו של זה שמכר מותר ושל השני שלא מכר אסור.

כז צריכין ליוהר שלא ליהנות והנה במדינת אמריקת הרבה מהסוחרים ובעלי החניות שמוכרים חמצם להרבנים כנהוג ואחרי כן בערב

(14) באה"ט סי' תמ"ח.

(15) סי' ת"ג מג"א סק"א.

(16) סי' ת"ט חמ"א.

קטו. דיני ערב של פסח שחל להיות בשבת. ובו ו' סעיפים

א ערב פסח שחל להיות בשבת בודקין את החמץ בליל שלשה עשר א), דהיינו בלילה השיוך ליום הששי, ואחר הבדיקה מכמלו ואומר כל המירא וכו' כמו בפעם אחרת, וביום ששי שורפו גם-כן בזמן שהוא שורפו בכל ערב פסח ב). אבל אינו צריך לומר כל המירא, אלא בשבת לאחר האכילה כבטלו ואומר כל המירא וכו' ג).

שערים מצויינים בהלכה

פסח לאחר הצהרים ובחזה"מ עושים סחורה בחמצם עיי' מזה בשו"ת פרי השרה (ח"ג סי' סכ"ה) דהמותרים שמוכרים חמצם ובתוך ימי הפסח עוסקים במשא ומתן בעניני החמוצים בטלו המכירה שקודם הפסח ויש בזה דין חמץ שעבר עליהם הפסח ועיי' בשו"ת מהר"ם שיק (סי' ר"ה) שכתב כאמצע התשובה דהעושה סחורה בחמץ שמכר להאינו יהודי מכירתו בטילה והרי הוא בחמץ שעבר עליו הפסח ואסור ועיי' בשדי חמד (סי' ט' דף ב' ועו"ש דף כ"ה) דמעשה היה בעירו באחד שמכר חמץ לנכרי בחזה"מ פסח מהחמץ שמכר קודם פסח להאינו יהודי ואסר לו כל חמצו דבזה נתבטלה המכירה שלפני הפסח וציון לשו"ת אורי וישעי (סי' סכ"א) עיי"ש ועיי' מזה בשו"ת תשורת שי (מהרו"ק סי' מ'), אבל בשו"ת מחזה אברהם (סי' פ"ז) מסתפק בזה דביון דקיי"ל כיו"ד (סי' ד') דהוא ספק אי אמרינן הוכיח סופו על תחלתו וחמץ לאחר הפסח הוא מדרבנן והוי ספיקא דרבנן עיי"ש.

א) בודקין את החמץ בליל י"ג ואם שכח ולא ברק ונזכר בערב שבת שהוא יום י"ג צריך לברוק או כנר ובחורין ובסרקין ובכרכה במש"כ בש"ע (סי' תל"ה) לענין ליל י"ד ואם נזכר עצמו בליל שבת [שהוא אור לארבעה עשר] עיי' בשו"ת אבני צדק (או"ח סי' נ') שמצדד שם לומר לנכרי לטלטל הנר והוא יברוק אצלו ועיי' בשו"ת בית היוצר (סי' י"ח-י"ט) דאוסר לעשות בן וגם הכריקה לא מהני דמתיירא שהנכרי ישרוף ביתו ואין דעתו על הכריקה עיי"ש ועכ"פ נראה דכזמנינו שהאור חשמל (עלעקטער) מאיר יפה ואין בו חשש אבוקה אם יש לו נכרי שיטלטל האור חשמל כודאי מהני שאין כל כך יראח שלא ישרוף וגם כאם אין לו נכרי אם האור חשמל מאיד כבל הבית בלא טלטול ממקום למקום נראה שיברוק לאורו ומהני לכולי עלמא ועיי' לעיל סי' קי"א.

ב) בזמן שהוא שרפו בכל ערב פסח כתב בש"ע (סי' תמ"ד סעי' ב') טוב לבער בערב שבת קודם חצות (היינו בתחלת שעה ששית) כדי שלא יבאו לטעות בשאר שנים לבער אחד חצות ונפל בזה פלונתא בין אחרונים

ב הבכורים מתענים ביום המישי, ואם קשה לו להתענות עד לאחר בדיקת המין, יכול למעום דבר מועט קודם הבדיקה או יעשה שליח לבדוק 6.

שערים מצויינים בהלכה

אי כוונת הש"ע על כל ענין הביעור כולל גם מכירת חמץ שנם זה יתי' קודם חצות או רוקא על שריפת חמץ, ועיי' בשו"ת אוריין תליתאי (סי' ס"ד) שכתב רוקא שריפת חמץ שהוא כוללות כל אדם מישראל רכל אחר יש לו חמץ לשרוף בזה תיישינן שמא יטעו גם בשאר השנים ועל כן יבער וישרוף קודם חצות אבל מכירת חמץ שאין כולל הכל שלא לכל אחר יש חמץ למכור לא חיישינן שמא יטעו בשאר השנים ומותר למכור גם לאחר חצות אמנם בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' ר"ה) כתב רגם מכירת חמץ הוי בכלל הביעור וחיישינן שמא יטעו בשאר השנים ועל כן צריך למכרם קודם חצות ואם יש לו חנות ובית מרוח שמוכר בו רכרים חמוצים ואם יעמוד בחנותו למכור לכל הבאים הרי הוא מבטל בזה המכירת חמץ שמכר לנוי על כן ישיר לפי מה שמשער שיצטרך למכור או שיכתוב בשטר מכירה רמח שישתייר חמץ בחנותו קודם השבת ג"כ מכור בהשטר מכירה עיי"ש ועיי' בשו"ת שואל ומשיב (מחרודא ששי סי' נ') שכתב ג"כ שמכירת חמץ תהי' קודם חצות ואם יש לו בחנותו חמץ למכור ורוצה לעסוק במשא ומתן בהם אחר חצות יכתוב בהשטר מכירה שתחול המכירה שעה קודם השבת ועד אותה השעה יכול למכור חמץ בחנותו עיי"ש.

ועיי' בשו"ת אמרי יושר (ח"א סי' קמ"ו) שדעתו שם שיותר נכון שמכירת חמץ תהיה סמוך לכניסת שבת רחומרת המכירה קודם חצות היא חומרא דאתי לירי קולא כי החנויות פתוחים לאתר חצות והוא העדמה ניכרת מאד וכמה פעמים שמזרמן להסוחר בעל החנות שקונה רכרים חמוצים לאחר חצות וזח אינו בכלל מכירת חמץ לכן טוב שתהי' המכירה סמוך לכניסת שבת וכן כתב בשו"ת ערוגת הבשם (סי' ק"ג) שדעתו ג"כ שם שהמכירה תהי' לאחר חצות אלא מפני שמקומו היח באתריה רמהר"ם שיק התמיר שם כרכריו ועיי' בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' כ"ו) שבעלי החנויות ומרוח ימכרו התמץ אחר חצות בשעת ג'ד' שיהא להם עוד שעות להכין עצמם לשבת והמרסקים ואין לחם חפסר ימכרו קודם חצות וכ"כ בספר ייטב פנים הלכות פסח (מהגה"ק מסינוט) למכור לאחר חצות.

ועיי' בשו"ת לבושי מרדכי (מהר"ק סי' ע"ה) בענין אי נכון שתחול המכירה בשבת העלח שם להחמיר ועיי' לעיל הלכות שבת (סי' פ' ס"ק ל"ב).

ג אין מבשילין ג) לשבת זה תבשילי קמחין וגריסין שיכולין להתדבק בקדרות, ואסור להדיחן על-כן יבשל רק מאכלים שאינם מתדבקים, ואחר האכילה מנער היטב את המפה ומצניע אותה עם כל כלי החמץ, בחדר שאינו רגיל ללכת שמה בפסח, ואם נשאר לו מעט פת יתננו לאינוריהודי ד) רק יזהר מאיסור הוצאה 8) ומכבדין את הבית על-ידי אינוריהודי או בדבר המותר 4).

ד בכוקר מתפללין בהשכמה, שלא לאחר הזמן שמותרין באכילת חמץ, נכון לחלק סעודתו לשתיים, דהיינו שיברך ברכת המזון, ומפסיק מעט בהליכה ובדברי תורה או בטיוול, וחוזר ונוטל ידיו ואוכל קצת, ומברך שנית ברכת המזון, כדי לקיים מצות ה) סעודה שלישית ו) 6).

שערים מצויינים בהלכה

ג) אין מבשלין עיי' בפרי מגדים (סי' תמ"ד א"א ס"ס ד') דיבשל בכלי של פסח שלא יצריך הרחה כלל ויערה מכלי ראשון לתוך כלי שני של פסח ומשם לכלי של חמץ ולא מכלי ראשון של פסח לתוך כלי של חמץ ואם אין היד סולדת כו שרי ובדיעבד אם עירה לכלי חמץ מתוך כלי של פסח אינו נאסר כמש"כ ביו"ד (סי' ק"ה סעי' ג' בהנה).

ד) יתננו לאינו יהודי עיי' בחס יעקב (סי' תמ"ד ס"ס ח') שאם שכח ולא מכר חמצו קודם השבת צריך לתת במתנה לאינו יהודי החמץ המונח בחדר עם החדר ויקנה לו במסירת המפתח ואם ירא ליתן לו במתנה שמא לא יחזירו לו יכול למכרו להאינו יהודי ולא מקרי מסח וממכר בשבת כיון שאינו עושה אלא להנצל מאיסור חמץ ועיי' בפמ"ג (א"א שם ס"ס ח') שאם ירא שהאינו יהודי יחזיק בחמץ מותר שיאמר לו שיכתוב שטר ויחתם ובפמ"ג (מ"ז שם ס"ס ה') פסקוס על היתר המכירה ועיי' בשו"ת שמלת בנימין (סי' י"ג) דבהפסד מרובה יש לסמוך על החס יעקב ועיי' במשנה ברורה (שם ס"ס כ') הביא בסתם שני דעות הנ"ל ולא העלה הלכה כמי.

ה) כדי לקיים מצות סעודת עיי' בשו"ת פרי השרה (ח"ג סי' צ"א-ב') שחקר במי ששכח לאפות לחם משנה חמץ על שבת שהוא ערב פסח אי מותר לו לאכול מצה דאתי עשה דסעודת שבת ולחם משנה וידחה הלא תעשה דמצה בערב פסח והאריך בפלפולו ומסיק דלא דחי דכל מצות אכילת פת בשבת אינו יותר מכביצה ויש לנזור שיאכל יותר מכביצה וכמש"כ סברא זו בתוס' (סידושין ל"ח. ד"ה דאקריב) ופשיט לי דבליל שבת אם אין לו פת מחויב לאכול מצה דבליל ארבעה עשר אין עור איסור אכילת מצה דאיסור זה

8) סי' תמ"ד סעי' ג' ד'.

5) שם סעי' א'.

4) חס יעקב שם.

ה נזהגין להפטיר במלאכי „וערבה“ וגו' לפי שכתוב שם הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו' והוא מעניינא. כי (לפי יש אומרים) היה זמן הביעור בערב פסח של שנה הרביעית שבשמיטה, ובערב פסח של שנה שביעית שבשמיטה, שכל המעשרות שהפריש כל שלש שנים מתבואתו והיו מונחים בביתו, מחוייבים אז ליתנם לחלוי⁶.
 ו בערב שבת יזהר כל אדם במאד מאד לשאול, אם הפרישו חלה מן החלות שאפו לכבוד שבת, כי אם לא הפרישו חלה ונזכרו בשבת, יש בזה מבוכה גדולה^ז מה לעשות, כי אסור להפריש חלה בשבת^ח.

שערים מצויינים בהלכה

אינו אלא מעמוד השחר ביום ארבעה עשר ובלילה הקודם מותר עיי' בח"י (סי' תע"א ס"ק ד') ובבאה"ט (סי' תע"א ס"ק ח').

ועיי' בשו"ת לבושי מרדכי (מהרו"ג יו"ד סי' מ"ח"ב') שנשאל אם מותר לצרף לחם מצה עם לחם חמץ לצורך לחם משנה ולא העלה בזה דבר ברור ובפונטרס וילקט יוסף (ח"ח סי' צ"ד) יש שם תשובה מהנאון בעל תבואת השדה מכאנהאד להנאון מה"ר זוסמן סופר מפאקש וחסד אם אין בזה איסור טלטול דמוקצה הוא וכמ"כ הפר"ח שלא לטלטל בשבת המצות מצוה משום מוקצה ובפמ"ג (סי' תמ"ד ס"ק א') כתב דמצת מצוה אסור בטלטול ושאר המצות דמותר לעופות ולעכו"ם מותר בטלטול עיי"ש.

ו) סעודה שלישית ואם רוצה לסיים סעודה ג' לאחר חצות במצה מפוררת ומבושלת כתב המחבר כאן בפנים לעיל (סי' קי"ג סעי' ח') דמותר לאכול תבשיל ממצות טחונות (כדורים) עד שעה עשירית והוא מדברי הפמ"ג (סי' תע"א ס"ק ח') וכן כתב בחיי אדם (כלל קכ"ט - י"ג) ועיי' בשו"ת מהרי"א אסאד (יו"ד סו"סי' ה') שמסתפק בזה ועיי' בבאה"ט (סי' תמ"ד ס"ק ב') בשם המהרי"ל שלא ראה נזהגין לעשות סעודה ג' במצח מבושלת עיי"ש.

ז) יש בזה מבוכה גדולה עיי' בשערי תשובה (סי' תמ"ד ס"ק א') בשם שו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' צ"ו) דיש להתיר להפריש בשבת וליתנה לכהן קטן לאכלו ועיי' במשנה בדורח בביאור הלכה (שם סעי' א') שכתב דאף דהרבה אחרונים העתיקו דברי המנ"א שאוסר להפריש מ"מ בשעת הדחק כזה ושלא לבטל חיוב עונג שבת ואכילת פת בשבת יש לסמוך על דברי האחרונים שיפריש בשבת ויתן לכהן קטן פחות מכן תשעה שנים או לגדול שטבל לקריו והיינו בחלת חוץ לארץ ועיי' בביאור הלכה (סי' תפ"ו סעי' ג') שגם שם האריך בזה וסיים כן להלכה.

ח) אסור להפריש חלה בשבת וחוא הדין ביום טוב עיי' בש"ע

וגם אמור להשהותו, ודעת המגן-אברהם שצריך ליתן כל החלות לאינו-יהודי במתנה גמורה קודם שעה שנאמרין בהנאה, ויש חולקין, וכתבו תקנות אחרות וכולן דחוקות, ועל-כן צריכין להזהר בדבר (7).

קטז. דיני הגעלה. וכו' י"ח סעיפים.

א כל כלי חרס שנשתמש בו חמץ א, לא מהני ליה לא הגעלה ולא ליבון, אבל התנורים והכירות חכנויים מאכנים ולכנים מהני להו ליבון (1), בתנורים שהם בבית החורף (2) נוהגין דלא מהני להו הכשר,

שערים מצויינים בהלכה

(סי' תק"ו סעי' ג') ולכן אם שכח להפריש חלה מהמצות בערב יום טוב כתב שם בש"ע דאם הוא חלת חוץ לארץ יאכל ומשייר קצת ובמוצאי יו"ט מפריש מן המשויר שיעור חלה ועיי' בשו"ת יד יוסף (סי' ע"ט) באחד ששלח לרעהו על ירי הראר מצות שמורים ובאו בלילה הראשונה של פסח מותר להפריש ולאכלם עפ"י דברי המנ"א (סי' תק"ו ס"ק י') בשם המרדכי דאיסור הפרשת חלה ביו"ט הוא משום קנס ובנרון זה שלא היה לו להפריש קודם שהגיעו לידו אין כאן איסור קנס עיי"ש.

ובענין המצות שהוכרכו כרכים בניירות ובקפסות ובכל חבילה וקפסה יש שיעור חלה אי צריך להפריש מכל אחד לבדו או אפי' מאחד על חבירו עיי' בשו"ת פרי השרה (ח"ג סי' ק"ג) שנשאל על זה והעלה שם דאם יש מרחק לפתוח כל הכריכות מותר לפרוש מאחד על חבירו אם הם סמוכים זה לזה וכרעת הפר"ח (סי' תנ"ז) רכל שהוא בסמוך לו נ"כ הוי „מן המוקף" והכא יש סניף לומר רחיצות הנייר לא הוי הפסס והביא שם ראיות לזה עיי"ש.

א) שנשתמש בהם חמץ עיי' במשנה ברורה (סי' תנ"א ס"ק ג') שאם קונה כלים מן הנכרי בביתו (לא בחנותו) ואינו מכיר בהן ודאי שהם חדשים אם הם כלי מתכות צריך מספס להגעילן או ללבנן כפי תשמישן ואם הם כלי חרס אין להם תקנה ועיי' בשערי תשובה (סי' תנ"א ס"ק א') בשם שו"ת חיים שאל (ח"ב סי' ל"ח) שאם הנכרי שלח דורן כלים פורצלאני (של חרסינה) ואין ניכר כהם אם השולח כבר נשתמש בהם העלה שם דאם הם כלים שאין דרך להשתמש בהם רותחין יש להקל.

ב) בתנורים שהם בבית החורף ובתנורים הסמנים שיש עליהן כיפה ונעשו מפחים והסיקו מבחוץ עיי' נאו ועלעקטער עיי' בש"ע (סי' תנ"א

(7) מנ"א סי' תק"ו סק"ח ובשע"ת סי' קמ"ז (1) ע"ג סי' ק"י סעי' א' ב. המ"ד סק"א.

וכשרוצים להעמיד על התנור איזה קדירה בפסח, צריכין להניח תחלה
מס של ברזל ועליה מעמידין הקדרה, וזה מהני גם בתנור העשוי
מחרסים ².

ב כל כלי עץ וכלי מתכות וכלי אבן וכלי עצם ³ מהני להו
הגעלה, אך אם הוא דבר שמתקלקל ברותחין, כגון כלים חמדובקים
בדבק ואפילו אם רק הקתא מדובק באיזה דבק לא מהני ליה הגעלה,
משום דחיישינן שמא לא יגעילו יפה ⁴.

ג קודם שמגעיל את הכלי צריך לנקותו היטב מן החלודה
וכדומה שיהא נקי לגמרי, אבל מראות אין בהם קפידה ⁴, ואם יש גומות
בכלי צריך לנקרם היטב, ואם הוא כלי מתכות ישים על הגומות גחלים
ללכך שם ואחר-כך יגעילו, ואם אי אפשר לנקות היטב הגומות והסדקים,
וגם אי אפשר ללכך שם אין לו תקנה, ולכן בסמינים עם קתות צריכין
לדקדק היטב אם מועיל להם הגעלה. ומצוה מן המוכחר למי שאפשר
לו, שיקנה לו סמינים חדשים לפסח ⁵.

שערים מצויינים בהלכה

סעי' ב') דלא מהני היסק זה להוציא חבלוע וצריך לתקן באופן שילכנו
מכפנים ואם הפח הוא כלי פחים דקים צ"ע עוד אי מהני הליכון לפי מה
שכתב במחצית השקל (סי' תנ"א ס"ס ה') דיש חששא דחיים עליה ולא ילכנו
יפה ולכן באופן זה צריך לעשות בעין תנור קמץ מפח חדש ויתן הקמץ בתוך
הנרדל הישן.

ג) וכלי אבן וכלי עצם עיי' בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קצ"ז)
אורות שנים של כסף או עצם שמושיבין הרופאים לתוך הפה העלה שם דמכשר
לחלב או להיפוך אין צריך הגעלה דסומבין על דעת האו"ה (כלל ל"ד) דסכירא
ליה דיר סולדת בו הוי כשיעור שיד אדם כינוני נכוה בו ומסתמא אין שותין
רותח בזה אבל לענין פסח דגם בכלי שני מחמירין יש להחמיר ולהדחין על
ידי עירווי ברותחין קודם הפסח ועיי' בשדי חמד (מערכת חו"מ סי' ד') בשם
בית היוצד (סי' ל"ט) דסני בשפשוף בעלמא כמו שעושין בשן המבעי וכן
ראיתי בשו"ת יד יצחק (ח"ג סי' ע"ה) שאין צריכין שום הכשר שאין אוכלין
דבר שהיד סולדת בו והולכין בתר רוב תשמישן ומפני חומדת החמץ יכשירו
ע"י עירווי נ' ימים ועיין שם עוד (בסי' רב"ודב"ו שהעלה נ"ב כנ"ל).

ודאיתי בדרכי חיים ושלום [מנהגי אדמו"ר הנאון ממונקאטש]
(הלכות פסח אות תקס"ה) שהחמיר לאותן שיש להן שינים תותכות שאי

(2) סי' תנ"א סעי' א' ב' כ"ב ומנ"א (4) שם סעי' ג' ובטו"ו.

(5) שם.

סקמ"א.

(8) שם סעי' ו' ח' ובטו"ו.

ד כלים שמשמשין בהם על-ידי האור בלי מים צריכין ליבון, ולכן האגנות והמחבות שאופין בהן חמץ צריכין ליבון, והליבון צריך להיות לכתחלה ליבון חזק עד שיהיו ניצוצות נתזין ממנו^(ד) והמרדה של עץ אין לה תקנה^(ז).

ה כלי שיש בו מלאי אם הוא בענין שיש לחוש שמא יש תחת המלאי משהו חמץ בעין, אזי צריך מקודם ללכך אותו מקום, עד שידע בבירור שאם היה שם משהו חמץ היה נשרף ואחר-כך יגעילו, ואם אין חשש שיחא שם חמץ בעין, אזי אם היה המלאי נעשה קודם שהשתמשו בו חמץ יכול להגעילו כמו שהוא, דכמו שבלע את החמץ כך יפליטו בהגעלה, אבל אם נשתמש תחלה בהכלי חמץ, ואחר כך נתנו את המלאי, אזי לא מהני ליה ההגעלה למקום שתחת המלאי, אלא צריך ליתן גם כן קודם ההגעלה גחלים על המלאי ללכך את המקום ההוא, ואם המלאי נתחבר בהתכת בדיל או כסף וכדומה, יכול להגעילו כמו שהוא, כי בליעת החמץ נשרפה אז בהתכה^(ט).

ו מדוכה במקום שדרכו לדוך בו דברים חריפים עם חמץ ביחד, צריך ליבון קל דהיינו שממלאין אותו גחלים בוערות שירתיה כל כך עד שהקש נשרף עליו מבחוץ, ובמקום שאין דרכו לדוך בו רק פלפלין וכדומה סגי בהגעלה^(י).

ז כלים שחחזיק בהם יין שרף לקיום^(ח), אין מעם וריח היין

שערים מצויינים בהלכה

אפשר להסירם להגעילן שלא יאכלו חמץ גמור בערב פסח תוך המעת לעת כ"ד שעות של זמן אכילת מצה בליל פסח.

ד) שיהא ניצוצים ניתזים ממנו ובתנורי-נאז שלנו שמונה עליו פחי ברזל ושאר מיני מתכת וגם אם יניחו עליו גחלים נ"כ לא יגיע לשיעור שהנצוצים יתזו ממנו, המנהג לחניח פחי רסיע חדש עליו ובענין צרדיו עיי' בשו"ת אבני צדק (או"ח סי' ס"ב) שדעתו להסל בהנחת גחלים לבד אף אם לא יתלבנו כשיעור הנ"ל אבל בשו"ת מהר"ם שיק (סי' ר"ג) מחמיר גם בזח שצריך שהנצוצים יתזו ממנו ועיי' בשו"ת מהרש"ם (סי' רט"ז) החזיק כדעת האבני צדק להסל ועיי' בשו"ת אבני נזר (סי' שע"ח) שכתב שאחרי שיעשו הליבון כמו שאפשר יגעילו אח"כ במים רותחים ועיי' אבן מלובן שהוא ככלי ראשון ולסמוך על הפוסקים דגם אם בלעו חמץ ע"י האור בלבד נ"כ די בהגעלה דחמץ הוי כהתירא בלע עיי' ברמ"א (סי' תנ"א סעי' ד').

ה) יין שרף לקיום עיי' בטו"ז (סי' תנ"א א"ס כ"ז) דאין להגעיל גביע

(8) שם סעי' י"ג וכמו"ז.

(9) שם סעי' ט' וכמו"א.

(6) שם סעי' ר' י"א.

(7) שם סעי' י"ט.

שרף נפלט על-ידי הגעלה, רק אם בישל אותן היטב במים עם עפר, עד שנסתלק מהם הריח לגמרי מועיל להם אחר כך הגעלה (10).

ה הגעלת החבית יעשה בדרך זה, ילבן אבנים וישימם בו, ויערה עליהם מים רותחין מכלי ראשון (11), ויגלגל את החבית, כדי שתגיע ההגעלה לכל מקום, והחביות שלנו שהם עשויים מכמה דפים מחוברים בחשוקים, אם עמד בהם חמץ, כגון יין-שרף או שהחזיק בו קמח לא מהני ליה הגעלה (11).

ב כל דבר שצריך הגעלה לא מהני ליה קליפה אלא דוקא הגעלה (12).

י כל דבר שאי אפשר לנקותו היטב (13), כגון הנפח וכים של ריחים, וכן כלים שמשתמשים בהם חמץ וריב-אייזען, וכן כלי שפיו צר ואי-אפשר לשפשפו מכפנים, או שיש לו קנים לא מהני ליה הגעלה (14).

שערים מצויינים בחלבה

כסף ששותין בו יין שרף אלא אם כן בשלו בו מים ואפר תחלה להפיג הריח וכ"כ בחס יעקב (שם ס"ק נ"ו) ועיי' בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' נ"ט וסי' צ"ב) רמותר להגעיל חבית מיינות מעורב בהן יין שרף דדוקא יין שרף עצמו שחרף מאד ריחו נודף ולא מהני הגעלה משא"כ ביין שמעורב בו י"ש ורובא יין אין דינו כדבר חריף וכ"כ בהגהות מהרש"ם (סי' תנ"א).

(ו) מים רותחים מכלי ראשון עיי' בשו"ת שואל ומשיב (מהר"ג ח"ג סי' סכ"ה) דאין שום היתר להגעיל במים שנרתחים מזיעה שנמשך בקנים וצינורות מהיורה ולא מקרי כלי ראשון וכ"כ בשו"ת יד מאיר (סי' א') אבל בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' צ"ב) ובהגהות מהרש"ם (סי' תנ"א) העלה רמקרי כלי ראשון דהנסיון מעיד שמתחממים על ידי זה יותר מכבישול על האש וכבר כתב החתם סופר (יו"ד סי' מ"ה) שהנסיון מעיד יותר מאלף ראיות וכ"כ בשו"ת אבני נזר (יו"ד ח"א סי' ס"א) דחשיב ככלי ראשון ואין שום חשש בזה וכ"כ בשו"ת יד יצחק (ח"ב סי' רט"ו). ובענין הגעלה עיי' זיעה לברו עיי' לקמן (ס"ק י').

(ז) שאי אפשר לנקותו היטב עיי' בשו"ת דובב משרים (סי' י"ח) שנשאל אם להתיר להגעיל מכונה שלשין ועורכין בו חמץ כל השנה לצורך מצות של פסח העלה שם לחחמיר כמש"כ הרמ"א (סי' תנ"א סעי' י"ז) דכלי לישה ועריכה נוהגין שלא להשתמש בהם אפי' ע"י הגעלה. והטעם לפי שאי אפשר לגרדן ולנקותן יפה יפה שלא ישאר משהו חמץ באיזה סדק. ויקנו דוקא חדשה וצבור לא מיעני.

(10) מ"ו סקכ"ו.

(12) סעי' י"ז.

(11) סעי' כ"א בהנה ובח"א.

(13) שם סעי' י"ח.

יא' התיבות שמצניעיים בהם מאכלים כל השנה, ולפעמים נשפך שם מרק מן הקדרות צריכין הכשר קל, דהיינו שמערין עליהן רותחין, ודוקא מתוך הכלי שהרתיחו בו את חמים, ולא יזרוק את המים, אלא ישפכם עליו בקילוח והשלחנות נוהגין גם כן ללבן אבנים ומניחים על השלחן ושופכין עליהם רותחין, ומוליכין את האבנים ממקום למקום, באופן שיהיו מים רותחים על פני כולו, וצריכין לשפשפן מקודם ואחר מעת לעת יכשירום, ומכל-מקום יש נוהגין שלא להשתמש גם אחר ההכשר בשלחנות ובתיבות אלא בפריסת מפח או דבר אחר¹⁴.

יב' ידות הכלים צריכין גם כן הכשר, ומכל-מקום אם אינו נכנס לתוך היורה, יכול להכשיר את היד בשפיכת רותחין עליו¹⁵.

יג' כל כלי שתיה וכלי חמדות צריכין גם כן הגעלה, וכלי זכוכית^ה נוהגין במדינות אלו דלא מהני להו הגעלה, וכן כלי מתכות שהן מהותכין מכפנים בהיתוך זכוכית^ט (שמעליץ) אין להם תקנה בהגעלה, אבל סגי להו בליבון קל כמו מדוכה בסעיף ו'¹⁶.

שערים מצויינים בחלכה

ה) וכלי זכוכית נוהגין דלא מהני להו הגעלה עיי' בכנסת הנרולח (יו"ד סי' עכ"א בהנהת הטור אות ב') רדוקא בפסח מחמירין כרמ"א שלא להשתמש בכלי זכוכית של חמץ אבל בכל השנה בשאר איסורין פסקינן כהמחבר (סי' תנ"א סעי' כ"ו) רלא בלעי כלל עיי"ש.

ועיי' בשו"ת חבלים בנעמים (ח"ד סי' ו') אורות הכלי זכוכית החדשים שמבשלים ומטננין בהם על האש ולא מתפקעי כתב שם רכיון שיש שלש שיטות בענין כלי זכוכית. א') המחבר (או"ח תנ"א סעי' כ"ו) ורוב ראשונים עמו וכן הוא בברייתא אבות רד' נתן (פמ"א) שאינם בולעים אפי' בחמין. ב) האור זרוע (פסחים סי' דנ"ו) וריטב"א בשם הרא"ה (פסחים ל') דבלעי אבל מהני בהו הגעלה. ג') הרמ"א (או"ח תנ"א סעי' כ"ו) ותה"ד (סי' קל"ב) והמרדכי בשם ר' יחיאל (פסחים פ"ב תקע"ד) רדינם ככלי חרס דלא מהני להו הגעלה ומסיק רכיון רדוב ראשונים סבירא להו כהמחבר על כן עכ"פ יש להתיר עיי' הגעלה להשתמש בהם בפסח.

ועיי' בספר ירושת פליטה (סי' כ') [גרפס תשובה מהנאון ממושנאר] וחאריך בזה הרבה והעלה נ"כ רמצר הרין מותרים בהגעלה אלא שמוכה מדברי הראשונים רדצו לחנחין בבתי ישראל כלים מיוחדים לפסח ולבשר בחלב על כן יש לקיים מנהג אבותינו ולא להכשירם לפסח.

ט) מהותכין מכפנים בהיתוך זכוכית, והטעם שלא מהני בהו

14) סעי' ו' כ"ה כ"ו.

15) סעי' כ'.

16) שם סעי' י"ב.

יד אין מגעילין אלא במים (י), ולא יהא בהם שום תערובות אפילו אפר וכדומה, אם הגעיל הרבה כלים ביורה עד שנעכרו חמים כעין ציר, אין מגעילין עוד בהם (17).

מן אם מגעיל על ידי צבת שמחזיק בה את הכלי, צריך לרפות את הכלי ולחזור ולתופסו, דאם לא כן הרי לא באו מימי הגעלה במקום הצבת, וטוב יותר לשום את הכלים במחרוזה או בתוך סל (18), ולא יניח כלים הרבה בפעם אחת לתוך הכלי שהוא מגעיל בו, כדי שלא יגעו ביחד. דאם כן במקום נגיעתן אינן נגעילין (19).

מן אין להגעיל אלא כלי שאינו בן יומן, דהיינו שכבר עבר מעת

שערים מצויינים בהלכה

הגעלה בתב בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' קי"ג) דיש לחוש שנעשו ההיתוך מחרס ועפר ויש לו דין בלי חרס שלא מהני הגעלה כי בעלי מלאכות מסתידים מעשיהם ובשו"ת מהר"ם שיק (סי' ק"מ) כתב כי נתכרד לו שהציפו הוא של חרס. ואפ"ה בתב (בסי' רל"ח) דבשאר איסורין יש להתיר בהגעלה ולא לפסח מפני שלרב אחד נודע לו שאינה של חרס עיי"ש, ועיי' בשרי חמד (מערכת חו"מ סי' ז') מתיר ע"י הגעלה ג' פעמים.

אבל עיי' בשו"ת אבני נזר (יו"ד ח"א סי' קי"ב) דנודע לו דהציפוי הוא של מתכת ויש להכשירם בהגעלה וב"ב בכאד משה (שער ט' סי' ל"ז) [להגאון מקיעלץ] דבעיד וארשה מגעילין אותם וב"ב כוז זהב (בלל נ"ח ס"ק י"ג) בשם רבני וילנא וב"ב בשו"ת חבלים בנעימים (ח"ד סי' ז') שנתכרד היום שאין הציפוי מין חרס אלא מין שחיקת אבנים ואפשר שנשתנו בעתים. (י) אין מגעילין אלא במים וברמ"א (סי' תנ"ב סעי' ח') כתב דכדיעבר מהני גם בשאר משקין ועיי' בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' צ"ב) שנשאל אי מותר להגעיל לכתחלה ע"י זיעה וקיטור לברו והביא שם שיש כזה מחלוקת הפוסקים אי טבע הזיעה להפליט או לא דמכרי הדמ"א (יו"ד סי' צ"ב סעי' ז') משמע דזיעה מפליט וכן הוא בפמ"ג (מ"ז דיש סי' צ"ד) אבל דעת הרשב"א והאור זרוע דאין הזיעה מפליט ולכן קשה להסל ואפי' להשיטות דאמרי דמפליט אפשר דוקא להחמיד בנרון דהתם אבל מינא לן לקולא בהבא, ועיי' בשו"ת יד יצחק (ח"ב סי' דמ"ז) שנשאל ג"כ בענין זה והעלה שאף כדיעבר לא מהני הגעלה ע"י קיטור לברו בלא אמצעית המים משום דלא ברור לנו דמפליט ואף אי נימא דמפליט בעי עוד שיתכמל הפליטה במים וזח ליתא באן, וכן בשו"ת שאלת שלמה (סי' ע') האריך כזה ולא מצא שום היתר עיי"ש.

(17) שם סעי' ג'.

(18) סי' תנ"ב סעי' ה'.

(19) שם סעי' ד'.

לעת משעה שבשלו בו חמץ, וכן היורה שמגעילין בו לא יהא בן יומו, וישגיה שבכל פעם שהוא נותן את הכלי לתוך היורה, יעלו המים רתיחות, ואם צריך להגעיל את היורה, אזי כשהמים מעלין רתיחות תהא היורה מלאה, ויזרוק בה אבנים מלובנות כדי שישטפו המים הרותחין על שפתה, ואין להגעיל רק עד חצות היום (א) 20.
 ין נוהגין שאחר ההגעלה שוטפים את הכלים במים קרים 21.
 יח אם אפשר יש להגעיל בפני בעל תורה הכקי בדיני הגעלה 22.

קיו. קצת דינים מלוקטים לפסח. ובו י"ג סעיפים.

א אם נמצא איזה תערובות חמץ בערב פסח עד הלילה, הרי הוא כמו שאר איסורין שבטל בששים (א) 1 ולכן אם נמצא גרעין בעוף ב) ובתבשיל, זורקו והשאר מותר לאכול אפילו בפסח 2, אבל בתוך הפסח

שערים מצויינים בהלכה

יא) רק עד חצות היום ובדיעבד ששכח מתיר. בחיי אדם (כלל עכ"ה אות ל"ה) להגעיל עד הלילה אם הכלים אינם בן יומם כינן דנותן טעם לפנם מותר בערב פסח עד הלילה ואע"ג דלכתחלה אסור הכא ששכח חשיב כדיעבד.

א) שבטל בששים ואם הוא יבש ביבש בטיל חד בתרי אך צריך לאכלו בערב פסח (עיי' סי' תמ"ז סעי' ד"ט) ואם נתערב במינו יש פלונתא בזה אי בטיל בששים דיש אומרים דהוי כדבר שיש לו מתירים (יו"ד סי' ק"ב סעי' ד' בהנח), ועיי' בפתחי תשובה (שם ס"ק י"א) דמסיק דלא הוי דבר שיש לו מתירים וכ"כ במשנה בדורה בביאור הלכה (או"ח תמ"ז סעי' ב') בשם כמה פוסקים והטעם מפני דלשנה הבאה חוזר ונאסר.
 ב) אם נמצא גרעון בעוף עיי' בפדי מגדים (א"א סוס"י תמ"ז) בדגים חיים הנשלחין ממקום למקום וכדי שישארו חיים מניחים פרוסת חמץ נטבל ביין שרף לתוך פיהם אז אם הוא בערב פסח [עד הלילה] אף שמת הדג ונשאר עוד בפיו הפרוסת חמץ יש לצרד להתיר לצורך שמחת יום טוב ומדיח יפה שלא ישאר משהו בעין ואם הוא בפסח אז אם לקחו משם הפרוסת חמץ בעודם חיים אין חשש מדי דבבעלי חיים לא שייך

(1) סי' תמ"ז סעי' ב'.

(2) שם סעי' ב'.

(20) שם סעי' א' ב'.

(21) שם סעי' ז'.

(22) מג"א סק"ט בשם ס' חסידים.

חמץ אוסר אפילו במשהו ג) גם בחנאה ג), ובכל מקום שנמצא איזה גרעין מחמשת מיני דגן או משהו חמץ צריכין לעשות שאלה.
ב באר מים ד) שנמצאו בו גרעיני תבואה, ה) אין להסתפק מזה

שערים מצויינים בחלכה

בליעה ואם מת אסור רכבוש בחריף הוא כרי שירתיה וזה השיעור היה כאן עיי"ש.

ג) חמץ אוסר אפי' במשהו עיי' בשו"ת עין יצחק (או"ח סי' ב') דהתבשיל והקדירה שנאסרו ע"י משהו כפסח אם נשתהה עד הפסח הכא מותרים מפני שכבר הותרו אחר פסח הראשון ואינו חוזר וניער כפסח הכא ועיי' בשו"ת הגר"ע (סי' ב"ו) שמתיר ג"כ הקדירה כפסח הכא ומשמע מדבריו שם שגם התבשיל מתיר ועיי' בשו"ת השיב משה (סי' י"ז) שאוסר התבשיל והקדירה לשנה הכאה מפני שלא נתבטל בשעת נפילה כפסח הראשון וכהנה מכן כנו מהרייט"ב שם דעתו להתיר ועיי' בשד"ח (מערכת חו"מ סי' ז') דרכו המתירין.

ובלים חמוצים שעמדו יותר מי"ב חדשים ונתכשל בהם תבשיל כפסח יש כזה פלוגתא גדולה בין האחרונים אם להתיר התבשיל עיי' בשערי תשובה (סי' תנ"א ס"ק א') ופת"ש (יו"ד סי' סב"ב ס"ק ג') ובשרי חמר (מערכת חו"מ סי' ז') שהאריכו בזה דבשו"ת החכם צבי (סי' ע"ה) הורה הלכה למעשה להתיר ובשו"ת פנים מאירות (ח"א סי' ב"ג) חולק עליו ורכו דעת האוסרין עיי"ש.

ועיי' בפרי מגדים (יו"ד סי' ק"ג ס"ק י"ז ש"ד) דהפלוגתא הוא אם בלע ע"י חמין אבל אם בלע בצונן ע"י כבישה המיסקל בהפסד מרובה לא הפסיד. ד) באר מים עיי' בשו"ת טוב טעם ודעת (מהר"ג סי' רי"ד) להמרש"ק שמצדד להיתר בבאר שנמצא בו חמץ דכיון שהמים באין מהמעין א"כ ככל פעם נמשך לים חדשים מהמעין ומקררין המים שהיה בו מקודם ובכה"ג לא הוי כבוש.

ועיי' בערוך השלחן (סי' תס"ז) שכתב ג"כ דבבאר שהוא מעין והוא מחובר למים שתחתיו דארעי כולא חלולי מחלחלא ואינו נאסר ועיי' בנימוקי או"ח (סי' תס"ז) שהוא נגר כל בעלי הוראה שקבלו עלינו לאיסור ואין להורות כן ועיי' בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קפ"ו) שכתב ג"כ שקשה לסמוך על סברת טוב טעם ודעת הנ"ל.

ועיי' בשו"ת גור אריה יהודה (או"ח סי' מ"ט) דבבאר של נכרי או של הפסד דליבא כהו איסור „כל יראה" לא נזרו חז"ל איסור משהו וב"כ בשע"ת (סי' תכ"ז ס"ק ל') בשם שער אפרים אבל עיי' בשו"ת דברי חיים

המים אלא בדוחק גדול כגון שאין מים אחרים בנמצא, ואם נמצא בו חתיכת פת אסור אפילו אין מים אחרים וגם סינון לא מהני 4.

ג נזהגין שלא להכהב את העופות בקש שעם השבלים, כי חיישינן שמא יש בהן גרעין מחומץ, ולכן מהבהבין בעשבים, או חותכין את השבלים מן הקש וכדיעבד מותר 6, ויזהר ליטול את הזפק מן העוף קודם שמהבהבין אותו 6.

ד כל מיני קטניות 7 אסורים 7, וכן כל מיני פירות יבשים

שערים מצויינים בהלכה

(ח"ב סי' ל"ו) שהעלה לאיסור ובשרי חמד (ח"ט סי' ד') האריך בזה ולכסוף מסיק לאיסור ועיי' בשו"ת בית יצחק (ח"א סי' ס"רו"ח"ב סי' קי"א סי' י') מסיק להחמיר לכתחלה וכדיעבד אם בשלו במים האלו יש להתיר. ועיי' בשו"ת אבני נזר (סי' שע"ד) שהאריך לברר דאלו שאומרים דאין איסור משהו בשל נכרי הוא שיבוש גמור.

ח גרעיני תבואה עיי' ס"ס הקודם. ועיי' בשו"ת חבלים בנעימים (ח"ב מאסף ה' פסח אות ז') שמתיר באדות שנמצא בהם גרעיני תבואה אף בודאי כבוש מכמה טעמים א' דכתב הריטב"א (ע"ז ס"ז) דבמחובר לא נאסר משהו ב' שימת טוטו"ד דכמים נובעים בכל שעח לא שייך כבוש דמקור בכל פעם ג' גרעינים נותנים טעם לפנם במים כמש"כ הנה"א (ע"ז פ"ה סי' כ"ט) והמנ"א (סי' תמ"ז ס"ק ו') ד' שימת החלקת יואב (יו"ד ס"ו) דטעם היוצא מחמצ ע"י כבישח הוי נוקשה ואינו במשהו ה' דאם הבאר הוא של נכרי הרבה שימות יש דלית בה איסור משחו.

ועיי' בשו"ת עין הדולח (סי' ס"ה) מהגר"ח צ' מאונגוואר במעשה שנפלו בבאר איזה צלוחית שכר מצוד לומר דזכוכית לא בולעים ולא פולטים ואפשר שכבר נשתברו ובטל הכל קודם פסח. ועיי' בשו"ת לבושי מרדכי (או"ח סי' פ') שהתיר נ"כ בנפלו צלוחית שכר ובעץ ארוך שברם יש להתיר אף ששברי הצלוחית נשארים שם.

ו כל מיני קטניות עיי' בנשמת אדם (סי' ל"ב) שאוסר לעשות יין שרף מקטניות אבל בשו"ת באר יצחק (סי' י"א) כתב להתיר אם בודד יפה הגרעיני דגן שנמצאים בהם.

ועיי' בשו"ת בית שלמה (יו"ד סי' סע"ז) דאוסר לעשות שמן ממיני קטניות ובשו"ת מהדש"ם (ח"א סי' ספ"ג) כתב דדוקא אם נעשה ע"י שרייה במים יש מקום לאסור אבל אם נעשה ע"י המכבש שלוחץ בקטניות וזב מהם השמן אין שום מקום לאסור רק במקום שנהגו לאסור אין דצונו

6) סי' תס"ז סעי' ס"ו ובמנ"א.

6) סי' תס"ח סעי' ג'.

7) סי' תג"ג סעי' א'.

אסורין ח, אלא אם-כן נודע שנתיבשו בהכשר ט על-גבי קנים, או בתנור שהוכשר לשם פסח, אפילו תאנים יבשים וצמוקים בין גדולים בין

שערים מצויינים בחלכה

להתיר ועיי' בשו"ת אבני נזר (סי' שע"נ) שהביא המנהג לאסור השמן ממני סטניות.

ועיי' בשו"ת בית שערים (סי' רט"ו) נשאל שם אודות שמן מפרחי שמש (ואנענבלומען) העלה שם דעל פי דינא יש מקום להתיר אלא מפני שהוא דבר חדש לא היה רוצח להתיר והסכים עמו הגה"ק מחריט"ב מסינוט וכן כתב בשו"ת יד יצחק (ח"נ סי' ח' אות ב') דמנהג לאסור וכ"כ בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סי' ל') ועיי' בשו"ת זכרון יהודה (סי' קל"ט) דמנהג ישראל לאסור השמנים ממני זרעונים.

ז) קטניות אסורים עיי' בשו"ת יד יצחק (ח"נ סי' צ"ב-כ"ב) נשאל שם אי יש להתיר פולים וערשים הירוקים והם עוד בשרביטיהן ולא נראין לחוץ והעלה שם דהם בכלל הנזירות סטניות אבל הצעירים דהיינו השרביטין שלא צמחו בהן עוד אלו הזרעונים נראח לו להתיר שאין עליהם נזירת סטניות דכבר מצינו דקליפתן חלוטין מנוף האוכל ואין מצטרף עמהן (שבת ע"ו:) ולכן אפשר לומר בשנזרו על הקטניות לא היו אלו השרביטין והקליפות בכלל. ונ"מ לא דמי לרנן ולא שייך בהו טעם הנזירה וחעלה להתיר השרביטין בעוד שלא צמחו וציינ לשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קכ"א), ועיי' בשו"ת מהר"ש (ח"ד סי' כ"ו) שנשאל נ"כ אודות הפולין וערשים בעודן לחין ובשרביטין אי מותר לעשותם לצורך פסח העלה שם להחמיר ובשרביטין לכד לא נשאל עליהם, ועיי' באשל אברהם מהנר"א אופנהיים (סי' תנ"ג) שכבר הביא ההיתר על פולין חדשות משו"ת בית דוד (סי' ו'). עיי' בשו"ת ערונת הכושם (סי' קכ"ד) אודות הקמח מתפוחי אדמח שעושין מהם מעשה קדירה ומעשה אופה נוהגין בו היתר ואין בו חשש נזירת סטניות ואתי לאחלופי משום דכיון דתפוחי אדמח בעצמן מותרין ממילא חסמה שנעשה מהם ג"כ מותר אלא שיש מקום למנזר על מח שעושין בבית חרשת ונמכרין כחנות ודאי שייך חשש דאתי לאחלופי, ועיי' בשו"ת לבושי מרדכי (או"ח סי' קכ"ז) ובשו"ת מי יהודח (סי' נ"ד) שחאריכו נ"כ בטעם ההיתר בקמח מתפוחי אדמח.

ח) פירות יבשים אסורין עיי' לקמן ס"ק י"ב.

ט) בהכשר עיי' בפרי מגדים (מ"ז סי' תמ"ח ס"ק ד') כמעשה ששלחו יין שרף של פסח על ידי עכו"ם לעיר אחרת כלי חותם דהיין שרף אסור שמא החליף העכו"ם ביין שרף של חמץ וזה שתהו ובשו"ת בית דוד (סי' כ"ח) כתב שאם נשלח היין שרף ע"י הדאר במסילת הברזל כלי חותם שמותר דדוקא באם נשלח ע"י עכו"ם יחידים יש לחוש ששתהו והחליפו ביין שרף של חמץ אבל כנשלח ע"י הדאר במסילת הברזל שעובר לפני נכרים

קמנים אסורין, וכן קליפות פאמערדאנצען. ומכל-מקום המשקה שעושיין מן הצמוקין נוהגין היתר לשתותו, נוהגין שלא ליתן לתוך התבשיל „געגליך“ „וואפריין“ מפני שיש בהם חשש חימוץ י, ואפילו וואפערין

שערים מצויינים בהלכה

שונים אם אחר שתהו יכול היה ליתן לשם מים במקומו ולא ירנישו מי עשה זאת משא"כ בנברי יחירי לא היה יכול ליתן בו מים שאותו לברו עשאו שליח להביא היין שרף ולכן בנברי יחירי יש חשש ששתהו והחליפו אבל לא כראד שעל ידי מסילת הכרזל ומסיק שגם הגאון מהרש"ם הסכים עמו בפסקו עיי"ש. ועיי' בשו"ת פרי השרה (ח"ג סי' מ"ו) אורות יין שרף משזופים (שליכוכיץ) שנעשה בהשגחה תחת איש אחד ירא שמים ומחמת שנמכר במחיר נמוך בזול יצא עליו ערער שיש בו חשש חמץ שעירכו בו אלקאהאל של חמץ העלה בהלכה ברורה דכאומדנא דמוכח יכולים להוציאו מחזקת בשרות וכיון שכל בעלי החרושת (שאינם ישראלים בשרים) מחדרים אזינפא וכמו שניסה בעצמו שפ"א נתן הבשר השגחה על שליכוכיץ והעמיד שני משגיחים וכיון שראה בעל החרושת שלא יכול לזייף כתב אליו וכיקש ממנו שיחקור אולי נמצא ספירט בשר מתפוחי ארמה לערב בו וכיון שלא היה נמצא לא רצה עוד בעל החרושת לעשות השליכוכיץ תחת השגחתו וצייין לש"ס (מכות ה'. וח"מ סי' ל"א) דמי שמהדר אזינפא אינו נאמן רק בעדים בשרים ועיי' בשו"ת דברי חיים (ח"א או"ח סי' רכ"ב) וכליקוטים (ח"ב סי' מ') ועיי' בשו"ת ערוגת הכשם (סי' צ"ה) אורות המשקאות מסוחרים שאין להם נאמנות מצד עצמן אלא שהרב המכשיר הוא רב מובהק ומוחזק בכשרות ועתה יצא ערעור עליהם מצד המומחים והמכניגים שאומרים שמרנישים בו טעם ספירט (יי"ש חמץ) הנותן בו טעם לשבח ונשאל אם ככה"ג ראוי לסמוך על ההכשר ואחר שהאריך בכירור הלכה זו מסיק דככה"ג דאתיליד בה דיעותא שטועמין בו טעם ספירט ולפי ידיעתינו אי אפשר אלא משל חמץ לא סמכינן אחזקת בשרות של הרב וכמה שמבשלו ומטעו את הרב על בן ככה"ג ההכשר של הרב לאו כלום הוא עיי"ש ומכל זה תרון ותפשוט ההכשרים המרוכים במדינת אמריקה.

י) שיש בהם חשש חימוץ עיי' בשו"ת עמק שאלה (או"ח סי' י"ב) שנשאל על דבר האולטרמדין שנותנים בהצוקר ללכנו והוא מין אבן רק בעת מזייפין אותו ונעשה מתערובת סמים וחמץ והביא שם דברי המנ"א וטו"ז (סי' תמ"ב) שפסקו בהרא"ש דפת שעופשה ונפסלה מאכילת כלב דמ"מ אסור באכילה משום דאחשביה והנא שתערובת האולטרמדין נותנים בהצוקר רק לחזותא בעלמא ולא אחשביה לאכילה יש מקום להתיר אלא משום דיש אפשרות לחתיכו ואז יהיה ראוי לכלב אי אמדינן ככה חוזר ונאסר תלוי בפלוגתת חנוכ"י (מהרו"ק יו"ד סי' ב"ו) וחר"ח (סוס"י תמ"ז)

הגדלה במדינתנו בגנות אסורין משום לא פלוג⁸, ושאר בשמים שאין
 בהם חשש חימוץ, וכן המלח קודם שנותנים אותו לתבשיל, צריכין
 לבדקו אם אין איזה גרעין תבואה מעורב בו⁹.
 ה' דבש אין אוכלין יא) אלא מה שלא נתרסק, או שנתרסק
 על-ידי ישראל לשם פסח¹⁰.

שערים מצויינים בהלכה

דלהנוב"י שם אם כבר פקע שם אוכל מיניה אינו חוזר לאיסור אף שיכול
 לחזור ולשרות ויהיה ראוי לכלב. ומדברי הפר"ח משמע דאם יתרכך חוזר
 לאיסורו והכא נמי כאן והעלה שם להחמיר בדברי הפר"ח מפני חומרת הפסח.
 ועיי' בשו"ת ערוגת הבשם (סי' צ"ט) אודות סוחרי יין שמערבים
 סם כתוש כדי שיתאדם והסם נעשה מתערובת חמץ אלא שיש בו כמה פעמים
 ששים נגד עפירית חמץ שבו והעלה ג"כ לאיסור ונסמך על דברי העמק
 שאלה הנ"ל ועיי' ס"ק שאחד זה בענין הצוקר ועיי' לעיל (סי' קי"ב ס"ק ו')

מה שכתבתי עוד בענין תערובת חמץ.

יא) דבש אין אוכלין כתב ברמ"א (סי' תס"ז סעי' ח') דצוקר אסור
 להשהותו ועיי' בשערי תשובה (סי' תס"ז ס"ק ט"ו) מה שהביא משו"ת נוב"י
 ושאר ספרים להחמיר באבק צוקר שלא ליסק בלי הכשר מהרב שיש חשש
 שעירבו בו קמח והחשש זה הוא דוקא מסוחרים הקטנים אבל מבעלי החרושת
 אין חשש זה.

ועיי' בשו"ת חתם סופר (סי' קל"ה) שהחמיר מאד שגם הכלים
 שעושים בהם הצוקר כל השנה צריכין הכשר הנעלה לעשות בהם הצוקר לצורך
 פסח. ועיי' בשו"ת תשובה מאהבה (סי' קכ"ט) ושו"ת מהר"ם שיק (סי' רמ"ז)
 שהביאו שראו שהפועלים טובלים פתם בהיורה שמבשלת הצוקר ובספר
 בית מאיר (סי' תס"ז) כתב שהעידו לו אנשים כשרים שאין שום חשש
 שיתערב בו מידי והם דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור. ועיי'
 בפרי מגדים (א"א סי' תס"ז ס"ק ט') דבקצת מקומות נהגו חיתר למכור
 בחוהמ"ם בחנותו צוקר לנכרי וכו' וחולח שאין בו סכנה אם אין לו צוקר
 אחר מותר לאכול אף שלא בהכשר לצורך פסח ובשו"ת יד אלעזר (סי' כ"ב)
 חולק על הפמ"ג וכתב שנוהגין למכרו קודם פסח לנכרי כשאר חמץ. ועיי'
 בנימוקי או"ח (סי' תס"ז) שכתב דדברי הש"ע שהחמיר בצוקר אפי' להשהותו
 זה דוקא בימים הקדמונים שעירבו קמח וחמץ ממש וכן בזמן חת"ס היה זה
 החשש ולכן חמירו בו אבל בזמנינו שסדר עשיית הצוקר בהמכונת בבית
 החרושת שלוקחים הצוקר שטאף מהריב"ן ומסירים כח הסיד ואח"כ נתגלים
 התמצית מתיקה בתוך הסילונות וכלים הסתומים וחוא דבר רחוק מאד

8) סי' תס"ז ח' וט"ו ומג"א שם. 9) סי' תס"ב סעי' ז'. 10) סי' תס"ז סעי' ח'.

ו בשעת הדחק, כגון לצורך חולח (ב) או זקן, מותרין לאפות מצות עם מי ביצים או שאר מי פירות כגון חלב או יין וכדומה, והיא נקראת מצה עשירה, ובלבד שיזהרו שלא יתערב בהם אפילו מעט מים, אבל בשני לילות הראשונים צריכין לאכול מצה ממש, ואין יוצאין במצה עשירה ושלא לצורך גדול אסור לאפות מצה עשירה אפילו קודם פסח לשם פסח¹¹.)

ז הנותן תבואה או מורסן לפני עופות, יזהר לתתם במקום יבש שלא יתלחלו, אבל לבחמה אסור ליתן מורסן כי יתלחלו מן הרוק, וגם אם נותן להם תבואה יזהר לתת לחם מעט מעט, שלא ישאירו מלוחלים ואם השאירו יבערם מיד¹².)

שערים מצויינים בהלכה

מהמציאות שיטבלו בו הפועלים פיתם או שיערב בו חמץ בעין ולא יסבל זה על הלכ המבין ויודע אופן עשייתו ואנו מצדיכים שמידה והשגחה בעשיית הצוקר לפסח משום חומרא רפסח אבל לאסור להשהותו מפני שלא נעשה בהשגחה כל רב המורה בן בימינו אינו אלא מן המתמיהין עכ"ל. אבל החמיר בצוקר הנעשה בתערובת (אולמראמאריז) דעכיר לחזותא וב"ב בשו"ת עמק שאלה (או"ח סי' י"ב) להחמיר בצוקר שנעשה בתערובת זה והבאתי זה באריכות לעיל ס"ס הקורם. וב"ב בשו"ת מהרש"ג (או"ח סי' י"ג) שאין שום חשש ומותר לסחור בו בפסח ועיי' בשו"ת עצי הלכנון (סי' ב') שנשאל אי יכולין להתיר סתם צוקר בשנות המלחמה מסיק שם רמעשח רסוח הצוקר שונה בזמנינו בתבלית מאשר היה ברורות הראשונים ואין שום חשש תערובת חמץ ורק משום רוממות קרושת הפסח אין לשנות בשנים רגילות ממנהג הפרישה מסתם צוקר אבל בשנה זו שלרגלי המלחמה אין במציאות להשיג צוקר שחובשר לפסח פשיטא שבשכיל צורך שמחת יו"ט יש להתיר עיי"ש.

יב) כגון לצורך חולח עיי' בשו"ת מהר"ם שיק (סי' רמ"א) דרכר שאינו אסור אלא משום מנהג מותר לחולח שאין בו סכנה והתיר שם לאחד לאכול פת ממין סמניות [שקורין טערקישער ווייץ] ובשו"ת מלמד להועיל (סי' צ"ח) התיר עפ"ז לחולח שנצטנן הבני מעים (דארם-סאטאר) שאינו אוכל רק אורז דמותר לו לאכול ע"י חליטה שיתן האורז למים רותחים. ועיי' בשערי תשובה (סי' תס"ה ס"ק ב') שמתיר ע"י חליטה אפי' חמין ושעודין לחולח שאין בו סכנה וב"ב ברדב"ז (ח"א סי' רמ"א) דדוקא בקמח ובצק אין אנו בקיאים בחליטה משא"כ בחמין ושעורין דקשין הן.

ועיי' בשו"ת חתם סופר (סו"סי' ע"ט) רפירות יבשים נוהגין להתיר לחולח שאין בו סכנה ומח"ט התיר בשו"ת חלק לוי או"ח (סי' סס"ו) לחולח

11) סי' תס"ב סעי' א' ב' ד'.

12) סי' תס"ה סעי' א' וסי' תס"ו סעי' ב'.

ח בערב פסח משעה שהחמץ נאכר בהנאה, וכן בכל ימי הפסח אסור ליהנות אפילו מחמצו של אינו-יהודי, ולכן אסור לישראל להוליך או לשמור חמצו של אינו-יהודי (ג) ומכל-שכן דאסור לקנות חמץ בשביל אינו-יהודי (ד) אפילו במעותיו של אינו-יהודי (18).

ט וכן אסור להשכיר או לאינו-יהודי בהמה שתביא לו חמץ, או חדר לשום בו חמץ, מפני שאסור להשתכר באיסורי הנאה, אבל

שערים מצויינים בהלכה

אצטמכא לקחת ברויזה לשתותו בפסח ראינו נרוע מפירות יבשים. ולענין כל מעשי רקח שלוקחים לרפואה עיי' לעיל (סי' קי"ב ס"ק ב').

יג) להוליך או לשמור חמצו של אינו יהודי בתב בשערי תשובה (סי' ת"נ ס"ק ט"ו) רישאל המושכר לנכרי על שמירת היין שרף ושכר מותר לו גם בפסח לעמוד על המשמר רק יקח עוד אחר עמו ואז אין לחוש רלמא אתי למיכל מיניה ולא יעשה מעשה בידים אצל החמץ רק מותר לו ליסח מהקונים המעות שזהו משמרת שלו.

ועיי' בשו"ת האלף לך שלמח (סי' רס"ג) דאין שום היתר לקבל שכרו משמירת האיסור לבר ואפ"ה העלה שם להתיר לשומר המקבל שבר על שמירת התבואה ויש בתוכם גם חמוצים מפני שהחמץ ניכר ואפשר להפריד האיסור מהיתר ולא ניכר כל כך שמקבל השכר מהאיסור.

ועיי' בשו"ת רובב משרים (סי' מ') שחולק לנמרי על השע"ת הנ"ל והביא משו"ת הרשב"א (מוכא בכ"י סי' ת"מ) דאסור לישראל לישב ולשמור אצל איסור הנאה.

יד) דאסור לקנות חמץ לעכו"ם ועיי' בפרי מגדים (א"א סי' ת"נ ס"ק י"ב) רנכרי שקונה מנכרי תבואה שיש בה חמוצים מותר לישראל לסרסור ביניהם כי לא בער החמוצים נותן שכרו. ועיי' בשו"ת זכרון יהודה (סי' קס"ג) שאוסר לסרסור בחמץ של נכרי גם קודם פסח באופן שהסחורה תגיע להקונה בימי הפסח רכיון שסרסור אסור בפסח רהא אוסר הרמ"א (סי' ת"נ סעי' ו') לקנות חמץ לנכרי אפי' במעותו של נכרי ובתב המג"א (שם ס"ק ז') רמעמו משום ררוצה בקיומו ממילא אסור לפ"ז לסרסור בתוך הפסח וכיון שכן אסור ג"כ קודם הפסח ברי שיגמר הקנין בפסח כמש"כ הגרע"א (סי' קנ"ט) לענין קנין בערב שבת שיגמר בשבת [ועיי' לעי' הלכות שבת (סי' פ' ס"ק ל"ב) שהבאתי כמה שמתירים].

אבל ראה בשו"ת מהר"ש (ח"ד סי' נ"ב) [למו"ד מרדמישל] שנשאל אורות ישראל שהוא סיטון סוחר שמרים והוא מוכר להנכרים הסוחרים הקטנים בכפרים וקודם הפסח כותב לבית החרושת שישלחו שמרים ישר

מותר להשכיר לו בתמה לשבוע של פסח (חוץ משבת ויום-טוב) במתם שאין האינדיהודי מפרש לו שהוא צריך אותה להביא חמץ, אף-על-פי שהוא יודע שהאינדיהודי יוליך עליה חמץ אין בכך כלום, דכיון שאף אם לא יוליך עליה כלום, יצטרך לפרוע להישראל כל שכרו משלם, אין הישראל משתכר כלום מהחמץ, וכן מותר להשכיר לו חדר שידור בו בפסח, אף-על-פי שיוודע שיכניס לתוכו חמץ, מכל-מקום הישראל אינו נוטל ממנו שכר הכנסת החמץ אלא שכר הדירה, שאף אם לא יכניס לשם חמץ לא ינכה משכרו¹⁴.)

י' אסור למסור¹⁵ אפילו זמן הרבה קודם פסח בהמתו לאינדיהודי, כשיוודע שיאכילנה חמץ בפסח¹⁶.)

יא' מותר לומר למשרתו אינדיהודי אפילו בשעה שהחמץ אסור בהנאה: הילך מעות וקנה לך מזונות ואכול, אף-על-פי שהוא יודע שיקנה חמץ. ובשעת הדחק מותר לו גם-כן לומר לו: צא ואכול אצל אינדיהודי ואני אפרע לו, או לאמר לאינדיהודי אחר: תן למשרתי לאכול ואני אשלם לך, אבל אסור להקדים לו את המעות בשביל מה שיתן למשרתו¹⁶.)

יב' וכן מי שהוא צריך להאכיל לתינוק חמץ¹⁷ ישארו אל

שערים מצויינים בהלכה

להנכרים הסותרים ואחר הפסח נותן חבצל החרושת שכרו להישראל הסיטון כתב שם דכיון דאין לישראל הסיטון שום קנין בהחמץ אין שום חשש במה שמסבל ריוח מהמסחר והאריך עוד בזה עיי"ש. ועיי' בהגהות מהרש"ם (סי' ת"נ אות ט') שכתב בשאלה כזו דאם הישראל אינו מבקש בפירוש מבעל החרושת ריוח מהמסחר מותר לו להודיעו קודם פסח שישלח שמרים להסותרים עכו"ם ואף שאח"כ יתן לו שכרו אין שום חשש משום רוצה בקיטום. ואם חזמין דברים חמוצים קודם פסח והם על אם הדרך בימי הפסח עיי' לעיל סי' קי"ד, ס"ס כ"ג, כ"ד.

טו) אסור למסור בהמתו לאינו יהודי עיי' לעיל. (סי' קי"ד סעי' י') ומח שכתבתי בזה.

טז) להאכיל לתינוק חמץ עיי' בשערי תשובה (סי' תס"ו ס"ס א') בשם שו"ת הב"ה (סי' ו') דבחולה שאין סכנה יש להחמיר שלא ליתן לו אפי' חמץ דרבנן. ובחמץ ממש אין להתיר דם בסכנה והרפואה ידועה ואי אפשר לעשות בחיתר ועיי' במשנה ברורה בשעה"צ (אות ו') דבאין סכנה אסור אפי' במשחו חמץ דהא חצי שיעור אסור מן התורה.

14) סי' ת"נ סעי' ו'.

15) שם סעי' ה' ו'.

16) סי' תפ"ח סעי' ו'.

קצור שלהן ערוך קיז

קיט

האינו-יהודי (יז) ויאכילהו האינו-יהודי חמץ. ויפרע לו הישראל אחר-כך, אבל הישראל לא יאכילהו חמץ, ואם התינוק מסוכן פשיטא דהכל מותר (17).

יג' לשתות החלב מכהמת אינו-יהודי האוכלת חמץ בפסח יש אוסרין ויש מתירין, ושומר נפשו יחמיר (יח) ובפרט במקום שנהגו לאסור, חלילה להתיר (18).

שערים מצויינים בחלכה

ועיי' בשו"ת עצי הלכנון (סי' י"ט) רחולה שאין סכנה והוא כולל כל הנוף מותר לו לקחת תרופה שיש בה תערובת חמץ אם הוא כרוכה באובלעטין אבל צריך לדקדק שהאובלעטין בעצמם לא יהיו בהם חשש חמץ שבררך כלל הם נעשים מחלב חטה והוא חמץ נוקשה ויעשו הכריכה בתוך קאפסוליות ודין זה לומד מהמשנה למלך (פי"ד המ"א הי"ב) עיי"ש. ועיי' בשו"ת חבלים כנעמים (ח"ה סי' ד') אי מותר להתרפאות בסמי רפואה שיש בהן תערובת חמץ כתב שם שאם נפסל מאכילת כלב מותר להחולת אפי' באכילה ואפי' להטו"ז (סי' תמ"ב סעי' ט') ראסור באכילה היינו משום דאחשביה באכילתו אבל אם אכילתו הוא באונס מחמת חליו לא שייך אחשביה וב"כ הרדכי תשובה (סי' קנ"ה ס"ק ב"ח). ואם הסמי רפואה נפסל מאכילת אדם אבל עוד ראוי לכלב ג"כ מותר לחולה שאין סכנה כיון שהוא שלא בדרך הנאתו. ואין בו משום כל יראה וב"כ המגן אלף (סי' תס"ו) דאין בסמי רפואה איסור כל יראה ועיי' בשו"ת בית שערים (סי' קפ"ג) באחד שהוצרך לו יין שרף (אונדעסטיללירטען שפיריטוס) לרפואת רנלו מסיק דאין לו היתר רק שיתן לו הנכרי היין שרף על רנלו בביתו ועיי' במג"א (סי' תס"ו ס"ק ב') ופמ"ג שם ועיי' לעיל (ס"ק י"ב) בעניני חולה ועיי' לעיל (סי' קי"ב ס"ק ב') מה שכתבתי עוד בעניני סמי רפואה.

יז) ישארו אל האינו יהודי ואם אי אפשר להוליך ככל פעם התינוק לבית הנכרי עיי' בשו"ת נחלת שבעה (סי' י"ד) שמתיר שהנכרי יביא חמץ לבית ישראל בחרד שאין משתמשין בו תדיר משום דלא ניחה ליה שיקנה לו רשותו וכ"כ במשנה ברורה (סי' ת"נ ס"ק י"ח) ומסיים עוד דאם אי אפשר למצא נכרי על כל פעם ופעם ישאיר הנכרי החמץ בבית ישראל ויאמר בפירוש שאינו רוצה לקנות החמץ ויצוח לקטן שיאכיל את התינוק אבל הוא בעצמו אין לו להאכילו אם לא שיש סכנה דאז אין צריך לדקדק בכל זה. י"ח) ושומר נפשו יחמיר עיי' בשדי חמד (ח"מ סי' ב') שהביא כל גדולי הפוסקים האוסרין והמתירין ועיי' במשנה ברורה (סי' תמ"ח ס"ק 5"ג) שחביא שני חדעות ולא הכריע וכתב בשו"ת ערוגת הכשם (סי' קל"ח)

קיח. דיני הכנת הסדר. ובו י"א סעיפים.

א יחדר אחר יין יפה למצות ארבע כוסות, ואם יש בנמצא יין אדום יפה כמו הלבן, וגם הוא כשר א) כמו הלבן, מצוה בו יותר מכלבן, שנאמר ¹ אל תרא יין כי יתאדם, משמע שחשיבותו של יין הוא כשהוא אדום, ועוד לפי שיש בו זכר לדם שהיה פרעה שוחט ילדי בני ישראל, ובמדינות שהאומות מפשים ומכלים להעליל עלילות שקרים נמנעו מליקח יין אדום לפסח ².

ב לצורך מיבול הראשון שהוא כרפס נוחגין הרבה ליקח פעטערזייל ³, וטוב יותר לקחת צעללער שיש לו טעם טוב כשהוא חי ⁴, והמבחר הוא לקחת צנון.

ג לצורך סרור נוחגין ליקח תמכא, וכיון שהוא חריף מאד

שערים מצויינים בהלכה

דגם למסקנת הפוסקים המתירים בשאובלת גם דברים המותרים עם החמץ משום דזה וזה גורם מ"מ לכל בעל נפש ראוי לפרוש מזה שגורם לו טבע רע דגם בכח"ג משמע (כיו"ד סי' פ"א) דמוליד טבע רע דודאי לא מיירי התם שאובלת רק דברים האסורים וכן התינוק שיונק מנכרית צריך לרקדק שלא תאכל המנקת שום חמץ כמו שכתב בש"ע (יו"ד סי' פ"א) שאם יונק מנכרית לא תאכל דברים האסורים ואין לחלק בין איסור התלוי בזמן לאיסור עצמי כמו שמחלק התוס' (חולין ה' ד"ה צדיקים) דהא משמע מהפר"ח (יו"ד סי' פ"א) דלענין זה אין לחלק בסכרא זו והביא ראיח מש"ס (סוף יומא) בההוא עוכרא דאורחא ביוח"כ וכו'.

א) וגם הוא כשר עיי' בשו"ת מהרי"א אסאד (או"ח סי' ק"ס) בחולה שצוו עליו הרופאים לשתות יין ואין לו רק סתם יינם דמותר לו לשתות ואפ"ח אינו יוצא בהם ידי חובת ד' כוסות בפסח ואפי' אין לו אחר וכ"כ בשו"ת נטע שורק (או"ח סי' י"א) ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' כ"ג) כתב ג"כ בכני חיל שהיו במקומות הנכרים שאין נמצא שם יין בשר העלח ג"כ שאין לומר בזה עשה דוחח לא תעשה ולא ישתו הד' כוסות. ועיי' בהנהגות מהרש"ם (סי' תע"ב) שמראח מקום דגזירת סתם יינם קדמה לתקנת ד' כוסות [ועיי' בירושלמי (פ' ע"פ וברפ"ח שבת) דבעי מהו לצאת ידי חובתו (ד' כוסות) כיון של שביעית ופשיט דיוצאין וצריך לחלק בזה].

ב) ליקח פעטערזייל עיי' ירושלמי (שביעית פ"ט הלכה א') מהו בדפס פיטרוסלינגן.

8) מנ"א סק"ד ובמהח"ש.

קיח (1) משגי כ"ג ל"א.

2) סי' תע"ב סעי' י"א וטו"ז סק"ט.

יכולין לפררו בריכאייזען רק שיוהרו שלא יפוג לגמרי⁴, ויש לפררו כשבאין מבית הכנסת (ועיין לעיל סימן צ"ח סעיף ג' שצריכין לפררו על ידי שינוי) וכשבת אסורין לפררו, אלא שצריכין לפררו קודם הלילה ויכסהו עד הלילה, אבל יותר טוב לקחת חזרת שהיא „סאלאט“⁵ ונוח לאכלו, ונקרא מרור לפי שכששוהה בקרקע נעשה הקלח מר, ויוצאין גם בלענה הנקרא ווערמוט (עולשין וחרחכינא אינם שכיחים במדינותינו), כל המינים שיוצאין בהן מצטרפין זה עם זה לכוית, ויוצאין בין בעלין בין בקלחין אבל לא בשרשים, דהיינו שרשים הקטנים המתפצלים לכאן ולכאן, אבל השורש הגדול שבו גדלים העלים, אף שהוא טמון בקרקע הרי הוא בכלל קלח, ומכל-מקום טוב יותר ליטול העלים והקלח היוצא חוץ לקרקע, כי יש אומרים שמה שהוא בקרקע נקרא שורש, העלים אין יוצאין בהם אלא אם כן הם לחים, אבל הקלחים יוצאין בהן בין לחים בין יבשים, אך לא במבושלין או כבושין⁶.

ד החרוסת צריך שיהיה עב זכר לטיט, ובשעה שהוא צריך למכול את המרור ישפוך לתוכו יין או חומץ שיהיה רך זכר לדם, וגם שיהא ראוי למכול בו, יש לעשות את החרוסת מפירות שנמשלה בהם כנסת ישראל כגון תאנים שנאמר⁶ התאנה חנטה פניה, ואגוזים⁷ שנאמר⁷ אל גנת אגוז, ותמרים שנאמר⁸ אעלה בתמר, ורמונים שנאמר⁹ כפלה הרמון, ותפוחים זכר למה שנאמר¹⁰ תחת התפוח

שערים מצויינים בהלכה

ג חזרת שחוא סאלאט וכתב בשו"ת חתם סופר (סי' קל"ב) דהיה רגיל לדרוש בשבת הגדול דאף דמצוה מהמובחר בחזרת מ"מ מי שאין לו אנשים בעלי ידאה לכדוק הסאלאט מתולעים קטנים מוטב ליסח התמכא שקורין חריין ואם יש רמז בחסא (דהוא חזרת), „רחם רחמנא עלן“ אנו נאמר דתמכא ראשי תיבות „תמיד מספרים כבוד אל“. ועי' בחכמת שלמה (מהרש"ק) (או"ח סי' תע"ג) דיכולין ליסח צנון למרור ויוצאין בו ידי חובתו. ועיי' בשו"ת לחם שלמה (סי' ק"ח) דמצרד שם ג"כ שיוצאין בצנון. אבל עיין בשו"ת האלף לך שלמה (סי' ש"ב) דהצנון שבזמנינו אינו בכלל מדור.
ד תאנים ואגוזים עיי' באלי' דבה (סי' תע"ג ס"ס י"ז) שנותן סימן לרבר שעושין מהם חרושת אכן וחרושת עץ „אכז“ ר"ת אפיל בארין ניסן „עץ“ ר"ת אונגבר צימרינג.

(8) שם ז' ט'.

(9) שם ד' ז'.

(10) שם ח' ח'.

(4) סי' תע"ג סעי' ה' ובשע"ת.

(5) שם.

(6) שיר השירים ב' י"ג.

(7) שם ו' י"א.

עוררתיו, שהיו הנשים יולדות שם בניהן בלי עצב, ושקדים על שם ששקד הקדוש-ברוך-הוא על הקץ לעשות, וצריך ליתן בתוכו תכלין הדומה לתבן, כגון קנמון וזנגביל שאינן נדכין הדק היטב, ויש בהן חוטיין כמו תבן, זכר לתבן שהיו מגבלין בתוך הטיט¹¹. בשבת לא ישפוך את היין או החומץ לתוך החרוסת, כי צריך לעשות בשינוי ויתן את החרוסת לתוך היין והחומץ, ואת המי מלח (אפילו כשלא חל יום-טוב בשבת) יעשה מערב יום-טוב, ואם עושהו ביום-טוב צריך לעשותו בשינוי שיתן תחלה את המים ואחר-כך המלח¹².

ה משחרב בית המקדש תקנו חכמים שיהיו על השלחן בשעת אמירת ההגדה שני מיני תבשילין אחד זכר לקרבן פסח ואחד זכר לקרבן חגיגה שהיו מקריבין בזמן שבית המקדש היה קים. ונהגו שאחד מן התבשילין יהיה בשר, ויהיה מפרק הנקרא זרוע, לזכר שגאלם הקדוש-ברוך-הוא בזרוע נטויה, ויהיה נצלה על הגחלים, זכר לפסח שהיה צלי אש. והשני יהיה ביצה משום דביצה בלשון ארמי ביצא, כלומר דכעי רחמנא למפרק יתנא בדרעא מרמא. ועושין הביצה בין צלויה בין מבושלת, וצריך לצלותה ולבשלה מערב יום טוב בעוד יום, ואם שכח או שהיה שבת יצלה ויבשל אותם בלילה אבל צריך לאוכלן ביום-טוב ראשון. וכן בליל שני יצלם ויבשלם ויאכלם ביום-טוב שני, כי אין מבשלין מיום-טוב לחבירו ולא מיום-טוב לחול, ולפי שאין אוכלין בשר צלי בשני לילות אלו, על כן צריך לאכול את הזרוע דוקא ביום, ואף כשצולין בערב יום-טוב אין לזרקן אחר-כך אלא יתנם ביום-טוב שני תוך המאכל שמבשלין ויאכלם¹³.

ו יכין מושבו מבעוד יום במצעות נאות כפי יכלתו, וכאופן שיוכל להטות ולהסב בשמאלו ואפילו הוא אטר יסב בשמאל של כל אדם. גם את הקערה יכין מבעוד יום, כדי שמיד כבואו מבית הכנסת יוכל לעשות את הסדר בלי עיכוב ה¹⁴.

שערים מצויינים בהלכה

ה) יוכל לעשות הסדר בלי עיכוב עיי' בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' רס"א) באחד שהלך לכפר בערב פסח לנבות חובו ונתעכב עד לערב ושם לא היה לו אפשרות לקיים מצות הלילה ונשאל אם היה מותר לו לילך ביו"ט לעיר ישראל הסמוך והעלח דלכתחלה ודאי שהיה אסור לו לילך חוץ לתחוב משום קיום מצות מצח ומרור (עי' או"ח סי' תקפ"א סעי' כ"א) וגם בדיעבד אם עבר והלך יש לזון שעשה עבירה ולא שייך לומר שטעה בדבר מצוה ועשה

11) סי' תע"ג סעי' ה'.

18) שם סעי' ד'.

12) שם במנ"א סק"ה וסקמ"ז.

14) סי' תע"ב סעי' א' ב' ג'.

ז אף על פי שבכל השנה טוב למעט בכלים נאים זכר לחרבן,
מכל מקום בליל פסח טוב להרכות בכלים נאים כפי כחו, ואפילו הכלים
שאינן צריכין לסעודה, יסדרם יפה על השלחן לנוי זכר לחירות¹⁵.
ח סדר הקערה כך הוא מניח שלש מצות¹⁶ על הקערה¹⁷
ופורס ליהם מפה נאה¹⁸ ועליה מניח את הזרוע נגד הימין שלו,
ואת הביצה משמאל, המרור לברכה באמצע. חרוכת תחת הזרוע, כרפס
תחת הביצה, ומרור לכריכה באמצע¹⁶.
ט הכוסות יהיו שלימות בלי שום פגימה, ומודחות יפה, ויחזיק
לכל הפחות רביעית¹⁷.

שערים מצויינים בחלכה

מצוה משום דטעה ברין שסבור שמותר לעשות בן ובטעה ברין לא אמרינן
בלל זה וכ"ב בשו"ת מהרי"א אסאד (סי' ק"א) במעשה בוז עיי"ש.
ו מניח שלש מצות ובביאור הגר"א (סי' תע"ג סעי' ד') בתב
שצריך רק ב' מצות ועיי" בשו"ת מנחת אלעזר (ה"ג סי' כ"ב) האריך בזה
ומראה מקום שגם בתיקוני הזוהר (דף ק"ט:) בתב שצריך ג' מצות ובביאורי
הגר"א שם גרס להאי נוסחא בלי שינוי וכ"כ בכתבי האר"י ז"ל והמנהג
פשוט בן בבל ישראל ועיי' בחיי אדם (כלל ק"ל) ובמשנה ברורה (סי' תע"ג)
שלא הביאו דברי הגר"א להלכה. וראיתי בדרכי חיים ושלום (הלכות פסח)
בשם שו"ת מנחת אלעזר (ה"ו כת"י) שגם כשהל ליל פסח בשבת לא ישנו
הנוהגים עפ"י קבלה שלוקחים בכל שבת י"ב הלות. והשבת מוותר על זה ואין
ליסח רק שלש.
ז על הקערה עוד שם בשם מנחת אלעזר (כת"י ה"ו סי' י"ג)
האריך עפ"י הסוד ובפנימיות הליל סדר להחזיק המנהג שמסדרים המצות
למטה והקערה עם שאר המינים למעלה אף שהמצות רומזים על חב"ד ושאר
המינים רומזים על ז' ספירות ובסדרן של העשר ספירות הוא היפוך והאריך
דבליל פסח צריך להיות בסדר הזה ובמנהג שנהגו.
ח ופורס עליהם מפה נאה עיי' בחיי אדם (כלל ק"ל) דמה שנהגו
שמפסיקין בין מצה למצה במפה הוא מנהג בורות ועיי' בלחם הפנים (מהגר"ש
ג"פ) הביא מספר קול יעקב שיפסיקו במפה וכמנהג העולם.
ט ויחזיק לכל הפחות רביעית והוא כמו ביצה ומחצה והמדירה
היא כך ממלא כלי במים ומערה את המים לכלי אחר גרולה ואחר כך יתן
לכלי זה שעירה ממנה המים שלשה ביצים ואחר כך יחזור לתוכה המים.

15) שם סעי' ב' ובמנ"א.

16) סי' תע"ב סעי' ט' וסי' רע"א סעי' י'

17) סי' תע"ג סעי' ד'.

י מנהגנו להלביש את הקיטל ויכינו גם-כן מבעוד יום. ומי שהוא אבל רחמנא-ליצלן אינו לובשו, אבל בהסיבת חייב. רק אם לא נהג אבילות כלל קודם יום-טוב כגון שקבר מתו ביום-טוב נוהגין שאינו מיסב. והלל אומר כי התלל הוא חיוב 18.

יא בן אצל אביו חייב בהסיבתו, אבל תלמיד אצל רבו אינו צריך 19.

שערים מצויינים בחלכה

ומה שישאיר מהמים שלא תכנס לכלי הוא שיעור שלשה הביצים והחצי מהם הוא רביעית (טור ש"ע או"ח סי' ר"י וסי' תנ"ו) ועיי' בצל"ח (פ' ע"פ דף ק"ט) שהוכיח דהביצים נתקטנו במחצית ממה שהיו בזמן הגמרא ומסיק דלכל חשיעורים צריך להיות כבפל ממה שהיו אז וכ"כ בשו"ת התם סופר (או"ח סי' קכ"ז) וא"כ לפ"ז צריך לרביעית שלשה ביצים עם קליפתה וכדעת תורה (קו"א אות ט"ו) הביא שמצא בתשובת הגאונים דלכן שיערו רז"ל "בבבית" וכיצה" לפי שאין מתקטנין לעולם ועיי' במשנה כדורח כביאור הלכה (סי' דע"א) שהקשה על הצל"ח והחת"ס וקושיתו בכך קדמה בשו"ת אמרי אש (או"ח סי' ל"ג) ועיי' בשו"ת תשובה מאהבה (ח"ג סי' שכ"ד) שהולק על רבו הצל"ח וכתב שהיה לו פלפול עמו ושתק לו ועיי' כחיי אדם (כלל קכ"ח ט"ו) ומהרי"א אסאד (יו"ד סי' ר"ה) ודברי יחזקאל (סי' י"ג) שחלקו נ"כ על הצל"ח והחת"ס וקיימו בשיעור כיצה ומחצה והוא לכל היותר מאה ושנים עשר גראם לפי מה שהעלה הגרי"א הענקין בספר עדות לישראל אבל הביא שם מספר שיעורי תורה דמנחג ירושלים לשער הרביעית לשמונים וששה גראם ושני חומשים.

(י) ומי שהוא אבל אינו לובשו עיי' בכאה"ט (סי' תע"ב ס"ס ד') שהביא שני דעות בזה ובסידור יעבץ בתב דאדרכה אם אינו לובשו הוי באבילות כפרהסיא ולכן דעתו שילכשו וכ"כ בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' ס"ו) ומעיד על גדולי הצדיקים שלכשו הקיטל בימי אבילותם כלילי פסחים עיי"ש.

אונן כלילי פסחים מחויב לאכול מצה ולשתות ד' כוסות אבל הסדר הגדה ישמע מאחד מפני שיש שם מדרש הפסוקים (שו"ת מהר"ם לובלין סי' ע"ג) וכתב הפמ"ג (סי' ת"פ ס"ס א' מ"ז) דאי ליכא אחר יאמר הגדה בעצמו ולא ידלג כלל דהוא מצות עשה מהתורה ועיי' בכל כו (אבילות) מש"כ עוד מזה.

קי"ט. סדר ליל פסח. ובו י"ב סעיפים.

א אף-על-פי שבכל שבת ויום-טוב יכולין לקדש ולאכול מבעוד-יום להוסיף מחול אל הקודש, בפסח אינו כן, לפי שמצות אכילת מצה הוא דוקא בלילה, כמו קרבן פסח דכתיב ביה¹ ואכלו את הבשר בלילה הזה, וכן מצות ארבע כוסות היא דוקא בלילה. וכיון שגם חכום של קידוש היא אחת מהארבע כוסות לכן אין מקדשין עד שהוא ודאי לילה². ילבוש את הקיטל³ וישב את עצמו על מושבו לעשות את הסדר. ומצוה לחלק לתינוקות שקדים ואגוזים וכדומה, כדי שיראו שינוי וישאלו, ועל ידי זה יתעוררו לשאול גם-כן על מצה ומרור וחסביכה. ותינוק ותינוקות שהגיעו לחינוך, דהיינו שהוא יודע מקדושת יום-טוב ומבין מה שמספרים מיציאת מצרים, נותנין לו גם-כן כוס שישתה ממנו⁴ נוהגין למזוג כוס אחת יותר מן חמסובין, וקורין אותה כוס של אליהו הנביא⁵.

ב משרת או אחד מבני ביתו ימזוג את הכוסות, וכן בכל פעם שמוזגין ימזוג הם ולא הוא בעצמו כדי להראות דרך חירות⁶. ויזהיר לבני ביתו שישתו מכל כוס לכל הפחות את הרוב בפעם אחת ומכוס רביעי ישתו רביעית בפעם אחת, ויכוונו כולם למצות ארבע כוסות וסיפור יציאת מצרים ואכילת מצה ומרור, כי גם הנשים חייבות במצות אלו^א רק בהסבחה אינן נוהגות. יעשה קידוש ככתוב בהגדה, וישתה בחסכת שמאל, וטוב אם אפשר לעשות כדעת הפוסקים לשתות כוס שלמה בכל הארבע כוסות⁷.

ג אחר-כך ירחוץ ידיו ולא יברך עליהן ומנגבן. וחותרך מן הכרפם

שערים מצויינים בהלכה

א גם הנשים חייבות עיי' באשל אברהם [אויפנהיים] (סי' תע"ג ס"ק ב') דאין הנשים חייבות באמידת ההגדה שהוא מצות עשה שהזמן גרמא אף שהיו באותו הנס דטעם זה לא שייך רק במצוה דאורייתא וכמו סוכה דפטורין אף שגם הן היו מוספין ומכסין בעננים אלא חיובא דידן הוא להגיד להם ניסים ונפלאות עיי"ש והביא כן משו"ת בית דוד (סי' רנ"ג) ועיי' בברכי יוסף (סי' תע"ג) שהביא ראיות שגם הנשים חייבות וחולק על הבית דוד.

(5) חק יעקב סוף סי' ת"פ.

(6) סי' תע"ג סעי' א'.

(7) סי' תע"ב סעי' ד' ט'.

קי"ט (1) שמות י"ב ח'.

(2) סי' תע"ב סעי' א' ובמ"ו.

(3) מ"ו ומנ"א שם סעי' ד'.

(4) שם סעי' מ"ו מ"ו.

לעצמו ולכל בני ביתו לכל אחד פחות מכזית, ומובלין במי מלח ומברכין בורא פרי האדמה, ומכוונין לפטור בכרכה זו גם את המרור, ואוכל גם-כן בהסבת שמאל ב, אחר כך נוטל את המצה האמצעית וחולקה לשני חלקים ומניח את החלק הגדול אצל מושבו לאפיקומן. ונוהגין לכרכו במפה זכר למה שנאמר (8) משארותם צרורות בשמלותם. ויש שמשימים אותו כך על שכמם זכר ליציאת מצרים, ולפי שהאפיקומן הוא במקום הפסח, לכן הוא חשוב ויחיה החלק הגדול, והחלק הקטן מחזירו להקערה למקומו, ומגלה קצת את המצות, ומגביה את הקערה, ואומרים הא לחמא עניא די אכלו וכו' עד לשנה הבאה בני חורין. והאומרים כהא לחמא עניא לא יאמרו תיבת די (9).

ד אחר כך מוזגין כוס שניה והתינוק שואל מה נשתנה. ואם אין תינוק ישאל בן אחר או בתו או חברו או אשתו. ואחר כך אומרים עבדים היינו וכו'. והנכון לפרש לבני ביתו דברי ההגדה בלשון שמבינים, ואם גם בעצמו אינו מכין לשון הקודש, יאמר מתוך ההגדה שהוא עם פירוש אשכנז, ולאחר כל פיסקא יאמר בלשון אשכנז, ומכל-שכן המאמר רבן גמליאל היה אומר וכו' שצריכין להכין את הפעם של פסח מצה ומרור. כשמגיע ל"והיא שעמדה" וכו' יכסה את המצות (שלא יראה הפת בושתו, שמניחין אותו, ונוטלין את הכוסות בידיהם, ואומרים והיא שעמדה וכו' עד מידם. וחוזר ומגלה את המצות, וכשמגיע ל"מצה זו" נוטל את מחצת המצה שבקערה ומראה לבני ביתו, ואומר: מצה זו וכו'. וכן ב"מרור זה" מגביה את המרור. אבל כשאומר פסח שהיו אבותינו אוכלים וכו' לא יגביה את הזרוע שהוא זכר לפסח, שלא יהא נראה כאילו הקדישו לכך, וכשמגיע ללפיכך מכסה את המצות ונוטל כל אחד את הכוס בידו ומגביה עד שחותם גאל ישראל, ומברכין על הכוס בורא פרי הגפן ושותין בהסבת שמאל (10).

ה אחר-כך רוחצין ידיהם ומברכין על נטילת ידיים ומכרך המוציא על המצות (11). ולפי שביום טוב צריך לבצוע על שתי ככרות

שערים קצוינים בהלכה

- (ב) ואוכל ג"כ בהסבת שמאל זהו דעת אבורהם אבל במטה משה (סי' תרכ"ו) ושבלי לקט (סי' ס"ד) שאין צריך הסיבה וכ"כ בברכי יוסף (סי' תע"ג) שהן עפ"י פשט והן עפ"י סוד אין צריך הסיבה באכילת כרפס.
 (ג) ומכרך המוציא על המצות ועיי' בשו"ת האלה לך שלמה (סי' שכ"א) שאם אכל מצה בלי ברכת המוציא תחלה לא יצא בה ידי חובתו כיון

(10) שם ער סוף הסימן.

(8) שמות י"ב ל"ד.

(9) תע"ג סעי' ו'.

שלימות, ומצות אכילת מצה היא מן הפרוסה, לפי שהמצה נקראת לחם עוני ודרכו של עני בפרוסה, על-כן בשעה שהוא מברך המוציא אוהו שתי המצות השלמות בידי, והפרוסה ביניהן ומברך המוציא ומניח את המצה התחתונה מידי ואוהו רק בעליונה וגם בפרוסה, ומברך על אכילת מצה, ובוצע מן העליונה וגם מן הפרוסה מכל אחת כזית וכן הוא נותן לכל אחד (ד) מבני ביתו ואוכל שתיים יחד בהסכה שמאלית, ואם קשה לו לאכלם בפעם אחת אוכל תחלה את כזית המוציא ואחר-כך הכזית מן הפרוסה, רק שלא ישהה ביניהם כלל ויאכל שתייהן בהסכה. ונוהגין במדינות אלו, שבילי פסח אין טובלין את המצה במלח לא של המוציא ולא של מצה (11).

ו מי שאינו יכול ללעוס מצה, מותר לשרותה במים לרככה. ובלבד שלא תהא נמחה לגמרי. ומי שהוא זקן או חולה ואינו יכול לאכלה שרויה במים, יכול לשרותה ביון או בשאר משקים. כששורין את המצה לצאת בה, צריכין ליוהר שלא לשרותה מעת לעת כי אז נחשבת כמבושל ואין יוצאין בה (12). וגם צריכין ליוהר בשאר דברים שלא יפסיד דין לחם עיין לעיל סימן ס"ח סעיף ה'.

ו אחר-כך נוטל כזית מרור (ה) וכן הוא נותן לכל אחד מבני

שערים מצויינים בתלכה

דאמרו חז"ל, "דהאוכל בלי ברכת המוציא הוי כאלו גוזל את אביו" נמצא דהוי כמצה גזולה שאינו יוצא בה ואף באיסור דרבנן אמרינן, "מצוה הבאה בעבירה". ועיי' בשאנת אריח (סי' צ"ד) שהאריך בזה אי אמרינן גם באיסור דרבנן מצוה הבאה בעבירה ומסיק דלא אמרינן.

ד נותן לכל אחד עיי' בשערי תשובה (סי' תפ"ב) הביא משו"ת בית יהודה (סי' נ"ח) באם שנים היו במדבר או בבית האסורים ולא נמצא אלא בזית מצה בצמצום העלה דהכל תלוי בכל דאלים גבר. ובשערי תשובה שם כתב שיטילו גורל ובפרט אם הכזית מצה הוא שלהם בשותפות אי חוטף אחד מצה גזולה מקריא עיי"ש. ועיי' בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' ל"ח) במי שיש לו שני כזיתים על שתי הלילות זלחבירו אין לו מאומה גם לליל ראשון לא מפני פשיעות אלא שלא היה מציאות להשיג מצות מחויב ליתן לחבירו כזית אחד ובכח"ג אמרינן חטא בשביל שיזכה חבירו במצוה חמורה יותר היינו לליל ראשון שהוא דאורייתא ויתן חלקו מליל ב' לחבירו לליל א' עיי"ש.

ח כזית מרור עיי' בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' פ"ו) דמי שאין לו רק כזית מצומצם יאכל כל הכזית למרור ולא יניח ממנו לכריכה שהוא זכר

(12) סי' תס"א סעי' ז' ובמנ"א.

(11) סי' תע"ה סעי' א'.

ביתו, וטובלו בחרוסת ומנער את החרוסת מעליו, שלא יתבטל מעם המרור, ומברך על אכילת מרור (ו) ואוכלו בלא הסבה. אחר כך נוטל מן המצה התחתונה גם כן כזית, וגם כזית מרור, ונכון למבלו גם-כן בחרוסת ולנערו מעליו, ומניה את המרור תוך המצה ואומר כן עשה הלל וכו' ואוכל בהסבה (13). שיעור כזית כתבנו בכללים שהוא כמו חצי ביצה, אמנם יש אומרים שהוא קצת מכשליש ביצה, וכיון דמרור בזמן הזה מדרבנן, לכן מי שקשה עליו לאכול מרור (ז) יכול לסמוך על דעה זאת לאכול רק פחות קצת מכמו שלישי ביצה ויברך עליו ומי שהוא חולה שאינו יכול לאכול מרור כלל, ילעום על כל פנים קצת מהמינים שיוצאין בהם, או שאר עשב מר עד שירגיש מעם מרירות בפיו לזכר בעלמא בלא ברכה (14).

שערים מצויינים בחלכה

בעלמא ואם יש לו שני כויתים יאכל אחד בלילה הראשונה והשני כלילה השנית ואל יאכל כלל לכריכה ועיי' ס"ט ז' אי מן התורה כעי כזית או לא. (ו) על אכילת מרור עיי' בשו"ת אכני נזר (סי' שפ"א) שחקר בענין נוסח ברכת "על אכילת מצה ועל אכילת מרור" דמן הראוי היה לברך "לאכול" כיון שהוא מצוה שאי אפשר לקיים על ידי שליח וכסי' תקל"ה חזר הדבר בשינון והעלה שם מעם לזה ופלא שנעלם ממנו שכבר עמר בזה בספר הפרדס לרש"י (סי' נ"ב) שכתב באמת דהנוסח בסידורים "על אכילת" הוא שיבוש וצריך לברך "לאכול" כיון דאי אפשר לקיים על ידי שליח עיי' ש ועיי' מזה בהגהות מהרש"ם (סי' תע"ה) אכל אין אנו משבשין הספרים והנוסח במקומו עמר.

(ז) שקשה עליו לאכול מרור עיי' בספר אמרי נועם (סי' ג') בשם זקנו הנח"ס מרופשיץ שהתיר לאדם חלש לאכול מרור פחות מכזית ולברך עליו וכן הובא זה בשו"ת מהרי"א הלוי (ח"א סי' קמ"ג) ומסור ההיתר הוא ממש"כ הרא"ש (פ' ערכי פסחים) דמן התורה לא כעי כזית מרור ועיי' מזה בשאנת אריה (סי' ס') הובא בשע"ת (סי' תע"ה) ובשו"ת חתם סופר (סי' ק"ט) חולק על השאנת אריה ומסיק שגם הרא"ש סובר דבעי כזית ועיי' בשו"ת לחם שלמה (סי' צ"ג-צ"ד) האריך בזה ושפך חמתו על אלה שמתירים גם לבריאים לברך על פחות מכזית ואין שום מסור לזה כהלכה ועיי' בשו"ת מו"ר מהר"ש מראדמישל (ח"ד סי' ב') שהאריך נ"כ בענין זה והעלה דאפי' לחולה אין לברך על פחות מכזית עפ"י הלכה עיי' ש.

(18) סי' תע"ה סעי' א'.

(14) ח"י סי' תע"ג סקכ"א וש"ע התניא שם

סעי' ל"א.

ח אחר-כך אוכלין הסעודה. ויש לאכול כל הסעודה בהסבה¹⁵. נוהגין לאכול ביצים, והחכם עיניו בראשו שלא למלאות כרסו, למען יוכל לאכול את האפיקומן כמצותו, ולא לאכילה גסה, ואין אוכלין בשר צלי בשתי הלילות אפילו של עוף, ואפילו בשלוהו ואחר-כך צלאוהו^ה בקדירה אין אוכלין. יש נוהגין שלא לאכול בלילות אלו שום טיבול, חוץ משתי טיבולים של מצוה, כדי שיהא ניכר שאלו הם לשם מצוה¹⁶. לאחר גמר הסעודה אוכלין אפיקומן זכר לקרבן פסח שהיה נאכל בסוף הסעודה שיהא גמר כל השביעה, ויש לאכול כשני זיתים אחד זכר לפסח ואחד זכר למצה שהיה נאכל עם הפסח, ועל כל פנים לא יפחות סכומה. ואוכלו בהסבה, ואחר האפיקומן אסור לאכול שום דבר¹⁷. אחר-כך מוזגין כוס שלישית לברכת המזון^ט וצריך לדקדק בה אם היא נקיה משירי כוסות, דהיינו אם אין בה שירי יין ששרה בו מצה בשעת הסעודה כי אם אינו נקי צריך שטיפה והדחה ומצוה להדר שיהיה לו מזומן, אבל לא ילכו מבית לבית לצורך מזומן, כי כל אחד צריך לברך ברכת המזון במקום שאכל. ונוהגין שבעל הבית מברך בזימון שנאמר

שערים מצויינים בהלכה

ח ואפי' בשלוהו ואח"כ צלאוהו ואם צלאוהו ואח"כ בשלוהו דעת המג"א להתיר ודעת הפר"ח לאסור (באה"ט סי' תע"ו ס"ס א') ועיי' בשע"ת שם ובמשנה ברורה (שם ס"ס א') שג"כ מתירים בזה. ועיי' בפתחי תשובה (יו"ד סי' ס"ט ס"ס ב"ה) דאם היה לו בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה דאין לו תקנה רק צלי ואסור לבשלו אחר הצלי אם הוא ליצי פסח יש להתיר לכתחלה לבשלו אחד הצלי רק יתנו בקדירה במים רותחים ולא פושרים כמש"כ הרדב"ז (ח"א סי' סל"ח). ודנים צלויים ג"כ מותר לאכול כיון דאינו במינו שחיטה (מהרי"ו סי' סצ"ג).

ט) כוס שלישית לברכת המזון כתב בשו"ת חיים שאל (סי' ע"ב) חתן בליל פסח יברך השבע ברכות בכוס ברכת המזון ולא יעשה כמו בכל השנה שמברכין שש ברכות על כוס אחד וברכת "בורא פרי הגפן" על כוס אחר דהוי כמוסיף על הכוסות ובסידור היעב"ץ כתב שיכול לנהוג כמו בכל השנה שיברך השש ברכות על כוס אחר ויניחו לכוס רביעי ובתשובה מאתה (סי' רס"ה) כתב שעל כוס של בעה"ב יברך ברכת המזון וברכת "בורא פרי הגפן" ועל כוסו של חתן יברך השש ברכות ועיי' בפת"ש [ממהרי"א מוילנא] (סי' תע"ט).

17) תע"ו סעי' א' וסי' תע"ת.

15) סי' ת"פ סעי' ו'.

16) תע"ו סעי' א' ב'.

טוב עין הוא יבורך והוא מקרי טוב עין, שאמר כל דכפין ייתי ויוכל וכו'. ואחר-כך מברכין על הכוס ושותה בהסכה. ואסור לשתות בין כוס זאת לכוס רביעית (18).

טז אחר ברכת המזון מוזגין כוס רביעית, ונוהגין לפתוח את הדלת לזכר שהוא ליל שמורים, ואין מתייראין משום דבר, ובזכות האמונה יבא משיח צדקנו, והקדוש ברוך הוא ישפוך חמתו על עובדי כוכבים, ולכן אומרים שפוך חמתך וכו'. אחר-כך מתחילין לא לנו ואומרים בסדר (19), וכשמגיע להודו אם הם שלשה אפילו עם אשתו ובניו שהגיעו לחינוך, יאמר הודו והשנים יענו כמו שאומרים בצבור (20). מן הכוס הרביעית צריכין לשתות רביעית שלם ומברכין אחריה ברכה אחרונה ואחר-כך גומרין בסדר ההגדה ואחר הארבע כוסות אסור לשתות שום משקה רק מים. אם אין שינה חושפתו יאמר אחר ההגדה שיר השירים, ונוהגין שאין קורין קריאת שמע שעל המטה רק פרשת שמע וברכת המפיל, להורות שהוא ליל שמורים מן המזיקין ואין צריך שמירה (21).

י מי שאינו שותה יין כל השנה מפני שמזיק לו, אף-על-פי-כן צריך לדחוק את עצמו לשתות ארבע כוסות (22) כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (23) על רבי יהודה בן רבי אילעי שהיה שותה ארבע כוסות של פסח והיה צריך לחגור צדעיו עד שבועות, ומכל-מקום יכול למוזגו במים או לשתות יין צמוקים או שישתה „מעטת" אם הוא חמר מדינה (24).

יא אם נאבד האפיקומן, אם יש לו עוד מצה מאלו שנעשו לשם מצת מצוה, יאכל ממנו כזית ואם לאו יאכל ממצה אחרת כזית (25). יב מי ששכח לאכול את האפיקומן, אם נזכר קודם ברכת המזון אף-על-פי שכבר נטל מים אחרונים, או שאמר הב לן ונברך, אוכלו ואינו צריך לברך המוציא, ואף על גב דאסח דעתיה מלאכול לא חשיב היסח הדעת, כיון שמחוייב לאכול ואתכא דרחמנא קסמכינן, ומכל-מקום יש לו ליטול ידיו ולא יברך על נטילת ידים. ואם לא נזכר עד לאחר ברכת המזון קודם שבירך בורא פרי הגפן על כוס שלישית יטול ידיו וגם-כן לא יברך על נטילת ידים ויברך ברכת המוציא ויאכל כזית ואחר-כך יברך ברכת המזון. ויברך על כוס שלישית וישתה, אבל אם לא נזכר עד לאחר שבירך בורא פרי הגפן על כוס שלישית ישתה

(18) סי' תע"ט.

(19) סי' ת"ף.

(20) סי' תע"ט.

(21) סי' תפ"א.

(22) סי' תע"ב סעי' י'.

(23) נדרים סטז. ירושלמי מסכים פ"י ה"א.

(24) סי' תפ"ג.

(25) סי' תע"ז סעי' ב'.

את הכוס, ואם רגיל בפעם אחר לברך ברכת המזון בלא כוס ימזל ידיו ויאכל אפיקומן ויברך ברכת המזון בלא כוס, אבל אם הוא נזחר לברך תמיד ברכת המזון על הכוס, ועתה לא יוכל לברך על הכוס, משום דהוי מוסיף על הכוסות, לכן לא יאכל אפיקומן, ויסמוך על המצה שאכל תחלה (26).

קכ. הלכות ספירת העומר וימי הספירה. ובו י"א סעיפים.

א בליל שני של פסח (א) מתחילין לספור ספירת העומר וסופרין מעומד. המצוה הוא לספור תיכף בתחילת הלילה אחר צאת הכוכבים, וכדיעבד זמנה כל הלילה (1). בבית-הכנסת בלילי שבת ויום-טוב סופרין לאחר הקידוש כדי להקדים קדושת היום. ובמוצאי שבת ויום טוב סופרין קודם הבדלה כדי לאחר יציאת היום. וכשחל יום-טוב האחרון במוצאי שבת שאומרים קידוש והבדלה על כוס אחד סופרין גם-כן קודם, כדי לאחר את ההבדלה (2).

ב מי ששכח כל הלילה (3) ולא ספר, יספור ביום (4) בלא ברכה,

שערים מצויינים בהלכה

(א) בליל שני של פסח עי' בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' י') שהעלה דעפ"י סור יש לספור בליל שני אחר הסדר וכ"כ בברכי יוסף (סי' תפ"ט) שלא יהא תרתי רסתרי אהדרי ועיי' בשאילת יעב"ץ (ח"ב סי' פ"ג) שחולק על המתחסרים בזה רהא אסור לאכול ולשתות קודם הספירה עיי"ש ועיי' בשער יששכר (מאמר ב' דפסח) ובנמוקי או"ח (סי' תפ"ט) שהאריך לברר דבר זה והעלה שעפ"י הלכה ועפ"י הסוד צריך לספור מיר אחר ערבית קודם הסדר וכן נהג זקנו הנה"ס מהרצ"א בעל בני יששכר והראה לספר נהר שלום (ממהר"ש שרעבי ז"ל) שנדפס לא מכבר מכת"י ושם איתא שהזהיר שלא לאחרה עד אחרי הסדר עיי"ש הטעם והביא מהנה"ס בעל רברי חיים שבצאת לאורה הספר נהר שלום והגיע לירו אמר אם לא היה כעת בזקנתו שקשה לו לשנות מנהגיו היה מתחיל לספור קודם הסדר בדברי המהר"ש שרעבי.

(ב) מי ששכח כל הלילה עיי' בשו"ת לב חיים (ח"ג סי' סכ"ו) במי שספר בחלום הלילה דאינו יוצא ידי חובתו בזה וחייב לספור עוד הפעם בברכה.

(ג) יספור ביום עיי' בשו"ת הנרע"א (סי' כ"ט ל"ב) ושו"ת חתם

(2) שם סעי' ט'.

(26) שם זמ"ג.

קכ (1) סי' תפ"ט סעי' א'.

ובלילות שאחר כך יספור בכרכה. ואם שכח גם כל היום, יספור אחר-כך בכל הלילות בלא ברכה (ד). ואם נסתפק לו (ה) אם ספר כלילה או לא,

שערים מצויינים בהלכת

סופר (ח"ו סי' י"ט) רמי שלא ספר כלילה וכיום כתב אגרת וכתב בו יום פלוני לספירה ולא יצא ידי חובתו בזה דכתיבה לאו כריבור רמי וספירת העומר בעי שיוצי בשפתיו מנין הספירה והא ראייה שמברכין עליו ואם היה די במחשבה שבלב לא היו מברכין ראין מברכין על רברים שבלב כמש"כ הב"י (סי' תל"ב) דמה"ט מברכין „על ביעור חמץ“ ולא על ביטול משום רביטול חוי בלב עיי"ש. וכ"כ באשל אברהם [אופנהיים] (סי' תפ"ט) ועיי" בשו"ת זכרון יהודה (סי' קמ"ו) שנשאל במי שלא ספר וביום כתב מכתבים „ביום ל"ג בעומר“ וגם אמר בפה ביום תיבת, ל"ג בעומר“ העלה שמוטר לברך מכאן ולהלאה עיי"ש וזה ניחה כשאמר בפה אבל מה שהעלה בכתיבת מכתבים כן תמוה לי שלא הביא כלום רברי החת"ס ורע"א רבותיו. ועיי' בשע"ת (סי' תפ"ט ס"ק ו').

ד) יספור בלא ברכה כך הוא דעת הש"ע והאחרונים ועיי' בספר אוצר החיים [להנה"ס מקאמרנא] (ס' אמור מצוה ש"ז) שהעלה שאם שכח יספור להלאה בברכה כיון שרוב ראשונים סבירא להו רכל לילה ולילה מצוה בפני עצמה והביא שבל הצריקים מתלמידי בעש"ט הנהיגו כך עיי"ש ואני שמעתי הטעם שהנהיגו בזה לא כהש"ע ולא כימים ראשונים ימים האחרונים דמסרם הזהרו העם בספירת העומר ואם שכחו לספור פ"א ספרו גם להלאה בלא ברכה דהא הברכות אינן מעכבות אבל בזמנינו שהיהדות החרדית יורדת פלאות ואם יורו לאחד שיספור להלאה בלא ברכה חושב לעצמו שאינו מקיים בזה המצוה ואינו מדרקס לספור להלאה ולכן הורו להבאים לשאול שיספור בברכה כיון שבלא"ה רוב הראשונים דעתם כן.

ח) ואם נסתפק מי שהולך בדרך ואינו יודע איזה ספירה היום יכול לספור שני ספירות מספק ולא אמרינן דלמא ספירה השניה הוא אמיתי ולא הראשונה ומפסיק בין הברכה לספירה בספירת הראשונה כך כתב בשו"ת דבר אברהם (ח"א סי' ל"ד) להנאון מקאוונה ומדייק כן מהר"ן ובעל המאור (סוף פסחים) שכתבו שמה"ט אין אנו סופרים שתי ספירות מספק במשך כל ימי הספירה כמו שאנו עושין יו"ט שני מספק משום דלא ליתא לזלוולי ביו"ט של שבועות ולא אמרו משום הפסק ברכה ומשמע דאם מסופק יברך על שנים ועיי' בשו"ת שאלת שלמה (סי' מ"ט) שהעיר ג"כ מדברי בעל המאור הג"ל דמשמע שיכול לספור שני ספירות מספק ועיי' בשו"ת ערוגת הבשם (סי' קס"ה) שעמד ג"כ על חקירה זו ועפ"י סברח פושט לעצמו דלא יצא ונעלם ממנו דברי הר"ן ובעל המאור הנ"ל.

ועיי' בשו"ת בני ציון (סי' י' אות ב"ג) דמי שנוסע בימי הספירה מעבד לנבול התחלת המזרח מאמריקה לאזיע או לאוסטרליה שאז נחסר לו

אף-על-פי שלא ספר ביום שלאחריו, מכל-מקום יכול לספור שאר הלילות
בברכה (ו) 3.

ג השואל מחבירו בין השמשות או אחר-כך כמה מונים היום,
יאמר לו: אתמול היה כך וכך, שאם יאמר לו כמה מונים היום, אינו
רשאי לברך אחר-כך על הספירה 4.

ד לכתחלה קודם יברך, צריך לידע על מה הוא מברך דהיינו
שידע כמה ימים הוא בספירה, ובדיעבד אם לא ידע ופתח וברך על
דעת שיספור כמו שישמע מחבירו גם-כן יצא. וכן אם בירך על דעת
לספור ארבעה ימים, ולאחר שברך נזכר שצריך לספור חמשה, סופר
חמשה ואין צריך לברך שנית. וכן אם טעה בספירה כגון שהיה צריך
לומר ששה ימים ואמר חמשה ימים, אם נזכר מיד סופר כראוי, ואין
צריך לברך שנית, אבל אם הפסיק קצת צריך לברך שנית 5.

ה בכל יום-טוב אם חל ליל ראשון בשבת שאין אומרים אז
מערבית, אזי בליל שני אומרים המערבית מליל ראשון חוץ מפסח
שאפילו חל ליל ראשון בשבת, מכל-מקום בליל שני אומרים מערבית
ששייך לו מפני שמדבר בקצירת העומר שהיה ביל זה 6.

ו בימי הספירה מתו תלמידי רבי עקיבא בל"ג יום, ולכן נוהגין

שערים מצויינים בהלכה

יום אחד דינו כמו ששכח ספירה אחר (עיי' בש"ע סי' תפ"ט סעי' ח') ואם
נוסע מאזיע או מאוסטרליה לאמריקה דאז ניתוסף לו יום אחד אסור לו לספור
בברכה עוד הפעם הספירה שספר אתמול בעת שהיה מעבר לגבול התחלת
המזרח וסוף המערב דהיום שנכפל לו הוי ביומא אריכתא. ועיי' מזה לעיל
הלכות שבת (סי' ע"ב ס"ק א') שהארבתי בענין קו התאריך.

(ו) יכול לספור שאר הלילות בברכה. ואונן דינו שפטור ממצות
עיי' באשל אברהם [אויפנהיים] (סי' תפ"ט) דאם הוא אונן בלילה והמת נקבר
ביום יספור לאחר הקבורה בלא ברכה וכן הביא כביאור הלכה (סי' תפ"ט)
בשם הנהר שלום ואם ימשוך אנינתו עד למחרת הלילה יספור היום בלא ברכה
כדי שלא יפסיד הברכות בכל ימי הספירה (נוכ"י מחדו"ק או"ח סי' כ"ו).
ועיי' בשערי תשובה (סי' תפ"ט ס"ק ב') בשם הכרבי יוסף דדעתו
שיספור מכאן ולהלאה בלא ברכה וכתב בכל בו (על אכילות) דגדולי האחרונים
קבלו את דברי הנוכ"י להלכה דדוקא בימי אנינתו אינו מברך אבל להלאה
מברך.

(5) שם סעי' ה' ו' ובמנ"א.

(8) שם סעי' ה'.

(6) מנ"א בריש הסימן.

(4) שם סעי' ד'.

בימים אלו קצת אבלות שאין נושאים נשים ז) ואין מסתפרים ח) זא ויש חילוקי מנהגים במספר ל"ג ימים אלו. יש מקומות נוהגין שתושבין אותן מיום ראשון דספירה ולכן אוסרין עד ל"ג בעומר, אך כשחל ראש חדש אייר בשבת, דיש בו שתי קדושות, קדושת שבת וקדושת ראש חדש אז מתירין לישא וכן להסתפר בערב שבת. וביום ל"ג בעומר, וכן משם ואילך מתירין מפני שביום ל"ג בעומר פסקו מלמות, ולכן מרבים בו קצת שמחה ואין אומרים בו תחנון. ואף שגם בו ביום מתו קצת. אמרינן מקצת היום ככולו. ולכן אין להסתפר או לישא עד לאחר שהאיר היום ולא מבערב, אך כשחל ל"ג בעומר ביום ראשון מסתפרין בערב שבת שלפניו לכבוד השבת.

ז ויש מקומות שמתירין עד ראש חדש אייר ועד בכלל, שתן ששה עשר יום. ונשארים ל"ג יום באיסור עד חג השבועות (ומסתפרין בערב החג) ומכל-מקום ביום ל"ג בעומר בעצמו מתירין וכשחל ביום ראשון מתירים בע"ש (כמו שכתבנו לעיל) ויש מקומות שמתירין עד ראש חדש אייר ולא עד בכלל, וביום ראשון דראש חדש מתחיל האיסור, ויום ראשון דהגבלה הוא יום הל"ג, ואמרינן בו מקצת היום ככולו

שערים מצויינים בהלכה

ז) שאין נושאים נשים עיי' מזה בכאה"ט (סי' תצ"ג) הביא שני דעות אי יש להתיר במקום מצוה ושעת הרחק וכתב במשנה ברורה שם שכבר פשט המנהג להחמיר ובשו"ת זרע אמת (סי' ס"ה) כתב מעם המחמירין משום דלא מסמני מילתא וכ"כ בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' ל"ה) דהזיווגם לא עולח יפה ועיי' בשו"ת אמרי יוסף (ח"ב סי' ספ"ו) דאף שאנו עושין נשואין בשעהר"ה גם לאחר חצי החדש ואין מקפידין על מה שכתב הרמ"א (אבע"ז סי' ס"ד) שלא לעשות נשואין רק במילוי הלכנה אפ"ה לא דמי זה לימי הספירה ואין להתיר אפי' בשעהר"ה.

ח) ואין מסתפרים עיי' בשו"ת זרע אמת (סי' ס"ז) דאכלים שמלאו להם ימי אבלות בתוך ימי העומר בין ר"ה לל"ג בעומר מותרים להסתפר דחוי כתקפוהו אבליו וכמו שהתיר הב"ה והמנ"א (סי' תקנ"א ס"ק י"ה) לאבל שנשלמו השלשים בבין המצרים ואף דאליהו רבה הולק על זה הלכה כרבני המיסקל באבל וכש"כ זה שהוא רק מצד המנהג.

ועיי' עו"ש בזרע אמת (סי' ס"ט) האריך בענין איסור תספורת בימי העומר אם נתפשט זה בכל המקומות ומצד להתיר במקום הפסד או שצריך לילך לפני השרים עיי"ש. ועיי' מש"כ בשו"ת חת"ס (סי' קנ"ה) בענין הפסד ממון.

ומותרין לישא ולהסתפר בהן. וגם ביום ל"ג בעומר מותרין (וכמו שכתבנו לעיל), וצריכין לנהוג בכל קהלה מנהג אחד, ולא ישנו לעשות מקצתן כך ומקצתן כך (8).

ח הסנדק (הוא התופס את התינוק בשעת מילה) והמוהל ואבי הבן, מותרין להסתפר ביום שלפני המילה סמוך לערב קודם הליכה לבית הכנסת (9).

ט לעשות שידוכין אפילו בסעודה מותרין כל הימים, אך ריקודין ומחולות אסורין (10).

י נוהגים שלא לעשות מלאכה אחד אנשים ואחד נשים כל ימי הספירה משקיעת החמה עד לאחר ספירת העומר, ורמז לזה שנאמר שבע שבתות מלשון שבות, שבזמן הספירה דחינו משקיעת החמה ואילך יש לשבות ממלאכה עד לאחר הספירה (11).

יא בליל ראשון דשבועות מאחרין מלהתפלל ערבית עד צאת הכוכבים, שאם יתפללו קודם ויקבלו קדושת יום טוב, חסר מעט ממ"ט ימי הספירה, והתורה אמרה שבע שבתות תמימות תחיינה (12).

קכא. הלכות תענית צבור. וכו' י"א סעיפים.

א מצות עשה מדברי הנביאים להתענות (א) בימים שאירעו צרות לאבותינו, ותכלית התענית היא כדי לעורר את הלבבות, לפקח

שערים מצויינים בהלכה

ט) אך הרקודין ומחולות אסורין עיי' בתוספת חיים על החיי"א (כלל קל"א) דמה שנהגו שלא ללבוש בגד חדש ולכרך שהחיינו לא נמצא בשום פוסק לא בראשונים ולא באחרונים ומי שנוהג לא ישנה מנהגו בלא הותר ועיי' בשו"ת פני מכין (או"ח סי' קל"ג אות ב') ושו"ת לבושי מרדכי (סי' קנ"ג אות ב') שהביאו זה המנהג ועיי' ש"ש מה שכתבו כזה וגם העלה דבגד שהפכו לא הוי בכלל חדש.

א) להתענות כתב בש"ע (סי' תקס"ח סעי' א') דאם שכח ואכל מחויב להשלים אותו היום ועיי' במשנה ברורה (שם ס"ק ג') דכתענית ציבור אעפ"י שאכל [מחמת שבתח] יכול לומר עננו כתפלתו אבל כתענית יחיד אם

(11) שם סעי' ד'.

(12) סו"ו ריש סי' תצ"ד.

(8) שם.

(9) שם סעי' ב' וח"י.

10 שם סעי' א' ובמ"א.

על דרכי התשובה, ותהי זאת זכרון למעשינו הרעים, ומעשה אבותינו שהיו כמעשינו עתה, עד שגרם להם ולנו אותן הצרות. ובזכרון הדברים האלה נשוב להיטיב, כמו שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם¹. ולכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים ולפשפש במעשיו ולשוב בהן. כי אין העיקר בתענית, כמו שנאמר באנשי נינוה² וירא אלהים את מעשיהם. ואמרו רבותינו זכרונם-לכרכה³ וירא את שקם ואת תעניתם לא נאמר, אלא וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה. ואין התענית אלא הכנה לתשובה, לכן אותן אנשים שכשמתענים הולכים בטויל, ומבלים את היום בדברים בטלים תפסו את הטפל וחניחו את העיקר⁴.

ב ואלו הן הימים: שלשה בתשרי בו נהרג גדליה בן אחיקם. שלאחר שחרב בית המקדש השאירו נבוכדנאצר בארץ ישראל, וישימהו לראש על ישראל, ועל-ידי שנהרג גלו כלן, ונהרגו מהם לאלפים ונכבה גחלת ישראל הנשארת.

ג עשרה בטבת, סמך מלך בבל נבוכדנאצר הרשע על ירושלים, והביאה במצור ובמצוק ומזה נמשך החורבן.

ד שבעה עשר בתמוז בו אירעו חמש צרות. נשתברו הלוחות כשירד משה מן ההר כמו שנאמר בתורה וזה היה בשבעה עשר בתמוז, ונתבטל קרבן התמיד, והובקעה עיר בחורבן בית שני. אף-על-גב דבחורבן ראשון הובקעה בתשעה לחדש דכתיב⁵ בחדש הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר וגו' ותבקע העיר וגו' אבל בחורבן השני בשבעה עשר בו הובקעה העיר, וחורבן בית שני חמירא לן (ועוד איתא בירושלמי דגם בראשון היה בשבעה עשר אלא שמפני הצרות טעו

שערים מצויינים בהלכה

אכל כשיעור כזית לא יאמר עננו ורין זה כתב גם כחיי אדם (כלל סל"ב-ל"ג) ותמוה שכביאור הלכה (סי' תקס"ח) הביא רברי החיי אדם ועליו הביא רברי המאמר מדרכי שהשיג עליו ופוסק שם כביאור הלכה כרברי המאמר מדרכי ריחיד שאינו מתענה לא יאמר "עננו" כשום פנים ודברים אלו סתראי נינהו ועיי' כשערי תשובה (סי' תקס"ח ס"ק א') ראם שכח מהתענית וכירך על המאכל ומיר נזכר יאכל פחות מכזית מפני הכרכה והתענית עולה לו וכד' צומות אין לאכול ויאמר כשכמל"ו. וכענין לעלות לתורה. עיי' לסמן סי' סכ"ד.

קכא (1) רמב"ם פ"ה מה' תענית ח"א.

(2) יונה נ"י.

(4) חיי אדם.

(5) ירמיה נ"ב ו'.

(8) תענית פ"ו.

ב(חשבון) ויטרף אפוסטומוס הרשע את התורה. והועמד צלם בהיכל על-ידי רשעי ישראל וזה גרם חורבנו וגליותנו.
 ה ותשעה באב. כו נגזר על אבותינו שבמדבר שלא יכנסו לארץ ישראל, כי אז חזרו המרגלים וככו ישראל בכיה של חנם ונקבע לבכיה לדורות. וכו כיום היה החורבן הגדול שנחרב בו בית המקדש הראשון וגם השני. ונלכדה העיר ביתר שהיתה עיר גדולה והיו בה אלפים ורבבות מישראל, וכו כיום חרש טורנוסרופוס את ההיכל ואת סביביו, ונתקיים הפסוק (6) ציון שדה תחרש (7) ועוד יש תענית צבור, תענית אסתר לקמן סימן קמ"א סעיף ב.
 ו אם חלו תעניות אלו בשבת דוחין אותן לאחר השבת. אבל אם חל עשרה בטבת בערב שבת מתענין ומשלימין (8).
 ז חתן שחל (9) אחד מארבע תעניות אלו בתוך שבעת ימי המשתה שלו, אף-על-גב שאלו הימים המה לו כמו רגל, מכל-מקום חייב להתענות, כיון דהרגל שלו הוא רגל דיחיד, אתי אבילות ותענית הרבים ודחי לה, ועוד הוא כתיב (9) אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי (10).
 ח חילוק יש בין שלשה תעניות הראשונים לתשעה באב.

שערים מצויינים בחלכה

ב) חתן שחל אחד מד' צומות עיי' בפתחי תשובה ממהרי"א סוויילנא (סי' תקנ"ג) בשם בית יהודה (סי' ל"א) דגם בתענית ציבור אם הוא נדחה אינו מחויב להשלים וכן העלה בפירוש בשער הציון (סי' תרפ"ו אות ט"ז) דבכל הר' צומות אם הם נידחין אין צריך לחתן ולבעל ברית להתענות [דהא בביאור הנר"א כתב דבג' תעניות [חוץ מט"ב] אין צריך לחתן ובעל ברית להתענות אפי' באינן נידחין].
 וחתן ביום חופתו והוא תענית ציבור כתב המג"א (סי' תקנ"ג ס"ס ו') דיתנו הכוס של ברכה לתינוקת ואם הוא נדחה כתב הפמ"ג (א"א שם) וא"ד (סי' תקנ"ט ס"ס כ"ה) דמותר לחתן לשתות.
 ותענית צום נדליה אם הוא בכלל נדחה או לא עיי' בטו"ז (סי' תקמ"ט) שאינו בכלל נדחה דמעיקרא דחוהו על יום ג'. ובראש יוסף הובא בשע"ת (שם ס"ס א') כתב שהוא בכלל נדחה ובביאור הלכה שם החזיק כדעת הטו"ז ובהנהגות מהרש"ם החזיק כדעת הראש יוסף.

(6) ירסיה כ"ו י"ח. סיכת ג' י"ב.

(7) כל זה מדברי הרמב"ם שם וש"ע או"ח (10) דיטב"א סוף מסכת תענית. וטנ"א סי

תקנ"ט סקי"א.

סי' תקמ"ט.

(8) סי' תקנ"ג סעי' ג'.

בשלשה תעניתים הראשונים אוכלים כליל שלפניהם עד שיעלה עמוד השחר, והוא שלא יישן שינת קבע, אבל אם יישן שינת קבע אסור אחר-כך לאכול או לשתות, אלא אם התנה קודם שישן. ואם הוא רגיל לשתות לאחר השינה, אינו צריך להתנות על השתייה¹¹. וכתשעה באב צריכין להפסיק מבעוד יום שלפניו. שלשה תעניתים הראשונים, מותרים ברחיצה וכיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה. וכתשעה באב אסורים בכולן. ומי שהוא בעל נפש ואדם בריא, יחמיר בכולן כמו כתשעה באב, ורק בנעילת הסנדל לא יחמיר משום חוכא-זטלולא וכתשמיש המטה אם הוא ליל סבילה יקיים עונתו בשלשה תעניות הראשונות¹².

מ עוד יש קולא בשלשה תעניתים הראשונים דעוברות ומניקות המצטערות פטורות מלהתענות, וכן חולה אף-על-פי שאין בו סכנה לא יתענה ומכל-מקום אף מי שמותר לו לאכול לא יתענג את עצמו, אלא יאכל מה שהוא צריך לבריאות גופו, וכן הקטנים אף-על-פי שאין חייבים להתענות מכל-מקום אם יש בהן דעת להתאכל, ראוי לחנכם שלא לחאכילם רק לחם ומים להתאכל עם הצבור¹⁸.

י לרחוץ פיו במים בשחרית^ג אסור בכל תענית צבור, וחרוק אם אפשר לפלוט יפלוט, ואם אי-אפשר בולעו אפילו ביום הכפורים שאינו מכוין להנאתו. למעום המאכל^ד אפילו יפלוט אסור בתענית צבור. אבל בתענית שחוא מקבל על עצמו מותר למעום ולהפליט. וכן רחיצת הפה מותר בתענית יחיד¹⁴.

יא מצוח על כל עדת ישראל, שעל כל צרח שלא תבא יתענו

שערים מצויינים בהלכה

ג) לרחוץ פיו במים שחרית עיי' במהרי"ל (ריש הלכות תענית) רבכל תענית מותר לרחוץ פיו חוץ מיום הכפורים וכלכד שיכפוף צוארו שלא יזוכו המים לגרון והובא בכאה"ט (סי' תקס"ז ס"ס ה') וכן כתב בחיי אדם (כלל סל"ב-ב') שבמקום צער גדול יש להתיר חוץ מיום כיפורים וכ"כ במשנה ברורה (סי' תקס"ז ס"ס י"א) שיש להתיר אפי' בט"כ חוץ מיום כיפורים. ד) למעום המאכל עיי' בכאר היטב (תקס"ז ס"ס ז') רמותר ליקח תרופה מרה בתענית ועיי' בשו"ת בתונת יוסף (סי' ד') בהולה שאין בו סכנה שצוו לו הרופאים לבלוע כ' וג' נרגרי פילולי בלע"ז מותר לו לבלוע או לשתות דבר מר לתרופה אפי' בר' צומות כיון דהוי דבר שאין צריך כרכה ועיי' בזכ"א (הלכות ט"ב) בהולה בכני מעים ורפואתו לשתות מים מכושלים עם זרע גר וסנה וצוקר מותר לו לשתות אפי' בהולה שאין בו סכנה.

18) שם סעי' ומ' תקנ"ד סעי' ה' וחיי אדם.

11) סי' תקס"ד.

14) סי' תקס"ז.

12) סי' תקנ"ט סעי' ב' מ"א.

ויתפללו על צרתם לפני ה' יתברך-שמו¹⁶ ואם אין העת מוכשרת כגון הנרדפים שאינם רשאים להתענות שלא לשבר כחם, יקבלו עליהם להתענות כך וכך תעניות לכשינצלו ונחשב להם כאלו התענו עתה¹⁶. כדמצינו בדניאל דכתיב¹⁷ ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך, נשמעו דבריך.

קכב. דינים מן שבעה עשר בתמוז עד תשעה באב. ובו י"ז סעיפים.

א כיון שבשבעה עשר בתמוז התחילו צרות החורבן, לכן נוהגין קצת אכלות מיום זה עד אחר-תשעה באב. וראוי לכל ירא שמים לעשות תיקון חצות בכל יום לאחר חצות היום¹. אין נושאים נשים אפילו מי שעדיין לא קיים מצות פרו ורבו, אבל לעשות שידוכין אפילו בסעודה מותר עד ראש חדש אב. ומראש חדש ואילך אף-על-גב דמותר גם-כן לעשות שידוכין, מכל-מקום אסור לעשות סעודה, אך יכולין לאכול מיני מרקחת וכדומה². ישראל שפרנסה שלו בכלי זמר א) מותר לומר בבית אינדיהודי בכדי פרנסתו עד ראש-חדש. אבל מראש חדש עד אחר התענית אסור ויום שבעה עשר בתמוז עצמו גם-כן אסור. וכן עשרה

שערים מצויינים בהלכה

א) שפרנסה שלו בכלי זמר עיי' בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' שס"ח) שנשאל באחר ששכר אומן ללמד את בניו חכמת המוזיק ובנתים מתח אמם אם רשאים ללמוד הלאה בשנת אבלם העלה שם דאם לומדים אומנות זה לפרנס עצמם יש להתיר אבל אם הלימוד הוא רק שחצנית ולא לפרנס מזה איכא איסורא גם בבל השנה דמשחרב ביהמ"ק נזרו חז"ל שלא לנגן בכלי שיר ועיי' בשו"ת זכר שמחה (סי' ס"ז) שהתיר מכה זה לתלמידים הלומדים חכמה זו ללמוד אותה מי"ז בתמוז עד שבוע שחל בו ט"ב דאבילות ישנה קיל מאבילות סתם ועיי' בפמ"ג (סי' תקנ"א ס"ק י') משמע נמי שם דבין המצרים מותר לנגן בכלי שיר לצורך פרנסה ועיי' בביאור הלכה (ריש סי' תקנ"א) שהביא מדה"ח שמפרש דברי הפמ"ג שבונתו עד ר"ה אב וכמו שכתב כאן בפנים אבל עיי' ביוסף דעת (יו"ד סי' ש"ס) שמתיר לאבל בתוך

קכב 1) מנ"א סי' תקנ"א סקמ"ד.

2) שם סעי' בהנה ומנ"א.

16) תקע"ו סעי' א'.

18) תקע"א סעי' ג'.

17) דניאל י' י"ב.

בפכת³ ויש נוהגין שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין משבעה עשר בתמוז עד אחר תשעה באב, אם לא בשבת או סעודת מצוה⁴.
 ב נוהגין שאין מברכין שהחיינו⁵ בימים אלו, ולכן אין קונין ואין לובשין בגד חדש משום דחיה צריך לברך שהחיינו, ועל פדיון הבן מברכים שהחיינו שלא להחמיץ את המצוה ועל פרי יש להקל לברך שהחיינו בשבת, או אפילו כחול אם לא ימצא פרי זו לאחר תשעה באב⁶. לא יכו התלמידים או הבנים בימים אלו⁶.
 ג וכן נוהגין שאין מסתפרין בימים אלו, לא שערות הראש ולא שער הזקן⁷ ולא כל שער שבגופו, ואסור לגדולים לספר את הקטנים⁷.

שערים מצויינים בחלכה

שנתו לנגן בכלי זמר לצורך פרנסתו וא"כ כש"כ שמותר בבין המצרים רחיא אכילות ישנה ועיי' בשדי חמר (אכלות סי' רט"ו ובחלק י"ח סי' י"ג) מה שכתב בענין חברת מנגנים בבית הטיטראות אי יש להתיר בימי אבלותם.
 ב שאין מברכין שהחיינו ובכאה"ט (סי' תקנ"א ס"ס ל"ח) הביא מכמה אחרונים רבשבתות מותר לברך שהחיינו ובשם כתבי הארי"ז⁸ הביא שלא יברך גם בשבת ובמשנח ברורה (שם ס"ס צ"ח) כתב שהטו"ז והגר"א כתבו רהוא חומרא יתירא שלא יברך שהחיינו בבין המצרים [רהא גם אבל מברך שהחיינו עיי' בש"ס (ברכות נ"ט:)] על כן אין להחמיר בשבת ועיי' בספר חסידים (סי' תתמ"ג) שיברך שהחיינו בשבת בין המצרים וכ"כ בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' ק"ב) רבשבת אין להחמיר.

ואם לקח פרי חדש בבין המצרים ובירך עליו ברכת הפרי כתב בשע"ת (סי' תקנ"א ס"ס ל"ח) בשם ברכי יוסף שיברך שהחיינו ג"כ וכן משמע מספר הכוונות אבל הביא בשם ר' שמואל ויטאל שסיפר שפ"א היו חכמי הרור אוכלין בשלחן אביו (מהר"ח ויטאל) והפצירו בו לאכול פרי חדש ואכל אותו בלא ברכת שהחיינו.

ג ולא שער הזקן ויש שמתירים לעצמם לגלח הזקן עד ר"ח מפני שמתנוולים אם אינו מגלח אותה ואי אפשר לצאת ולכוא במסחר עם אנשים נכבדים והוא עפ"י מש"כ בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קנ"ח) שהתיר מפני הפסד ממון וכבוד השר לגלח האבל בתוך שלשים אלא שהחמיר עליו שיהי' גם סניק וכו' עיי"ש ועיי' במחר"ם שיק (יו"ד סי' שע"א) אבל עיי' בשו"ת נודע ביהודה (מהרו"ס סי' י"ד) משמע מלשונו רבבין המצרים היה המנהג

(3) פ"ג שם.

(6) שם סעי' י"ח.

(4) שם סעי' ט'.

(7) שם סעי' י"ב י"ד וא"ר.

(5) שם סעי' י"ז ומנ"א.

קצור שלחן ערוך קכב

קמא

ד השפה העליונה שבזקן, כל שמעכב את האכילה נראה לי דיש להתיר לגלחו עד השבוע שחל בה תשעה באב, אבל בשבוע שחל בה תשעה באב יש לאסור.

ה קציצת הצפרנים אין לאסור רק בשבוע שחל בו תשעה באב. ואשה לצורך מכילתה מותרת גם אז, כן המוהל יכול לתקן צפרניו לצורך הפריעה⁸.

ו בשלש שבתות שבין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב מפטירין ג' דפורענותא שהן דברי ירמיהו, שמעו דבר ה', חזון ישעיהו, וסימנם דש"ח. אם טעה וקרא בשבת הראשון ההפטרות של פרשה דיומא. מפטירין בשבת הבא דברי ירמיהו וגם שמעו, מפני שהן סמוכות זו לזו⁹. חל ראש חדש אב להיות בשבת מפטירין השמים כסאי. ויש מקומות שמפטירין שמעו¹⁰.

ז משנכנס אב ממעטין בשמחה. אין בונין בנין של שמחה או בנין שהוא רק לרוחה, ואם קצץ עם אינו-יהודי לצייר לו את ביתו, אם יכול לפייסו בדבר מועט שימתין עד אחר תשעה באב נכון הדבר ואם לאו מותר. ובר ישראל דאית ליה דינא בהדי אינו-יהודי, לשתמיט מיניה משום דריע מזליה, אם אפשר ישתמט כל החדש ולכל הפחות עד לאחר תשעה באב. אין מקדשין את הלכנה עד לאחר תשעה באב¹¹.

ח מנהג בכל ישראל שלא לאכול בשר^ד ושלא לשתות יין בתשעה ימים שמן ראש חדש עד לאחר תשעה באב, ואסור אפילו

שערים מצויינים בחלכה

לחחמיד שלא לגלח הזקן כלום אף שרעתו שם לחלק בין הזקן לשער הראש לענין אבל.

ועיי' בפרי מגדים (סי' תקנ"א ס"ס י"ג) ריש להתיר לאשה לגלח הרבוי שער דצדעין ובכר הבאתי לעיל (הלכות חוח"מ סי' ק"ד ס"ס ח') מהנהות מהרש"ם (סי' תקל"א) ראשח שכולט שערח מחוץ לצעיף מותר לח לגלח דשער באשה ערוה והביא דאיה מתוס' (מו"ק י"ח. ר"ה ובגונסטר).
ד שלא לאכול בשר בתב ברמ"א (סי' תקנ"א סעי' ט') רמצניעין הסבין של שחיטח ועיי' בשו"ת הרי בשמים (מהרו"ק סי' נ"ח) שהתיר לעיד גדול שיש שם הרבה פושעים שאם אינם מוצאים בשר כשר אובלים מדיפות העלה להסל לשחוט ולמבור במקולין ובן התיר בהנהות מהרש"ם (סי' תקנ"א) ורוקא כשיש רבים מהפושעים רהיינו עשרח רבאופן זה אמרינן חטא בשביל להציל רבים מטרופות.

8) מנ"א סקי"א ומ"ז סקי"ג שם.

10) סי' תכ"ח סעי' א' בהנה.

9) סי' תכ"ח סעי' ח' ומנ"א סק"ט.

11) סי' תקנ"א סעי' א' ב' ה'.

בתכשיל שנתבשל בו בשר או שיש בו שומן ואפילו בשר עוף אסור¹². ואך מי שמאכלי חלב מוסיקין לו יכול לאכול בשר עוף, ולצורך חולת הכל מותר, ומכל-מקום אם אינו קשה לו, יש לו להפסיק שלא לאכול מן ז' באב ולהלן. וכן נוהגין קצת יולדות למנוע מבשר ויין מו' באב ואילך, כי באותו היום נכנסו העובדי כוכבים להיכל¹³ ובסעודת מצוה כגון מילה ופדיון הבן וסיום מסכתא^ה גם-כן מותרין בבשר ויין ו. וחוז' מאבותיו ואחיו ובניו, וחוז' מאלו שיש להם שייכות במצוה יכול להזמין עוד עשרה אנשים לריעות. אבל רק אותם שגם בפעם אחרת היו באין אליו אל המשתה. וכל זאת מותר אפילו בערב תשעה באב קודם חצות היום אבל לא אחר כך. והסעודה שנוהגין לעשות בלילה שלפני המילה אינה סעודת מצוה ואסורין בבשר ויין אלא יש לעשותה במאכלי חלב¹⁴. וכוס של הבדלה במוצאי-שבת, אם יש תינוק שישתה רוב הכוס נותנין לו, ואם לאו יכול המבדיל בעצמו לשתות¹⁵.

שערים מצויינים בחלכה

ה) ובסיום מסכתא עיי' בשו"ת פני מבין (סי' ק"ג) דאם מסיים מסכת ממסכתות הקטנות כגון מסכת סופרים ומסכת כלה ואבדר"ן וכדומה עם פירושהם הוי כסיום מסכת ועושה סעודת מצוה בט' ימים או בערב פסח לבכורים רק אם העביר במרוצה בלי שום פירוש אין זה שמחה שיהיה יו"ט ועיי' בהגהות מהרש"ם (סי' תקנ"א) שהביא דברי הפמ"ג (מ"ז סי' ק"ב ס"ק ר') שמדייק מש"ם (ברכות כ"א. כ"ב) דמסכת דרך ארץ לא הוי תורה וסיים המהרש"ם דלפ"ז אם סיים מסכת דרך ארץ אין היתר לאכול בשר ובארחות חיים שם הביא שהה"ק מהר"י מריזשין ציוה לאנשים לסיים מסכת משניות ויאכלו בשר במוצאי התענית.

ו) מותרים בבשר ויין עיי' בשערי תשובה (סי' תקנ"א) הביא מברכי יוסף דיש מקילין לאכול בשר מבושל שנשתייר מסעודת שבת הואיל ואשתרי לשבת אשתרי לחול וראיה מחולין (י"ז) אברי בשר נחירה וכו' ובשערי תשובה מסיים לאיסור וכ"כ בפתחי תשובה (סי' שמ"א ס"ק י"ב) ובשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' רפ"ו) ובשו"ת מחנה חיים (ח"ג סי' מ"א) ובשו"ת בית שערים (סי' רס"ז) ובשו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ג סי' מ"ט) כולם הסכימו לאסור ועיי' בבני יששכר (דרושי חדש אב) בשם כמה גדולים וצדיקים שהיו אוכלים משוורי שבת.

ועיי' בעבודת הקודש (להחיד"א) דבראש חדש אב נהנו לאכול בשר לכבוד ראש חדש ועיי' בשער יששכר (מאמר תמוז אב) להאדמו"ר הגה"ק

12) שם סעי' ט' י' ומנ"א.

14) שם.

13) שם בש"ח סקכ"ת.

15) שם בהנה.

מ וכן אין מכבסין בתשעה ימים אלו. ואפילו חלוק או בגד שאינו רוצה ללבוש עד אחר התענית, ואפילו לתתם לכובסת אינו-יהודי אסור וישראלית מותרת לכבס בגדי אינס-יהודים ומכל-מקום בשבוע שחל בה תשעה באב יש לה ליוזרה. וכן אסור בתשעה ימים אלו ללבוש או להציע אפילו המכובסין מקודם, רק לכבוד שבת מותר ללבוש בגדי פשתן, ולהציע על השלחנות לבנים, ולהחליף מטפחות-הידיים. כדרך שעושין בשאר שבתות. אבל סדינים לבנים אסור להציע. ואשה שצריכה ללבוש לבנים, לספור שבעה נקיים מותרת לכבס וללבוש, וכן המטפחות שמלפפין בהן את התינוקות, שמלכלכין אותן תדיר מותר לכבסן 16.

י אין עושין בתשעה ימים אלו בגדים חדשים ז או מנעלים חדשים או לארוג אנפלאות אפילו על-ידי אומן אינו-יהודי. ולצורך גדול כגון לנשואין שיהיו מיד אחר תשעה באב מותר על-ידי אומן אינו-יהודי אבל לא על-ידי ישראל, וקודם ראש חדש מותר בכל ענין לתתן אפילו לאומן ישראל, ומותר לו לעשותן אפילו אחר-כך 17.

יא נשים שנוהגות שלא לסדר החוטין לאריגה משום דזה נקרא „שתי“ וכיון שבטל אבן שתיח שהיה בבית המקדש החמירו עליהן בזה. אסור להתיר להן 18.

שערים מצוינים בהלכה

ממונקאטש שנהג עצמו לאכול בשר בסעודת ר"ח וכן סיכל מרבותיו אך גילה דעתו שזה דוקא להנוהגים להרבות בסעודה ברבים בכל ראש חדש וכמנהג הצדיקים מתלמידי בעש"ט.

ז בגדים חדשים עיי' בשאילת יעב"ץ (סי' פ"ב) דאם נפסק לו סרן טליתו ואין לו אחר מותר ללבוש טלית חדש בשעת התפלה לקיים מצות ציצית ועיי' בהנהגות מהרש"ם (סי' תס"ח) מצדד להקל בבגדים ישנים שצבען דאינם בכלל חדש והעיר מתו"ח (עירובין ג"ג) דפליגי רב ושמואל בפסוק „ויקם מלך חדש“ אי חדש ממש או שנתחדשו נזירותיו וכתב בתו"ח דנפקא מינח לענין מקח וממכר שהאומר לחבירו בית חדש אני מוכר לך ובאמת הוי ישן אלא שסידרו וציירו עד שנראה שהוא חדש דלמ"ד חדש ממש המקח חוזר דאין חדש ולמ"ד שנתחדשו נזירותיו המקח קיים כיון שנראה כחדש וסיום המחרש"ם דהכא לענין בגד שצבעו נראה להקל כיון דכל האיסור הוא מדרבנן. ומסתפק שם אי בגד שהפכו לצד השני כמו שעושין החייטים אי הוי בכלל חדש אבל בשו"ת לבושי מרדכי (סי' קנ"ג אות ב') כתב בפשיטות דלא הוי בכלל חדש.

18 שם סעי' ח'.

16 שם סעי' ג' ח' ו' י"ד.

17 שם סעי' ז' ובהנח.

יב אין רוחצין בתשעה ימים אלו אפילו בצונן, אך לרפואה כגון יולדת או מעוברת שקרובה ללדת שטוב לה לרחוץ, וכן אדם חלוש שצוה אותו הרופא לרחוץ, מותרין לרחוץ אפילו בחמין וכן נדה רוחצת וטובלת כדרכה, אם טובלת בלילה שאחר תשעה באב ואי-אפשר לרחוץ, אזי יכולת לרחוץ בערב תשעה באב, וכן כשלושבת לבנים יכולת לרחוץ מעט כדרכה, כיון שאינה עושה לתענוג (19).

יג ראש חדש אב שחל בערב שבת, מי שרגיל לרחוץ בחמין בכל ערב שבת מותר גם עתה לרחוץ אפילו בחמין. אבל בערב שבת חזון אסור לרחוץ בחמין אפילו למי שרגיל בכך כי אם פניו ידיו ורגליו. וכן מי שרגיל בחפיפת הראש כל ערב שבת מותר לו גם עתה, אך לא בכורית, ולא במי אפר, ומי שרגיל לטבול כל ערב שבת מותר לו גם עתה לטבול בצונן (20) אבל מי שמבטלה לפעמים אסור לו (20).

יד אבל שחל יום שלשים שלו בי"ח בתמוז או אחר-כך עד ערב ראש חדש אב מותר לו להסתפר. אבל מראש חדש ואילך גם בכהאי גונא אסור בכבוס ובתספורת (21).

טו מילה שהוא בתשעה ימים אלו, נוהגין שהמוהל והסנדק ואבי הבן לובשין בגדי שבת, אבל המכנים את התינוק (געפאטער) אסור, אך האשה המכנסת את התינוק נוהגת ללבוש בגדי שבת כיון שזהו כל מצותה, וגילוח יש להם להתיר קודם שבת חזון (22) אבל אחר כך אסור (22).

שערים מצויינים בהלכה

(ח) לטבול בצונן עיי' בשו"ת בית שלמה (סי' ס"ה) דאם חל תשעה באב באמצע השבוע המתירין לילך בערב שבת חזון במרחץ שמויעין אין מזניחין אותו כי כל חד וחד לפי מנהגו ילך וכ"כ בשו"ת רמ"ץ (סי' מ"ד) שבכמה מקומות מסילין בזיעה וכבר הביא התוס' (שבת ל"ט: ד"ה וב"ה) דזיעה אינח לתענוג אלא לבריאות.

(ט) קודם שבת חזון כך כתב האליהו רבה (סי' תסנ"א) וכן הוא דעת הנודע ביהודה (סי' כ"ח) והיעב"ץ (ח"ב סי' כ"ג) אבל בשו"ת חתם סופר (סי' סנ"ח) מתיר תגלחת להבעל ברית אפי' כשבוע שחל בו תשעה באב ובשו"ת בנין ציון (סי' ל"א) כתב דאפי' בחל תשעה באב בשבת מותר לגלח בערב שבת הבעל ברית.

ועיי' שו"ת תורת יקותיאל (או"ח סי' מ"ז) דהתגלחת הראשונה של סטן שנשלמו לו שלש שנים מותר לעשות לחנכו כמצוה להיות לו פאות

(21) שם סעי' מ"ו וכמו"ז.

(22) שם סעי' א' ובשע"ת.

(19) שם סעי' מ"ז.

(20) שם וכמנ"א סק"א.

קצור שלחן ערוך קכב

קמה

טז כבר כתבנו בסעיף ו' כי בשבת חזון לובשין בגדי פשתן לבן, דהיינו הכתונת ופוזמקאות שאינן אלא מפני הזיעה, אבל שאר בגדי שבת תליא במנהג המקומות, אם להחליפן או לא. ובכית הכנסת מחליפין את הפרוכת והמפות והמעילים בשבת חזון אך לא בשבת שחל בו תשעה באב⁽²³⁾.

יז נוהגין בשבת חזון לקרות למפמיר את הרב שהוא יודע לקונן ולא יעלה אז לשלישי⁽²⁴⁾.

קכג. דיני ערב תשעה באב. ובו ה' סעיפים.

א ברית מילה וכן פדיון הבן שחל בערב תשעה באב עושין הסעודה קודם חצות היום⁽¹⁾.

ב לא ימייל בערב תשעה באב. ונוהגין שלא ללמוד אחר צהרים כי אם בדברים שמתרים ללמוד א' בתשעה באב⁽²⁾.

ג בענין סעודה המפסקת ב' יש כמה דינים, והמנהג הישר הוא לאכול קודם מנחה סעודת קבע. ואחר כך מתפללין מנחה⁽³⁾ ואין אומרים תחנון, משום דתשעה באב איקרי מועד דכתיב⁽⁴⁾ קרא עלי

שערים מצויינים בהלכה

הראש כמובא בשע"ת (סי' תקל"א ס"ק ז') וכתב בשו"ת ערוגת הבשם (או"ח סי' ר"י) שיש להקפיד שלא לגלחו קודם שלש שנים.

א' כי אם בדברים שמתרים ללמוד עיי' מש"כ במשנה ברורה (סי' תקנ"ג ס"ק ח') ובביאור הלכה שם.

ב' סעודה המפסקת כתב בש"ע (סי' תקנ"ב סעי' א') שלא יאכל שני תבשילין. ורנים המתוקנים בשמן ובצלים כתב בשע"ת (שם ס"ק ג') רחשיב כתבשיל אחר ומותר לאכול בסעודה המפסקת ובשו"ת זרע אמת (סי' ע"ח) כתב להתיר במקום חולי שתיית קאווי ביון רעיקר הם המים אין שמו תבשיל. ובשע"ת שם מסיק להתיר גם לכריאים והביא ראיה מנמרא (נרדים מ"מ). ובעטרת זקנים שם כתב בשם מהרש"ל להתיר גם שתיית שבר למי שרניל בו וצריך לבריאות.

(2) סי' תקנ"ג סעי' ב' בהנה.

(23) שם.

(8) סי' תקנ"ב סעי' ט'.

(24) מנ"א סי' רפ"ב סקי"ד.

(4) איכה א' ס"ו.

קכג (1) סי' תקנ"א סעי' א'.

מועד 6) וסמוך לערב יושבין על הארץ ואין צריכין לחלוץ המנעלים, ולא ישבו שלשה יחד שלא יתחייבו בזימון. ואוכלין רק פת עם ביצה מבושלת קשה וקרח ומובלין קצת פת באפר ואוכלין וצריך לזוהר להפסיק מבעוד יום 6).

ד מי שמתענה כל ימות השנה שני וחמישי ואירע בו ערב תשעה באב ישאל על נדרו מי שיש לו יארציים בערב תשעה באב, יתנה בפעם הראשון שלא להתענות רק עד אחר הצות היום. ויתפלל מנחה גדולה דהיינו חצי שעה לאחר צהרים ויאכל סעודה, ואחר כך סמוך לערב יאכל סעודה המפסקת 7).

ה בין השמשות אסור בכל מה שאסור בתשעה באב ולכן צריכין לחלוץ את המנעלים קודם בין השמשות 8).

קכד. הלכות תשעה באב. ובו כ"ב סעיפים.

א ערבית נכנסין לבית הכנסת וחולצין המנעלים (כמו שכתבנו בסוף סימן הקודם) ונוהגין להסיר את הפרוכת מארון הקודש. משום דכתיב 1) בצע אמרתו. ואין מדליקין רק גר אחד לפני השליח צבור ומתפללין ערבית בנחת ודרך בכי כאבלים 2), ואין אומרים נחם עד למחרת במנחה 3). ואחר תפלת שמונה-עשרה אומרים קדיש-שלם עם תתקבל, ויושבים לארץ ומדליקין קצת נרות רק בכדי שיוכלו לומר איכה וקינות, ואומרים איכה וקינות גם-כן בנחת ודרך בכי, ומפסיק באיכה מעט בין כל פסוק ופסוק. ומעט יותר בין כל איכה ואיכה. ובכל איכה מגביה השליח-צבור קולו קצת יותר, ופסוק האחרון שבכל איכה אומרים בקול רם, וכשמניע לפסוק השיבנו ונו' אומרים אותו הקהל בקול רם. ואחר-כך מסיים השליח-צבור, וחוזר הקהל ואומרים השיבנו ונו' בקול רם וכן השליח צבור. ואחר כך אומרים ואתח קדוש וקדיש שלם בלא תתקבל, לפי שאמר באיכה שתם תפלתי. וכן למחר בשחרית מדלגין תתקבל עד למנחה 4). גם מי שהוא ביהידות שאין לו מנין אומר איכה וקינות 5).

- (2) סי' תקנ"ט סעי' א' ג'.
 (2) סי' תקנ"ז בהנח.
 (4) סי' תקנ"ט א' ד' ומנ"א.
 (5) חיי אדם.

- (5) שם סעי' י"ב.
 (6) שם סעי' ח' ז' ח' ט'.
 (7) שם סעי' י"א בפס"ג.
 (8) סי' תקנ"ט סעי' ב'.
 קכד 1) איכה ב' י"ז.

ב יש לאדם להצטער בענין משכבו, שאם רגיל לשכב עד שני כרים ישכב עתה על אחד. ויש נוהגין לשכב כליל תשעה באב על הארץ. ומשים אבן תחת ראשו וזכר למה שנאמר (6) ויקח מאבני המקום וגו' שראה את החורבן ואמר מה נורא וגו' והכל לפי מה שהוא אדם (7).
 ג בשחרית אין מניחין תפילין (א) משום דתפילין נקראים פאר. וגם אין לובשין טלית גדול משום דכתיב בצע אמרתו ומתרגמינן בזע-פורפירא דיליה, אלא לובשין טלית קטן בלא ברכה (8), ומשכימין קצת לבית הכנסת (9), ואין מדליקין נר תפלה כלל (10), ומתפללין גם כן בנחת ודרך בכי, ואומרים מזמור לתודה, השליח צבור בחזרת התפלה אומר עננו (ב) בין גואל לרופא. כמו בכל תענית צבור ואינו אומר ברכת כהנים (11) ולאחר התפלה אומר חצי קדיש ואין אומרים לא תחנון ולא אל ארך אפים משום דאקרי מועד (ג), ומוציאין ספר תורה וקורין כי תוליד בנים וגו' תלתא גברי, ונכון שהעולח יאמר בלחש קודם הברכה ברוך דיון אמת. אחר קריאת התורה אומרים חצי קדיש ומפטירין אסוף אסיפם בניגון איכה מחזירין את הספר תורה. ויושבים על הארץ ואומרים קינות ויש להאריך בהם עד סמוך לצהרים (12), אחר כך אומרים

שערים מצויינים בהלכה

א בשחרית אין מניחין תפילין עיי' בבאה"ט ושע"ת (סי' תקנ"ה ס"ס א') דבעלי המקובלים היו מניחים בבוקר בביתם גם השני זוגות רש"י ור"ת ועיי' בשו"ת שאילת יעקב (סי' צ"ט) דתמיו המהר"ם שיש הניח תפילין בבוקר ומעשה רב להגר"א כתב שתיכף לאחר הסינות הניח תפילין אפי' קודם חצות. ועיי' בשו"ת זכרון יהודה (סי' י"ח) שנשאל במי שצריך לאכול בת"ב אם יניח תפילין בבוקר או ינהוג כשאר בני אדם והשיב דאין שייכות הנחת תפילין לתענית דמת שאין מניחין תפילין הוא משום יום מר ובתורת אבל ועל כן ינהג ככל אדם.

ב בחזרת התפלה אומר עננו כתב בשו"ת שואל ומשיב (מהרו"ת סי' נ"ח) דבשחרית אם הוא מסופק אם יתענה מותר לו להיות ש"ץ ולומר עננו ועיי' במשנה ברורה (סי' תקס"ה ס"ס א') דבתענית ציבור אם אוכל מחמת שכחה אומר עננו.

ג דאקרי מועד ומ"מ מותר להספיד תלמיד חכם אף שנקרא מועד ואסור בהספד (טו"ז ופרמ"ג סי' תקנ"ט ס"ס ו').

(10) א"ר בשם מהרי"ל.

(11) עיי' דגול מרבבה סי' תקנ"ט סעי' ד'.

(12) ש"ע שם סעי' א"ד'.

(6) בראשית כ"ח י"א.

(7) סי' תקי"ח סעי' ב' בהנה.

(8) שם סעי' א' ומנ"א.

(9) סי' תקנ"ט מנ"א ס"ה.

אשרי ואין אומרים למנצח אלא ובא לציון וגו' ומדלגין את הפסוק ואני זאת וגו' לפי שהיה נראה כמקיים ברית על הקינות, ועוד דלא שייך לומר ואני זאת בריתי וגו' לא ימוש מפיו וגו' כיון שהכל במלים ואמורים בדברי תורה. אבל בבית האבל בכל השנה הוי' מתשעה באב אומרים אותו, שאף-על-פי שהאבל במל מדברי-תורה, המנחמים אינן במלין¹⁸, ואמורים ואתה קדוש וגו' ואמורים קדיש שלם בדילוג לתקבל, עלינו קדיש יתום. ואין אומרים לא שיר היחוד ולא שיר של יום ולא פסום הקמורת. ונכון שכל אחד יקרא אחר כך מגילת איכה¹⁴.
 ד אם יש אבל ד) בעיר הולך לבית-הכנסת בלילה וגם ביום עד שיגמרו הקינות, ומותר לו לעלות ולקרות ההפטרות שהרי כולם אבלים הם¹⁶.

ה דברי תורה משמחין את הלב שנאמר¹⁵ פקודי ה' ישרים משמחי לב, ולכן אסור בתשעה באב ללמוד תורה ה) כי אם בדברים שמעציבין את לבו כגון בספר ירמיה בדברים הרעים שבו ופסוקי נחמה שבו ידלג, וכן פורעניות על אומות העולם שכתובים שם ידלג, וכן מותר ללמוד בספר איוב ומדרש איכה וגמרא פרק אלו מגלחין, דמיירי בדיני אבל ומנוחה, ובהגדה דפרק הניזקין וירושלמי סוף מסכת תענית דמיירי מתורבן ואף באלו שחוא מותר ללמוד אסור לעיין בחם איזה קושיא ותירוץ או דרוש, כי משמחים את הלב, וכל מה שמותר האדם

שערים מצויינים בחלכה

ד) אם יש אבל כתב באלוהו רבח (סי' תקנ"ט) דדוקא אבל חולך לביהכנ"ס אבל אונן אינו חולך לבית הכנסת ופטור מכל המצות בין בלילה ובין ביום ועיי' בכל בו (על אבילות) שמצדד שם דפטור מנעילת הסנדל אבל חייב הוא בתענית.

ה) ללמוד תורה כתב בכ"י (סי' שפ"ד) בשם הירושלמי (מו"ס פ"ג ה"ח) דאם הוא להוט אחר התורה מותר וסיים הכ"י דמ"מ הפוסקים לא הביאו רברי הירושלמי ועיי' בשערי תשובה (סו"ס' תקנ"ד) שאם נתחדש לו איזה חידוש אין לכתוב אע"ג דבחול המועד כתבו להתיר שאני תשעה באב דשמחה הוא לו וגם אינו רס יום אחד לא חיישינן לשכחה ועיי' בהגהות מחרש"ם שם שהביא ראיח מסנהדרין (ל"ה). דבשני ימים חיישינן לשכחה ובסמ"ע (ח"מ סי' ע"ח ס"ס ט"ו) כתב שאין דרך לשכוח ביומו ואפ"ה סיים להתיר לכתוב ברמו בקצור לא יותר. ועיי' במשנה ברורה ובביאור הלכה (ריש סי' תקנ"ד).

15) סי' תקנ"ט סעי' ו' ושע"ת תקנ"ד סק"א.

18) פור שם.

16) תהלים י"ט ט'.

14) של"ה ומנ"א תקנ"ד סק"ו.

ללמוד בעצמו מותר ללמוד גם עם תינוקות. מותר לקרות כל סדר היום אפילו איזהו מקומן, וסדר מעמדות אין לומר אפילו מי שרגיל לאמרו בכל יום (17).

ו אפילו עוברות ומניקות אף-על-פי שמצמערות הרבה, צריכות להשלים התענית אם לא במקום שיש לחוש חס-ושלום לסכנת. אבל חולה אף-על-פי שאין בו סכנה יש להקל שלא ישלים התענית (1) רק יתענה איזה שעות ומכל-שכן אם הוא חלוש במבועו. ויולדת לאחר שבעה ימים עד שלשים יום נמי דינה כחולה שאין בו סכנה אף-על-פי שאינה חולה. אך אם מרגשת בעצמה שהיא בריאה לגמרי והתענית לא יזיק לה יש לה להשלים. ואלו שצריכין לאכול בתשעה באב לא יתענגו במאכלים אלא בכדי צורך בריאות הגוף (18).

ז רחיצה אמורה בין בחמין בין בצונן, ואפילו לחושים אצבעו לתוך מים אמור, ואינו אמור רק רחיצה של תענוג, אבל שלא לתענוג מותר, ולכן רחץ ידיו בשחרית, ויזהר שלא ירחוץ רק אצבעותיו שזוהו עיקר הרחיצה בשחרית, מפני שרוח רעה שורה על האצבעות. ולאחר שנגבם קצת ועדיין לחות קצת מעבירן על עיניו, ואם עיניו מלוכלכות ודרכו לרחצם במים, רוחצם גם עתה כדרכו ואינו חושש וכן אם היו ידיו מלוכלכות במים וכדומה מותר לרחוץ במקום המלוכלך, וכן כשעושה צרכיו מותר לרחוץ ידיו קצת כדרכו תמיד וכן לתפלת מנחת ירחוץ אצבעותיו (19).

ח נשים המבשלות וצריכות להדיח המאכלים מותרות דתא אין מתכוונות לרחיצה (20), ההולך לצרכי מצוה ואין לפניו דרך אחר רק לעבור במים, עובר במים בין בהליכתו בין בחזירתו ואינו חושש, אבל אם הולך בשביל ממונו בהליכתו מותר ובחזירתו אמור, הבא מן הדרך ורגליו כהות מותר לרחצם במים (21).

ט אף-על-פי שאינו אמור כי אם רחיצה של תענוג מכל-מקום

שערים מצויינים בהלכה

(ו) לחולה יש להקל שלא ישלים התענית עיי' בשו"ת אבני נזר (סי' תק"מ) שנשאל מהתנו אם יתענה ובקושי התיר לו הרופא להתענות עד הצות העלה שם שלא יתענה כלום כיון שהוא הולך שאין בו סכנה ופטור להתענות ועיי' בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (סי' ט"ו) דבדורות הללו מי שיש לו מיהוש בהלל הנוף אין להחמיר עליו בשום אופן.

(17) תקנ"ד סעי' א"ד מנ"א ושע"ה.

(18) סי' תקנ"ג תקנ"ד סעי' ה' ו' ות"א.

(19) שם סעי' ז"י"א ושע"ת.

(20) מנ"א שם סקי"א.

(21) שם סעי' י"ב"י"ד.

אשה שהל טבילתה בליל תשעה באב לא תטבול (ז) כיון דאסורין בתשמיש⁽²²⁾.

י סיכה גם-כן אינה אסורה אלא של תענוג, אבל מי שיש לו חמטין או לצורך שאר רפואה מותר לסוך⁽²³⁾.

יא נעילת הסנדל אינו אסור אלא של עור, אבל של בגד וכדומה אם אינו מחופה בשולים בעור מותר, תהולכים בין האינס-יהודים נוהגים ללבוש מנעלים שלא יהיו ללעג. ויש ליתן עפר בתוך המנעים ומכל מקום בעל נפש יחמיר על עצמו. והיושבים בחנויות ודאי אסורים המהלך בדרך רחוקה ברגליו כיון שהוא מורה גדול לא אסרו חכמינו זכרונם-לברכה ומותר בנעילת הסנדל, אך כשמגיע לעיר חולץ, ואם יושב בעגלה אסור בנעילת הסנדל⁽²⁴⁾.

שערים מצויינים בהלכה

(ז) לא תטבול עיי' בבאה"ט (סי' תקנ"ד ס"ק ח') שתרחוץ ותחוף ערב תשעה באב ובמוצאי ת"ב חופפת מעט [רהא בעי סמוך לחפיפה טבילה] ותטבול. ואם לא חפפה בערב תשעה באב מותרת בריעבר לעשות כל החפיפה ברין במוצאי ת"ב (שערי תשובה שם).

ועיי' בשו"ת זכרון יחורה (סי' קע"ו) להנאון מסטמאר שנשאל ביום ת"ב באשה אחת שבאתה מבמר לטבילה ואי אפשר לה לילך לביתה בלילה וחוא באופן שבעל ברהח צריכה לטבול ביום התיר לה החפיפה בחמין עם הטבילה ביום ת"ב ובאותו יום עצמו אח"כ באתה אשה אחרת הדרה שם בעיר בשאלה שהיא באופן שאי אפשר לה לעשות החפיפה בלילה ורוצית לעשות החפיפה ביום ת"ב ולטבול בלילה האריך בהלכה זו ומסיק להתיר עפ"י מש"ב חפנים מאירות (ח"א סי' ח') שהתיר החפיפה בעש"ק בימי אבלה לצורך הטבילה במוצש"ק שהוא לאחר ימי אבלה והבי נמי באן ובפרט שזח אבלות ישנה ומח שבתב הב"י והבאה"ט שתרחוץ בערב ת"ב היינו לכתחלה אבל אין לבטל מצות סו"ר אם אי אפשר לה בענין אחר וציין לרקה (הלכות ת"ב סי' שי"ב) אולם מצאתי שאלה זו ממש בשו"ת זרע אמת (סי' ס"א) ונ"כ הביא רברי חפנים מאירות הנ"ל והולק עליו ומסיק לאסור גם לרברי חפנים מאירות רהא הבא היה אפשר לה לחפוף בערב ת"ב אלא ששבחה משא"כ באבלה בעש"ק שאי אפשר לה להקדים. שוב מצאתי בשרי חמד (פאת השרה דף ב"ז) הביא מספר טהרת מים להתיר לאשה שהל טבילתה בת"ב ובבין השמשות סוגרין את בית הטבילה מותר לטבול לעת ערב סמוך לבין השמשות ולעשות החפיפה או שלא אסרו בכהאי גוונא רחיצה של מצוח אלא במקום שיכולה לטבול בלילה אבל לא בכהאי גוונא עיי"ש.

(22) שם סעי' ט"ז י"ז ומנ"א.

(23) שם סעי' ט"ו.

(24) סעי' ה'.

יב תשמיש המטת אסור ויש להחמיר אפילו בנגיעה באשתו (25).
 יג אסור לשאול בשלום חברו בתשעה באב ואפילו לומר: צפרא
 טבא וכיוצא בו אסור. ואם עם-הארץ או אינו-יהודי שואלין בשלומו
 משיב בשפה רפה שלא יקפידו עליו, וכן אסור לשלוח דורון לחברו
 שזהו בכלל שאילת שלום (26).

יד לא יטייל בשוק שלא יבא לידי שחוק ושמחה (27). עישון
 טאבאק יש אוסרין ויש מתירין אחר צהרים בצנעא תוך ביתו (28).
 מן בענין מלאכה ה) אנו נוהגין שכל מלאכה שיש בה שיחוי
 קצת, אפילו אינו מעשה אומן אלא מעשה הדיוט אמורין בלילה וביום
 עד צהרים, אבל דבר שאין בו שיחוי כגון הדלקת נרות וקשירה וכיוצא
 בו מותר, ולאחר צהרים עושין כל המלאכות, וכן משא ומתן נוהגין
 לאסור קודם צהרים, ולאחר צהרים מתירין, אבל מי שהוא ירא שמים,
 יש לו להחמיר כל היום בין במלאכה בין במשא ומתן, שלא יסיה דעתו
 מן האבילות, ועל-ידי אינו-יהודי מותר לעשות כל מלאכה. דבר האבד
 מותר לעשות גם בעצמו. לחלוב הפרות טוב לעשות על-ידי אינו-יהודי
 ואם אי-אפשר מותר בעצמו (29).

מז נוהגין שאין יושבין על ספסל לא בלילה ולא ביום עד
 לאחר צהרים, כי אם על הארץ ואחר צהרים מותרין, אבל שאר דברים
 האסורים אמורים עד צאת הכוכבים (30).

יז נוהגין שלא להכין צרכי סעודה עד אחר צהרים אבל לצורך
 מצוח מותר (31).

יח אם יש תינוק למול ט) מלין אותו אחר שגמרו את הקינות,

שערים מצויינים בתלכה

ח) בענין המלאכה עיי' בשערי תשובה (סי' תקנ"ד סעי' ב"ב) ובמשנה
 ברורה (שם ס"ט ס"ו) דלכנות בית דאושא מילתא אסור אפי' אם הבנאים
 עבו"ם ובאליהו רבה (סי' תקנ"א ס"ט ג') בתב דאם התחילו קודם ראש חדש
 והוא ע"י קבלנות מותר.

ט) אם יש תינוק למול עיי' בשו"ת נור אריה יחודה (יו"ד סי' קט"ז)
 באם יש פדיון הבן יפרוהו בלילה במוצאי ת"ב. ובשו"ת האלה לך שלמה
 (סי' שמ"ט) נשאל בענין פדיון הבן שחל בשבת ולמחר ביום א' הוא ת"ב
 אימתי יעשה הפדיון בתב שם דבל עיקר הדבר שלא לברך שהחיינו בבין

(25) סי' תקנ"ד סעי' ב"ב כ"ג.

(26) סי' תקנ"ט סעי' ג' ובמו"ו.

(27) שם סעי' י'.

(25) סעי' י"ח ומנ"א.

(26) סעי' כ' מנ"א וח"א.

(27) שם סעי' כ"א.

(28) באה"ט תקנ"א סקל"ט.

ואבי הבן ואמו והסנדק והמוהל מותרין ללבוש בגדי שבת לכבוד המילה ואחר-כך פושטין אותן, ומדליקין נרות לכבוד המילה. ותכוס נותנין לתינוק לשתות (82).

י"ט במנחה מניחין מלית ותפילין בברכות ואומרים שיר של יום ושאר הדברים שחסרו בשחרית, ואומרים אשרי, חצי-קדיש וקורין בתורה (י) ומפטירין כמו בשאר תענית צבור, ומכניסין את הספר תורה ואומר השליח-צבור חצי-קדיש ומתפללין שמונה-עשרה ואומר נחם בברכת ולירושלים, ואם שכחו שם אומרו אחר עננו ולא יסיים ברוך מנחם וכו' אלא כי אתה שומע וכו', ואם גם שם לא נזכר עד לאחר שאמר ברוך אתה ה' גומר הברכה שומע תפלה ומתפללין כסדר ואין צריך לחזור. השליח-צבור בחזרת התפלה אומר ברכת כהנים ואחר

שערים מצויינים בחלכה

המצרים הוא הומרת האחרונים ובפריון הבן אין להחמיץ המצוח ויעשוהו סמוך לערב ויברך שהחיינו וחסעורח יעשה כלילה ודין זה אפי' בתשעה באב ממש ובל שבן בנרחה.

ובדין מילה ופריון חבן בת"ב שנרחה עיי' עור לקמן (סי' סב"ה סעי' ח').

בתב בתשב"ץ (ח"ג סי' י"ח) בשהמילה הוא כתשעה באב קורין שם להילך „מנחם" ובשהוא בפורים קורין אותו „מרדכי".
 (י) וקורין בתורה בתב בש"ע (סי'תקס"ו סעי' ג') דאם אין עשרה בביהבנ"ס אין אומר הש"ץ „עננו" ועיי' בכרבי יוסף (סי' תקס"ו) ובשערי תשובה (שם ס"ס ר') רזה רוקא בתענית שסבלו עליהם הציבור אבל בר' צומות דמרברי סבלה ניהו אפי' אין שם אלא ששה מתענים והשאר הם חולים ואנוסין שאין יכולין להתענות יכולין לקבוע ברבת עננו ולקרות ויחל וב"כ בשו"ת סול גדול (סי' י') דאם יש שם ששה מתענים והשאר שאין מתענים הם מצד חולשות ולא מפני שפורשים מהציבור קורין ויחל אבל בשו"ת תשובה מאהבה (סי' כ"ח) חולק על זה אולם עיין בשו"ת חתם סופר (סי' סנ"ז) שרוצה לצרר דגם אם כל הציבור אינם מתענים מחמת חוליים ג"כ קורין ויחל דיום הוא שמתחייב בקריאה זו וסיים רנ"ל להלכה ולא למעשה ועיי' בשו"ת שנות חיים (סי' שמ"ב) שהעלה להלכה דגם אם כל הציבור אינם מתענים מחמת אונס ג"כ קורין ויחל ובשו"ת פרי השרה(ח"ג סי' סע"ט) הביא רבדי האגודה (חובא בכ"ח תקס"ו) דאפי' אין שם רק שלשה מתענים קורין בתורה ויחל ורוקא אם שאר הטהל שאינם מתענים הוא מחמת אונס.

התפלה קדיש שלם תתקבל, וחולצין התפילין ומתפללין מעריב, ואם הלבנה זורחת מקדשין אותה⁽⁸³⁾, ועיין לעיל סימן צ"ז סעיף י"א שצריכין למעום תחלה.

כ תניא בז' באב נכנסו הגוים להיכל, ואכלו ושתו וקלקלו בו שביעי, שמיני, ותשיעי לעת ערב הציתו בו את האש. והיה דולק והולך עד יום העשירי עד שקיעת החמה. והא דלא קבעו את התענית ליום העשירי, אף שרובו של היכל נשרף בו, מפני שהתחלת הפרעניות חמיר מפי⁽⁸⁴⁾ ואיתא בירושלמי⁽⁸⁵⁾ ר' אבין התענה תשיעי ועשירי ר' לוי התענה תשיעי וליל עשירי, מפני שלא היה בו כח להתענות כל היום העשירי התענה רק הלילה. ואנו תש כחנו ואין מתענין רק תשיעי לבד. אך מחמירין שלא לאכול בשר יא) ושלא לשתות יין בליל עשירי ולא

שערים מצויינים בחלכה

ואם נכון לקרות בתורה למי שאינו מתענה עיי' בבאה"ט (סי' תקס"ו) ס"ק ז') הביא הפלוגתא באם קראו מי שאינו מתענה דעת הטו"ז (שם ס"ק ז') שלא יעלה והמנ"א (שם ס"ק ח') דיעלה ובספר בני חייו כתב ראמי' לכתחלה יכולין לקרותו וכ"כ בשו"ת חתם סופר (סי' קנ"ז) רחולה שאכל בת"ב יכולין לקרותו לתורה ועיי' מזה בשו"ת לחם שלמה (סי' ק"ה) ועיי' לקמן (סי' קל"ג) לענין יום הכיפורים.

יא) שלא לאכול בשר בטור ובש"ע (סי' תקנ"ה) כתב מנהג כשר שלא לאכול בשר והרמ"א כתב „אסור" וכתב בשער הציון במשנה ברורה (אות ז') דלשון זה מנומנם קצת דאינו רק מנהג (כמו בין המצרים עד ר"ה ריש מחמירין על עצמן) ומדינא מותר. ועיי' בברכי יוסף (סי' תקנ"ה) בשם ספר הכוונות ממחר"ש ויטאל ראב"ו הרב מחרח"ו אכל בשר בליל מוצאי ת"ב שנדחה וכ"כ הפר"ח שם ואנו נוהגין איסור בזה אך הצריקים מתלמידי בעש"ט מהררים בזה לסיים מסכת עיי' בדרכי חיים ושלום (סי' תרס"ז) ובמעמי המנהגים (עניני ת"ב) ובביאור הלכה כתב דתבשיל בשר מותר.

ובענין נשואין בליל מוצאי תשעה באב עיי' בפרי מגדים (סי' תקנ"ה) בענין יום העשירי דאם יש נשואין לא יהי' כלי שיר עד חצות היום ובשו"ת רמ"ץ (סי' מ') מצדד להקל גם בליל מוצאי ת"ב למי שלא קיים מצות מו"ד ולמחר הוא נחוצ' לדרכו דהוי שעת הדחק וציון להר"ן (תענית) שכתב דהני דנהגו להחמיר בנשואין מר"ח אב אינו מצד הדין אלא משום דלא מסמני מילתא עיי"ש וסיים הרמ"ץ דלפ"ז במוצאי ת"ב שנולד משיח מסמני מילתא טפי אותו העת לחוליד.

(83) סי' תקנ"ה סעי' א' וסי' תקנ"ז וסי' (84) טור סי' תקנ"ה.

(85) ירושלמי תענית פ"ד ה"ו.

חכ"ו בבאה"ט סק"ד.

ביום העשירי עד חצות היום כי אם במעודת מצוח⁸⁶. וכן אין לברך שהחיינו גם אין לרחוץ ולא להסתפר ולכבס עד חצות יום העשירי ומי שמחמיר על-עצמו בכל הדברים הנזכרים כל יום העשירי הריזח משובח. אם יום העשירי חל בערב שבת מותר לרחוץ ולהסתפר ולכבס מיד בשחרית מפני כבוד השבת⁸⁷.

כא יולדת אף שמתענה לאחר שבעה ללידתה מותרת ליל עשירי בבשר ויין.

כב נכון שלא לשמש מפתו ליל עשירי, אם לא כשחוא ליל טבילה או שהוא יוצא לדרך או בא מן הדרך⁸⁸.

קכת. דיני תשעה באב שחל בשבת או באחד בשבת. ובו ח' סעיפים.

א תשעה באב שחל באחד בשבת או שחל בשבת ונדחה לאחד בשבת, אוכלין בשר ושותין יין. ואפילו במעודה שלישית שלאחר מנחה מותר בכל. אך לא ישב אז במעודת חברים א. אם חל ברית טילה יעשו המעודה קודם מנחת. אבל מותר לאכול עם בני ביתו ויכול לברך במזומן וצריך להפסיק מבעוד יום כי בבין השמשות אסור באכילה ושתיה ורחיצה¹. אך חמנעלים לא יחלוץ עד לאחר ברכו. והשליח צבור קודם שמתחיל וחוא רחום כדי שלא יבלבל דעתו ויאמר מתחלה ברכת המבדיל בין קודש לחול בלא שם ומלכות².

ב ליל שבת שחל בו תשעה באב אסור בתשמיש המטה אם לא כשחל אז ליל טבילתה³.

שערים מצויינים בחלכה

א במעודת חברים ועיי' בשערי תשובה (סי' תקנ"ב ס"ק י"א) וכיד אפרים (שם) רמי שרגיל בכל שנת לסעוד עם חכיריו ומיודעיו מותר גם בשבת זה דאם טונע הוא כאכילות בפרהסיא וכ"כ בזכור לאכרהם (ערך ט"ב) שיעשה כמנהגו ועיי' בשער יששכר (מאמרי תמוז אב) שכתב טעם נכון למה שנהגו הצדיקים מתלמידי בעש"ט שיושבין ומאריכין במעודה זו בתוך הלילה כשאר השבתות.

קכת 1 סי' תקנ"ב סעי' י' ובמנ"א א"ר.

2 תקנ"ג סעי' ב'.

3 תקנ"ד סעי' י"ט ובמנ"א.

86 שם במוש"ע סי' תקנ"ח.

87 שם ובשע"ת.

88 שע"ת שם סק"ב.

ג אומרים אב הרחמים ומזכירין נשמות בשחרית, אבל במנחה אין אומרים צדקתך צדק⁴.

ד תשעה באב שחל בשבת יש להחמיר שלא ללמוד כראם דברים המותרים ללמוד בתשעה באב ולכן אין אומרים פרקי אבות, אבל לקרות הסדרה שנים מקרא ואחד תרגום מותר, ומכל-שכן קודם חצות היום. ואם חל בערב תשעה באב אסור לאחר חצות היום בלימוד כמו בשאר תשעה באב⁵.

ה קודם ערבית אין אומרים למנצה בנגינות, ואין אומרים ויהי נועם קודם ואתה קדוש משום דנתיסד על הקמת המשכן ועתה נחרב. וגם אין אומרים ויתן לך ואין מברכין את הבנים⁶.

ו משתחשך כשהוא רואה את הנר מברך בורא מאורי האש, ובשמונה-עשרה אומרים אתה חוננתנו אבל אין מבדילין על הכוס⁷, עד מוצאי תשעה באב ואז הוא מבדיל על הכוס אבל אינו מברך לא על הבשמים ולא על הנר אפילו לא בירך עליו במוצאי שבת ויוזחיר לבני ביתו, שלא יעשו מלאכה עד שיאמרו המבדיל בין קודש לחול בלא שם ומלכות. ואם שכח לומר אתה חוננתנו אין צריך לחזור אלא גומר תפלתו שהרי יבדיל במוצאי תשעה באב על הכוס. ולא יטעום קודם ואם צריך לעשות מלאכה יאמר תחלה המבדיל בין קודש וכו' בלא שם ומלכות⁷.

ז תשעה באב שחל בשבת ונדחה ליום ראשון, כלילה שלאחר התענית אסורין בבשר וביין כמו בשאר תשעה באב מפני אבילות היום אבל למחר מותרין מיד בכל⁸.

ח אם יש מילה בתשעה באב שנדחה⁹ מותר לבעלי הברית דהיינו אבי הבן ואמו ותמוהל ותסנדק להתפלל מנחה גדולה דהיינו

שערים מצויינים בתלכה

(ב) אין מבדילין על הכוס ואם הוא איש חולה שאוכל בתשעה באב יבדיל על הכוס ויכול להוציא גם אחרים בהבדלה (כרכי יוסף סי' תקנ"ו).
 (ג) מילה בתשעה באב שנדחה עיי' במשנה ברורה בשער הציון (סי' תקנ"ט אות ל"ד) דחתן בשבעת ימי המשתה אם חל בתענית שנדחה אינו משלים תעניתו עיי"ש ולא הבנתי דמשמע דקאי על תשעה באב שנדחה והא אי אפשר להיות חתן בת"כ דאין עושין נשואין בימים האלו, ובעיקר הדין כבר בתבתי לעיל (סי' קכ"א ס"ק ב').

(7) תקנ"ו ובאח"ט.

(8) סי' תקנ"ח.

(4) תקנ"ט וא"ר.

(5) תקנ"ז. תקנ"ר.

(6) תקנ"ט סעי' ב' ובאח"ט.

חצי שעה אחר צהרים ואז מותר להבדיל על הכוס ולאכול ולרחוץ, אבל סעודה לא יעשו עד הלילה וכן בפדיון הבן בזמנו האב והכהן לא ישלימו (6).

קכו. לעשות זכר לחורבן. וכו' ד, סעיפים.

א משחרב בית המקדש תקנו חכמינו זכרונם לברכה שבכל שמחה יהא בה זכר לחורבן כמו שנאמר (1) אם אשכחך ירושלים וגו' אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי, וגזרו שלא יבנה לו ישראל בנין מסוייד ומצוייר כבנין המלכים. ולא יסיד את כל ביתו בסיד אלא מה ביתו במיט וסד בסיד ומניח בו אמה על אמה כנגד הפתח בלא סיד כדי לזכור החורבן, ומה שלא נהגו כן עתה (א) לא ידענו מעם ברור (2).
 ב וכן תקנו שהעורך שלחן לעשות סעודה לאורחים אפילו סעודת מצוה לא יתן כל התבשילין הראויין לסעודה, וכן האשה לא תתקשט בכל תכשימיה בפעם אחת, והחתן קודם חופתו נותנים אפר על ראשו במקום הנחת תפילין, והמכמה שמכמין בה את הכלה לא יהיו בה חומי כסף או זהב, גם נוהגין שבשעת כתיבת התנאים אחר קריאתן שוברין קדרת לעשות זכר לחורבן אבל יש ליקח קדרה שבורה, ותחת החופה שובר החתן כלי זכוכית (3) וזה יכול להיות כוס שלמה (3).
 ג וכן גזרו שלא לשמוע שום כלי שיר ואפילו שיר בפח ואין לשורר בסעודות אלא הזמירות שנתקנו כמו בשבת אבל פיומים אחרים אסור לשורר (4).

שערים מצויינים בחלכה

(א) שלא נהגו כן עתה עיי' מזה בשערי תשובה (סי' תקס"ס ס"ק א') שמתמרמר על מה שנשכח רין זה ובמשנה ברורה (ס"ק ב') כתב קצת מעם על מנהג המסילין, ועיי' בנימוקי או"ח (סי' תקס"ס) שכתב ראם כתב תיבת „זכר לחורבן" לא קיים הרין אבל בהגהות מהרש"ם (שם אות ר') כתב דגלי רעתיה שהוא לשם אבלות עיי"ש.
 (ב) שובר החתן כלי זכוכית ובשרי חמד (אס"ד מערכת ז') כתב דלא רוקא חתן שובר דהוא הרין אחר מהעומדים שם כמו שהמנהג בכתיבת התנאים שאחר שובר.

(8) שם סעי' ב' ועיי' פס"ג.

(4) שם סעי' ג'.

(9) תקנ"ט סעי' ט' מנ"א וד"ס.

קכו (1) תהלים קל"ז ח'.

(2) סי' תקס"ס סעי' א' ועיי' שעת.

ד השמר לך מלראות קניגנאות^א של עובדי כוכבים וכן מחולתם או שום דבר על שמחתם ואם תשמע קולם שמחים, תאנה ותצער על חורבן ירושלים ותתפלל להקדוש ברוך הוא עליה^ב ואפילו לקניגנאות של ישראל אסור ללכת משום דהוי מושב לצים. וכל מיני שמחה אסור אלא לשמח חתן וכלה מותר בין בשיר בין בפה בין בכלים וגם שם אין לשמח ביותר ואסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם חזח אפילו בשמחה של מצוח^ג, שנאמר^ד אז ימלא שחוק פינג.

קכו. הלכות תענית יחיד. ובו י"ח סעיפים.

א כשם שמצוח על הצבור להתענות^א ולהתפלל על כל צרח שלא תבא, כך מצוח על כל יחיד שאם באח עליו חסו־שלוס איזח צרח כגון שהיה לו חולח בתוך ביתו או שחוא תועה בדרך או חבוש בבית האסורים על- ידי עלילח מצוה עליו שיתענה ויתפלל אל ה' ויבקש רחמים מאתו יתברך שמו שיושיע לו^א, ודבר זה מדרכי תשובה הוא, שלא יאמר האדם חס ושלום מקרה היא חצרת, שנאמר^ב והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי פירוש כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהוא קרי אוסיף עליכם חמת אותו קרי, אבל צריך האדם לדעת כי בחטאיו הביא עליו האלהים את כל חרעה הזאת ויפשפש במעשיו, וישוב אל ה' וירחמח^ג.

ב יחיד שחוא רוצח להתענות^ב צריך לקבל עליו ביום

שערים מצוינים בחלכה

ג מלראות קניגנאות עיי' בשו"ת ערוגת חבשם (סי' ל"ט) שאין לילך לשם אפי' אם רוצח לראות החיות משונות כדי שיברך ברוך משנה הבריות משום דמנרה יצה"ר בנפשיה מחמת כמה דברים המוכנים ושומר נפשו ירחק משם.

א על חציבור להתענות ראה בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סי' ח') מש"כ בענין אי לנוור תענית ציבור בדורינו בחולשת חרור והביא דברי החת"ם בספר הזכרון עיי"ש.

ב יחיד שחוא רוצח להתענות ראה בדברי תורה (ח"ב אות מ"ו)

קכו 1 סי' תקע"ח וע"ג סוף סי' קכ"א.

2 ויקרא כ"ו כ"ח.

8 רמב"ם שם ח"ג.

5 כ"ח סי' רכ"ד.

6 סי' תק"ס וח"א כגל ס"ג.

7 תהלים קכ"ו כ'.

שלפניו בתפלת המנחה דהיינו בכרכת שמע קולנו ירהרר בלבו שהוא מקבל עליו להתענות, וקודם יהיו לרצון יאמר רבון העולמים הרי אני לפניך בתענית זכו' (כמו שנדפס בסידורים) ואף-על-פי שאוכל ושותה אחר-כך עד שיעלה עמוד השחר אין בכך כלום. וכן אם רוצה להתענות איזה ימים זה אחר זה אף-על-פי שיאכל וישתה כלילות שכיניהם סגי בקבלה אחת, אבל אם מקבל עליו איזה ימים שאינן רצופין כגון שני, חמישי ושני יש לקבל עליו כל יום במנחה שלפניו⁴.

ג מי שהוא רגיל להתענות בעשרת ימי תשובה או ביום ראשון דמליחות וערב ראש השנה אינו צריך לקבלם שהם מקובלים מנח המנחה. וכן תענית חלום אינו-צריך קבלה, וכן תענית שני חמישי ושני של אחר פסח וסוכות אם ענה אמן אחר המי שבירך והיה דעתו להתענות די בכך ואינו-צריך קבלה אחרת ומכל-מקום אם מתחרט ואינו רוצה להתענות רשאי כיון שלא קיבל עליו בפירוש ולא הוציא בפיו שהוא רוצה להתענות⁵.

ד אף אם לא קבל עליו את התענית בפיו אלא בהרהור קבל עליו וגמר בדעתו להתענות למחר ואפילו שלא בשעת תפלת מנחה אלא קודם תפלת מנחה או אחר-כך בעוד שהוא יום קבלה וחייב להתענות⁶.

ה כל השרוי בתענית לא ינחג עידונין בעצמו ולא יקל ראשו ולא יהא שמח וטוב לב אלא דואג ואונן כמו שנאמר⁷ מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו⁸.

ו בתענית יחיד מותר לרחוץ את פיו במים שחרית⁹.

ז אם קבל עליו סתם להתענות חייב להשלים עד צאת הכוכבים אפילו בערב שבת¹⁰.

שערים מצויינים בתלכח

בשם הנה"ק משינאווע שלא רצה לקבוע תענית יחיד לעצמו בימי שובבי"ם ביום א' ומקורו מש"ס (תענית ב"ז): שאנשי מעמד לא היו מתענין באחד בשבת וא"ר יוחנן מפני הנוצרים פרש"י שעושים אותו יו"ט שלהם אבל הביא דברי רבנו גרשון מאוה"ג שבתב דאם היו ישראל מתענין היה בועסים עכ"ל ולפ"ז בימינו שיש חופש הדת מהממשלה לא שייך חשש שיבעיסו

(4) סי' תקס"ב סעי' ה"ח.

(7) איכה נ' ל"ט.

(5) שם סעי' ב' ה' ועי' סמ"ג בסעי' ה' (8) סי' תקס"ח סעי' י"ב.

ובאה"ט בסמ"ו. (9) סי' תקס"ז סעי' נ'.

(6) מנ"א ואו"ז בס"י תקס"ג ועי' ח"א. (10) סי' תקס"ב סעי' נ'.

קצור שלחן ערוך קבו

קנט

ח המתענה ומפרסם^ג את עצמו להתפאר הוא נענש על כך, אבל אם מפצירין בו לאכול מותר לגלות שהוא מתענה¹¹.

ט המתענה אפילו תענית יחיד בין תענית נדבה בין תענית הלום אומר בתפלת המנחה בשמע קולנו עננו כמו בתענית צבור (ואף-על-פי שהוא יחיד אומרו בלשון רבים ואל ישנה ממטבע שמבעו חכמים) וקודם יהיו לרצון אומר רבון העולמים וכו'¹².

י מי שנדר להתענות יום אחד או עשרה ימים ולא פרט איזה יום או ימים, אלא שאמר סתם. אף-על-פי שקבל עליו בשעת מנחה להתענות למחר, אם אירע לו לצורך גדול לאכול כגון שקורין אותו למעודת מצוה אף-על-פי שאינו שייך להסעודה, או שאדם גדול מפציר בו לאכול וקשה לו לסרב כנגדו או שהוא מצמער, הרי זה לוח תעניתו ויכול לאכול היום אף-על-פי שכבר התחיל להתענות ומתענה תחת יום זה יום אחר. ודוקא בענין זה דמה שקבל עליו התענית היה רק בשביל לקיים את הנדר אבל אם לא נדר מתחלה רק שקיבל עליו בשעת מנחה להתענות למחר, אפילו מצמער אחר כך הרבה אינו רשאי ללוות תעניתו לפרעו ביום אחר¹³.

יא וכן אם בשעת נדרו פרט ימים ידועים וגם קיבל עליו בשעת מנחה שוב אינו יכול ללוות תעניתו¹⁴.

יב מי שקיבל עליו להתענות ומצמער הרבה בתעניתו יכול לפדותו בממון^ד כפי עשרו ונותן את הדמים לעניים אבל בתענית

שערים מצויינים בהלכה

ולכן מותר אפי' תענית ציבור שיש פירסום גדול מטעם הנ"ל והאריך עוד כזה עיי"ש.

ג) המתענה ומפרסם עיי' בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' קמ"ו) דמי שחטא ונודע לרכים חטאו אם מתענה מחמת תשובה טוב שיפרסם תשובתו ותעניתו כדי שלא יחשדוהו שעורנו מחזיק ברשעתו וכדי שממנו ילמדו אחרים הצריכים לשוב. ועיי' בדברי תורה (ח"ב סי' פ"ב) שאחר שהביא דברי המנ"א (סוס"י תרפ"ה) דקורין ויחל בתענית שובכ"ם אבל מנהג תלמידי בעש"ט אין קורין ויחל מפני שתענית זה שהוא לתשובה צריך להיות בהצנע.

ד) יכול לפדותו בממון ועיי' בשו"ת מראה יחזקאל (סי' ל"ט) במי שקיבל תענית בה"ב כל השנה מחמת שנפל ס"ת לארץ יתענה עד הקיץ וכעת שהימים הם ארוכים וקשה עליו התענית אין צריך לפדותו בממון

(11) תקס"ה סעי' ו' ומ"ו ומ"א.

(12) תקס"ה סעי' ב' וע"ל סעי' י"ב.

(13) תקס"ב סעי' ה' ותקס"ה סעי' א' ד'. (14) שם.

שמחמת נדר לא מהני פדיון, וכן בתענית שגזרו הצבור לא מהני פדיון
אלא אם כן התנו כן הצבור (15).

יג מי שנדר להתענות שני, חמישי ושני, מותר לו להחליף
ולתענות חמישי, שני וחמישי אבל לא ימים אחרים כי מסתמא היתה
כוונתו להם מפני שהם יומי דדינא (16).

יד תענית שני, חמישי ושני שלאחר פסח ושלאחר סוכות וכן
בעשרת ימי תשובה שלא קבלו בשעת מנחה אלא שהוא מתענה
מכה המנהג, ואפילו כוון בשעת עניית אמן על מי שבירך כל שלא קבלו
בשעת מנחה אם אירע ברית מילה או פדיון הבן או שאר סעודת
מצוה, מצוה לאכול ואינו צריך התרה. כי כל המתענה בימים אלו על
דעת המנהג הוא מתענת, והמנהג לא נתיסד להתענות במקום סעודת
מצוה (17).

טו במקום שמותרין לאכול בסעודת מצוה נפסק התענית לגמרי
ומותר לאכול אחר-כך גם בביתו אבל קודם הסעודה אסור לאכול,
רק אבי הבן ביום המילה והסנדק יכולין לאכול גם לפני הסעודה כיון
שהוא כמו יום-טוב להם (18).

טז אבל אם אכל שלא בהיתר ביום התענית בין בשוגג בין
במזיד חייב להשלים את התענית גם לאחר האכילה. ויש לו להתענות
אחר-כך שני, חמישי ושני לכפרה על מה שאכל ביום התענית ומכל-
שכן אם היה יום התענית מחמת נדר שצריך להשלים נדרו אחר-כך (19).

יז יחיד המתענה על צרתו ועברה. או שמתענה בשביל חולה
ונתרפא או מת. צריך להשלים כל התעניות שקבל עליו. וכן אם קבל
עליו תעניות או שאר מצוה עד שיעשה בנו בר מצוה ומת הבן קודם,
צריך הוא לקיים את נדרו עד השעה שהיה ראוי להיות בנו בר מצוה,
אבל אם נודע לו שקודם שקבל עליו להתענות כבר עברה הסכה
דהוי קבלה בטעות, אינו צריך להשלים (20).

שערים מצויינים בחלכה

רק יתירו לו הבי"ד נדרו. ועיי' בשו"ת מהרי"א"ץ (או"ח סי' ג') שאם הוא
חלוש יכול לפרות כל התעניות (מחמת נפילת הס"ת) בממון אבל בשו"ת
חיים שאל (סי' י"ב) מחמיר בזה עיי"ש ועיי' לעיל (סי' כ"ח סעי' י"ב)
שכתבתי בזה.

(15) שם בהנה ובחיי"א.	(18) שם במנ"א.
(16) שם סעי' ב' בסו"ו.	(19) שם סעי' א'.
(17) שם בהנה	(20) סי' תקס"ט סעי' א' ב'.

יח יפה תענית עם התשובה ה) לבטל חלום רע כאש לנעורת,
 ודוקא בו ביום ²¹, ומכל-מקום אינו מחויב להתענות דאמר שמואל ²²
 החלומות שוא ידברו, אבל מחוייב לעשות תשובה ויעסוק כל היום
 בתורה ותפלה ²³.

קכח. דיני חודש אלול. ובו ט"ו סעיפים.

א מראש חדש אלול עד אחר יום הכפורים המה ימי רצון א).
 ואף כי בכל השנה הקדוש ברוך הוא מקבל תשובה מן השבים אליו
 בלב שלם, מכל-מקום ימים אלו מובחרים יותר ומזומנים לתשובה
 להיותם ימי רחמים ורצון, כי בראש חדש אלול עלה משה אל הר
 סיני לקבל לוחות שניות ונשתחה שם ארבעים יום וירד בעשירי
 בתשרי שהיה אז גמר כפרתו. ומן אז הוקדשו ימים אלו לימי רצון
 ויום עשירי בתשרי ליום הכפורים ¹ ומנהג ברוב המקומות להתענות
 בערב ראש חדש אלול ולעשות סדר יום כפור קטן ב) כדי שיכינו

שערים מצויינים בחלכה

ה) יפה תענית עם התשובה עיי' בשמנה פרקים להרמב"ם (פ"ד)
 דכמו שהרבה סמים מועילים רק לרפאות החולה אבל לאיש בריא מויסין
 מאד כן ענין התענית והפרישות הוא תרופה לרפאות מי שנחלח בחולי
 נפש אבל לאדם בריא מויס מאד ויתנהג בדרך הממוצע עיי"ש.
 א) המה ימי רצון עיי' בדרכי תשובה (יו"ד סי' קע"ט) שכתב
 שהעידו לפניו על זקנו הנה"ס בעל בני יששכר בהיותו הרב במונטאטש היו
 נוהגין על פיו לעשות נשואין בכל החדש אלול גם בסוף החדש מפני
 שבחדש זה גם בזמן היסור הלכנה הוא שעה מוצלחת כמו בשאר חדש בזמן
 מילוי הלכנה מפני התעוררות ימי רצון לטובה לישראל. וכ"כ בשדי חמד
 (מערכת חתן וכלה) רבחדש אלול אין ספידא משום היסור לכנה.
 ב) סדר יום כפור קטן עיי' בשער יששכר (מאמר אלול) שכתב
 הטעם דנקרא "יום כפור קטן" משום דכתב רש"י (פ' עקב) דארבעים יום
 האמצעים שהיה משה בהר לרצות על חטא העגל היו כלים בכ"ט באב בו
 ביום נתרצה הקב"ה לישראל וארבעים יום האחרונים היו כלים ביום הכפורים

²¹ רמב"ם פ"א הי"ב מה' תענית.

²² ב"י סי' חקס"ח.

²³ קכח 1) פרקי דר"א פמ"ו.

²⁴ ברכות נ"ה:

לכם לתשובה. ואם חל ראש חדש בשבת מקדימין ליום המישי שלפניו². הרב אדוננו רבי יצחק לוריא זכרנו-לברכה כתב ואשר לא צדה והאלהים "אנה" לידו "ושמתי" לך³ ראשי תיבות אלול, לומר כי חודש זה הוא עת רצון לקבל תשובה על החמאים שעשה בכל השנה. וגם רמז שגם על השגנות צריך לעשות תשובה בחודש הזה עוד אמרו דורשי רשומות ומל"ח" אלהיך "את" "לבבך" "ואת" "לבב זרעך"⁴ ראשי תיבות אלול וכן "אני" "לדודי" "ודודי" "לי"⁵ ראשי תיבות אלול. וכן "איש" "לרעהו" "ומתנות" "לאביונים"⁶ ראשי תיבות אלול. רמז לשלשה דברים שהם תשובה, תפלה וצדקה שצריכין להזדרז בהם בחודש זה ומל"ה' וגו' רמז לתשובה. אני לדודי וגו' רמז לתפלה שהיא רנת דודים, איש לרעהו ומתנות לאביונים רמז לצדקה⁷.

ב נוחגין לתקוע שופר⁸ בחודש זה. ומתחילין ביום ב' דראש חדש ותוקעין בכל יום לאחר תפלת שחרית תקיעה שברים תרועה תקיעה, חוץ מערב ראש השנה שמפסיקין בו כדי להפסיק בין תקיעות רשות לתקיעות מצוה. ומעם התקיעות בחודש זה לעורר את העם לתשובה. כי כן הוא המבצע של השופר לעורר ולהחריד כמו שאמר הכתוב⁹ חיתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו. עוד נוחגין במדינות אלו מיום ב' דראש חודש אלול עד שמיני עצרת אומרים בבוקר ובערב לאחר התפלה את המזמור¹⁰ לדוד ה' אורי וישעי. והוא על-פי המדרש¹¹

שערים מצויינים בהלכה

בו ביום נתרצה לישראל בשמחה עב"ל נמצא שגם בב"ט כאב (שחוא ער"ח אלול) נתרצה הקב"ח לישראל כמו ביום הכפורים אלא שם הוסיף רש"י תיבת "בשמחה" ולכן שפיר נקרא ער"ח אלול יום כפור קטן ואנכ זה נקרא בן גם שאר ערבי ראשי חדשים.

ג) נוחגין לתקוע שופר עיי' ברוקה (סי' ר"ח) דחז"ל תקנו לתקוע מר"ח אלול עד יום הכפורים כמו שתקעו בכל יום שעלה משה לסבל הלוחות האחרונים אלא שבמדינה זו אין תוקעין אלא עד ראש השנה אבל ברא"ש (סוף מסכת ר"ה) הביא מפרקי דר"א (פ' ט"ו) שרק ביום ראש חדש שעלה משה להר תקעו ולא יותר. ותקנו חז"ל לתקוע בראש חודש אלול והמנהג לתקוע בכל החדש עיי"ש.

(2) פר"ת סי' תי"ז.	(7) סמרי מוסר.
(3) שמות כ"א י"ג.	(8) עמוס ג' ו'.
(4) דברים ל' ו'.	(9) תהלים כ"ז.
(5) שה"ש ו' ג'.	(10) מדרש שוחר טוב.
(6) אמר ט' כ"ב.	

ה" אורי בראש השנה וישעי ביום הכפורים כי יצפנני בסכה רמוז לסכות, עוד נוהגין לומר תהלים בצבור בכל מקום לפי מנהגו. משנכנס אלול עד יום הכפורים כשכותב אדם אגרת לחבירו צריך לרמוז בו בתחלתו או בסופו שהוא מבקש עליו ומברכו שיוכה בימים הבאים להכתב ולהחתם בספר חיים טובים (11)

ג אנשי מעשה נוהגין לבדוק בחודש הזה תפילין ומזוזות שלהן וכל אשר ימצא שם בדק בשאר מצות יתקנו (12).

ד בשבת שלאחר תשעה באב ולהלן מפטירין בשבע שבתות שבעה דנחמתא. ואם חל א. דראש חדש בשבת דוחין עניה סוערה ומפטירין השמים כסאי. מפני שיש בה גם-כן מנחמות ירושלים ובשבת פ' כי תצא שאז מפטירין רני עקרה משלימין עליה גם עניה סוערה, שהיא סמוכה לה. אם טעה בשבת ראש חדש אלול ואמר עניה סוערה אם נזכר קודם שבירך לאחריה יאמר גם השמים כסאי ויברך לאחריה, ואם לא נזכר עד לאחר הברכות יאמר השמים כסאי בלא ברכות. ואם חל ראש חדש אלול באחד בשבת דוחין הפטרת מחר חודש שאין בה מנחמות ירושים ומפטירין עניה סוערה (13).

ה מיום הראשון בשבוע שקודם ראש השנה ואילך משכימין לסליחות (ד). ואם חל ראש השנה ביום שני או ביום שלישי מתחילין מיום הראשון בשבוע הקודמת (14) וכשמשכימין צריכין ליטול ידיהם ולברך על נטילת ידיים וברכת התורה. ואחר הסליחות יטול ידיו שנית בלא ברכה (15).

ו השליח-צבור שאומר סליחות יתעטף בטלית מצויצת קודם שמתחיל אשרי, ולפי שיש ספק אם יברך ברכה על טלית שלו כשלו בשו בלילה או לא יברך, על כן לא יטול את שלו וגם לא טלית הקהל אלא ישאל לו טלית מאחר. ואם אין בנמצא טלית כלל יכולין לומר סליחות

שערים מצויינים בהלכה

ד) משכימין לסליחות עיי' במנ"א (סי' תקפ"א) ובפמ"ג (שם ס"ק א') דזמן אמידת סליחות הוא דוקא בסוף הלילה בנ' שעות האחרונות ובשערי תשובה (שם ס"ק א') הביא בשם הברכי יוסף דיש מקומות שאומרים סליחות בערבית וישתקע הדבר והיושב שם בעת שאומרים ישב וידום, ועיי' בספר אנרא דפרקא (אות סמ"ו) מה שכתב בענין שכמה נוהגין לומר סליחות אחר שכבר האיר היום.

(14) סי' תקפ"א סעי' א'.

(15) סי' ד' סעי' י"ד.

(11) סמ"פ בשם מהר"ל.

(12) שם.

(13) סי' תכ"ה סעי' א' וסי' תכ"ח סעי' ח'.

ושלש עשרה מדות גם בלא מלית, יש מקומות נוהגין שהמתפלל מליחות מתפלל גם שחרית ומנחה וגם מעריב שלפניו והוא קודם לאכל ולמוהל וליאהרצייט. טוב לעמוד באמירת המליחות ומי שקשה לו, יעמוד לכל הפחות באמירת אל מלך יושב וגו' ושלש עשרה מדות¹⁶.

ז ידקדקו לבחור שליח-צבור שיתפלל מליחות ובימים נוראים איש הגון^ה וגדול בתורה ובמעשים טובים כפי מה שאפשר למצוא וגם שיהיה בן שלשים שנה שאז כבר נח רתיחת הדם של בחרותו ונכנע לבו. וגם יהא נשוי^ו ויהיו לו בנים שהוא שופך לבו ומפיל תחנונים מקירות הלב. וכן ידקדקו לבחור תוקע שיתקע שופר בראש השנה

שערים מצויינים בהלכה

ה) איש הגון כתב כש"ע (סי' נ"ג סעי' ט') דמותר למנות סרים לש"ץ אם הוא בן עשרים אבל בבאח"מ (שם ס"ס י"ב) כתב בשם המהרש"ל (חולין סי' ט"ה) שאין למנות סרים לש"ץ דגנאי הוא ובשו"ת פאר הדור להרמב"ם (סי' סט"ו) דכן ארבעים שלא צמח שערי זקנו דינו כסרים חמה ומותר למנותו לש"ץ.

ועיי' בשו"ת חות יאיר (סי' סע"ו) ובשאלת יעב"ץ (ח"א סי' ע"ח) ובכרבי יוסף (סי' נ"ג) דסומא אפי' דק באחת מעיניו אין למנותו לש"ץ בימים הנוראים ובתשב"ץ (ח"ג סי' קי"ג) כתב דהוא הדין חרש המדבר ואינו שומע יש להחמיר בימים הנוראים והובא בשע"ת (סי' נ"ג ס"ס ט"ז). ועיי' במהר"ם מינץ (סי' פ"א) הובא בבאח"מ (סי' נ"ג ס"ס ו') דכגרי ש"ץ יהיו ארובים, ועיי' בשו"ת חתם סופר (סי' ר"ה) ובשו"ת מהר"ם שיק (סי' ל"א) ושו"ת רבדי חיים (ח"ב סי' י"ז י"ח) על דבר החזנים שכגריהן עשוין בכגרי הכומרים שצוחו והרעישו עליהן ואין סמינור נעשה סמינור.

ועיי' באבני זכרון (ח"ג סי' י"ג) בש"ץ שהוא בהן והולך על בית חקברות לשודר שם אסור למנותו לש"ץ ובמש"ב בש"ע (סי' נ"ג סעי' ד') שיהי' ריסקן מעבירות ועיי' במשנה ברורה (שם ס"ס י"ד).
ו) וגם יחא נשוי כתב בש"ע (סי' תקס"א) דמיהו כל ישראל בשדים ובשו"ת שיבת ציון (סי' כ"ג) כתב דקמן בן י"ג שנים רשאי לעמוד לפני התיבה להתפלל ואין מצריבין לברוס על שתי שערות דסמכינן אחזקה דרבא דמסתמא הביא כבר שתי שערות. ופשיט דלתקיעת שופר דהוא דאודייתא לא סמכינן אחזקה זו ועיי' בשו"ת בשמים ראש (סי' ל') דאם יש שנים האחד בעל תורה ואינו נשוי והשני איש פשוט והוא נשוי חבן תורה קודם.

16) סי' תקס"א ומט"א דין אמירת הודוי (תחנונו) ע"ל סי' קל"א סעי' ט'.

וכן המקריא לפני התוקע שיהיו בעלי תורה ויראה כפי מה שאפשר להם למצוא. מיהו כל ישראל כשרים לכל רק שיהא מרוצה לקהל. ואם רואה שיש מחלוקת (ז) בדבר ימנע עצמו אף-על-פי שיהיה מי שאינו הגון (17).

ח אבל כל שנים עשר הודש (ח) אחר אכיו ואמו לא יהא שליח-צבור בראש-השנה ויום הכפורים ולא תוקע בראש השנה אלא אם אין אחר הגון כמוהו. ואם הוא תוך שלשים על שאר קרובים, אם החזיק כבר להתפלל או לתקוע מותר כיון שראש-השנה ויום-הכפורים מבטלין גזירת שלשים. אבל אם לא החזיק ויש אחר הגון כמוהו יש להתמיר. אבל כל ימי הסליחות אפילו בערב ראש השנה מותר לכל אבל להיות שליח-צבור אך לא בתוך שבעת (18).

שערים מצויינים בהלכה

(ז) שיש מחלוקת בדבר עיי' בשערי תשובה (שם ס"ט ז') בשם פנים מאירות (ח"ב סי' קכ"ה) דאם אחר מוחזק לתקוע ביום א' דר"ח ואחר ביום ב' וחל יום א' דר"ח בשבת מי נרחה השני או הראשון העלה דלפי מש"כ המנ"א (סי' תרמ"ב) דמערבית של ליל שני נרחה מפני ראשון חכי נמי נרחה מפני הראשון אבל בשו"ת פרשת מרדכי (סי' ב"ג) העלה דשניהם שוים ונותנים להמוכח שבהם ועיי' בשו"ת בית שערים (או"ח סי' ע"ב) האריך בזה והעלה כדברי הפנים מאירות דהשני נרחה. ועיי' בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (סי' י"ז) באחר שהחזיק להתפלל מוספים בימים הנוראים ואח"כ הרחיק נדוד (מחמת אונס) על חמשה שנים והחזיק שני להתפלל ואח"כ חזר הראשון לביתו אבד חזקתו אבל בשו"ת יד יוסף (סי' כ"ז) כתב שאם הלך מביתו מחמת אונס לא אבד חזקתו. (ח) אבל כל י"ב חדש עיי' בפרי מגדים (פתיחה או"ח ח"ב סי' כ"ט) דאונן [כל זמן שלא נסכר המת] אם אין אחד רק הוא מוציא הרבים במצות שופר ומצוה דרבים עריף אבל בשו"ת טוב טעם ודעת (סי' ג') מסופק בזה אם מוציא הרבים ידי חובתן ועיי' בשו"ת כנה"ג (יו"ד סי' שפ"א) ומובא בשע"ת (או"ח סי' ע"א) דאם אין אחד יכול להוציא הרבים ידי חובתן ובשו"ת רשב"ן (או"ח סי' רכ"ט) כתב שבהיותו תלמיד בישיבת הגאון ר' חיים צבי מאנהיימער מאונגנוואר אירע שהחזן חיח אונן והתיר מורי הגאון שיתפלל מוסף עם המשוררים. ואמר דהש"ץ הוא רוגמא מכחן גדול ביום הכפורים וכהן גדול אונן מסריב ועושה עבודתו ועיי' ברא"ש וברבינו יונה (ברכות פ"ג) דהרמב"ן חיח מתו מוטל לפניו ביום הראשון של ראש השנה וצוה שיתקעו בשופר לפניו להוציאו ידי חובתו.

טו יחיד האומר סליחות אינו רשאי לומר ט) שלש עשרה מדות דרך תפלה ובקשה אלא דרך קריאה בתורה בניגון ובטעמים. וכן במקום שנוכר שלש עשרה מדות כגון וזכור לנו היום ברית שלש עשרה וכדומה יש לו לדלג. וכן הבקשות שהן בלשון ארמי כגון מחי ומסי וכו'. מרן די בשמיא וכו' לא יאמרם אלא בעשרה (19).

י אבל אסור לצאת מביתו ללכת לבית הכנסת לומר סליחות מלבד בערב ראש השנה שמרבים בסליחות (20).

יא השליח צבור שיתפלל בימים נוראים וכן התוקע צריכין לפרוש את עצמן (י) שלשה ימים לפני ראש השנה מכל דבר המביא לידי טומאה. וילמדו כפי יכלתם פירושי התפלות והפיוטים והלכות תקיעות, וגם ילמדו ספרי מוסר המעוררים את לב האדם, ויירא בפחד ה' ומחדר גאונו בקומו לשפוט את הארץ. ואם לא נמצא להם תוקע שהוא בעל תורה יראו על-כל-פנים שיהא המקריא בעל תורה ויהא בקי בהלכות שופר שאם יארע איזה טעות בתקיעות ידע מה לעשות וגם שידע לבדוק את השופר אם הוא כשר (21).

יב הרבה נוהגין להתענות בעשרת ימי תשובה ולפי שחסרים ארבעה ימים שאינם מתענים, דהיינו שני ימים ראש השנה, שבת, וערב יום הכפורים. על כן מתענין תמורתן ארבעה ימים בימי הסליחות שקודם ראש השנה דהיינו יום ראשון דסליחות, וערב ראש השנה ועוד שני ימים בינתיים וכוהרים ביום שני וחמישי ואם אירע להם

שערים מצויינים בתלכה

ט) אינו רשאי לומר ואם יש מילה והסנדק ובעל ברית הם בביהכ"ס אם צריך לומר תחנון בסליחות עיי' מזה בפתחי תשובה [ממהרי"א מוויילנא] (סי' תקפ"א) דאם הוא קודם הנץ החמה אף שכבר האיר השחר יש לומר תחנון ביון רמצות המילה הוא רק אחר הנץ החמה ולא הניע עוד זמן מצותה ועיי' בשו"ת פני מבין (יו"ד סי' שי"ט) שכתב שצריך לומר תחנון מבל מקום והביא ראיה מער"ה דאין אומרים תחנון בתפלה ואמ"ה בסליחות אומרים עיי"ש.

י) צריכין לפרוש את עצמן ראיתי בהנהגת הנאון החת"ס שאמר רזה היה בימים הראשונים שהש"ץ היה מוציא הרבים ירי חובתן אבל בזמנינו שכל אחד מתפלל לעצמו המלכיות זכרונות ושופרות צריך כל אחד לפרוש מטומאה.

(19) סי' תקס"ח סעי' ה' ומט"א סעי' כ"א. (21) מט"א שם סעי' ט"ה וסי' תקפ"ה

סעי' ב'.

(20) סי' תקפ"א סעי' א'.

סעודת מצוה יכולין לאכול ויתענה יום אחד תמורתו. או אם יודע שיהיה לו סעודת מצוה יתענה מקודם יום אחר תמורתו⁽²²⁾.
 יג נזהגין לילך בערב ראש השנה אחר תפלת שחרית לבית הקברות להשתמח על קברי הצדיקים יא ונותנים צדקה לעניים ומרכיב תחנונים לעורר את הצדיקים הקדושים אשר בארץ המה שימליצו טוב בעדנו ביום הדין. וגם מהמת שתוא מקום קבורת הצדיקים, המקום הוא קדוש ומהור והתפלה מקובלת שם ביותר בהיותה על אדמת קודש. ויעשה הקדוש-ברוך-הוא הסד בזכות הצדיקים אבל אל ישים מגמתו נגד המתים השוכנים שם, כי קרוב הדבר שיהיה בכלל ודורש אל המתים אך יבקש מהשם יתברך שירחם עליו בזכות הצדיקים שוכני עפר⁽²³⁾ כשבא אל בית הקברות אם לא ראה את הקברים שלשים יום צריך לברך אשר יצר אתכם בדין וכו' כשבא אל הקבר יש לו לומר יהי רצון שתהא מנותתו של (פלוגי) הקבור פה בכבוד וזכותו יעמוד לי⁽²⁴⁾. כשמשים ידו על הקבר יש לשום יד שמאלו דוקא ולא

שערים מצויינים בחלכה

יא להשתמח על קברי צדיקים מסורו בש"ס תענית ט"ז. למה יוצאין לבית הקברות וכו' וכן כלב הלך להשתמח על קברי אבות וראיתי רמז לילך בער"ה על בית הקברות מנמרא (כרכות י"ח:) מעשה בחסיד אחד שהלך בער"ה על בית הקברות, ועיי' בספר היראים (סי' צ"א) שכתב ג"כ על הנמרא הנ"ל ראין זה בכלל "דודש אל המתים" רשם מידי לנופו של מת אבל לרוחו שרי דרוחו לא מקרי מת וב"ב ביו"ד (סי' קע"ט סעי' י"ד) ועיי' בב"ה (יו"ד סוס"י ח"ז) שהחזיק במנהג הזה ומה שכתב המנ"א (סוס"י תקנ"ט) רמי שלא תקן עון קרי לא ילך על בית הקברות כתב בנימוקי או"ה שם דהכוונה מי שלא טבל לקרוי ולכן כתב המנ"א ברכר זה בהלכות תשעה באב שאין הולכין למסוח ביום זה אבל בימי הסליחות שהולכין למסוח אין שום ספירא ורמז להחיי אדם (כלל קל"ח) שכתב בן.
 ובענין אי מותר לכהנים להשתמח על קברי הצדיקים בכר האדיכו האחרונים כזה וכולם הסכימו לאסור ועיי' מזה במהרש"ם (סי' תקפ"א) שהביא רש"י (כבא מציעא פ"ה: ד"ה מציון) דריש לקיש מציון מערתא דרבנן שלא יבשלו הבהנים לעבוד עליהן ולהאהיל שלא תארע תקלה על ידי צדיקים וחביא עור שם כמה ראיות עיי"ש ובשו"ת טוב טעם ודעת (ח"ב סי' רל"א) כתב רכל בהן המטמא להם (לצדיקים) אין לו דין בהן ואכתוב עוד מזה בחלק רביעי (סי' ר"ב).

(22) ט"ז ומנ"א סי' תקפ"א סעי' א' וסי' 24 ע"ל סי' ט' סעי' י"א.

(23) תקפ"א סעי' ד' ומס"א סעי' ג'. תקפ"ח סעי' ב' במנ"א.

ימינו ויאמר את הפסוק⁽²⁵⁾ ונחך ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחליץ והיית כגן רוח וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו.⁽²⁶⁾ תשכב בשלום ותישן בשלום עד בא מנחם משמיע שלום (וכשמישים ידו יכוין בפסוק ונחך שיש בו חמש עשרה תיבות כמנין קשרי היד)⁽²⁷⁾. אין לילך על קבר אחד שני פעמים יב) ביום אחד⁽²⁸⁾. הקורא כתב שעל גבי המצבה אם הוא כתב בולט קשה לשכחה. ומגולה לומר אחכה רבה עד וליחדך באחבך⁽²⁹⁾.

יד בערב ראש-השנה נהגו כולם לחתענות עד מנחה שאז טועמין איזה דבר שלא ליכנס ליום-טוב כשהוא מעונה, וכל היום יעסוק בתורה ובמצות ובתשובה. ומכל-שכן בעבירות שבין אדם לחבירו, ולא ימתין עד ערב יום הכפורים אלא יקדים את עצמו היום לבקש מחבירו מחילה⁽³⁰⁾.

מז מכבסין ומסתפרין בערב ראש השנה לכבוד יום טוב ויש ליוזר לגלח קודם חצות היום וטובלים ולובשים בגדי שבת יג) בראש-השנה להראות שאנו בטוחים בחסדו יתברך שמו שיוציא לאור משפטנו⁽³¹⁾.

מז נוהגין לעשות חתרת נדרים יד) בערב-ראש-השנה (והרמז⁽³²⁾)

שערים מצויינים בחלכה

ובמדינתנו מדינת אמריקה שמשרת ועבודת הרב לדרוש אל המתים בשעת עבודת המת והקמת מצבה וכמו בן החונים לשורר ה"מלא" ובפרט בימי הסליחות צריך לדרש הרב או החזן שחם בהנים שלא יכנסו לד' אמות של מת הנקבר עיי' בש"ך (סי' שע"א ס"ק י"ח).

יב) על קבר אחד שני פעמים עיי' בשו"ת שם משמעון (סי' ד') דמח ששגור בפי העולם דמי שלא היה על קבר אבות שבע שנים טוב לא ילך אין לו מסור ואדרבה בזה"ק (שמות דף מ"ז) איתא שלחמא בר ליוואי לא היה על קבר אביו בכר י"ב שנים והלך על קברו עיי"ש ובדרבי חיים ושלום [מנהגי אדמו"ר ממונקאטש זצ"ל] (אות תתרי"ב) הביא ג"כ שלא חזיק במנהג הזה ולא סבירא ליה בן.

יג) וטובלים ולובשים בגדי שבת עיי' לעיל (סי' ע"ב ס"ק כ"ה-כ"ח) ולקמן (סי' קל"א סעי' ו') מה שכתבתי בענין הטבילה. יד) חתרת נדרים בערב ר"ח עיי' בחשן משפט (סי' ס"ז סעי' ל')

- (25) ישעי' נ"ח י"א. (26) נוסח תמלה היא ולא נמצא בתנ"ך. (27) ברבי יוסף סי' רב"ד אות ז'. (28) א"ר ומביאו כה"ר רע"א יו"ד סי' שע"ו. (29) סי' תקפ"א סעי' ב' ובח"א. (30) שם סעי' ד' ומס"א אות נ'. (31) ברבי יוסף סי' רב"ד אות ז'. (32) מנ"א סי' תקפ"א סקט"ו. (33) ברבי יוסף בשם ש"ך עה"ת פ' סמות.

לא יחל דברו ככל, סופי תיבות אלול) ומי שאינו מבין מה שהוא אומר בלשון הקודש יאמר בלשון אשכנז כמו שהוא מבין (38).

קכט. הלכות ראש השנה. ובו כ"ג סעיפים.

א בכל הקדישים (א) שאומרים מראש השנה עד יום הכפורים כופלין תיבת לעילא, דהיינו שאומרים לעילא לעילא (ולא בוא"ו ולעילא) וכיון שבקדיש צריכין היות שמונה ועשרים תיבות ובכל השנה אומרים לעילא מן כל ברכתא, עתה אומרים לעילא מכל ברכתא (ג).

ב יש נוהגין להתפלל בראש השנה וביום הכפורים כל תפלות שמונה עשרה בכריעה ובכפיפת הראש ואמנם כיון שצריכין לכרוע בברכת מגן אברהם ובמודים בתחלה ובסוף, על-כן קודם שמגיע למקומות אלו צריך לזקוף את-עצמו כדי שיכרע במצות חכמינו זכרונם לברכה. גם אסור לכרוע בתחלת ברכה ובסוף ברכה במקום שלא תקנו חכמינו-זכרונם-לברכה, וטוב יותר להתפלל באיברים זקופים ובלב כפוף ובדמעות (ד) ומה שנוהגין להתפלל בקול רם (ה) יש לבטל. כי יש להתפלל

שערים מצויינים בחלכה

דאם הוא שנת השמטה יעשה פרוזבל בערב ר"ה קודם שקיעת החמה אבל הרמ"א (שם סעי' א') ובאורים ותומים שם למדו זכות על מנהג העולם היום שאין עושין פרוזבל, ובפתחי תשובה (שם ס"ק ה') הביא משו"ת חתם סופר (סי' נ') דמורו ורבו הגאון החסיד ר' נתן אדלער עשה פרוזבל וידענא שמסר דבריו בסוף שנת תקמ"ד הנכנס לשנת תקמ"ה דהיינו סוף שמטה וידענא שלא עשה הפרוזבל בסוף תקמ"ג [הנכנס לשנת תקמ"ד שנת השמטה] כי לא זזה ידי מתוך ידו ממש לידע כל דרכיו וכתיבת הפרוזבל הוא בתוך שנת השמטה כי שמטה משמטת בסופו ונוסח הפרוזבל נעתק בשו"ת חתם סופר (חו"מ סי' קי"ג).

א בכל הקדישים דאה ברמ"א (סי' תרי"ט סעי' א') שלא ישנח הש"ץ הניגונים חנהונים ומקורו עוד מספר חסידים (סי' ש"ב) לא תשיג נבול אשר גבלו הראשונים שתקנו הנגונים וכו' אלא כל ניגון כמו שהוא מתוקן חל הלכה למשח מסיני ועיי' עוד מש"כ מוח בשו"ת חתם סופר (ח"ו סי' פ"ו).

(2) שם סעי' א' ובמו"ז וח"א.

(38) ח"א כגל קל"ח סעי' ח'.

קכט (1) מג"א סי' תקפ"ב סק"ד וממ"א.

בלחש כמו בכל השנה. ויש מתירין להגביה קולו מעט אבל לא הרבה, יזהר לדקדק בתפלתו היטב שלא ישנה שום נקודה ויהדר אחר סידור או מחזור שהוא מדויק היטב להתפלל מתוכו.³

ג כל השנה אומר בתפלה האל הקדוש. מלך אוהב צדקה ומשפט. חוץ מן ראש השנה עד לאחר יום הכפורים שצריכין לומר המלך הקדוש המלך המשפט, לפי שבימים אלו הקדוש ברוך הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם, אם טעה ואמר האל הקדוש, או שהוא מסופק² אם אמר האל הקדוש או המלך הקדוש, אם נזכר תוך כדי דיבור אומר המלך הקדוש⁴ ואינו צריך לחזור לראש וכן הדין בהמלך המשפט⁴. אבל אם לא נזכר עד לאחר כדי דיבור, אזי

שערים מצויינים בהלכה

ב) להתפלל בקול רם עיי' בשו"ת מהר"י ווייל (סי' קצ"א) בענין תפלת יוה"כ וז"ל ובתפלה יכול להתפלל בקול רם כדי שילמדו זה מזה אבל בשאר ימות השנה המשמיע קולו הרי הוא מסטני אמנה והמנביח קולו הרי מנביאי הבעל דכתיב „ויקראו בקול גדול“ ונראה דאפי' ביום הכפורים עכ"ל ובארחות חיים החדש (סי' תקפ"ב) הביא ראיה שצריך להתפלל בלחש גם בר"ה ויוה"כ דכל עיקר תפלה בלחש ילפינן סחנח דכתיב בה „וקולה לא ישמע“ (שמואל א' א') כמו שאיתא בש"ס (ברכות ל"א). ותפלת חנה היה בראש השנה עיי' ש"ס (ר"ה י"א). ועיי' בספר מנחם ציון להגאון הקדוש הנורא מהרמ"ם מדימונוב וצללה"ח שכתב כי טובה ציפדנן של ראשונים הטור והב"י אשר מיסיהן אנו שותין והיו בעלי ריה"ק ואוהבי ישראל וחששו על בני הכפרים המתאספים בימים הנוראים להתפלל בציבור ולא הודגלו בכך כל ימות השנה ולכן מנביהים קולם בתפלתם ובאמת יש איסור גדול להתפלל בקול וראנו על הדבר הזה שלא יהיה קיטרוג על ישראל ולכן כתבו מותר להגביה קולו בתפלתו אבל ההיתר הוא רק לפנים ולא טוב הדבר עיי'ש ועיי' מזה בספר נימוקי או"ח (סי' תקפ"ב).

ג) או שהוא מסופק עיי' בחיי אדם (כלל כ"ח סעי' ח') דאם יודע שאמר, ובכן תן פחדך וכו' ומסופק אם אמר המלך הקדוש אין צריך לחזור דמסתמא אמר כשיגרא דלישנא וכ"כ בשו"ת מים חיים (סי' כ"ב) וכ"כ במשנה ברורה (סי' תקפ"ב ס"ק ד').

ד) אומר המלך הקדוש עיי' בחיי אדם (כלל כ"ד דין י') בשם הגאון ר' אבלי פאסוועליד שאם טעה בליל ראש השנה ולא אמר המלך הקדוש אין צריך לחזור דדינו כמו שטעה בליל ראש חדש ביעלה ויבא שאין חוזר משום דאין מקדשין החדש בלילה אבל בשו"ת מים חיים (סי' כ"ב) השיג

4 שם סעי' א' ב'.

8 שם סעי' ט' ובח"א ומט"א.

בהמלך הקדוש צריך לחזור לראש התפלה (אפילו מספיקא) מפני ששלש ברכות הראשונות נחשבות כאחת ואפילו השליח צבור בהזרת התפלה צריך לחזור לראש וצריכין לומר קדושה שנית אבל בהמלך המשפט אפילו יחיד אין צריך לחזור אפילו לאותה ברכה כיון שהזכיר תיבת מלך בברכה זאת. בכל השנה אם טעה ואמר המלך הקדוש המשפט אין צריך לחזור. 6.

ד בשבת ערבית בברכת (מעין שבע) מגן אבות וכו' אומרים גם כן במקום האל הקדוש המלך הקדוש. ואם טעה השליח-צבור ואמר האל הקדוש אם נזכר מיד תוך כדי דיבור חוזר ואומר המלך הקדוש וכו' אבל לאחר-כך אינו חוזר. 6.

ה אם שכח זכרנו, או מי כמוך, וכתוב, בספר חיים, ולא נזכר עד שאמר ברוך אתה ה' כיון שאמר את השם גומר את הברכה ומתפלל כסדר ואינו צריך לחזור וכן אם שכח ובכח תן פחדך וחתם המלך הקדוש ואפילו לא אמר עדיין רק ברוך אתה ה' חותם המלך הקדוש ואומר אתה בחרתנו וכו'. 7.

ו בסיום השמונה-עשרה יש מסיימים עושה השלום ויש שאינם משנים אלא אומרים המברך את עמו ישראל בשלום, ואך בקדיש אומרים עושה השלום במרומיו וכו'. 8.

ז אם חל ראש השנה בשבת ה) יש מקומות שאומרים לכו נרננה כמו בשאר שבת ויש מקומות שמתחילין מזמור לדוד. ויש

שערים מצויינים בהלכה

עליו דנעלם ממנו דברי רבנו יונח (ברכות ל:): דראש השנה דינו כמו שאר יום טוב דחוזר וחובא בפתחי תשובה [מהרי"א מווילנא] (סי' תקפ"ב) ועיי' בב"י (סי' תקפ"ב) שהביא דברי רבנו יונה ועיי' במשנה ברורה שער הציון (שם אות ד') שהשיג ג"כ על החיי אדם.

ה) אם חל ראש השנה בשבת ולענין „כנוונא ורזא דשבת" שנוהגין חסידים לומר בכל שבת עיי' במטה אפרים (סי' תקפ"ב סעי' ב') שגם בר"ה שחל בשבת יאמרו אותו וכ"כ בסידור חתניא בשער הכולל לאומרו בכל יו"ט שחל בשבת אבל עיי' בדברי תורה (מהדורא תשיעי אות ע"ב) שמנהג הגח"ק מהרצ"א בעל בני יששכר וכן הגח"ק מהר"ן מרופשיץ שלא לומר וכן הוא המנהג אצל החסידים במדינת פוילין-זאונגריא. ועיי' במטה אפרים דאין אומרים „במה מדליקין" אבל „מזמור לרוד ד' רועי" ו„ברכו בתרא" אומרים אבל בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סי' ע"א) הביא דמנהג

(7) עם סעי' ה'.

(6) סי' קי"ח ובאה"ט שם.

(8) מט"א שם אות כ"ב.

(9) פר"ח ופמנ סי' תקפ"ב.

מקומות שמתחילין מזמור שיר ליום השבת, וכל מקום יחזיק מנהגיו (ג).
 ח לאחר גמר תפלת מעריב בליל ראשון נוהגין לומר כל אחד
 לחברו לשנה טובה תכתב ותחתם. ולנקבה אומרים, תכתבי ותחתמי,
 אבל ביום אין אומרים. לפי שכבר נגמרה הכתיבה קודם חצות היום
 ובליל שני יש נוהגין לאומרו כי לפעמים נדונין ביום שני (10).

ט במעודת הלילה (ו) נוהגין לעשות סימנים לשנה טובה (ז).
 טובלין פרוסת המוציא בדבש, ואחר שאכל כזית אומר יהי רצון
 שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה, ואחר כך טובל קצת תפוח מתוק
 בדבש ומברך עליו בורא פרי העץ ואחר-כך אומר גם-כן יהי רצון
 וכו' ונוהגין לאכול ראש של בעל חי ואומר יהי רצון שנתיח לראש.
 ויש לחדר אחר ראש כבש שיחיה גם כן זכר לאילו של יצחק, וגם
 ירקות אוכלים אותן שיש להן במדינת החוא שם המורה לטובה.
 כמו במדינותינו מעהרען. ואומרים יהי רצון שירבו זכויותינו, ויש נוהגין
 גם כן לחדר לאכול דגים שיש רמז לפרות ולרבות כמו חדגים, ואין
 לבשל אותן בחומץ, כי אין אוכלים דברים חמוצים או מרורים בראש
 השנה ואוכלין בשר שמן וכל מיני מתיקה, גם נוהגין שלא לאכול
 אגוזים ולוזים (ח) כי אגוז בגימטריא „חטא“ וגם מרבים כחא וניעח

שערים מצויינים בחלכה

חנה"ק מהרצ"א בעל בני יששכר וכן הנה"ק מצאנו בעל דברי חיים לא
 אמרו בכל יו"ט שחל בשבת.

(ו) במעודת הלילה עי' בטור (סי' תקפ"ג) שמנהג אשכנז לאכול
 תפוח בתחלת סעודה ועיי' בכאה"ט (שם ס"ק א') משמע נמי בן וב"ב
 בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' ב"ו) וב"ב במטה אפרים (סי' תקפ"ג) אבל
 במהרי"ל (הלכות ר"ה) כתב מנהגא הוא לאכול אחר הקידוש בליל ר"ה
 תפוחים מתוקים בדבש וב"ב בסידור ר' שבתאי לאכלו תיבה אחר הקידוש.
 (ז) סימנין לשנה טובה ראה בשערי תשובה (סי' תקפ"ג) ובמטה
 אפרים (שם) רנ"ב בליל שני דר"ח יעשה בן ובספר קצה המטה הביא שכן היה
 מנהג החתם סופר ותלמידו מהר"ם אש במש"ב במנהגי החת"ס וזכרון יהודה.
 ועיי' בכני יששכר (תשרי מאמר ד') שכתב דלא קחזינא לרבנן קשישאי
 דעברי הכי בליל ב' ולא אישתמיט חד מהפוסקים קמאי לומר זאת רק בלילה
 הראשונה והטעם דלילה הראשונה היא בכחינת לאה וליל שני בכחינת רחל
 ורחל מסרה הסימנין ללאה עיי"ש. וב"ב באשל אברהם (להנה"ק מבוטשוטש)
 דחמנהג העולם לאכול רק בליל א' כי עיקר התחלת השנה ביום א' היא עיי"ש.
 (ח) אגוזים ולוזים דבר זה כתב הרמ"א (סי' תקפ"ג סעי' ב') ומשמע

קצור שלחן ערוך קכט קעג

המבטלים את התפלה, ויש ללמוד על השלחן תורה, ונוהגין קצת ללמוד משניות מסכת ראש השנה (11).

י נכון שלא לשמש מפתו בשני לילות דראש השנה אפילו כשחל בשבת. אך אם הוא ליל מבילתה אל יבטל עונתה ויטבול את עצמו בכוקר מטומאתו (12).

יא בראש השנה כשאומר אבינו מלכנו (ט) הטאנו לפניך אין להכות באגרוף על החזה כמו בחול וביום הכפורים כי אין אומרים וידוי בראש השנה שהוא יום טוב. אלא יכוין חפירוש אבינו מלכנו הטאנו לפניך כלומר אבותינו הטאו לפניך שעבדו עבודה-זרה אבל אנחנו אין לנו מלך אלא אתה לכן אבינו מלכנו עשה עמנו למען שמך (18).

יב בשעת הוצאת ספר-תורה (י) נוהגין לומר שלש עשרה מדות ויש להתחיל מן ועבור, ויאמר ויעבור ה' על פניו ויקרא ה' ה' וגו'. ובשבת יש מקומות שאין אומרים שלש עשרה מדות ולא רבוננו-של-עולם (14).

שערים מצויינים בחלכה

מדבריו דק בר"ה יש לדקדק בזה ובספר זכרון אברהם כתב ג"כ שמורי הגאון הקדוש ר' נתן אדלער לא מיחא בתלמידיו ביום שני דר"ה לאחר חצות מלאכול אנוזים וכן בספר מחולת המחנים כתב שרכו הגאון החתם סופר לא היה נוהג בזה רק בר"ה בלבד והובא בס' קצה המטה (סי' תקפ"ג ס"ק ט"ו). (ט) אבינו מלכנו מנהג העולם שעומדין בעת פתיחת הארון הקודש ועיי' מזה בטו"ז (יו"ד סי' רמ"ב ס"ק י"ג) שהביא מנהג זה וסיים שאין חיוב בדבר וכ"כ בפרי מגדים (סי' קמ"א ס"ק ג') דמותר לישיב אבל בשו"ת פנים מאירות (ח"א סו"סי' ע"ד) כתב ריש להחמיר לאותן הרואין הס"ת ועיי' בשו"ת חתם סופר (ח"ט סי' ע"ג) דאם הארון הקודש פתוח צריך לעמוד. (י) הוצאת ספר תורה כתב בש"ע (סי' תקפ"ד סעי' ב') דקורין חמשה בפ' „ור' פקר את שרח" ועיי' בשו"ת חתם סופר (סי' קס"ט) בעובדא שטעה הקורא ונמר עם הרביעי כל פרשתא ריומא וצוה חמורח לקרות עם החמישי שלשה פסוקים מפרשת עקידה שלאחריה ולמדין אחר פקפס על זה שהיה לו לקרות עוד הפעם שלשה פסוקים ממה שקראו להרביעי וכתב שם דאלו בשאר ימים טובים טוב היה לעשות כן ממה שיקרא להלאה ואין שייך לסדר היום אבל הכא גם פרשת עקידה שייך ליום א' דר"ה. (עיין רש"י מגילת ל"א). ואי הוינא התם חייתי מצוה שלא לומר קדיש אחר הקריאה

(11) סי' תקפ"ג ומט"א.

(12) מנ"א תקפ"ד סק"ב ומט"א.

(14) מנ"א סי' תקפ"א סקט"ו.

יג שיעור התקיעות יא, לכתחלה צריכין להיות כך, התרועה היא ט' כחות קצרות. ושברים יעשה ג' שברים זה אחר זה כל שכר יהא ארוך כמו ג' כחות קצרות מן התרועה. ונמצא שגם השברים היא כמו ט' כחות ויזהר מאד שלא להאריך בשברים עד שיהא כל שכר כמו ט' כחות כי בזה אפילו בדיעבד אינו יוצא. והתקיעות המה הכרות פשוטות. ובסדר תקיעה-שברים-תרועה-תקיעה תהא כל תקיעה ארוכה כמו השברים עם התרועה דהיינו כמו ח"י כחות ובסדר תקיעה-שברים-תקיעה תהא כל תקיעה ארוכה כמו השברים דהיינו כמו ט' כחות, וכן בסדר תקיעה-תרועה-תקיעה בתקיעות שקודם תפלת מוסף יש לעשות השברים עם התרועה בנשימה אחת. ולכן המקריא יקרא בפעם אחת שברים-תרועה. ובתקיעות שבתוך החזרת התפלה יש לעשותן בשתי נשימות ומכל-מקום לא יפסיק ביניהן אלא יהיו תכופות זו לזו והמקריא יקרא גם-כן שתיהן בפעם אחת 15).

יד כשהתוקע אומר את הברכות יב) אל יאמרו הקהל ברוך-הוא

שערים מצויינים בחלכה

אלא יקראו המפטיר ובזח יגמר מנין הקרואים ואח"כ יאמרו הקדיש עיי"ש. יא) שיער התקיעות עיי' בש"ע (סי' תקפ"ח סעי' ב') שצ"ל לתיוע בצד ימין ובכיאר הלכה שם הביא טעם נכון מהגאון ר' מאיר שמתחיל בהבן יי בש"ס (ר"ה ל"ד). ילפי לח לתקיעת שופר מחצוצרות המלחמה ובקרא (שופטים ז') אצל המלחמה כגדעון בתיב, ויחזיקו ביד שמאלם בלמידים וכיד ימינם השופרות לתקוע" וכו' .

ועיי' בשו"ת מהר"ם שיש (או"ח סי' רצ"ד) שנשאל בתוסע שהוא בעל תורה ומדות אבל אינו יכול לתקוע אלא בצד שמאל ואיש אחר עם הארץ שיכול לתקוע בצד ימין השיב שם שהבן תורה קודם כי דבר זה לתקוע בצד ימין לא נאמר לעיבובא ועיי' במג"א (סי' תקפ"ה ס"ס י"א) שהבעל שחרית יהיה המקרא והפמ"ג (מ"ז שם ס"ס ז') בתב דאם יש שם רב ומו"צ הוא יהיה המקרא ועיי' במטח אפרים שם דחמקרא וחתוקע ילמדו היטב דיני השופר וסדר התקיעות כי לפעמים מאיזה סיבה נופל טעות בסדר התקיעות ואין יודעין אם לתקוע להלן או לחזור לראש חסדר. ועיי' ברא"ש (ר"ה פ"ד אות י"א) שבשנת תתק"ה במנצח נפל טעות ונעשה רעש גדול בביהבנ"ס. יב) כשהתוקע אומר הברכות עיי' בשו"ת פרי הארץ (סי' ט') דמי שבא לביהבנ"ס לאחד שנמר התוקע הברכת שופר ושמע השלשים קולות דמיושב יכול לברך אח"כ אפי' להפוסקים דכל מצוח שלא בדרך קודם עשייתן אינו מברך אחד עשייתן מ"מ משום דיש לפניו עוד תקיעות דמעומד והם

וברוך-שמו יג) אך ישמעו היטב את הברכות ואחר כל ברכה יאמרו בכוונה אמן ואסור להפסיק מכאן עד לאחר כל התקיעות שבהחזרות התפלה. ועל כן אין להשמש להכריו „שתיקה יפה בשעת התפלה“ אף שהוא נוהג כן בפעם אחרת 16).

מז) נוהגין העולם לומר בין הסדרים יהי רצון וכו' כמו שנדפס במחזורים. וצריכין לזוהר מאד שלא להוציא בפה שמות המלאכים הנזכרים שם בהרבה קהלות אין אומרים כלל את ה„יהי רצון“ יד) וכן נכון יותר 17) והעיקר הוא להתעורר אז בתשובה בלב שלם וכמו שכתב הרמב"ם זכרונו-לברכה, וזה לשונו אף-על-פי שתקיעת שופר בראש

שערים מצויינים בחלכה

עיקר יכול לכוך רהא כלולכ מכוך ג"כ משום ריש הנענוע לפניו אף שאינו עיקר וכש"כ הכא דעיקר חתקיעות הם על סדר הכרכות.

יג) ברוך הוא וברוך שמו כך כתב כרגול מרכבה (סי' קכ"ד) אכל בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' נ"א) מיישב מנהג המקומות שעונין „ברוך הוא וברוך שמו“ ושכן נהנו בכית מרדשו של הגאון החת"ם ולא מיחה כלל וכ"כ בספר מגיד תעלומה (כרכות כ"ג) להנה"ק בעל בני יששכר שחביא מחנה"ק מלובלין שאמר שאף שעל פי הלכה אין לומר אפ"ה אין לנעור כהמון שעונין ריש להם על מה לסמוך ועיי' מזה בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' כ'). יד) אין אומרים כלל ה„יהי רצון“ עיי' בשו"ת עולת שמואל (סי' פ"ח) ראין לומר ה„יהי רצון“ רכיון שמספקא לן מהו תרועה א"כ אין להפסיק ביניהם שלא יהא הפסק בין הכרכות להתקיעות וכן חשמיטן כסירוד הרב הגדש"ז ועיי' בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' ע"ה) שכן חיה המנהג החתם סופר ושאר צדיקים שלא אמרו כלל. והטעם מפני שנרפס כנוסחתו „וישוע שר הפנים ושר מט"ט“ [ובסירודים ישנים סירוד השל"ה (רפוס אמשטרדם) נמצא „ישעיהו“ כיה"ד השני] וכשום מקום לא נמצא שישוע הוא שר הפנים רק מט"ט הוא שר הפנים אכל לא „ישוע“ שהוא כמו שם שכינוי המסיתים לאותו איש הירוע וכשניאה נשתרכב טעות כוח ואפשר שנכתב פעם אחת ככונה ממסית וקראו שר הפנים אצל שר מט"ט שאמרו חז"ל ששמו כשם רבו וזיופו ניכר מתוכו ואין איש שם על לב רכרים אלו שהן ככשונו של עולם עיי"ש שהאריך כוח.

העתקתי זה שנכתתי כאן באיש פשוט שהולך ככל יום ככיהכנ"ם לחתפלל וחוא לומד ככיתו מספר כלשון עכרית מעשיותיו ותורותיו מאיש הירוע וחוא לא ידע שיש איסור כוח ועל חרכנים המטיפים מוטל החוב שיתענינו בזה.

השנה גזירת הכתוב רמו יש בו כלומר עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם, והפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו כוראכם אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל הביטו לנפשותיכם והמיטבו דרכיכם ומעלליכם יעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה וכו' עד כאן לשונו¹⁸.
 מן החזרת התפלה כשאומר השליח-צבור ואנחנו כורעים נוהגין שגם הצבור אומרים עמו וגם כורעים ומשתחווים אבל אין נופלים על פניהם רק ביום הכפורים בסדר העבודה¹⁹ וגם השליח-צבור כורע על ברכיו אבל אסור לעקור ממקומו בשעת התפלה ולכן נוהגין שיעמוד קצת רחוק מן העמוד כדי שיוכל לכרוע על ברכיו בלי עקירה ממקומו והעומדים אצלו מסייעים אותו לעמוד שלא יצטרך לעקור רגליו²⁰.
 התקיעות שבתוך החזרת התפלה²¹ אין להשליח-צבור לתקוע אלא אם הוא בטוח שלא תתבלבל דעתו על-ידי-כך²¹.
 ין בתקיעות שבתוך החזרת התפלה יש מנהגים שונים²² כמה תוקעין וכל מקום יהזיק מנהגו וכן בתקיעות שלאחר התפלה יש

שערים מצויינים בחלכה

(טו) התקיעות שבהחזרת התפלה עיי' בש"ע (סי' תקצ"ב סעי' ב') דיחיד אינו מפסיק לתקוע בתפלת י"ח ובשערי תשובה שם הביא מדרב"ז (ה"ב סי' שמ"ז) דנם ליחיד מותר לתקוע בתפלתו ועיי' בבני יששכר (ר"ה מאמר ב') שתמה ג"כ על הש"ע דלא שייך הפסקה בזה ביון דכך היתה המצוה לתקוע על סדר הכרבות ותקיעות דמיושב אינו דק לערבב השטן ועיי' בשו"ת שואל ומשיב (מהר"ת ח"ד סי' סע"ג) מה שהקשה בזה על הבני יששכר ועיי' במשנה ברורה (סי' תקצ"ב ס"ס ו') דתקנת המצוה לתקוע על סדר הכרבות היתה דוקא בציבור.

(טז) יש מנהגים שונים עיי' במג"א (סי' תקצ"ב) שיש מקומות שנוהגין לתקוע בשמתפללין בלחש ומנהג זה בכר הובא בתוס' (ר"ה ל"ג: ר"ה שיעור) בשם הערוך ובכתבי האר"י ז"ל איתא גדולות על זה ונתפשט מנהג זה בין כל מפלגי החסידים ועיי' בזה בשו"ת אבני נזר (סי' תמ"ה-תמ"ז) מה שהאריך בזה וכתב דהצעירים המתחסדים יחשבו כי תקיעות דבלחש הוא מעשרי החסידות ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סי' ל"ז) כתב דבצדק חשבו הצעירים כי תקיעות דבלחש מעשרי החסידות ביון שכתב האר"י ז"ל דתקיעות אלו מסוגלים לבטל יצה"ר דג"ע והשחתת זרע וזהו יסוד החסידות שמידת הברית בללא דבל שייפין על בן אין לבטלם עיי"ש דבריהם.

(18) סי' תרכ"א סעי' ד'.

(19) סי' מה' תשובה ה"ד.

(20) סי' תקפ"ח סעי' ד'.

(21) מג"א סוף סי' קל"א.

קצור שלחן ערוך קכט

קעז

מנהגים שונים²²). ולאחר שגמרו כל התקיעות כפי מנהג המקום יש להצניע את השופר ולא יתקעו יותר אפילו מי שרוצה להיות תוקע ביום שני אין לו לתקוע ביום ראשון להתלמד יו²³).
יח אם יש מילה יח) מלין לאחר ההפטרה קודם תקעת שופר והרמו זכור ברית אברהם (זו מילה) ועקידת יצחק (זה שופר) ובשבת יט) מלין אחר אשרי ואם צריכין למול אצל היולדת מלין אחר יציאה מבית-הכנסת²⁴).

שערים מצויינים בחלכה

יו) אין לו לתקוע ביום ראשון להתלמד עיי' במשנה (ר"ח ל"ב:):
דאין לילך חוץ לתחום כדי לשמוע קול שופר ועיי' בשו"ת מחזה אברהם (או"ח סי' קנ"ו) שנשאל באיש צבא שמשמרתו להשגיח על השבויים רחוק מהעיר באופן שאין לו מנין ושופר במקומו והפקיד נתן לו חופש בערב יו"ט לילך לביתו על שני ימים ויוכרה לשוב למשמרתו ביו"ט אי מותר לו לעשות בן או יותר טוב שלא יזוו ממשמרתו ולא יקבל חחופש והעלה שם דילך לביתו וישוב למשמרתו בשעה הקבוע לו אף דאין מעבידין על התחום עבור שופר זה משום דלא הוי בעידנא דבשעה שעובר על חילול יו"ט אין מקיים מצות שופר אבל כאן ששמע מצות שופר בהיתר על ידי הליכה מערב יו"ט רק בחזרה יוכרה לילך חוץ לתחום והוא מחלל יו"ט בשביל הממשלה.
יח) אם יש מילה עיי' בנחל אשכול (הלכות מילה סי' מ') דמי שיושב בכפר שאין שם מנין ושופר ויש לו בן למול בראש השנה לא ילך מביתו למקום שיש מנין ושופר וידחה המילה לאחר יו"ט דמילה בזמנה עדיף ממצות שופר וכתב על זה בהנהגות מהרש"ם (סי' תקפ"ד) דמ"מ אם האב אינו מוחל אין חיוב על המוהל שבעיר ליסע לחכפר שאין שם שופר עיי"ש.
יט) ובשבת עיי' בשו"ת פני מבין (או"ח סי' קס"ב) במי שהולך במדבר ואינו יודע מתי שבת אבל יודע יום החדש כגון שיצא בט"ו באלול ואינו יודע איזה יום בשבוע היה אז דדינו שימנה ששה ימים ומשמר יום השביעי כמו שאיתא בש"ע (סי' שד"מ) ועתה חל ראש השנה ביום שביעי שלו ויש עמו שופר אי צריך לתקוע משום דלא נזדו הז"ל "שמא יעברנו" אלא בודאי שבת ולא בספק או נימא דאפי' בספק השבת נמי נזרו ואחרי האריכות העלה שצריך לו לתקוע משום דהשבת שלו הוא ספק והראש השנה הוא ודאי ואין ספק מוציא מירי ודאי עיי"ש.
יש לחקור במי שנוסע בספינה או באוירון ממזרח למערב ועובר על הקו הבין לאומי (גבול המערידיאן) באופן שניתוסף לו עוד שבת מחמת

22) סי' תקצ"ב סעי' א' ופס"ג. 24) סי' תקפ"ד סעי' ד' בית יוסף.

23) סי' תקצ"ו וכמנ"א.

קעח קצור שלחן ערוך קכפ — שערים מצוינים בהלכה

דספק ויש לו שני שבתות זה אחר זה כמו שהאררתי לעיל (הלכות שבת סי' ע"ב סק"א) וחל ראש השנה בשבת ויום א' דבשבת הראשון בודאי אינו תוקע דאם היום שבת אינו תוקע מתקנת חז"ל שמא יעברנו ואם היום ערב שבת א"ב גם הוא ערב ראש השנה אבל ביום א' והוא שומר גם יום זה לשבת מחמת הספק בזה צריך עיון דאם היום שבת אינו תוקע מתקנת חז"ל ואם היום יום א' א"כ הוא יום שני של ראש השנה וחייב לתקוע ולא דמי לדברי הפני מבין הנ"ל דהתם ודאי דהיום יום א' של ראש השנה והספק הוא אם היום שבת ובכה"ג פשוט דיש לומר דאין ספק מוציא מידי ודאי משא"כ הבא בגמרא דידן דספק הוא אם היום שבת וגם ספק הוא אם היום יום א' ר"ה ואפשר שהיום יום ב' ותקיעת שופר אז מדרבנן (עיי' בפמ"ג סי' תקצ"ח וסי' ת"ד).

והנה במשנה ברורה (סי' ת"ר ס"ק ז') אחר שהביא דברי הטו"ז בראש השנה שחל ביום ה' וביום ו' ולא היה לו שופר רק אחר שבבר קיבל שבת אז הביאו לו יתקע בלא ברכה וכתב הפמ"ג (מ"ז אות ב') דדוקא אם היה עוד היום גדול רק הוא קיבל שבת. אבל אם כבר בין השמשות אין לו לתקוע כלל דביום ב' אינו אלא מדרבנן וחוי ספיקא דרבנן והוסיף המשנה ברורה, אבל ביום א' דחיובו מדאורייתא חייב לתקוע ובלי ברבה"עב"ל משמע קצת דקאי אלפניו דהיינו אם א"כ הוא יום א' של ראש השנה ביום ו' (בגמרא בומן המקרש דבלא"ה א"א דלא אד"ו ראש) והביאו לו שופר בביהש"ש של ערב שבת מחויב לתקוע מפני ספיקא דאורייתא ויצא לפ"ז גם בגמרא דידן שיהא מחויב לתקוע ביום א' שהוא השבת שניתוסף לו מחמת הספק מטעם ספיקא דאורייתא אבל יש לחלק דהתם הספק בזה אם עדיין יום מחויב מן התורה לתקוע ואם כבר לילה פטור לגמרי משא"כ הכא בגמרא דידן אם היום שבת אינו תוקע כלום מפני תקנת חז"ל ואם היום יום ראשון א"כ הוי יום ב' של ראש השנה וחיובו רק מדרבנן והוי ספיקא דרבנן ובלאו הכי נראה יותר דדברי המשנה ברורה כוונתו אם הביאו לו שופר ביום א' בביהש"ש (ואין בוונתו ביום ו' בכניסת השבת) וספק שכבר לילה ואין תוקעין בלילה ויש באן חילול יו"ט שגזרו על כלי שיר ועל זה אמר שאפ"ה מחויב לתקוע מפני שהוא ספיקא דאורייתא ופשוט.

והנה לעיל (הלכות שבת סי' ע"ב) הבאתי משו"ת זכרון יצחק (סי' ל"א) דההולך במדבר ואינו יודע מתי שבת אין לו להניח תפילין דביון דלר"ע (מנחות ל"ו) איבא איסורא בהנחת תפילין בשבת ויו"ט מוטב לעבור על ספק מצות עשה בשב ואל תעשה מלעבור על ספק איסור בקום ועשה עיי"ש ולפ"ז ה"ג ביון שספק הוא על השבת שנתחדש לו אין לו לתקוע דמוטב שיעבור על ספק מצות עשה דתקיעת שופר בשב ואל תעשה מלעבור על ספק איסור בקום ועשה דהיינו איסור תקיעה בשבת אבל יש לחלק דהתם האיסור הנחת תפילין לר"ע הוא מה"ת משא"כ הבא דאיסור התקיעה בשבת רק שבות ועדיף

י"מ מי שיצא בתקיעת שופר וצריך לתקוע בשביל אחרים) יכול גם-כן לברך את הכרכות ומכל-מקום יותר נכון שזה שהוא צריך

שערים מצויינים בחלכה

יותר ספק מצות עשה מן התורה מאיסור שבות שהוא דרבנן. אבל במשנה ברורה (סי' שר"מ) כתב בפירוש דההולך במדבר ואינו יודע מתי שבת יניח תפילין בכל יום רק בשעת תפלת שבת לא יניח שלא יהיה כתרתי דסתרי אהרדי עיי"ש ולפ"ז יצא לנו דביום המחרת ביום ראשון והוא השבת שנתחדש לו צריך לו לתקוע שופר כמו שמחוייב בתפילין, וצ"ע עוד.

ואם נוסע ממערב למזרח ועובר על נקודת הקו בערב שבת והוא ערב ראש השנה ונחסר לו יום השבת ויש לספק על חיום השבת שהוא יום ראשון וצריך לו לתקוע ואם הוא שבת אין לו לתקוע ודינו כמו תפילין וביום המחרת שיש לספק שהוא יום ראשון או יום שני ואם הוא יום שני כבר הוא לאחר ד"ה מחוייב ג"כ לתקוע אבל בלא ברכה.

ב) לתקוע בשביל אחרים עיי' בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' מ"ח) וז"ל שאלה: חרש שמדבר ואינו שומע אלא על ידי שעושה כלי לאזנו כמין חצוצרות מהו: תשובה: נראה פשוט שחייב בשופר וכי מפני שכבר אזנו משמוע יפטר? וחרש שפטור היינו שאבד ממנו חוש השמע מכל וכל, והרי אמרו (סוכה ל"ז) לקיחה על ידי דבר אחד שמה לקיחה אף אנו נאמר שמיעה על ידי דבר אחד שמה שמיעה עכ"ל ומה פושט עצמו הנאון האדיד ד' יוסף ענגיל מקראקוי בספרו גליוני הש"ס (ברכות ב"ה) דיוצא מצות קול שופר ע"י טיליפון ועיי' בשו"ת שערי דעה (סי' ב') נשאל מעיר ספר"מ בעת ההתחדשות הטיליפון אם יכול איש ישראל לצאת ידי חובת מצות עשה דשמיעת קול שופר ע"י כלי הטיליפון וחקר שם אם ע"י גרם וסיוע של דבר אחר יוצא האדם המצוה או לא והאריך בזה ולכסוף כתב דהוא בחן שממש עצם קול המדבר שומע השומע ולכן אף דלכתחלה אין לסמוך על הכרעה זו מ"מ בשעת הדחק ודאי דיוצא ידי חובתו באמצעות הבלי הנ"ל ובן בשו"ת ירושת פליטה (סי' יו"ד) האריך בזה ירדתי הרב הנאון מהרנ"ש שליטעל הראב"ד ממונקאטש שנשאל אודות היהודים שהם בבית האסורים והעלה דכיון דמן התורה מצות אין צדיכות כונח ולכן שפיר יוצא גם בגרם וסיוע מדבר אחד ולכן בשעת הדחק גדול יש מקום להמורח להתיד שמיעת קול שופר באמצעות הכלי ורק בתנאי שהנכרי יעשה הקישור בכח העלעקטריציטעט. אבל עיי' בצל"ח החרש (סי' א') השיג על שערי דעה הנ"ל והעלה שאין יוצאין ידי מצות עשה בהנרמה וסיוע מדבר אחד ולכן השמיעה ע"י הטיליפון שהבלי נודמת ומסייע להשמיעה אינו יוצא בזה ולומר דבר זה מחידושי הר"ן (סנהדרין ע"ז:) דאשו משום חציו לא מחני דס לענין חיוב נזקין אבל לא לחיוב מיתה משום דבנזקין חייב בין בשונג בין במזיד ולכן חייב גם ע"י נרמח אבל לא במיתה שאינו חייב רק אם עושה בידים ממש

לצאת הוא יברך את הכרכות⁽²⁵⁾. והתקע בשביל נשים אם הוא כבר יצא לא יברך את הכרכות אלא האשה תברך, כיון דמצד הדין נשים פטורות מתקיעת שופר משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא. ויש אומרים דמי שיצא לא יתקע כלל בשביל נשים וחרוצה לתקוע בשביל נשים יתקע קודם שישמע התקיעות בבית-הכנסת ויברך על התקיעות ויכוין שיצא בהן. ובלבד שלא יהא בשלש הראשונות על היום כי אז אין לתקוע ביחידות. או שיתקע להן בשעה שתוקעין בבית-הכנסת או לאחר התקיעות שבבית-הכנסת אלא שיכוין שלא לצאת בתקיעות אלו. אלא בתקעות שהוא יתקע לפני האשה ויברך עליהן. ואף על גב

שקרים מצויינים בהלכה

לא ע"י גרמה וה"נ כמצות עשה דצריך כונה אינו יוצא ע"י גרמה עיי"ש שהאריך בזה.

וכן כתב בשו"ת מנחת אלעזר (ח"כ סי' ע"ב) דאינו יוצא מצות שופר ע"י טיליפון משום דהוי כמו קול הכרח דאיתא כמשנח (ר"ח ב"ח). דאינו יוצא בה וכן כתב בשו"ת פני מכין (סי' ק"ג) שאינו יוצא בה מהאי טעמא וכן כתב בשו"ת חיי אריה (סי' ל') שאינו יוצא בה משום דאינו יוצא ע"י כלי הגורמת ומחויב לעשות המצוה כנופו דוקא עיי"ש וכן בשו"ת הלכות סטנות (ח"כ סי' רע"ו) כתב שם דאינו יוצא ע"י בת קול וכהנה שם שנדפס מחדש (שנת תרמ"ז) כתב עליו דלפ"ז לא יצא תקיעת שופר ע"י טיליפון עיי"ש והרכה בזמנינו חידשו דכל פעולת כח החשמל (עלעקטיר) כמכונות אלו מהפכים גלי קול האדם לגלי חשמל וחוזר תיכף ומהפכו חזרה לגלי קול על ידי תנודות הממכרנא שבטיליפון וראדיו וקול רם (מיטרופון) ולכן המכשיר הקולט את הקול דומה לתקליט של גרומופון ורק קול תקליט שומע ולא קול אדם הכאתי דכריהם לעיל (הלכות שבת סי' ע"ז ס"ק ו').

וממילא לפ"ז אין לחשתמש גם בכלי מכונה על אונז שששתמשים בהם החרשים ויוצא לנו גם מזה שאין להעמיד לבעל תוסע איש אשר אונזו בכדים לשמוע ומשתמש בכלי זה דכיון שאין שומע כלי כלי הוי ככלל חרש ופטור ואינו מוציא אחרים ג"כ אולם ככאה"ט (סי' תרפ"ט ס"ק ב') וכשע"ת (שם) כתבו לענין מנילה דמוציא אחרים ואפשר עוד לחלק בין דאודייתא לדרכנן אבל בשו"ת הלכות סטנות (ח"כ סי' מ"ה) משמע בפירוש שיוצא המצוה ע"י כלי הנ"ל ולכן אף שלכתחלה אין להשתמש במכונות לצאת בהם המצוה אבל כשעת הדחק ונחיצות גדולה ואי אפשר בלאו הכי יש לו על מי לסמוך ועיי' בקונטרס עדות לישראל במדור ההלכה (דף 122) מש"כ שם הגרי"א הנקין.

(25) סי' תקפ"ח סעי' ב' וה"א.

שהולך אחר כך לבית-הכנסת להתפלל מוסף ולשמוע התקיעות שבתפלה אין התפסק מצריכו לברך שנית דכולהו תקיעות חדא מצוה נינהו. ואם האשה חלושה וצריכה לאכול קודם התקיעות יכולה לאכול כא (26).

כ כשיוצאין מבית הכנסת יש ללכת בשובח ונחת שמח ומוב לב בבטחון כי שמע ה' בקול תפלתינו ותקיעותינו ברחמים, ואוכלין ושותין כיד ה' הטובה ומכל-מקום יזהר שלא לאכול אכילה גסה ותהא יראת ה' על פניו, ויש ללמוד תורה על השלחן (27), לאחר ברכת המזון (כ) אין לישן אלא הולכין לבית-הכנסת ואומרים תהלים בצבור עד תפלת מנחה, ואך מי שראשו כבד עליו יכול לישן מעט קודם שהולך לבית הכנסת (28).

כא לאחר תפלת מנחה הולכין אל הנהר (לזכור זכות העקידה דאיתא במדרש (29) כשהלך אברהם אבינו עם יצחק בנו לעקידה עשה השטן את עצמו כמו נהר לעכבו ועבר אברהם אבינו עליו השלום בנהר עד צוארו ואמר (30) הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש, ועוד יש

שערים מצויינים בחלכה

בא) יכולת לאכול אבל עפ"י הדין אסור לאכול במש"כ בשערי תשובה (סי' תקפ"ד ס"ק ג') ובמטח אפרים (סי' תקפ"ח סעי' ב') ובהנהות רעק"א (סי' תקפ"ט) דלא גרע מלולב (סי' תרנ"ב) ומגילה (סי' תרצ"ב) שאסור לאכול קודם שיצא י"ח.

ועיי' שם במטח אפרים שאם חלוש לבו והוצרך לאכול יקדש מקודם וב"כ בשו"ת חתם סופר (חיו"ד סו"סי' ז') ועיי' בספר זכרון יהודה (מנהגי ר"ה) מהנאון מהר"ם א"ש שכתב שאין צריך לקדש דעדיין לא חל עליו חובת קידוש וב"כ בשו"ת בית יצחק (ח"ב יו"ד קו"א סי' י"ח) דלחולת שהוצרך לטעום מותר לו לשתות ולטעום בלא קידוש ולא הביא דברי החת"ם הנ"ל. ועיי' בשער יששכר (מאמר מאזנים למשפט אות נ"ב) מש"כ בענין המנהג להאריך בתפלה והיתר השתייה קאמע קודם התקיעות בלא קידוש והביא קצת מקור מהזהר עיי"ש.

בב) לאחר ברכת המזון ואם שכח יעלה ויבוא בכהמ"ז אם צריך לחזור לראש עיי' במג"א (סי' קפ"ח סעי' ו') דאינו חוזר לראש דאינו מחויב לאכול פת בראש השנה דיש אומרים שצריך להתענות אבל בלילה אם שכח צריך לחזור לראש דבלילה מחויב בקידוש ואסור להתענות במש"כ הפנ"י (בתוכות ה') כך העלו הישועת יעקב (סי' תקצ"ז) ושו"ת פני מבין (או"ח סי' קס"ח).

(26) סי' תקפ"ט סעי' ו' ובח"א כלל קפ"א. (27) מדרש תנחומא ס' וירא.

(27) סי' תקצ"ז ומפ"א. (28) תהלים סימן ט' כ'.

(28) סי' תקפ"ג סעי' ב' וח"א.

טעם 81) מפני שאנו ממליכים היום את הקדוש-ברוך-הוא עלינו והדרך הוא למשוך את המלכים אצל הנהר לרמו שתמשך מלכותו) וטוב שיהיה מחוץ לעיר ויש בו דגים (לזכר 82) שאנו משולים כדגים חיים שנאחזים במצודה כך אנו נאחזים במצודת המות והדין. ומתוך כך נחרהר יותר בתשובה. עוד טעם 83) סימן שלא ישלום בנו עין הרע כמו בדגים ונפרח ונרבה כדגים. ויש אומרים 84) הטעם כי לדגים אין גבינים ועיניהם תמיד פתוחות כדי להתעורר עינא פקיא דלעילא) ואם אין שם נהר שיש בו דגים הולכין לנהר אחר או לבאר ואומרים הפסוקים מי אל כמוך וכו' ככתוב בסידורים סדר תשליך ומנערים שולי הבגדים ותוא לרמו בעלמא ליתן לב להשליך את החטאים ולחפש ולחקור דרכיו מהיום והלאה שיהיו בגדיו לבנים ונקיים מכל חטא. אם חל יום ראשון בשבת הולכין ביום שני 85).

כב לאחר שחזרין לבית-הכנסת ועדיין לא הגיע זמן ערבית יזהר מחברת מרעים שלא יבא חס ושלום לדברים בטלים אך יעסוק בתורה או בתהלים או בספרי מוסר כי קדוש היום לאדונינו 86).

כג שני ימים טובים של ראש השנה (ג) כיום אחד ארוך הן חשובים וקדושה אחת הן 87) ולכן נחלקו הפוסקים אם לברך כליל שני בקידוש וכן בהדלקת הנרות וכן בתקיעות של יום שני שהחיינו או לא, כי יש אומרים כיון דקדושה אחת הן וכבר בירך שהחיינו בראשון אינו צריך לברך עוד בשני. ועל-כן נוהגים שבקידוש ליל שני מניחין על השלחן פרי חדש שתהא ברכת שהחיינו שבקידוש גם על הפרי או שלובש

שערים מצויינים בהלכה

(ג) של ראש השנה עיי' בשו"ת מהרי"א אסאד (ה"א סי' קס"ד) דהמנהג הוא שלא לשחוט בראש השנה שבלנו מבקשים רחמים אין ראוי לעשות שום אכזריות וכ"כ בשו"ת שערי צדק (סי' קכ"א) אבל סיים דאם ראש השנה הל' ביום ה' ו' אין לזה שום מנהג דהא סעודת שבת מצוה היא וכ"כ בשו"ת דברי שאול ויוסף דעת (סי' כ"ד) דגם בלבוב נהגו לשחוט ביו"ט ב' של ראש השנה לצורך שבת ועיי' בשערי יששכר דבכל מדינת פולין לא נשמע שנהגו מנהג זה שלא לשחוט בר"ה ורובא דעלמא לא החזיקו מנהג זה. ואני מצאתי כתוב מנהג זה בשו"ת בית יהודה בסופו (מנהגי ארני"ל) דמנהג זה היה עוד במאה הרביעית ואה"כ בטלו המנהג עיי"ש.

85) סוף סי' תקפ"ג בשע"ת ומט"א.

86) מט"א סי' תקצ"ט.

87) ע"ג סי' צ"ט סעי' ב'.

81) הוריות י"ב.

82) לבוש סימן תקצ"ו.

83) עי' ר"מ סי' תקפ"ג ושל"ת.

84) א"ר סי' תקצ"ו.

בגד חדש ואם אין לו אינו מעכב ואומר שהחיינו בקידוש (כי אנו תופסין העיקר כהפוסקים שאומרים שצריך לברך שהחיינו) וכן האשה בהדלקת הנרות לליל שני (אם נוהגת לברך שהחיינו) אזי על כל פנים אם אפשר תלבש בגד חדש או תניח פרי חדש שתהא ברכת שהחיינו גם על זה ואם אין לה אינו מעכב וכן התוקע ביום שני אם אפשר יש ללבוש בגד חדש ואם חל יום ראשון בשבת אינו צריך דהא עדיין לא ברכו שהחיינו על השופר 88).

קל. דיני עשרת ימי תשובה. ובו ו' סעיפים.

א עשרת ימי תשובה א) שמם מורה עליהם שהם מיוחדים לתשובה, וכל אדם מחוייב אז לשוב בתשובה שלימה לפני ה' יתברך שמו קודם בא יום הגדול וחנורא יום הכפורים שנאמר 4 לפני ה' תטהרו. ונאמר 2 דרשו ה' בהמצאו ואמרו רבותינו זכרונם-לברכה 8 אלו עשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים, לכן צריך האדם בימים אלו לפשפש במעשיו ולשוב ממעשיו הרעים וספק עבירה צריכה יותר תשובה מעבירה

שערים מצויינים בחלכה

א) עשרת ימי תשובה עיי' בשערי תשובה (סי' תר"ג) באחר שנכשל באשת איש אם מחוייב להודיע לבעל האשה אולי יאמין לו ויהיה פורש ממנה וכתב שם דמחוייב להודיעו אבל בשו"ת דברי חיים (סי' ל"ד) שכתב שנכון שלא להודיע לבעל ועיי' בשו"ת לבושי מרדכי (אבע"ז סי' י"ז) באחר שהתודה לפני הרב כי בעורו נער בן י"א שנים שבב עם אחותו בת ז' שנים ויצדו תקפו עליו ובא אליה בקישוי אבר אבל טען כמעט בדי לו שלא הערה בה כי ה' נער כחוש וחלוש ועתה שואל אם בא יבא נבר כהן אם מותר להשיאח לו מפני איסורא דזונה עיי"ש מה שהעלה בזה ולענין התשובה כתב דלענין עצמו ודאי נאמן שלא הערה בה ומשום איסור קידוב בשך דהוא דאורייתא להרמב"ם יתענה ביום הנ"ל ולהתודות בחדטה גמורה ואם אי אפשר לו להתענות. יפרה בצדקה ולא יזכר. לו חטאת נעורים ומי שהדג נפש מישראל ע"י מרוצת הסוסים או האוטומוביל עיי" בשו"ת הגרעס"א מהר"ת (סי' ג') ושו"ת דברי חיים (ח"ב סי' יוד) ועיי' בארחות חיים החדש (סי' תר"ג) שהאריך בזה.

(2) ישעיהו נ"ח ו'.

(8) ראש השנה י"ח.

(88) סי' ת"ד.

קל (1) ויסרא ס"ו ל'.

ודאית כי יותר מתחרט האדם כשהוא יודע שעשה עבירה מאם אינו יודע. ולכן קרבן אשם תלוי צריך להיות יותר ביוקר מקרבן חטאת (4). וירבה בתורה ובמצות ובצדקה וימעט בעסקיו. וכתב הרב רבי משה קורדברי זכרונו לברכה שיחיו ימים אלו כמו חול המועד שלא יעשה בהם אלא מלאכה הכרחית וביותר צריך האדם לתקן דברים שבינו לבין חברו אשר עליהם אין כפרה עד שיחזור את הגזל ואת העושק ויפייסו שימחול לו.

ב ראוי לאדם שיתנהג בימים אלו גם בחומרות שאינו נוהג בהם כל השנה כי גם אנו מבקשים מאת ה' יתברך שמו שיתנהג עמנו בחסידות והאוכל כל השנה פת פלטר לא יאכל בימים אלו כי-אם פת ישראל וכדומה לזה (6).

ג בברכת המזון יש נוהגין לומר הרחמן הוא יחדש וכו' כמו בראש השנה (6).

ד נוהגין שלא לעשות נישואין (ב) בימים אלו (7).

ה בשבת שובה יש לקרות למפטיר אדם חשוב (8).

ו יש נוהגין שאין מקדשין את הלבנה עד מוצאי יום הכפורים שאז שמחים ומקודם היו בדאגה. ויש-אומרים דאדרבה טוב לקדשה קודם כדי להוסיף בזכויות והכל לפי הזמן (6). במקום שמצוי לקנות אתרוגים לולבין והדסים נוהגין אנשי מעשה להיות זריזין מקדימים לקנות בימים אלו כדי שתצטרף גם המצוה היקרה הזאת לזכויותינו (10).

שערים מצויינים בהלכה

(ב) שלא לעשות נישואין עיי' בחכמת שלמח (סי' תר"ב) שכתב הטעם מפני שאמרו חז"ל איזה חג שהחדש מתכסה בו זה תשרי וכיארזו המקובלים דהכוונה דלמעלה השטן מכסה הלבנה ולא נתגלה עד יום הכפורים לכן אין מקדשין הלבנה עד יום הכפורים והוי כמו סוף חרש שאין עושין נישואין אבל אם הוא שעת הרחק כתב במטה אפרים (סי' תר"ב) שמותר לעשות נישואין וכ"כ בשדי חמד (מערכת חתן וכלה) ואם החופה הוא בצום גדליה אם מותר לשתות החתן מן הכוס עיי' לעיל (סי' קכ"א סעי' ז') וטח שכתבתי שם.

(8) סי' תר"ב באה"ט.

(9) באה"ט סי' תר"ב.

(10) סמ"א סי' תר"ג אות ה'.

(4) הנח סוף סי' תר"ג.

(5) סי' תר"ג סעי' א'.

(6) סמ"א סי' תר"ב.

(7) שם אות ה'.

קלא. דיני ערב יום כפור. ובו י"ז סעיפים.

א נוהגין לעשות כפרות בערב יום הכפור (א) באשמורת הבוקר שאז הרחמים גובר, לוקחין תרנגול שאינו מסורס לזכר ותרנגולת לנקבה ולאשה מעוברת תרנגול ותרנגולת. תרנגול שמא הולד הוא זכר ואם הולד היא נקבה די לאמה ולבתה בתרנגולת אחת ואפילו שאר בני אדם יכולין שנים ליקח כפרה אחת ובוחרים בלבנים על שם שנאמר ג אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. אבל אין לחזור בפירוש בשעת קנין אחר לבנים ולקנותם ביוקר כי זהו כעין דרכי אמורי אלא כשיזדמן לו לבן שקנה אותו בין אחרים יבחר בו. לוקח כל אחד כפרתו בידו הימנית ואומר הפסוקים בני אדם וכו' ומסבכה סביב ראשו ואומר זה חליפתי וכו' שלש פמים. אם מסבב לאחרים אומר זה חליפתך ויש לו לסבב תחלה לעצמו ואחר-כך לאחרים. וטוב שתהא השחיטה גם כן באשמורת הבוקר תיכף לאחר חסיבוב. ואל יחשוב האדם שזהו כפרתו ממש אלא יחשוב כי כל מה שעושין בעוף הזה הית ראוי לכא עליו בעונותיו ויתאונן על חטאיו והקדוש ברוך הוא ברחמיו יקבל תשובתו. ונוהגין לזרוק בני מעיהם והכבד והכליות של הכפרות על הגנות או בחצר מקום שהעופות יכולים לקחת משם לפי שראוי לרחם על הבריות ביום זה כדי שירחמו עלינו מן השמים. ועוד מפני שאכלו גזל, כדי שיתן האדם אל לבו להרחיק את-עצמו מן הגזל. אם אין התרנגולים מצויים, יכול ליקח אווז או שאר בעל חי שאינו ראוי להקרבה, ויש אומרים אפילו דגים אך לא תורים ובני יונה שהן ראויין להקרבה, ויהא נראה כאלו מקדיש קדשים בחוץ. יש נוהגים ליתן את הכפרות לעניים, אבל יותר טוב לפדותן בממון וליתן את הממון לעניים ג.

ב אין אומרים מזמור לתודה ולא תחנון ולא למנצח גם אביגו מלכנו אין אומרים, רק כשחל יום הכפורים בשבת אז אומרים ערב יום הכפורים בשחרית אבינו מלכנו ג.

שערים מצויינים בחלכה

א לעשות כפרות בערב יום"כ עיי' בפרי מגדים (א"א סי' תר"ה) וכישועת יעקב (יו"ר סי' ח"י) וכאשל אברהם (סי' תר"ה) שכבר נתפשט המנהג לעשות כפרות ככל עשי"ת ומקורו מרש"י (שבת פ"א:) שהיו נוהגין לעשות כפרות בעשב בערב ראש השנה ע"כ ועיי' במרכיבי (ריש יומא) דיש עושין סדר כפרות גם בער"ה וא"כ מתחיל הסדר מיום ראש השנה ואילך.

(8) סי' תר"ד סעי' ב'.

קלא 1) ישעי' א' י"ח.

(2) סי' תר"ה ובמנ"א.

ג מצוה להרכות בסעודה ב לאכול ולשתות ג. וכל האוכל ושותה בערב יום הכפורים ד לשם מצוה נחשב לו כאלו התענה גם היום. ומצוה לאכול דגים בסעודה הראשונה ד.

שערים מצויינים בחלכה

ב מצוה להרכות בסעודה עיי' בשו"ת רעק"א (סי' ט"ז) שמסופק שם אי גם נשים חייבות במצוה זו דהיא מצות עשה שהזמן גרמא או דלמא כיון דמפיק לה מדכתב התורה „ועניתם בתשעה לחרש" והוי כהתענה תשיעי ועשירי וכיון שמחויבת בתענית עשירי ה"נ מחויבת באכילת תשיעי ובשו"ת כתב סופר (או"ח סי' קי"ב) כתב בפשיטות דחייבת במצוה זו מפני דמטעם המצוה כדי שיהא להם כח להתענות ביום הכפורים כמש"כ רש"י (יומא פ"א:) „דיכיננו בתשעה לצורך עינוי של מחר" וכ"כ הרא"ש וחסוד וטו"ז (סי' תר"ד).

ועיי' בגליוני הש"ס מהנאון ר' יוסף ענגיל (ר"ה ט.) שחביא דברי המחדי"ל (הלכות ערב יוה"כ) וז"ל שאלו למהר"י סגל על אשה שנדרח שלא לאכול בשר רק בשבתות ויו"ט מה דינה בערב יום הכפורים והשיב דמותרת לאכול כל רצונה ולשמח לכה ביום זה דנמי מתקרי יום טוב עכ"ל ומשמע בפירוש דמחויבת באכילה עיי"ש.

ומטעם זה כתב בספר העמק שאלה (פ' ברכה שאלתא קס"ז) דאין מברכין על מצות אכילה בערב יום הכפורים כיון דהיא הכנה למצות עינוי ואין מברכין אלא על גוף המצוה ולא על הכנה ועוד דאם יארע אונס שלא יוכל להתענות לא נחשב לו אכילת תשיעי למצוה והוי ברבתו לבטלה וכמו שאין אומרים עננו בתענית בתפלת שחרית שמא יארע לו אונס וכ"כ טעם זה בשו"ת בית שערים (סי' רצ"א וסי' שפ"א) ובשו"ת פרי השדה (ח"ב סי' ס') והעלה בבית שערים הנ"ל דמה"ט מי שיודע שלא יתענה ביום הכפורים דהוא חולה שיש בו סכנה אין עליו שום מצוה לאכול בערב יוה"כ ובשו"ת כתב סופר הנ"ל מסתפק בזה עיי"ש.

ג) לאכול ולשתות עיי' במנחת חינוך (מצוה שי"ג) שכתב דכיון דאפקי רחמנא מצות אכילה בלשון „ועניתם" לכן אפשר שצריך לאכול שיעור ככותבות דנפקא מידי עינוי.

ועוד כתב שם שאין צריך לאכול דוקא פת כמו בשבת ויו"ט דלא מצינו בש"ס עליה לשון „סעודה" אלא סתם „מצוה לאכול" ויוצא בכל דברים אבל בשדי חמד (מערכת יוה"כ) מסופק בזה. ולענין אבל בסעודה המפסקת אי מותר לו ישיבה על הכסא וספסל עיי' לקמן (עס"י י"ב).

ד) בערב יום הכפורים עיי' דש"י (כתובות ה'. ד"ה אית ליח רווחא)

ד עבירות שבין אדם לחבירו אין יום חכפורים מכפר עד שירצה את חבירו. שנאמר 6) מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, כלומר חטאתיכם שחם לפני ה' יום-הכפור מכפר אבל מה שבין אדם לחבירו אין יום הכפור מכפר עד שירצה את חבירו 6). לכן צריך כל אדם לדקדק שאם יש בידו ממון של אחרים שלא כדון, יחזיר לו ויפיים אותו. ואם יש בידו ממון שהוא מסופק בו אם הוא שלו על-פי דין או לא, יודיע לחבירו שהוא רוצה לעמוד עמו מיד לאחר יום הכפורים לדין תורה הקדושה, ויקבל עליו באמת לקיים כאשר יצא מפי הבית-דין 7). וגם אם לא חטא כנגד חבירו אלא בדברים 8) צריך לפייסו ומחוייב ללכת בעצמו לפייסו, אך אם קשה עליו או שהוא מבין כי יותר קרוב שיתפיים על ידי אמצעי, יעשה על-ידי אמצעי, והאיש אשר מבקשין ממנו מחילת ימחול בלב שלם ולא יהא אכזרי, כי אין זה ממדת ישראל אלא ממדת עשו, שעליו נאמר 6) ועברתו שמרה נצח, נכן הוא אומר על הגבעונים לפי שלא מחלו ולא נתפייסו, והגבעונים 9) לא מבני ישראל חמת, אבל דרכן של זרע ישראל הוא להיות קשה לכעוס ונוח לרצות, וכשהחוטא מבקש ממנו למחול ימחול בלב שלם ובנפש הפצה, ואפילו הצר לו הרבה לא יקום ולא יטור 10). ואדרבא אם החוטא אינו מתעורר לכא עליו לבקש מחילה, יש לו לחאיש העלוב להמציא את עצמו לאותו שחטא כדי שיבקש ממנו מחילה 10).

שערים מצויינים בחלכה

שכתב רסעורת ערכ יום הכפורים אינה ער למחר וכתב בפני יהושע שם רכלילה שלפניה ליכא מצוה וכן כתב ביר אפרים (סי' תר"ד) אבל בשלה"ק לא משמע כן.

ה) אלא בדברים ועיי' כרא"ש (פ' החובל) ומסתברא דיותר בושת כרברים מכושת של חבלה ראין רבר גדול כלה"ר וריכה שארם מוציא על חבירו ואפ"ה פסקינן בחו"מ (סי' ת"כ) דהמכייש חבירו כרברים פטור מלשלם אלא אם בייש לת"ח קונסין אותו.

ו) לא יקום ולא יוטור ועיי' בש"ס (יומא כג) כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח ומקשה והכתיב לא תקום ולא תטור ומתרג' דנפקא מינה דנקיט ליה בלכו פירש"י שאם בא אחר לנקום נקמתו בקיום המשפט ישתוק ומסיק כנמרא דאם מפייסו יתפיים וכ"כ הסמ"ק (סי' קל"א) דת"ח שביזוהו ברבים אסור למחול ער שייפסוהו ברבים.

6) ויקרא ס"ז ל'.

8) עמוס א' י"א.

9) יומא ס"ה:

9) שמואל"ב כ"א כ'.

7) ת"א.

10) רמב"ם פ"ב מה' השוכה ה"י י"א.

ומי שאינו מעביר שנאה ביום הכפורים אין תפלתו נשמעת חס ושלום (11).
וכל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו (12).

ה אם מת זה האיש אשר חטא כנגדו, מביא עשרה אנשים ומעמידן על קברו ואומר חטאתי לאלהי ישראל ולזה האיש (פלוני) שחטאתי לו, והם ישיבו לו: מחול לך, מחול לך. ויש לו לילך יחף, גם יש לו לפרט את החטא אם אינו כזיון להמת. אם קבר המת הוא חוץ לשלש פרסאות ממקום שדר בו החוטא, אינו צריך לילך בעצמו לשם, אלא ישלח שלוחו והשליח יקח שם עשרה אנשים, וילך על קברו ויאמר: הנני שליח של פלוני מודה ברכים ששלחני פלוני לבקש מחילה על מה שחטא וכו'. אם חרף אדם לאחר מותו, אינו צריך לילך על קברו אלא יבקש ממנו מחילה במקום שחרפו. ואם הוציא עליו שם רע, צריך לקבל על עצמו תשובה על שעבר חרם-הקדמונים, שלא להוציא שם רע על מתים (13).

ו מצוה על כל אדם למכול (ז) את-עצמו בערב יום הכפורים למחר מטומאת קרי ועוד משום תשובה, וכמו גר שנתגייר צריך טבילה. ולכן גם נערים וכתולות יש להם למכול, ויש לדקדק שלא יהא עליו שום חציצה (ח) (14) ועיקר זמן הטבילה היא לאחר חצות היום. אשה ששמשה

שערים מצויינים בחלכה

(ז) מצוה על כל אדם למכול עיי' בשו"ת מהר"י מברונא (סי' מ"ט) שהעלה שטבילת ערב יוה"כ אינה רק מצוה אלא חובה מדינא דגמרא דהא מה שאין אנו טובלין כל השנה כשהוא בעל קרי הוא ממנהגא דנהוג עלמא כר' יהודה בן בתירא (עיי' ברכות ב"ב.) וא"כ כיון דנהנינן למכול בערב יוה"כ הרי מנהג זה מבטל המנהג של כל השנה שאין טובלין ושוב הוי הטבילה בערב יוה"כ חובה מתקנת עזרא ועיי' בשו"ת אבני נזר (סי' תנ"ב) שכתב דכמו שתיסקן עזרא שלא ילמוד ויתפלל בלא טבילה כמו כן המנהג בערב יוה"כ שלא יתפללו תפלת יום הכפורים בלא טבילה מטומאת קרי ובזה מיישב דעת ר' סעדי' המובא בטור (סי' תר"ו) שכתב שיברך על טבילת ערב יום הכפורים.

(ח) שום חציצה עיי' בספר האשכול (הלכות תפלה) ראין חציצה פוסלת בטבילת עזרא וכ"כ בשו"ת גור"ד הספררי (יו"ד כלל ו' סי' י"א) ועיי' בהנהגות מהרש"ם (סי' תר"ו) שכתב דאף דהרשב"א (יבמות מ"ז) כתב דחציצה פוסלת בטבילת קרי היינו בטבילה של תורה מטומאת קרי אבל

(11) א"ר.

(13) סי' חר"ו ובמנ"א ומט"א.

(12) יומא ב"ג.

(14) ע"ל סי' קס"א דיני חציצה.

ממתה יכולה לפלוט שכבת-זרע בתוך שלש ימים לאחר כך, והרי היא כמו בעל קרי ולא הועילה לה המכילה לענין זה, והתקנה היא שקודם המכילה תרחוץ היטב בחמין, ולא תפלוט אחר-כך עוד, ואמנם אם שמשה ממתה סמוך למכילה או סמוך לווסתה שאז רגילה להתעבר, אסור לה להשחית זרע ההריון לכן לא תרחוץ בחמין. ומכל מקום יש לה למכול בצונן. מי שהוא אבל רחמנא ליצלן אפילו בתוך שבעה, יכול לרחוץ ולמכול את עצמו כמו שעה או שתי שעות קודם הלילה אפילו קודם מנחה, אבל שאר כל דיני אכילות כגון ישיבה על גבי קרקע (ט) ובלא מנעלים נוהג עד הלילה (16).

ז נוהגין שכל בעל הבית עושח נר לכיתו, מפני שכיום הכפורים ירד משה עם הלוחות השניות והתורה נקראת נר. ועוד נר אחד בשביל נשמות אביו ואמו (י) שמתו לכפר עליהם (16). ונוהגין שמדליקין אחת בביתו שידלק עד שעת חבדלה ויבדיל עליו (17) ואחת מדליקין בבית הכנסת, ולא יעשו נרות אלו משעוה של בתי עובדי כוכבים. ומהיות שקצת מקפידים אם אירע שכבחו נרו ביום-הכפורים, אף כי באמת אין

שערים מצויינים בחלכה

משום תקנת עזרא אין חציצה מוסל ודברי השל"ח שכתב לדרסק בזה במבילת ערב יוהכ"פ הוא משום חומרא דיומא.

(ט) ישיבה על גבי קרקע עיי' בשערי תשובה (סי' תר"ו) רהמיסל לאכול סעודה המפסקת על כסא וספסל לא הפסיד ודלא כמג"א (ס"ק א') דמשמע מדבריו שמחמיר בזה. וכ"כ בשו"ת זרע אמת (ח"ג) ובשו"ת שמש צרקה (סי' יוד) כתב דכן המנהג ויש להם על מה שיסמוכו עיי"ש ועיי' בנימוקי או"ח (סי' תר"ו) שכתב שהגה"ק בעל רברי חיים מצאנו היה אבל על יד וערב יוה"כ היה בימי שבעה ועמד בהסעודה אצל השלחן שאכלו החסידים ולא רצה לישב על הכסא וספסל שחשש לדברי המג"א וגם לא הלך בבגדי שבת שנהג בכל שנה ושנה בסעודת ערב יוה"כ וכפי הנראה החמיר מפני שהסעודה לא היתה עוד סעודה המפסקת וסעודה זו היתה קודם מנחה אחד חצות עיי"ש.

(י) נר אחד בשביל נשמת אביו ואמו כתב האליהו רבה (סי' תר"י אות ד') דמשמע מרמ"א (סי' תר"י) דסני בנר אחד אך מצאתי בספר אמרכל מצינו בתרגום מנילח במלשינות המן בליל צומא רבה מדליקין נרות סכום בניהם סכום אבהתהון ע"כ ועיי' במג"א (סי' רס"א ס"ק ו') בשם מהרש"ל דאם שכח להדליק הנר מותר לומר לעכו"ם בין השמשות שידליק דמאחד

(16) סי' תר"ו סעי' ד' וספ"א וח"א כלל 16 סי' תר"י סעי' ד' ובמג"א.

(17) ע"ל סי' קל"ג סעי' כ"ח.

קפ"ד אות ו' ח'.

בזה שום חשש מכל-מקום טוב למנוע מזה. ויתן את הנר להשמש שהוא יעמידו במקום שירצה. והאיש לא ידע כלל מקום נרו. ויש לישא הנר לבית הכנסת כשהולך לתפלת מנחה להעמידו על מכוננו ולהדליקו אחר-כך קודם בין השמשות, כי בעת שכאים אחר-כך לבית הכנסת לערבית הזמן בהול¹⁸.

¶ כשהולכין לבית הכנסת לתפלת מנחה נוהגין ללכוש בגדי שבת¹⁹. בתפלת המנחה אומרים לאחר השמונה-עשרה את הוידוי, דהיינו קודם אלהי נצור אומרים את הפסוק יהיו לרצון וגו', ומתחילין אלהינו ואלהי אבותינו תבא לפניך עד וחליים רעים ואחר-כך אומרים אלהי נצור וכו' ואומרים עוד הפעם הפסוק יהיו לרצון וכו'. אם בעוד שהוא אומר את הוידוי חוזר השליח צבור את התפלה, כיון שהוא כבר אמר את הפסוק יהיו לרצון יכול לענות אמן ולומר קדושה ומודים²⁰.
 ¶ צריך לומר את הוידוי מעומד וישחה כמו במודים. וכשמזכיר את החטא יכה באגרופ על הלב כלומר: אתה גרמת לי שחטאתי. סדר הוידוי ככתוב בסדורים אומרים כולם בשוה. ומי שהוא יודע בעצמו חטא שלא נזכר בוידוי, כיון שהוא אומר את הוידוי בלחש נכון שיפרט את החטא החוא ויתודח עליו במרירות הלב ובדמעות שלישי וכן אם החטא הוא אחד מהמפורשים בהוידוי אזי כשמגיע אליו יתמרמר עליו ביותר. עונות שהתודה עליהם, ביום הכפורים שעבר אף-על-פי שהוא יודע שלא עשה אותם יותר, מכל-מקום יכול לחזור ולהתודות עליהם והרי זה משובח שנאמר²¹ וחטאתי נגדי תמיד²².
 ¶ לאחר תפלת מנחה אין אומרים אבינו מלכנו, בין כשחל יום הכפור כחול בין שחל בשבת²³.

י"א אחר תפלת המנחה נוהגין לחלקות י"א, ואף-על-פי שאין

שערים מצויינים בהלכה

שהעולם נזהרים בו חשבינן ליה כלצורך גדול ואין חילוק בין צורך גדול להפסד מדובה. ואם נתייקר הנרות די לו באחד לכל הנפטרין (שו"ת מהר"ש ח"ה סי' כ"ד).

י"א) נוהגין להלקות כיון דאתי לידן ענין מלקות נימא בה עוד מילתא כתב רש"י בנמרא (סנהדרין ז' ד"ה מקל) דמכות מרדות לא תיה ברצועה אלא במקל ועיי' בספר טל תורה (כתובות י'). שהביא עוד כמה ראיות לזה. ועיי' במנ"א (סי' תצ"ו ס"ק ב') ובבאה"ט שם בשם מהרי"א בביאורי

18) ח"א וממ"א סי' תר"ג תר"ו.

21) תהלים נ"א ה'.

19) מט"א.

22) סי' תר"ז ובמנ"א.

20) סי' תר"ז וממ"א.

23) שם סעי' ה'. ועיי' סי' תר"ד מנ"א ס"ב.

מלקות זה מלקות ממש, מכל-מקום מתוך כך ישים אל לבו לשוב מעבירות שבידו. ויש ליקח רצועה של עגל אף-על-פי שאינה רחבה טפת, הנלקה יהא מוטה ושוחה על ברכיו פניו לצפון ואחוריו לדרום, ונוהגין לומר וידויים בשעה שנלקה. והמלקה אומר והוא רחום וגו' שלש פעמים שהם ל"ט תיבות כנגד ל"ט מלקות (24).

יב לעת הערב אוכלין סעודה המפסקת, ונוהגין למכול פרוסת המוציא בדבש כמו בראש השנה. ואין לאכול אלא דברים שהם קלים להתעכל כגון בשר עוף, נוהגין שאין אוכלים דגים במעודה זו. ולא יאכל ולא ישתה דברים המחמטים, כגון מאכלים המתובלים בבשמים וכרכום, וצריך ליוזר מאד להוסיף מחול אל הקודש (25). דהיינו שיפסיק מלאכול בעוד יום קצת קודם בין השמשות. וזריון מקדימין להפסיק כמו שעה קודם הלילה ואם מפסיק מלאכול בעוד יום גדול ודעתו לאכול או לשתות אחר-כך, צריך שיתנה קודם ברכת המזון ויאמר בפירוש או לכל הפחות יחרהר בלבו שאינו מקבל עליו עדיין את התענית (26).

יג המנהג במדינות אלו שאין ממטינין בערב יום הכפורים לצורך מוצאי יום הכפורים כדרך שמתמינין מערב שבת לשבת, משום דהוי כמכין מיום הכפורים לחול (26) וגם משום דמיהזי כרעבתנותא (27).

שערים מצויינים בהלכה

רש"י (פ' כי תצא) דמכות מרדות הוא י"ג מכות וכרש"י (חולין קמ"א): כתב דמכות מרדות אין לה קצבת.

ועיי' באשכול (חל' תפלה סי' י"ב) דכאיסורי דרכנן שאין לה חיזוק לדאורייתא כגון אסור למלא שחוק פיו ואיסור לשמש המטה כשני רעכון אין עליהן לא מלקות ולא נידוי אלא קורין אותו עובר על דברי חכמים וכ"כ כמ"ג (א"א סי' ש"ו ס"ק ט"ו) דאיסור ממצוא הפצך וכו' ליכא מרדות דדוקא בעשייה שיש בה חיזוק לרכרי תורה לוקין עיי"ש.

יב להוסיף מחול על הקודש דילפינן (ר"ח ט') דתוספת יוהכ"פ דאורייתא מדכתיב ועניתם את נפשותיכם כתשעה לחדש בערב וכו' ועיי' בשו"ת כתב סופר (סי' קי"ד) כמי שהיה אנוס ולא אכל ערב יום הכפורים עד שהגיע זמן תוספת יוהכ"פ אי דחי מצות עשה דאכילת ערב יוהכ"פ לאיסור תוספת יוהכ"פ שהוא קל ומסיק דיאכל פחות מכותכת ביותר מכדי אכילת פרם עיי"ש ועיי' כפתחי תשובה מסהרי"א מווילנא (סי' תר"ד) שמקשה עליו דכיון דתוספת יוהכ"פ דאורייתא א"כ זמן התוספת ודאי לא הישכח התורה למצות עשה ולא שייך לומר דדחי.

(24) שם סעי' ו'.

(25) סי' תר"ח ובסמ"א. ועיי' סי' תקנ"ג. (27) לבוש שם.

(26) סי' תר"ט.

יד כתיב⁽²⁸⁾ לקדוש ה' מכובד, ודרשינן⁽²⁹⁾ זה יום הכפורים שאין בו אכילה ושתייה, מצוה לכבדו בכסות נקיה ובנרות, לכן מציעין גם בבית הכנסת מצעות נאות ומרכיין בנרות שנקראו כבוד, שנאמר⁽³⁰⁾ באורים כבדו ה' ומתרגמינן בפנמיא יקרו ה', קודם בין השמשות פורסין מפות על השלחנות ומדליקין נרות בבית כמו בערב שבת. ויש להרליק נר בחדר שאשתו שוכבת שם כדי שלא יבא לידי תשמיש. ומברכין על הנרות להדליק נר של יום הכפורים, ואם חל בשבת מברכין להדליק נר של שבת ושל יום הכפורים⁽³¹⁾.

טז נוהגין ללבוש את הקיטל יג) שהוא בגד מתים ועל-ידי-זה לב האדם נכנע ונשבר, וגם האבל יכול ללבוש, וכיון שהוא בגד מיוחד לתפלה לא ילך בו לבית-הכנסא, גם הנשים לובשות בגדים לבנים ונקיים לכבוד היום אך לא יקשמו את-עצמן בתכשיטין מפני אימת הדין⁽³²⁾.

טז המנהג שהאב והאם מברכין את הבנים ואת הבנות קודם שנכנסין לבית-הכנסת שאז כבר חל קדושת היום ושערי רחמים נפתחו, ומתפללים בברכה זו שיחתמו לחיים טובים ושיהא לבם נכון ביראת ה'. ומתחננים בבכי ובדמעות שיקובל תפלתם, וגם חבנים והבנות מתעוררים שילכו בדרך טובים וארחות צדיקים ישמרו. ויש שהולכים גם לקרוביהם שהם תלמידי חכמים וצדיקים שיברכו אותם, ומבקשים מהם שיתפללו גם בעדם ביום הקדוש והנורא. ויש להקדים לעשות כן בעוד היום גדול, כי לעת ערב ראוי שיהיו נכונים לקבל קדושת היום בהשקט וישוב הדעת. נוסח הברכה, ישימך וגו'. ועוד מוסיף כל אחד כפי צחות לשונו, ויש לומר תפלה זאת: ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים שיתן בלבך אהבתו ויראתו, ותהא יראת ה' על פניך כל ימי חיך שלא תחמא, ותהא חשקך בתורה ובמצות, עיניך לנכח יביטו, פיך ידבר חכמות ולבך יהגה אימות, ידיך יהיו עוסקים במצות, רגליך ירוצו

שערים מצויינים בהלכה

יג) נוהגין ללבוש את הקיטל ובהרבה מקומות נוהגין שבשנה ראשונה אחר הנשואין אין לובשין עיי' מזה בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' כ"ח) שכתב טעם להמנהג אבל סיים שלא נמצא מנהג זה בשום פוסק ולכן אין לנעור במי שלובש וב"ב בשו"ת יד יצחק (ח"ג סי' ר"ב) ריש ללבוש וב"ב ברכי חיים ושלום (סי' תשמ"ח) שצוה מרן הגה"ס בעל מנחת אלעזר ללבוש הקיטל.

(28) ישעי' כ"ח י"ג.

(29) סי' חר"י וה"א.

(30) שם ומפ"א.

(31) שבת קי"ט.

(32) ישעי' כ"ד ט"ו. ועי' כ"ח סי' תר"י.

קצור שלחן ערוך קלב

קצנ

לעשות רצון אביך שבשמים, ויתן לך בנים ובנות צדיקים וצדקניות
עוסקים בתורה ובמצות כל ימיהם, ויהי מקורך ברוך, ויזמין לך פרנסתך
כהיתר ובנחת וכריוח מתחת ידו הרחבה ולא על-ידי מתנת כשר ודם,
פרנסה שתהא פנוי לעבודת ה'. ותכתב ותחתם לחיים טובים וארוכים
בתוך כל צדיקי ישראל אמן⁽⁸³⁾.

י' נוהגין ללבוש את הטלית ויש לזוהר ללבושו בעוד יום ויברך
עליו, ואם נתאחר עד בין השמשות לא יברך עליו⁽⁸⁴⁾.

קלב. סדר ליל יום הכפורים. ובו ה' סעיפים.

א במדינות אלו נוהגין קודם כל נדרי מוציא הגדול שבקהל ספר
תורה, ומסבב עמו סביב הבימה והאנשים מחבקים ומנשקים את הספר
תורה, ומבקשים מחילה ומליחה על מה שפגמו בכבוד התורה, ומקבלים
עליהם מהיום ואילך ללכת בדרכה. ואומרים כמה פעמים הפסוק אור
זרוע וגו'. ועומד עם הכפר תורה אצל השליח-צבור מימינו ועוד אחד
מחשובי הקהל עומד אצלו משמאלו גם כן בספר תורה, ואומרים שלשתן:
בישיבה של מעלה וכו'. והשליח צבור אומר כל נדרי שלש פעמים בניגון
הידוע. ויש לכל אדם לומר עם השליח-צבור בלהש. ויש להתחיל כל נדרי
בעוד יום, ולהמשיך בו עד הלילה. ואחר שאמר השליח-צבור ברכו,
וענו ברוך וכו' מחזירים את הספר תורה להיכל א' וחוזרין למקומן
ובשבת יכולין לחזור למקומן בהתחלת מזמור שיר ליום השבת ב' 1.

שערים מצויינים בחלכה

(א) מחזירים הס"ת להיכל במטה אפרים (סי' תרי"ט סעי' י')
בתב להחזיר הס"ת קודם כל נדרי אבל ברא"ש (יומא פ"ח) ובטור (סי'
תרי"ט) כתבו בפירוש דבשעת כל נדרי יהיה הס"ת בחוץ ועיי' בבבא תחיים
(סי' תרי"ט) שמחזירין הס"ת אחר שהחיינו וכן נוהגין במדינות אלו
ובקצת ערי אשכנז ראינו שלא הוציאו ס"ת רק פתחו הארון ואמרו ג"פ
אור זרוע לצדיק וכו'.

(ב) מזמור שיר ליום השבת במטה אפרים (סי' תרי"ט סעי' י"ג)
בתב דגם אותן שנוהגין בכל יו"ט שחל בשבת להתחיל מזמור לרוד הבו
לד' וכו' מ"מ ביוה"כ שחל בשבת מתחילין מזמור שיר ליום השבת וכו"ב

קלב 1) תרי"ט ומט"א.

(83) מט"א וה"א.

(84) מט"א סי' תרי"ט אות י'.

ב כשהשליח-צבור אומר ברכת שהחיינו יכוין להוציא את הצבור, ומכל-מקום נכון שהשומע יכוין שלא יצא בברכת השליח-צבור אלא יברך בעצמו בלחש, וימהר לסיים קודם השליח-צבור כדי שיענה אמן, והנשים שברכו בהדלקת שהחיינו, וכן איש אם הדליק וכוונתו אז שהחיינו לא יברכו עתה שהחיינו.⁶

ג ליל יום כפור ויומו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בקול רם.⁶

ד יש שעומדים על רגליהם בכל סדר תפלת ערבית וכל היום, ואם נחלשו יכולים לסמוך לאיזה דבר, ומעם המידה להיות דוגמת המלאכים ולכן הנשים לא יעמדו.⁴ מי שעמד פעם אחת על דעת לעשות כן כל ימיו ואחר-כך רוצה להזור צריך התרה.⁶

ה יש נוהגין ללון בבית-הכנסת ולומר שירות ותשבחות כל הלילה, וכשצריך לישן ירחיק את-עצמו מן הארון הקודש. והחוננים לא יעורו כי על-ידי-זה מאבדין קוליהן. קודם השכיבה יאמר ד' מזמורי תהלים שהם מסוגלים להנצל מקרי' רחמנא ליצלן, כי יש בהם ש"ו תיבות וד' מזמורים עולה ש"י כמנין קרי, וראשי וסופי המזמורים עולה קכ"ו וד' מזמורים והכולל ביחד עולה קל"א כמנין סמאל ויכוין לסלקו מעליו. וטוב שלא יתעטף בכרים וכסתות המחממין ועל-כל-פנים לא יכסה רגליו.⁶

שערים מצויינים בהלכה

בפירוש בפמ"ג (א"א סי' תפ"ח ס"ס א') ושו"ת מהר"ם מרוטנבורג (סי' י"ח) ושו"ת מהר"ם שיק (סי' שי"ח) ובסידור היעב"ץ ובסידור התניא (קונטרס שער הכולל) ועיי' בשכה"ג בהנהות הטור (סי' דס"ב אות ד') משמע קצת דדעתו שיש לקבל שבת ועיי' בשו"ת צבי לצדיק להגה"ק מבלוזיב (סי' ו') שכתב להתחיל מזמור לדוד הכו לד' אבל ראיתי שגם אלו שמקבלים שבת אין אומדים מהפיוט „לבה דודי" דק חרוז הראשון והאחרון ומן שמור ועד בואי בשלום מדלנים ובספר מנהגי זידיטשוב (סדר יום כפור) בתב שהיו אומדים לבה דודי - שמור - בואי בשלום.

(2) שם.
(3) שם סעי' ב'.
(4) שם סעי' ה' ובמנ"א.
(5) שם במס"א אות י"ט.
(6) מסה אפרים סי' תרי"ט.

קלג. הלכות יום הכפורים. וכו' ל"א סעיפים.

א יום הכפורים אסור באכילה ובשתיה א, ברהיזה, בסיכה, בנעילת הסנדל, ובתשיש המטה, ואסור בכל מלאכה ומלטול כמו בשבת א. וכיון שצריכין להוסיף מחול על הקודש לכן אסורים בכל אלו מבעוד יום איזה זמן קודם בין השמשות ב, וכן במוצאי יום-הכפורים זמן מועט לאחר צאת הכוכבים ג.

ב ליגע באוכלין ובמשקין כשצריכין לתת לקטנים יש מתירין ויש מחמירין. ואם אפשר יש ליזהר. ד.

ג איסור רחיצה עיין סימן קכ"ד סעיף ז' ה' ט' וגם ביום הכפורים אינו אסור רק ברחיצה של תענוג וצריך ליזהר מאד שלא

שערים מצוינים בהלכה

א אסור באכילה ושתייה עיי' בהלכות קטנות (ח"ב סי' רפ"ב) שרוצה לומר דאין חייב כרת על שתיית מים דמן התורה אין חייב אלא על מידי דמיון אבל מים אין זנין כמש"כ הרמב"ם (פ"ג עירובין) ובשרי חמד (מערכת יוה"כפ סי' ג') הביא מהרבה אחרונים שחלקו עליו ועיי' במחנה חיים (ח"ג סי' מ"ה) שכתב ג"כ דביוה"כ אינו תלוי אם מיוזן אלא אם מייטבה דעתיה אסור וכשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סי' נ"ח) הוכיח שגם במים יש הרבה חלקים ממדי דמיון האדם כידוע לחכמי הרופאים והקעמאי ועיי' בספר המנהיג (הלכות יום כפור סי' ל') שכתב בפירושו או ששותה מלא לוגמיו מים או שאר משקים חייב כרת.

ועיי' בשאנת אריה (סי' ע"ה) דחולה שאין בו סכנה אסור לאכול אוכלין שאינן ראויין אף דקיי"ל דמתרפאין באיסורי הנאח דרבנן מכל מקום באכילה אסור דכיון דאכלינהו אחשבינהו אבל בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' קי"א) כתב שאם אוכל שלא כדרך הנאתו כגון בשר חי של בהמה או עירוב בו דבר מר שאין הגרון נהנה ממנו ליכא איסור דאורייתא ולכן חולה שאין בו סכנה אם צריך לו לאכול אוכלין שלא כדרך הנאתו לרפואה למכתו מותר. ועיי' בשו"ת דובב משרים (סי' קכ"ג) שנשאל מאיש אחד שיש לו מיחוש על הלשון אם מותר להריח פיו במים ביוה"כ פ' ע"י שיתן בהם טיפין יאדינא רלא חזי לשתיה כתב שם רעיקר איסור רחיצת פיו ביום הכפורים הוא משום שמא יבלע ובאן אפי' אם יבלע ג"כ אין איסור כמבואר ברמ"א (סי' תרי"ב סעי' ט') ולכן עפ"י הדין יש מקום להתיר באופן שיזהר שלא יבלע אפי' כל שהוא אלא במקום שאינו צריך נכון להחמיר.

קלג 1 סי' תרי"א סעי' א'.

8 סי' תרכ"ר סעי' ב'.

2 סי' תר"ח סעי' א'.

4 סי' תרי"ב סעי' י' ובמיוז ומנ"א.

ירחץ יותר ממה שמוכרח לו. ולתפלת נעילה, מנחה ומעריב כיון שעומד כל היום בבית הכנסת ועוסק בתפלות ופיוטים הרי הוא משמר ידיו ולא ירחצם.⁶

ד הכהנים שעולים לדוכן כיון שלדוכן צריכין נטילת ידים עד הזרוע, ואם לא נטלו ידיהם בשחרית רק האצבעות אף שברכו אז על נטילת ידים מכל-מקום כיון שנטילה התיא לא הועילה להם לדוכן, אם-כן כשנוטלין עתה עד הזרוע צריכין לברך שנית על נטילת ידים. וטוב יותר שיטלו ידיהם גם בשחרית עד הזרוע ולא יצטרכו עתה לברך שנית.⁶

ה החולה אפילו אין בו סכנה רוחץ כדרכו. כלה בתוך שלשים יום^ג משנשאת רוחצת פניה כדי שלא תתגנה על בעלה.⁷
ו הרואה חס ושלום קרי ביום הכפורים אם לח הוא מקנחו במפה ואם כבר נתייבש רוחץ מקומות המלוכלכים לבד, דדינו כצואה, ולא ירחוץ בבגד שלא יבא לידי סחיטה. ואסור לטבול^ג אף-על-פי

שערים מצויינים בחלכה

ועיי' בשו"ת חתם סופר (סי' סכ"ז) דחייב יוהכ"פ ליכא אלא בהנאת מעיו ובשו"ת אמרי אש (סי' י"ב) הקשה עליו מהא דיש אוכל אכילה וכו' (שבת ק"ב). ובשו"ת כתב סופר (סי' קי"ז) מחלק בין אכילה לשתיה דבאכילה תלוי בהנאת מעיו אבל בשתיה דאמרו חז"ל (סוכה מ"ט) דיין מגרוננו שבע אזלינן בתר הנאת גרונו. ועיי' בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' סכ"ג) שנשאל אודות מה שעושים הרופאים חוקני מוזן דרך המעיים אי הוי בכלל איסור אכילה ביוהכ"פ ומסיק דאף להחת"ם דסבירא ליח דתלוי בהנאת מעיו מ"מ צריך שיבא דרך פיו ועיי' בשו"ת אחיעזר (ח"ג סי' ס"א) כתב נמי שאם מכניסין להחולה אוכלין ומשקין דרך החלחולת ע"י חוקן (קליסטיר) אין בזה סוג אכילה.

ב) כלה בתוך ל' יום עיי' בחיי אדם (כלל קמ"ה אות ט"ו) דזה רוקא בזמניהם שלא היו בביהכנ"ס כל היום אבל בזמן הזה שאין רואה אותה כל היום לא שמענו שנוהגין היתר בזה.

ג) ואסור לטבול זהו דעת השו"ע (סי' תרי"ג סעי' י"א) ורוב הפוסקים שם ומסורו מהרמב"ם (שביתת העשור פ"ג) דאף דאמרו בש"ס (יומא פ"ח.) שהרואה קרי ביום הכפורים טובל זה היה בזמן תקנת עזרא אבל אח"כ בטלו תקנה זו וכן יש לפרש הירושלמי (פסחים פ"ד) דהיה מדליקין נרות בבית מרחצאות בליל יוה"כ ופי' בקרבן עדה כדי שהרואה

6) סי' תרי"ג ומס"א וע"ל בסי' קנ"ט. 7) שם סעי' ט' י'.

8) שם.

קצור שלחן ערוך קלג

קצו

שהוא רגיל לטבול בשאר ימות השנה, ויגלה צערן לתלמיד חכם מה שאירע לו ביום הקדוש והנורא והוא יורחו מה לעשות (ד) שתתכפר לו ויאריך ימים (8).

ז סיכה אסורה אפילו בשביל להעביר הזוהמא ואפילו על מקצת

שערים מצויינים בחלכה

קרי יראה לטבול. והיינו נמי בזמן תקנת עזרא. אבל ירוע בפי החסידים שהצריקים מתלמירי בעש"ט הקדוש היו מצוים לתלמיריהם שיטבלו בצנעה אם ראו קרי. וכרי להראות מקורו בפוסקים עיי' בספר הפרדס לרש"י (סי' קע"ט) והרואה קרי ביום הכפורים יורד וטובל וכו' קל וחומר ומח טיט וצואה שאינה אלא מיאוס רוחץ כרכו שכבת זרע שכתוב בו ואיש אשר וכו' לא כל שכן שחייב לטבול. וברוקח (סי' רי"ז) כתב ג"כ שיטבול אלא יעשה זאת במקום צנעה וכן הוא בפסיקתא רבב כהנא (פסקא יוה"כ) רמי שטובל ביוה"כ פ' יטבול בצנעה ובירושלמי (יומא פ"ח ח"א) מעשה בר"י בן חלפתא שראו אותו טובל בצנעה ביום הכפורים ובשול"ת מהר"י מברונא (סי' מ"ט) כתב העיר לפני בחור אחר שמהרי"ו אמר לו שיטבול לקרי ביום הכפורים להתפלל בטהרה ראי לא טבל לבו נוספו ולא מצי להתפלל ובמהרי"ל (סי' קמ"א וסי' ר"ד) כתב דיש להורות לפי מה שהוא ארם ובהגהות מהרש"ם (סי' תרי"ג) הביא רביו ומפרש דכונתו דאם הוא רגיל לטבול [בכל השנה] מותר לו לטבול ובשול"ת רב פעלים (ח"ב סי' ס"א) כתב דאם יכא השואל ביוה"כ בבוקר קודם התפלה ואנחנו רואים שלבו נקפו ורעתו מבולבל אם לא יטבול נתיר לו בשופי לטבול ודק בסתם בני ארם יורה לו כפסק מרן בשול"ת שלא יטבול ובזוהר חי להגה"ק מהרי"א מקמרנא (דף א.) כתב דמי שנוהר בכל השנה בזה פשוט לכל הרעות שחייב לטבול ולא גרע ממי שהולך לקבל פני רבו שהולך עד צוארו במים ומי שרגליו כהות שרוחץ אותם מכש"כ זה שענינו כהות ולכו כהה וכל גופו דותת וחושך לו ילך לטבול להקביל פני השכינה בתפלתו. ובשול"ת עצי החיים (ריש הלכות מקואות) כתב ששמע ג"כ מאביו [הוא מרן הקדוש בעל קדושת יו"ט מסיגוט] שצוה כן וכ"כ ברדכי חיים ושלום (סי' תשנ"ז) שצוה ארמו"ד הגה"ק בעל מנחת אלעזר לטבול בצנעה בבוקר ואמר שמטובל כן מאבותיו הקדושים לפסוק כן, ואין מפרסמין הרבר.

(ד) והוא ירחו מה לעשות עיי' בברכי יוסף (סי' תרט"ו) וכתב סופר (סי' ק"י) ובהגהות הנאון ר' ברוך טעם דמה שאמרו חז"ל (יומא פ"ח. ת.) דיראג כל השנה זהו דוקא אם לא הרהור ביומא אבל אם יש לתלות שהוא מחמת שהרהר ביום על זה לא קאמר חש"ם יראג וכו' ותיקון לזח עיי'

(8) סי' תרי"ג עמ' י"א וסי' תרט"ו עמ' ב'.

גופו, אך תולה אפילו אין בו סכנה סך כדרכו, ומי שיש בו חספין במדינותינו שאין נוחגים חבריאים לסוך בחול, אסור לו לסוך משום דמוכה שהוא משום רפואה⁹.

ח נעילת הסנדל יש אוסרין אפילו בסנדל של עץ שאינו חפוי בעור, אבל של גמי¹⁰ או קש או בגד מותר. ויש להחמיר בנעילת הסנדל אפילו במקום רפש ומים וגשמים ואפילו תולך בין חגוים אסור. ואם הוא מצטער הרבה לילך במקום רפש ומים וגשמים בלי סנדל, ינעול סנדלין שהם בלי עקב, או מנעלים שהם עם עקב אלא יחליפם של שמאל לימין ושל ימין לשמאל אם יש חילוק ביניהם. ולפני פתח בית הכנסת יחלוץ אותם ויצניעם. ויזהר שלא ליגע בהם לא בנעילה ולא בחליצה שלא יצטרך לרחוץ ידיו¹¹.

ט מותר לעמוד על כרים וכסתות אפילו הן של עור, אבל בתפלת שמונה-עשרה אסור לעמוד על שום דבר. אך מי שהוא איש מצונן מותר לו לעמוד על קצת עשבים¹².

י כל חולה אף-על-פי שאין בו סכנה או מי שיש לו מכה ברגלו, וכן חיולדת כל שלשים מותרין בנעילת הסנדל¹³.

יא אסור ליגע באשתו אפילו ביום ויחזיקנה כל יום הכפורים כמו נדה¹⁴.

יב מעוברות ומניקות¹⁵ מתענות ומשלימות ככל אדם. ומניקה

שערים מצויינים בחלכה

בסרכן נתנאל (יומא פ"ח סי' פ"ג) ובשו"ת אמרי אש (סי' מ"ו) ושו"ת כתב סופר (סי' ק"י) ומשנה ברורה (סי' תרמ"ו ס"ק ג').

ה אבל של גמי עיי' בשערי תשובה (סי' תרי"ד) בשם פנים מאירות (ח"ב סי' צ"ד) שיש לזהר שלא לילך במנעלים של לכדים ועשוי במרת מנעל ומנין ואינו מרגיש שהוא יחף ולא בכלל עינוי הוא וכתב במשנה ברורה (סי' תרי"ד ס"ק ה') רלפ"ז הוא הרין בקאלאשין של גומי יש להחמיר אף שעל פי דין השו"ע מותר ועיי' בהנהות מהרש"ם שם שהביא מירושלמי שמפרש "קודריקוסין" היינו מנעלים על נבי מנעלים ואסור ללכשן ביוה"ב אבל מסיק במהרש"ם ראפשר לפרש דהירושלמי מירי במין שאין מזיק לרגל אבל הקאלאשין כיון שאין לובשין על הרגל עצמו בלא מנעלים לפי שמזיק לכריאת הרגל מותר ללכשן בלא מנעלים עיי"ש.

ו ועוברות ומניקות עיי' ברא"ש ובר"ן (יומא פ"ח) הביאו בשם

(12) שם סעי' ג'.

(18) סי' תרס"ו.

(9) דרך החיים.

(10) סי' תרי"ד ומנ"א.

(11) שם סעי' ב' וכה"א.

שולדה חולה) ומסוכן ואינו רוצה לינק כי אם ממנה ואם תתענה תהא סכנה לולד לא תתענה¹⁴.

יג מעוברת שהריחה איזה מאכל ונתאוה לו וידוע שאם אין נותנין לה ממנה שהיא מתאוה היא וולדה מסוכנים, לכן אם אמרה צריכה אני לאכול אף-על-פי שאין פניה משתנים או שרואים שפניה משתנים אף-על-פי שאינה אומרת כלום, לוחשין לה באזנה שהיום הוא יום-הכפורים כי לפעמים מתיישבת דעתה בכך, ואם לא נתיישבה דעתה מאכילין אותה בעין זה, מתחלה נותנין לה דבר מועט שמובלין אצבע ברוטב וכדומה ונותנין לתוך פיה, כי לפעמים מתיישבת דעתה ואם לאו נותנין לה פחות מכשיעור, ואם עדיין לא נתיישבה נותנין לה די צרכה וכן כל אדם שהריחה מאכל ונשתנה פניו מסוכן הוא ונוחגיין בו כמו שכתבנו, אבל כל זמן שלא נשתנה פניו אין מאכילין אותו אף-על-פי שאומר צריך אני ח'¹⁵.

שערים מצויינים בחלכה

הרמב"ן ראשה עוכרה רידעינן ראי לא אכלה מתעטר ולרה אע"ג דספק נפל הוא ואפי' קודם ארבעים יום ליצירתו שאין בו עור חיות מאכילין אותה ובהגהות מהרש"ם (סי' תרי"ז) בתב על זה רהוא משום ספק פיקוח נפש ועל כן אם הפילה כבר שני פעמים מחמת תענית יש להסל רבכל מקום שנוגע לספק פיקוח נפש סני בכ' פעמים בראיתא בפ"ו יבמות.

ז) ומניקה שולדה חולה רכר זה בתב בכאה"ט (סי' תרי"ח ס"ק ז') בשם שו"ת רכר שמואל (סי' ק"ד) וב"ב בשו"ת חתם סופר (ח"ו סי' ב"ג) ועיי' בשו"ת מחנה חיים (ח"ג סי' מ"ז) שהעלה רלאו רוקא דמניקה היא אם הילכ אלא גם באשה אחרת שמנקת ולד של אחרת דינא הכי עיי"ש.

ח) אעפ"י שאומר צריך אני ועיי' בשו"ת חתם סופר (אבהע"ז סי' פ"ב) דאף שאין אנו מאכילין אותו מפני שחוא בחזקת בריא מ"מ הוא עצמו היודע מרת נפשו יוכל ליסח לעצמו ולאכול ביון שמרניש בנפשו שיובל לבא לידי סכנה וב"ב בישועת יעקב (סי' תרי"ז).

ועיי' בשו"ת רדב"ז (ח"ג סי' תמ"ד) בעוכרא דהריב"א חלה ביוה"ב ואמר לו הרופא שאם לא יאכל ימות והחמיר על עצמו ולא אכל ומת בתב שם דאין ראוי ללמוד מזה להחמיר על עצמו רכל ספק פיקוח נפש דוחה שבת ויוה"כ ואסור להחמיר דאינו אלא שופך רמים ואפשר דהריב"א הרניש בנפשו דאפי' יאכל ימות ולכן החמיר על עצמו ועיי' ס"ק הבא.

14) באה"ט סי' תרי"ח בשם שו"ת רכר 15) סי' תרי"ז סעי' ב' נ' ומנ"א.

יד יולדת וכן הולח שיש בו סכנה (ט) לענין אכילה ושתייה וחילול יום הכפורים דינם כמו בחילול שבת (16), אלא דלענין אכילה ושתייה אפילו כמה רופאים אומרים (י) שאינו צריך, ואפילו אומרים שהאכילה או השתייה תזיק לו והתולה אומר שהוא צריך, ואפילו הוא אומר שעדיין אינו מסוכן אלא שאם לא יאכל תכבד עליו החולי ויסתכן, שומעין לו ומאכילין אותו כי לענין אכילה ושתייה הוא יותר מבין על עצמו, ולב יודע מרת נפשו (17).

מן כשמאכילין את המעוברות או את היולדת או את החולה, מניחין לפניהם את המאכל ואומרים להם: אם יודע אתה שאפשר שתסתכן אם לא תאכל די מחסורך, תאכל כסדר עד שתבין כי די לך, אבל אם אפשר לך שלא תאכל בפעם אחת כשיעור עשה כך, ויאכל בפעם אחת כשיעור שני שלישי ביצה (כי שיעור אכילה להתחייב כרת ביום הכפורים היא ככותבת-הגסה שהוא פחות מעט מכביצה בינונית בלא קליפתה) וישהה קצת, ושוב יאכל כך וישהה בין אכילה לאכילה, עד שתהא מסוף אכילה הראשונה עד תחלת האכילה שניה לכל הפחות

שערים מצויינים בחלכה

(ט) הולח שיש בו סכנה עיי' בשו"ת הרי כשמים (ח"ב סי' קצ"ב) בחולח נכפה ורופא מומחה המציא לו תרופה שנתרפאו ממנה כבר הרבה אנשים וצריך לשתות התרופה שנה תמימה ג' פעמים ביום ולא יחסר המזג העלה שם להתיר לשתות התרופה כיוה"כ ועיין בשו"ת חבלים בנעימים (ח"ד סי' י"ג) בחולי שוטח שאם יתענה יחזור לשטותו פטור להתענות דטירוף הדעת הוא בכלל פיקוח נפש ומחלס בין זה למש"כ החת"ם (או"ח סי' פ"ג) ראסור למסור נער שוטח לבית החולים של גוים ויאכל שם טרופות עיי"ש.

(י) רופאים אומרים ואם הרופא אומר שצריך לו לאכול והחולה אומר שאין צריך שומעין להרופא אפי' הוא עכו"ם אם הוא רופא בסי (ש"ע סי' תרי"ח) ועיי' בתפארת ישראל (יומא פ"ח פ"ה) דהאינא יש להתיישב בדבר אם להאכיל לחולה עפ"י אמירת הרופא עכו"ם רשכפי להמנותייהו ולכל חולי קל אומרים תמיד בשיתענה יסתכן וכ"הלכתא נבירתא" שם הוסיף רנם רופא ישראל בזמנינו בופרים בתוה"ק ואין להאמינם וכן כשרי חמר (מערכת יוח"כ סי' ג') הביא שם דרופאי ישראל שהם בעצמם אין מתענים מצד אפקרותא אין להאמינם ועיי' במטה אפרים (סי' תרי"ח סי' ב') דדבר זה תלוי בראות עיני המורה בכסאות הרופאים וכעיונם כטוב החולאת שיש רופא שתענית יום בפור קל בעיניו ואינו מתכוונן היטב אלא אומר מאתר.

(17) סי' חרו"ח סעי' א' ובמג"א סק"ב ג'.

(16) ע"ג סי' צ"ב צ"ג.

שיעור כדי אכילת פרס יא) וכן יכול לאכול אפילו הרבה פעמים רק שלא יהיו בו אכילות בתוך שיעור אכילת פרס אם אפשר ודי לו כי שתי אכילות שהן בכדי אכילת פרס מצטרפות ונחשבות כאכילה אחת) ובשתיה ישתה בפעם אחת קצת פחות ממלא לוגמיו, וישחח גם-כן קצת ויחזור וישתה. ושהיות אלו יהיו גם-כן לכל הפחות כדי אכילת פרס או על כל פנים לפחות כדי שתית רביעית ויש לשער קודם יום הכפורים שיעורים אלו על כלי שעות, (אוהר, זייגער) כדי שידעו על נכון 18).

מז מי שאחזו בולמוס והוא חולה מחמת רעבון, וסימניו שעניו כחות יב) ואינו יכול לראות מאכילין אתו עד שיאירו עיניו 19).
 יז בכל אלו שמאכילין אותן משום סכנה, אם אין שם מאכל היתר מאכילין אותן מאכל איסור 20) ואם מאכילין אותו דבר איסור נראה דיש להאכילו פחות פחות מכזית אם די לו בכך.
 יח אם דעתו מיושבת מברך לפניהם ולאחריהם יג), אבל קידוש לא יעשה ובברכת המזון אומר יעלה ויבוא ואם חל בשבת אומר גם רצה, ואם שכח אין צריך לחזור ולברך שאין חיוב היום לאכול פת 21).
 יט קמן וקטנה פחותים ממ' שנים אפילו אם רוצים להתענות

שערים מצוינים בהלכה

יא) כדי אכילת פרס עיי' בשו"ת התם סופר (ח"ו סי' ט"ז) שישהה בין אכילה לאכילה כשיעור חצי מיל והוא תשעה מינוטין וכ"ב בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' פ"ה) ועיי' בשו"ת תורת חסד (סי' ל"ב) דחולק על החת"ם ואין לקצוב שיעור אחד בשוה לכל המינים שיש מיני אוכלין שנאכלין מהר ויש שנאכלין כנחת ועיי' במנחת חינוך (מצוה שי"ג) שכתב ג"כ שמשערין בכל אוכל לפי שיעור דיריה.

יב) שעניו כחות עיי' כחכמת שלמה (סי' תרי"ח) דמי שחלה כעיניו ואמרו לו הדופאים שאם יתענה ביום הכפורים סכנה לו לעורו עינים מותר לו לאכול כיוה"כ כדסי"ל (סי' שכ"ח) שכל שיש סכנת עורין מחללין השכת דהוי כסכנת נפשות דאמדינן בש"ס (ע"ז כ"ח) דשורייני דעיני באובנתא דלכא תלוי.

יג) מברך לפניהם ולאחריהם עיי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ו סי' מ"ה) כשאוכל פחות מכשיעור ושוהה כדי אכילת פרס בין אכילה לאכילה אפ"ה אין צריך לברך בכל פעם ברכה שלפניה כיון שאינו מסיח דעתו ועומד במקומו עיי"ש.

18) שם סעי' ו' ח'.

20) שם ובהנה.

19) שם סעי' ט'.

21) שם סעי' י'.

קצת, אין מניחין אותן שלא יבאו הס-ושלום לידי סכנה. אבל משיש להם מ' שנים שלמות והם בריאים, מחנכין אותן יד) שיתענו קצת ולא יאכלו עד לאחר איזה שעות ממה שהם רגילים לאכול, ובנעילת הסנדל ורחיצה וסיכה יש להנכם גם קודם מ' שנים 22).

כ טוב להריח איזה פעמים בבשמים ולכרך עליהם כדי להשלים מאה ברכות, ואמנם כל זמן שלא הסיה דעתו אסור לכרך שנית דהוי ברכה לבמלת, על כן צריך להפסיק בינתיים זמן גדול שיחא היסח הדעת בינתיים. וטוב שיריח בכל פעם בשמים אחרים אף שהן מין אחד, ומכל-שכן אם יש לו שלשה מינים כגון עצי בשמים, עשבי בשמים, ומיני בשמים, ואם יכוין לכל ברכות השליח-צבור והקוראים בתורה 20) והמפטרין, לא יחסרו לו רק שלש ברכות לתשלום מאה וישלום באלו שעל הבשמים 23).

כא מזכירין נשמות ביום-הכפורים, משום דזכירת המתים משבר ומכניע לבו של אדם, ועוד לפי שגם המתים צריכין כפרה, כדאיתא בספרי כפר לעמך ישראל אלו ההיים, אשר פדיתא אלו המתים, מלמד שמתים צריכין כפרה, ונודרים צדקה בעבורם 24), וסמך לזה בסוף פרשה תצוח כתיב אחת בשנה יכפר וסמך ליה ונתנו איש

שערים מצויינים בחלכה

יד) מהנכין אותן כתב במטח אפרים (סי' תרט"ז) רמי שנולד ביוהכ"פ כשימלא לו י"ג שנים והביא ב' שערות מחויב להתענות ביוהכ"פ מן התורה ואפי' נולד כבין השמשות למוצאי יוה"כ ג"כ מחויב להתענות ולהשלים אבל עיי' בשו"ת חת"ס (סי' קע"ב) שכתב דבעינוי יוהכ"פ עצמו חייב מן התורה אבל בתוספת עינוי צריך עיון אם חייב וסכרא יש דאינו חייב וכהנהגות מהרש"ם (סי' תרט"ז) כתב שמצא בפירוש בדרבי משה (סי' ג"ג אות ג') דאינו חייב בתוספת ועיי' במנחת חינוך (סי' שי"ג).

טו) והקוראים בתורה עיי' בשו"ת רעק"א (או"ח סי' כ"ד) רמי שאכל ביוהכ"פ מחמת אנסו מותר לו לעלות לספר תורה בשחרית דהקריאה הוא מחמת קדושת היום כמו בשאר יו"ט ושבת אבל בקריאת התורה במנחה מסופק אם הוא מחמת קדושת היום או כמו בשאר תענית שקורין במנחה ואם יוה"כ חל בשבת דאז גם בשבת אחר יש קריאת התורה מותר לו לעלות ובשו"ת לב חיים (סי' קל"ב) כתב דאין לקרותו למפטרין שקורין תענו את נפשותיכם (וגם בששי יש תיבות אלו) ואפי' לשאר פרשיות לאו אורח ארעא לקרותו עיי"ש.

22) סי' תרט"ז סעי' א'.

24) וע"ל סי' ס"ז סעי' ג' שיש קומר

23) מנ"א סי' תרי"ב לק"ר וסי' ס"ו סק"ת.

כופר נפשו לח', ומועילה הצדקה בעבור המתים כי ח' בוחן לבבות שאם היה זה המת חי גם-כן היה נותן צדקה, והחי יכול לבקש לחקל דין המת, כמו דוד שהתפלל על אבשלום, והמתים הצדיקים מליצים על צאצאיהם⁽²⁵⁾, גם ביום אחרון של פסח וביום ב' דשבועות ובשמיני עצרת מזכירין נשמות. לפי שקורין בהן כל הבכור וכתוב שם איש כמתנת ידו. לכן נודרין מתנות לצדקה וכיון שנודרין לצדקה נהגו ליתנה בעבור הנשמות שיוזכר אותם אלחים לטובה, גם אותנו יזכור עמהם לטובה בזכויותיהם⁽²⁶⁾, ונוהגין כי מי שיש לו אב ואם יוצא מבית הכנסת בשעת הזכרת נשמות, גם נוחגין שבתוך שנה ראשונה⁽²⁷⁾ למיתת האב או האם יוצא גם-כן מבית-הכנסת⁽²⁷⁾.

כב אם יש תינוק למול מוהלין אותו קודם אשרי ומברכין ברכת המילה בלא כוס, ובמדינותינו נוחגין לברך על הכוס ונותנין ממנו מעט לחתינוק הנימול, מלבד מה שנותנים לו כשאומרים בדמיון חיי אבל לתינוק אחר אין ליתן למעום מן הכוס (דחמיר מתשעה באב). הנוהג למצוץ ביין לא יזלפו בפח, רק ביד ומוצץ בפח כדרכו⁽²⁸⁾.

כג נוחגין לשטוח עשבים בבית הכנסת והטעם הוא לפי שנוהגין להשתחוות וליפול על הפנים בשעת העבודה וזכר למקדש, ומקום שחקרקע מרוצף באבנים אמור להשתחוות בו, ואפילו במקום שאינו מרוצף יש קצת איסור, על-כן שומחין עשבים לחפסיק בין חקרקע. ואם אין שם עשבים יפסיק במליתו או בדבר אחר⁽²⁹⁾.

שערים מצויינים בהלכה

(טז) שבתוך שנה ראשונה בספר כרם לשלמה (סי' תרס"ח) כתב הטעם שלא יעוררו אבלם בבכי וצעקה ויכלבלו אחרים אבל בפרי מגדים (א"א סי' תסמ"ז ס"ק ב') משמע דעתו להזכיר נשמות גם בשנה ראשונה וכן בספר סוכת שלום (כלל ו' פרט א') כתב שהוא מנהג רע והוא בכלל נוזל את המתים והביא כמה ראיות להזכיר נשמות גם בשנה ראשונה וכן בספר דוראי השדה (סי' פ"ח) כתב ג"כ להזכיר ובספר דברי תורה (ח"א סי' כ"ט) ובכת"י מנחת אלעזר (ח"ה סי' כ"ז) האריך ג"כ בזה וכתב דאדרבה שבתוך שנה ראשונה צריכין יותר רחמים ורבנותיו הנח"ק אמרו להזכיר ובלבוש (יו"ד סי' שמ"ז) כתב בפירושו ואנו נוהגין להזכיר אפי' פעם ראשון אפי' בתוך הרגל ועיי' מזה בספר כל בו על אבלות.

(25) בית יוסף סי' תרכ"א ובר"מ שם. (26) סי' תרכ"א סעי' ב' ג' וממ"א.

(28) לבוש סי' ת"צ סעי' מ'. (29) סוף סי' קל"א.

(27) ועי' הטעם בס' כרם שלמה אות' סי' תרס"ח.

כד זמן תפלת נעילה היא כשהחמה היא בראש האילנות כדי שישלים אותה עם צאת-הכוכבים. ולפעמים נמשכת קצת בתוך הלילה ואפילו הכי אומרים חתמנו יו, לפי שאין חדין מסתלק עד שיגמרו ישראל את סדריהם למטה, וחחרוז חיום יפנה וכו' אם יצאו הכוכבים לא יאמר כן משום דחוי דובר שקרים, אלא יאמר היום פנה השמש בא ופנה. השליח-צבור אומר ברכת כהנים ושים שלום אף-על-פי שהוא לילח 80.

כה יש לבטל המנהג יח שהנכרי מדליק נרות לצורך אמירת הפיוטים בנעילה, אלא הנרות חדולקות יפורם בכל חבית הכנסת דזה היו שבות דשבות 81.

כו לאחר תפלת נעילה אפילו חל בשבת וגמרו ביום מכל-מקום אומרים אבינו מלכנו ואומרים שמע ישראל פעם אחת, ברוך שם כבוד מלכותו שלש פעמים, ה' הוא אלהים שבע פעמים, ללות את השכינה שמתעלה למעלה משבעה רקיעים. ואומר השליח-צבור קדיש שלם בניגון של שמחה. ואחר כך תוקעין תקיעה אחת והוא סימן לסילוק שכינה למעלה כמו שהיה במתן תורה, שכשעלה השכינה נאמר במשך היובל וגו' ונאמר עלה אלהים בתרועה, וגם הוא זכר לתקיעת יום הכפורים ביובל 82. ויכולין לתקוע אף-על-פי שעדיין לא יצאו כוכבים

שערים מצויינים בהלכה

יו) אומרים חתמנו עיי' בהנהות מהרש"ם (סי' תרכ"ג) דאם טעה ואמר בנעילה כתבנו אין צריך לחזור כיון דאם לא אמר כלל אין צריך לחזור גם כששינה לא הוי מטבע שטבעו חכמים דגם חתימה בכלל כתיבה כמש"כ הפר"ח (אבהע"ז סי' ק"כ סעי' ז') ואף דבתפלה צריך להיות לשון מבורר מ"מ בדיעבד יצא.

יח) יש לבטל המנהג כך כתב בשערי תשובה (סי' תרכ"ג) בשם הנודע ביהודה (סי' ל"ב) ועיי' בשו"ת כתב סופר (סי' קי"ו) בשם אביו החת"ם שמלמד זכות על הנוהגים להדליק נר ע"י עכו"ם ביוה"כ בשעת נעילה אלא אם חל בשבת יש למחות ועיי' בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' מ"ז) שכתב ג"כ דיש לומר דדברי הנודע ביהודה נאמרו במקומות שמדליקין קודם שקיעת החמה ורק מחמת גובה החלונות שהיו בביהכנ"ס הישינים היה חשכות גם קודם שקיעה"ח אבל אם הוא כבר אחר שקיעת החמה יש להקל ועיי' בשו"ת השיב משה (סי' י') שמתיר לומר בשבת לעכו"ם להדליק נר קודם אור היום כדי לומר תהלים עיי"ש.

82) סי' תרכ"ג.

80) סי' תרכ"ג ובמנ"א.

81) שם בשע"ת סק"א.

אלא שהוא בין השמשות, ואפילו הוא שבת, אבל בעוד יום אין לתקוע (83).
לאחר התקיעה אומרים כולם ג' פעמים לשנה הבאה בירושלים (84).
כז' לאחר צאת הכוכבים מתפללין מעריב, ויש להעמיד שליח-
צבור הגון ויתפלל בנחת ובכוונה ויש לגעור בהחוטפים. אומרים בתפלת
שמונה-עשרה אתה חוננתנו, אם הל בשבת אומרים ויתן לך אבל אין
אומרים ויהי נועם ואתה קדוש. ולאחר התפלה מקדשין את הלכנה
ופוקדין איש את רעהו בשמחה וטוב לב כמו ביום טוב (85).

כה' בהבדלה של מוצאי יום הכפורים צריכין לברך דוקא על נר
ששבת ימי, ולא על נר שהוציאו מן האבנים וכדומה ולא במה שהודלק
ממנו. והמבחר הוא להדליק נר אחד מן הנר שהדליק אתמול בביתו
ולברך על שניהם. ואם אין לו נר בביתו יביא את הנר הדולק מבית
הכנסת ולהדליק עוד אחר מזה הנר ולברך עליהם, ובשעת הדחק מברכין
על הנר שהודלק מנר של אינרייהודי או מהאור שהוציאו מאבנים
וכדומה, ואין מתחילין הנח אל ישועתי אלא מברכין על הכוס ועל הנר
והמבדיל. ואין מברכין על הבשמים, ואם היה שבת מברכין גם על
הבשמים. גם מתחילין הנח אל ישועתי כמו בשאר מוצאי שבת (86).
כט' אוכלים ושותים ושמחים במוצאי יום הכפורים, דאיתא
במדרש במוצאי יום הכפורים בת קול יוצא ואומר: לך אכול בשמחה
לחמך, ושתה בלב טוב יינך, כי כבר רצה אלהים את מעשיך (87).
ל' המדקדין במצות מתחילין מיד במוצאי יום כפור בעשיית
חסוכה, לקיים ולכו מחיל אל חיל (88).

שערים מצויינים בהלכה

(ט) על נר ששבת ואי נר עלעסטרי בכלל נר ששבת או לא עיי'
מזה בשו"ת משפטי עזיאל (ח"א סי' ח' וח"ב סי' ל"ג) שרן בזה והעלה
רה"י בכלל אור ששבת רהא אור זה נמצא תמיד בתוך הזרם אלא שאסור
היה להאחזו עיי"ש ולא הבנתי דבריו רהא בל הטעם דצריך במוצאי יום"כ
„אור ששבת" להורות שיום זה היה קרוש משאר ימים טובים ונאסר בו
להבעיר בו האש ועתה הותר והוי האש דבר חירוש ומברכין עליו וזה לא
שייך אלא באור ששבת שהיה בעולם ביוה"ב ופסקה ועתה הותר לו משא"כ
באור שלא שבת שלא היה בעולם ביוה"ב ולפ"ז גם כאן ביון שהיה אסור ביוה"ב
להאחזו ולא היה נראה לנו מה היכר יש בה גם הנפרוד יש בה כח האור
אלא שהיה צריך להאחזו ואפ"ה אין בה בכלל נר ששבת.

(83) שם ובמנ"א.

(86) שם ובמנ"א.

(84) מט"א.

(87) מדרש רבת קהלת ט'.

(85) סי' תרכ"ד ובנכוש.

(88) הגה סוס"י תרכ"ד.

לא ביום שלאחר יום הכפורים נוהגין לחשכים לבית הכנסת. ובימים שבין יום הכפורים לסוכות אין מתענין ב) אפילו תענית יארצייט, ואין אומרים תחנון לפי שהם ימי שמחה שהיו מחנכין בהם את המזבח בימי שלמה, וגם אנהנו עוסקים במצות בנין סוכה ותכנת אתרוג ושאר המינים לכבוד אדון האדונים מקדש ישראל וחזמנים (8).

קלד. הלכות סוכה. ובו ט"ז סעיפים.

א מצוה לבנות הסוכה (א) מיד ביום שלאחר יום הכפורים ואפילו הוא ערב שבת, דמצוה תבאח לידו אל יחמיצנה (1) ויבחר מקום נקי להעמידה שם (2). ומצוה על כל אדם שיעסוק בעצמו בעשיית הסוכה ובחנתת הסכך ואף-על-פי שחוא אדם נכבד (3) זהו כבודו שעוסק בעצמו ובמצוה (8), ומן הראוי היה לברך שחיינו על עשיית הסוכה, אלא שאנו סומכין על שחיינו שאומרים בקידוש (4) ויהדר ליפות את הסוכה ולחנאותה בכלים נאים ומצעות נאות כפי כחו (5).

שערים מצויינים בהלכה

ב) אין מתענין עיי' במטה אפרים (סי' תרכ"ה סעי' ב') דחתן ובלה ביום חופתם מתענין ובמקום חולה ותשישות בח המיסקל לא הפסיד ע"ב ובמו בן אומר הוידוי בתפלת מנחה במש"ב בפת"ש (אבהע"ז סי' ס"א ס"ק ט') דאף בראש חדרש ושאר ימים שאין מתענין אומר החתן כל סדר חוידוי.

א) מצות לבנות הסוכה עיי' בפנים יפות (פ' שופטים) שכתב דמותר לקצוץ אילן מאכל לצורך מצות סוכה ואין בזה משום בעל תשחית ועיי' בשו"ת דובב משרים (סי' קל"ג) שהביא ראייה ממשנה למלך (סוף פ"ז איסורי מוכח) דלצורך מצוה אין איסור כל תשחית.

ב) אדם נכבד עיי' בשע"ת (סי' תרכ"ה) הביא מכאן יעקב (חו"מ סי' א') דאע"ג דקיי"ל ביון שנתמנה אדם פרנס על הציבור אסור לו לעשות מלאכה בפני ג' מ"מ סוכה שרי וציון לנמרא (קידושין ע:). דר"ג עביר מעקה וכו' ובליקוטי מהרי"ל איתא מפורש דמהר"ם עסק בעשיית סוכתו ובשו"ת חות יאיר (סי' ר"ה) כתב דמלאכה של מצוה מותר לעשות ברכים

(8) שם ובאה"ט בשם מהרי"ל. קלד (1) סי' תרכ"ה וכו' רבני משה. (2) עיי' פמ"ג סי' תר"ל סק"א ובמ"ו. (3) שו"ת חות יאיר סי' ר"ה הובא בשע"ת סי' ר"ג סק"ב. (4) סי' תרמ"א. (5) של"ה סוכה.

ב בענין דפנות הסוכה יש הרבה חילוקי דינים ואין הכל בקיאים על-כן צריכין לעשות דפנות שלמות וחזקות שלא יהא תרוח מניע אותם, וגם שלא יכבה הרוח את הנרות. ומי שאין לו די צרכו לדפנות מוטב שיעשה ג' שלימות מד' שאינן שלימות⁶. ומי שידו משגת מצוה שיהיה לו סוכה בנויה עם גגות שנפתחים ונסגרים על-ידי צירים לסגורם בשעת הגשמים⁷ וכשפסקו הגשמים נפתחים הגגות והסכך הוא נגוב ויכול לקיים מצות סוכה כראוי⁷.

ג גם בסכך יש כמה דינים, וכיון שאנו נוהגין לסכך בענפי אילנות או בקנים כיון שהם גידולי קרקע והמח תלושים ואינם מקבלים טומאה ואינם קשורים יחד⁷ אין בהם שום חשש⁸.

שערים מצויינים בחלכה

ולפי מש"כ ברש"י ותוס' (מכות ח'). דליכא מצוה כחטיבת עץ לצורך עשיית הסוכה רק עשייה בעצמה הוא מלאכת מצוה א"כ חטיבת העץ לא יעשה בעצמו אם נתמנה פרנס, ועיי' בהנהגות מהרש"ם (סי' תרכ"ח).

ג לסגורם בשעת הגשמים עיי' בפרי מגדים (א"א סי' תרכ"ו ס"ק ט') דהדלת הנג בעצמו אם הנביה וחוד והניחן לשם צל וכל שכן לשם סוכה הם נופייהו הוי סכך כשר אלא שהב"ח והלבוש (סי' תרל"א סעי' ט') פוסלין כשאין מטר יכול לבא לשם ועיי' במחצית השקל (סי' תר"מ ס"ק ט') כשהגשמים יורדין וסוגרין דלתות הנג מ"מ עדיף טפי לישן ולאכול תוך הסוכה אף שהדלתות סגורים מלישן ולאכול חוץ לסוכה משום דתחת דלתות הנג לכמה פוסקים יוצאים מן הדין ועיי' בשו"ת אבני צדק (סי' ס"ב) דלפי מש"כ המג"א (סי' תרכ"ט ס"ק כ"ב) דבשעת הדחק אם אין לו סכך כשר יכסה בנסרים שהוא פסולי דרובן יצא לנו דין חדש דאם יש לו סוכה בדלתות שפותח וסוגר כגשמים יורדין מחויב לישב בסוכה תחת דלתות הנג שכשר מן התורה אם מסוככת בנסרים ועיי' בפמ"נ (סי' תרכ"ט ס"ק א' מ"ז) דבשעת הדחק מסככין בזבוכית אבל עיי' בספר מנחת פתים דאם דר בח כל השנה אז אם אינו פותח הנג פסול לכולי עלמא מטעם בית כמש"כ המג"א (ריש סי' תרכ"ו).

ד ואינם קשורים יחד עיי' כש"ע (סי' תרכ"ט סעי' ו') ברין מחצלת הסלועות על ידי ערבות דקות יש בזה כמה חילוקי דינים וכמשנה ברורה (שם ס"ק י"ט) כתב ריש מאהרונים שסוכרים דאם יש לה שפה בכל גונוי [אפי' עשאה לסיכוך] מסבלת טומאה ואין מסככין בה ובשו"ת חסד לאברהם (סי' ס"ב) כתב שאם יסור השפה אפי' רק במקום אחד כרי שיתבטל

6 סי' תר"ג סעי' ת'. תר"ם סעי' ד'. 8 עיי' סי' תרכ"ט.

7 סי' תרד"ו סעי' ג'.

ד לכתהילה ראוי להתמיר שלא להניח על הסוכה דבר המקבל
 טומאה שיניח עליו את הסכך כגון סולמות ה) שיש בהן בית קיבול
 השליבות וכל-שכן שאר כלים כגון מרא ומגרפה, ואפילו ליתן אותם על
 הסכך לתחזיקו יש להתמיר, ובדיעבד או שאין לו שאר דברים הכל
 מותר דקיימא לן דמותר להעמיד את הסכך בדבר המקבל טומאה 6).
 ה צריך להניח סכך עד שתהא צלתה מרובה מחמתה, שאם
 היתה חמתה מרובה מצלתה פסולה מן התורה. ולכן צריכין לזהר שלא
 יהא אויר קצת בין סכך כדי שיראו הכוכבים, ומכל-מקום אם היתה
 מעובה שאין הכוכבים נראים כשרה, אבל אם היתה מעובה כל כך
 שאפילו אם יורדים גשמים הרבה אינם יורדים לתוכה אם כן הוי כעין
 בית ופסולה 10).

ו בסוכות הבנויות לפעמים בולטים דפים למעלה על הכתלים,

שערים מצויינים בהלכה

הכית קיבול שלהם מותר לכולי עלמא לסכך בה ועיי' בישועות יעקב (סי'
 תרכ"ט) דהמחצלאות שעושין מהן תקרה לכית על ידי שמרכסין בהן סיד
 ונפרית אסור לסכך בהן משום גזירת תקרה.

ה) כגון סולמות עיי' בשו"ת חכלים בנעימים (ח"ג סי' ל"ב) שכתב
 דסכך של שליבות וחזקהו במסמורות כשר אף דמסמורות מקבלים טומאה
 מכל מקום הם מיעוטא דמיעוטא לגבי הסכך הכשר ורינא הוא רסכך פסול
 בטל לגבי הסכך הכשר כמש"כ במשנה (סוכה ט"ו). המסרה סוכתו וכו'
 ובש"ע (תרל"ח סעי' ח') וגם מפורש בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' רי"ג)
 דסכך שתקוע במסמורות אין המסמורות פוסלים את הסכך הטרוכה מהם.
 ומה שכתב (כסי' תרכ"ט סעי' ז') דיש להסתפק אם מותר להניח סולם
 על הגג לסכך על גביו אף דהסכך הכשר רבה עליו עיי' מזה בטו"ז (שם
 ס"ק י') וכמנ"א (שם ס"ק ט') מה שכתבו כזה ע"כ ועיי' בכיאר הנר"א
 שם. ועיי' בשו"ת אבני נזר (סי' תע"ג) נשאל ג"כ אודות הסיכוך שנעשה
 מטכלאות מרוכעות שהסוכב הוא עץ כעוכי אצבע וכצד הפנים יש בו חריץ
 ועליו מניחים קנים דקים וכזה מכוסה כל החלל שכפנים מהסוכב ויש
 שמרכסין הקנים על ידי דבק בתוך החריץ שכסוכב כתב שם דאין חשש מצד
 הסוכב אם עשאה בפירוש לסיכוך כמש"כ בררכ"ז (ח"א או ח"ד סי' צ"ז)
 וכן אין חשש שהסוכב יחשב ככית קיבול שעשוי להניח בו הקנים כיון
 שהקנים מניחים על האויר ורק נסמכים על הסוכב אין כזה דין בית קיבול
 והביא ראיות לזה עיי' ש"ש ולכן אין כזה שום חשש.

ועיי' בשו"ת אבני זכרון (ח"ג סי' נ"ז) דוילונות העשויים מקש וקנים

ועל דפים אלו מונחים הכלונסאות שעליהם הסכך, ומאחר שאין הדף רחב מארבע אמות אינו פוסל את הסוכה משום סכך פסול⁽¹¹⁾, כי הלכה למשה מסיני הוא דבפחות מארבע אמות אמרינן דופן עקומה, פירוש שנחשב אל הדופן והשבינן ליה כאלו הדופן נתעקם שם למעלה, אלא שאין יושבים ואין ישנים שם תחת הדף, כי שם אין לו דין סוכה, ואפילו אינו רחב אלא ארבעה מפרחים, אבל יתר הסוכה כשרה, אך אם מונחים אצל הדופן דפים ברוחב ארבע אמות או יותר, זה נקרא סכך פסול ופוסל את כל הסוכה. ומכל-מקום אם אינו כן אלא בצד אחד, כמו שתדרך הוא בקצת סוכות בנויות שעושים קצת תקרה מצד אחד (כדי לפנות לשם את הכלים תיכף בחתחלה) זה אינו מויק, דכיון שאינו אלא מצד אחד הרי יש כאן עוד שלש דפנות כשרות שמונה עליהם סכך כשר, וסוכה משלש דפנות גם כן כשירח ובלבד שיהא שם שיעור סוכה, דהיינו לכל הפחות ז' מפרחים על ז' מפרחים במרובע ולא ישבו תחת התקרה⁽¹¹⁾.

ז העושה סוכתו תחת ענפי אילן הרי היא פסולה, ואפילו אם מחמת הענפים בלבד חיתה חמתה מרובח מצלתה ואם כן בסכך שהניח עליה עשה את הסוכה מכל-מקום פסולה. ואפילו אם יקצוץ אהר כך ענפי אילן מכל-מקום חסוכה נשארת בפסול, דכתיב חג הסוכות תעשה לך ודרשינן תעשה ולא מן העשוי⁽¹²⁾ ולכן לאחר שקצץ הענפים צריך הוא להגביה כל ענף מן הסכך, ויחזור ויניחנה לשם סוכה, וכן אסור להניח את הסכך קודם שעשה את הדפנות, דבעינן שבהנחת הסכך תהא סוכה כשרה⁽¹³⁾.

ח וכן בסוכה העשויה בנגות הנפתחים, צריך לפתוח את הגנות קודם שמניח את הסכך, ואם שאחר כך סוגר את הגג וחוזר ופותח אינו מויק, דהוי כאלו פורס עליה סדין וחוזר ונוטלו ומכל-מקום יש להתמיר שיהא הגג פתוח בהכנסת החג⁽¹⁴⁾ עוד צריכין ליוזר באלו

שערים מצויינים בחלכה

דסים קלועים ובכל השנה משתמשים בהם שתולים אותם סביב אכסדרת הבית אם מותרים לסכך בהם.

(ו) משום סכך פסול עיי' בשו"ת האלף לך שלמה (סי' שס"ד) נשאל בענין המנהג שמצבים בצבע הסכך הנעשה כמין מחצלת אי הוי הצבע שינוי ובטל מתורת פסולת גורן ויטב או לא העלה שם רחזותא לאו כלום הוא ואין לדמות למטה ששינוי מראה פוסל בה.

(11) סי' תרכ"ו וסי' תרכ"ז.

(11) סי' תרל"ו.

(14) מטה אפרים.

(12) סוכה י"א:

סוכות שיהא הגג פתוח היטב עומד בשוה עם דופן הסוכה, שאם אינו עומד בשוה אלא נוטה קצת על הסכך, אפילו אינו שיעור גדלו שתפסל הסוכה בכך מכל מקום צריך ליוהר שלא ישב במקום הזה שהגג משופע. שנמצא יושב תחת הגג (15). אף-על-פי שסוכת החג בחג פטורה מן המזוזה, מכל-מקום אלו סוכות הבנויות שמשתמשים בהם כל השנה ונתחייבו במזוזה, גם בחג לא נפטרו ואין צריכין אחר החג לקבוע את המזוזה מחדש (16).

מ יוצאין בסוכה שאולה אבל לא בסוכה גזולה, ולכן אסור לעשות סוכה ברשות הרבים, ובשעת הדחק שאין לו סוכה אחרת בשום אופן, יושב בה ומברך עליה (17).

י יש ליוהר שלא יקצץ הישראל בעצמו סכך לסוכתו אלא יקנה מאחר, ובשעת הדחק יכול לקצוץ בעצמו אלא שיטול רשות מבעל הקרקע (18).

יא מותר לעשות סוכה בחול המועד (19).

שערים מצויינים בהלכה

ז) לעשות סוכה בחול המועד עי' כפרי מגדים (סי' שט"ו ס"ק א' א"א) כאם נפלה סוכתו כיו"ט אם מותר לסכך ע"י עכו"ם וסיים בצ"ע וכן חזר הרב בהלכות סוכה (א"א סי' תרכ"ו ס"ק ח') וסיים עוד הפעם בצ"ע. וכפתיחה להלכות יו"ט (פ"ג אות ג') מצדד להתיר ועיי' בשו"ת עטרת חכמים (סי' ו') שמתיר ע"י עכו"ם לסכך בשיעור הכשר סוכה דהיינו ז' על ז' וב"ב בשו"ת באר יצחק (סי' י"ג) כאם נפלה סוכתו כיו"ט ואין לו סוכה אחרת מותר לומר לעכו"ם שיעשה לו סוכה משום דכנין זה הוי רק שכות וע"י אמירה הוי שכות דשכות דמותר כמקום מצוה רק שלא יעשה העכו"ם מלאכה דאורייתא ועיי' במשנה ברורה (סי' תרל"ז סק"א) שכתב בפשיטות להתיר לסכך ע"י עכו"ם וכשער הציון שם ציין לשו"ת באר יצחק הנ"ל ופלא שלא הביא דבר מדברי הפמ"ג הנ"ל.

ועיי' בשו"ת חבלים בנעימים (ח"ג סי' ל') כאם הוסר הסכך כיו"ט והשיבו בחזרה על מקומו אם יש לאסור לשכת כה כמו מכשל בשכת (או"ח סי' שי"ח) והאריך אי גם כיו"ט קנסו או דוקא בשכת והעלה להתיר משום דכנין הסוכה הוי אוהל עראי ואוהל עראי הוא דרכנן (עיי' ביצה ל"ב ותוס' שבת קל"ז) וכאיסור דרכנן לא קנסו והביא עוד דאיה מש"ם (סוכה ל"ג)

(15) מנ"א ומט"א שם.
 (16) פמ"ג סוף סי' תרמ"ד ושע"ת סי' תרכ"ו.
 (17) סי' תרל"ז סעי' ב' ג'.
 (18) שם.
 (19) שם סעי' א'.

יב עצי הסוכה בין מהדפנות בין מהסכך אסור בהנאה עד לאהר שמחת תורה כיון שהוקצו למצוה, ואפילו ליטול מהם קיסם לחצוץ שיניו אסור, ואפילו אם נפלו (ה) אסורין ולא מהני בהו תנאי, ואם חל שמחת תורה בערב שבת אסורין גם בשבת, וכן נוי סוכה אסורין בהנאה (ט) אפילו נפלו, וכיון שאסורין בהנאה לכן בשבת וכיום טוב אסורין בטלמול משום מוקצה, ומכל-מקום אתרוג התלוי בסוכה לנוי מותר להריח בו דלא הוקצה מריח, ובנוי התלוי בסכך נוהגין שאפילו תנאי לא מהני אבל בנוי התלוי בדפנות מהני תנאי. והסדינים המצויירים שתלויים בסוכה לנוי, נוהגין לטלמלן שלא יתקלקלו מן הגשמים. ואפילו לא התנה בפירוש כי מסתמא מתהלה אדעתא דהכי תלאן, ומכל מקום טוב להתנות תחלה בפירוש דהיינו קודם בין השמשות הראשון יעמוד שם ויאמר: אני מתנה שאהא מותר לאכול ולהשתמש בנוי סוכה זו מתי שארצה, וצריך ליזהר בנוי סוכה אשר בדעתו ליטלו בתוך יום טוב שלא לקשרו בקשר אלא בעניבה (20).

שערים מצויינים בהלכה

ההדס שענביו מרובים מן העלים אם עבר ולקטם ביו"ט בשר אף דאסור מדרבנן לתקנו, עיי"ש.

הנה מה שבתב דבנין הסוכה הוא אוהל עראי אישתמיטתא לדברי הפמ"ג (א"א סי' שמ"ו ס"ק א') דסוכה שנעשה לשמונה ימים הוי אוהל קבוע והוא איסור תורה, וכן מה שבתב דבאיסור דרבנן לא קנסו היא דבר התלוי בפלוגתא אלא שדינו עמו דלא קנסו עיי' בביאור הלכת (סי' שי"ח עיי' א').

(ח) ואפי' אם נפלו עיי' בפתחי תשובה [ממהרי"א בוילנא] (סי' תרל"ח) הביא מעקרי דינים (הלכות ציצית סי' ב') מחלוקת הפוסקים אי מותר לסתור סוכתו בחול המועד לאיזה סיבה שתהיה והוא באופן שיכול לקיים מצות סוכה באחרת מסיק שם דאסור משום ביזוי מצוה.

(ט) וכן נוי סוכה אסורין בהנאה עיי' בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קפ"ד) במי שהיה לו שני אתרוגים ותלה אחד בסוכתו לנוי וביו"ט באו מן הכפר הסמוך שאין להם אתרוג וקשה להם לבא בכל יום העירה בתב שם דביו"ט אסור לטלמל זה האתרוג משום מוקצה אבל בחוה"מ אף שאסור בהנאה בל שבעה מ"מ מותר לצאת בו ידי חובתו דמצות לאו ליהנות ניתנו וממילא מותר לבעל האתרוג לקבל מחירו וב"ב בשו"ת שיבת ציון (סי' מ"ו) ובשו"ת מחנה חיים ח"ג (סי' מ"ט) הקשה על החת"ס ומסיק לאסור אבל בשו"ת מהר"ם שיק (סי' שב"ג) מתרץ קושיתו והעלה להתיר.

יג גם לאחר החג כשתסר את הסוכה לא יפסע על העצים ולא ישמש בהם לדבר מגונה י, משום דתשמישי מצוה נינהו כמו ציצית⁽²¹⁾.
 יד אסור לחקוק פסוק בסוכת תשבו וגו' או שאר פסוק על דלעת וכיוצא בו לנוי סוכה, משם דיבא אחר-כך לידי בזיון ועוד דאסור לכתוב פסוק שלא לצורך⁽²²⁾.

טו ערב סוכות לאחר חצות היום לא יאכל פת כדי שיאכל בסוכה⁽²³⁾ לתיאבון, ויש להרכות בצדקה בערב סוכות⁽²⁴⁾.

קלה. דין ישיבת סוכה. ובו כ"ב סעיפים.

א (כתיב¹) בסכות תשבו שבעת ימים, פירוש תדורו בסכות. אמרה תורה שידור בסוכה שבעת ימים כמו שהוא דר בביתו כל השנה, כן תהא עיקר דירתו בסוכה שיכנים לתוכה כליו הנאים ומצעות הנאות, ואוכל ושותה ולומד ומטייל א, וישן בסוכה, ואפילו אם מספר עם חביר יספר בסכה, כן אם מתפלל ביחידות יתפלל בתוך הסוכה².

שערים מצויינים בהלכה

י) לדבר מגונה עיי' בטו"ו (סי' כ"א סק"ב) שלא יעשה תשמיש מגונה בסכך הסוכה וכפמ"ג שם מסתמק אי גם כרפנות אסור וסיים שנכון להחמיר גם כרפנות וכשו"ת תשורת שי (סי' קע"ו) נשאל כמי שהיה לו סוכה מקרשים וככל השנה חוץ מסוכות השתמש שם לדיר עצים ועופות ועתה רוצה לכנות כמקומו בית הכסא העלה שם דקרקע עולם לא נאסר ויש להתיר כמקום צורך גדול. ובתי כסאות שלנו ששוטף דרך הסילונות לחוץ פשוט שיש להסל יותר.

א) ומטייל וישן בסוכה וכפמ"ג (סי' תרל"ט סק"א מ"ז) כתב בשם מהרי"ל ומהרי"ו הרוצה לשחוק בקוביא ישחק בסוכה אך כאלהו רבא (שם סק"א) כתב דראוי שלא לדבר בסוכה דכרים בטלים עיי"ש וכוה חילוק סוכה מביהכ"נ וביהמ"ד דשם אפי' שיחה חולין שהיא לצורך פרנסה אסור כמש"כ בש"ע (סי' קנ"א) אלא יצא לחוץ אבל בסוכה גם כשמדבר דכרים בטלים אפ"ה מצות סוכה קיים. ועיי' בראשית חכמה (שער הקדושה פי"ד) כי מצות סוכה קדושה גדולה וראייה דהא עצי סוכה חל עליהן קדושה ואסורין כל שבעה לכן ראוי לדקדק שלא לדבר שם דכרים בטלים עיי"ש.

(21) עיי' שעת סי' תרכ"ה.

(21) מנ"א שם סק"ט.

(1) ויקרא כ"ג - מ"ב

(22) שם.

(2) סי' תרל"ט.

(23) סי' תרל"ט סעי' ג' בהגה.

וכתיב⁸ למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים, ולכן צריכין לכוין בישיבת סוכה שצונו הקדוש ברוך הוא לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים. וסוכות אלו שאומר הכתוב כי בסוכות הושבתי, נחלקו בהם תנאים⁴ רבי אליעזר אומר המה ענני הכבוד שהקיף בהם הקדוש ברוך הוא את אבותינו לבל יכם שרב ושמש, ורבי עקיבא אומר סוכות ממש שעשו להם בשעת חנייתן מפני החמה ואף על פי שיצאנו ממצרים בחודש ניסן, לא צונו לעשות הסוכה באותו הזמן, לפי שהוא התחלת ימות הקיץ, ודרך כל אדם לעשות אז סוכה לצל, ולא היתה ניכרת שהוא כמצות הכורא יתברך שמו, לכן צוה אותנו לעשותה בחודש השביעי שהוא זמן הגשמים, ודרך כל אדם לצאת מסוכתו ולישב בכיתו, ואנחנו יוצאין מן הבית לישב בסוכת, בזה יראה לכל כי מצות המלך עלינו עשותה⁶.

ב צריך להחזיק את הסוכה בכבוד שלא יהיו מצות בזויות עליו, ולכן לא יכניס לתוכה כלים שאינם מכובדים, כגון קדרות וכד ששואבים בו מים וכלים שמששים בהם קמח ועריבך ויורה ומחבת ומכתשת וכיוצא בהן. וגם הקערות לאחר האכילה צריך להוציאן לחוץ אבל כלי שתיה יהיו בסוכה, ונוהגין שלא להכניס לתוכה נר של חרם משום דמאים, וכן לא יעשה בה תשמיש בזוי כגון שמיפת קדרות וקערות, אבל כוסות מותר לשפוף, וכל שכן דאסור להשתין בה אפילו בתוך כלי⁵, אף-על-פי שעושה כן בתוך ביתו, אבל תשמיש המטה מותר בסוכה שהרי עיקר מצותה איש ואשתו. אם תכניס לתוכה כלים בזויים אינה נפסלת בכך, אך בשעה שהם בה אין לברך לישב בסוכה עד שיוציאום⁶.

שערים מצויינים בהלכה

(כ) דאסור להשתין בה אפי' בכלי כך כתב כחיי אדם (כלל סמ"ז סעי' כ') וכן בשו"ת תשורת שי מהר"ת (סי' סכ"ב) החמיר בזה אבל בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סי' ע"ג) כתב דמי שנהג לישן בסוכה והוא איש מצונן שגם בכיתו משתין בתוך עביט וקשה לו לילך לחוץ מחמת הסור מותר להשתין בכלי כהסוכה וראייתו דהא תפילין אפי' כשהם בכית אסור בתשמיש המטה זולת כשהם גנוזים בכלי בתוך כלי כמש"כ בש"ע (או"ח סי' מ' סעי' כ') ואפ"ה מותר להשתין בכיהכ"ם עראי גם כשהם עליו כל שכן סוכה דמותר בה תשמיש המטה כמש"כ בש"ע (סי' תרל"ט מג"א סק"ח) מכל שכן דמותר להשתין בה בתוך כלי וסיים שכן נהגו הרכה צדיקים

(5) סור וב"ה סי' תרכ"ח.

(6) סי' תרל"ט.

(8) ויקרא כ"ג מ"ב.

(4) סוכה י"א.

ג אכילה בסוכה בלילה הראשונה^א היא חובה שצריך לאכול בסוכה פת לכל הפחות כזית^ז ואפילו מצמער חייב לאכול בסוכה^ח ואם יורדים גשמים אם מדמה שיפסקו לאחר שעה או שתי שעות ימתין ואחר-כך יקדש ויאכל בסוכה כראוי, ואם רואה שלא יפסקו הגשמים או שהמתין ולא פסקו, מקדש בסוכה ומברך שהחיינו ומכוין בשתחיינו גם להסוכה, אבל אינו מברך לישב בסוכה ונוטל ידיו ומברך המוציא ואוכל שם כזית פת בלי הפסק והולך לתוך הבית וגומר סעודתו, ויש לו לכוין בשעת נטילת ידים ובשעת ברכת המוציא שדעתו לאכול גם בבית^ט. ואם פסקו הגשמים קודם שכירך ברכת המזון, הולך שוב

שערים מצויינים בחלכה

גדולי עולם וכ"ב בשו"ת לחם שלמה (או"ח סי' קי"ב) היתר בזה עיי"ש.

ג) אכילה בסוכה בלילה הראשונה עיי' במג"א (ריש סי' תרל"ט) במי שאין לו סוכה אלא מעבר הנהר יש לחבירו סוכה וצריך לעבור בספינה קטנה אסור לו לכתחילה לעבור ובריעבר בשעת הדחק במקום מצוח ואונס יש לסמוך „על הרשב"ם" שמתיר וסיים בצ"ע דהא אין מחויב להטריח עצמו לילך לסוכת חבירו אבל בחירושי רעק"א (סי' תר"מ) בתב דבלילה הראשונה מחויב לילך לסוכת חבירו וללא בהמנ"א ועיי' בשו"ת רעק"א (סי' ס"ח בהנה) מה שהשיג שם על המחצית השקל ועיי' בחיי אדם ונשמת אדם (כלל קמ"ו) דמדויק מדברי המג"א הנ"ל דאם אי אפשר לו לעשות סוכה אלא מעבר הנהר וצריך לעבור בספינה קטנה דאם אי אפשר באופן אחר מותר לעבור בספינה קטנה ע"י נכרי ועיי' במשנה ברורה (סי' תרל"ט סק"א) שהביא דבריו וגם דברי המחמירין וציין להש"ע (סי' תרי"ג סעי' ו') ומג"א ופר"ח ופמ"ג שם דאסור לעבור בספינה לצורך דבר מצוה ולא חכדיע חלכה במאן ועיי' בשע"ת (סי' רמ"ח וס' של"ט) ובמשנה ברורה (סי' של"ט) שהביאו שני דעות בזה. ובנתיב חיים (סי' רמ"ח) בתב דאם קונה קצת שביתה יש לחתיר ובן נהנו בבמה מקומות באשכנז. ובתבתי מזה לעיל בהלכות שסת (סי' ע"ד סק"ד).

ומי שדר במקומות הנבוהות וסובתו למטה בחצר ואי אפשר לו בלאו הכי אי מותר לו להשתמש במעלית חשמלית (עלעוויטאר) לעלות ולירד לאכול בסוכה עיי' לעיל בהלכות שבת (סי' ע"ד סק"ד) שהבאתי בכד מזה אי נכון להשתמש בזה לצורך דבר מצוה.

ז) תרל"ט סעי' ג'.

ח) ע"ג סי' מ"ב סעי' י"ט ב"א.

ט) שם סעי' ת' וסי' תר"מ סעי' ד'.

לתוך הסוכה ומברך לישיב בסוכה ואוכל קצת יותר מכביצה פת ומברך ברכת המזון. ואם פסקו הגשמים לאחר שבירך ברכת המזון, הולך גם כן לתוך הסוכה ונוטל ידיו שנית ואוכל קצת יותר מכביצה פת בברכת לישיב בסוכה ומברך ברכת המזון. אם בסוכה שלו אף לאחר שפסקו הגשמים עדיין המים מטפטפין מן הסכך, ויש בשכונתו סוכה שהיתה מסוגרת בגג ולאחר חגשמים נפתחה, ילך שמה ויאכל פת בטוב לבב ¹⁰.

ד בליל שני גם כן חובה לאכול בסוכה ואפילו הוא מצמער, ודינו כמו בלילה הראשון וכמו שכתבנו, אלא חילוק אחד יש ביניהן, שאם ראה שלא יפסקו הגשמים או הסתין ולא פסקו מקדש בבית ואוכל שם, וקודם ברכת המזון הולך לתוך הסוכה ואוכל שם לכל הפחות כזית פת בלא ברכת לישיב בסוכה ותזור לביתו ומברך ברכת המזון ¹¹.

ה ערבית כשבא מבית הכנסת נכנס לסוכה ומקדש מיד, רק לא יקדש אלא כשהוא ודאי לילה ¹², וכשהוא מברך בקידוש לישיב בסוכה יכוין לפסוד בברכה זו סעודה זו וגם השינה ושאר צרכיו שיעשה בסוכה עד הקידוש שביום המחר ¹³ ובברכת שהחיינו יכוין שהוא מברך שהחיינו על החג וגם על הסוכה. ולכן בלילה הראשון מברכין תחלה לישיב בסוכה ואחר-כך שהחיינו שתהא ברכת שהחיינו גם על הסוכה, ובליל שני ^ד מברך תחלה שהחיינו ואחר-כך לישיב בסוכה ¹⁴.

ו כשאוכלים כמה בעלי בתים בסוכה אחת ויש שם גם הגשמים ושאר בני בית שצריכין לשמוע היטב את הקידוש לצאת בו, אם יקדשו כל הבעלי-בתים ביחד, תרי קלי לא משתמעו, ולא ישמעו היטב את הקידוש, על כן טוב יותר שיקדשו בזה אחר זה ¹⁵, ואם מקדשין ביחד כגון אם אין שם מי שצריך לצאת בשמיעת קידוש, אם קדם אחד וסיים ברכת בורא פרי הגפן או ברכת אחרת, ואחר כך סיים חבירו אין להראשון לענות אמן אחר ברכת חבירו, משום דאמן הוי חפסק בין

שערים מצויינים בהלכה

ד) ובליל שני זהו שימת הש"ע והרמ"א (סי' תרס"א) ועיין בבאח"ט שם ובשע"ת (סי' תרמ"א) שהביאו מהרבה גדולים שאין חילוק בין ליל א' לליל ב' ומסרימין סוכה ואח"כ זמן עיי"ש טעמם ועיי' בנימוקי או"ח (סי' תרס"א) שהצדיקים מתלמידיו בעש"ט נוהגין כרעת הפוסקים דגם בליל שני מברך סוכה ואח"כ זמן.

10) סי' תרל"ט וסי' תר"ט שם וכה"א.	18) שם בסוף הסימן.
11) טו"ז שם סק"ז וה"א.	14) סי' תרס"א.
12) סי' תרל"ט סעי' ג'.	15) באח"ט סי' תרס"ג סק"א.

ברכת כורא פרי הגפן לשתיח. והעולם נוהגין לחמתין זה על זה ועונין אמן, וזהו שלא כדן אלא יש להם לומר הכל ביחד (16).

ז בשאר הלילות וכן בכל הימים אין חיוב לאכול בסוכה, אלא שאם הוא רוצה לאכול אכילת קבע או לישן צריך לאכול או לישן בסוכה (17) ומחו אכילת קבע, פת יותר מכביצה אפילו לא קבע עליו ואפילו היא פת כיסנין, וכן תבשיל העשוי מחמשת מיני דגן יותר מכביצה וקבע עליו חייב בסוכה ולכרך עליו לישב בסוכה, אבל פירות אפילו אכל הרבה וקבע עליהם מותר לאכול חוץ לסוכה, וכן יין או שאר משקים או בשר וגבינה מותר לאכול ולשתות חוץ לסוכה, ודוקא שלא קבע עליו. אבל אם רוצה לשתות יין או שאר משקים בדרך קבע, או שרוצה לאכול בשר או גבינה דרך קבע צריך סוכה, ולא יכרך עליהם לישב בסוכה. ומוב שיאכל קודם פת כדי שיכרך. וכל זאת מדינא, אבל מי שמחמיר על עצמו שאפילו מים אינו שותח חוץ לסוכה חרי זה משובח (18).

ח שינה אפילו עראי מדינא צריך סוכה. וכן עושין חמדקדין במצות שאפילו שינת עראי אינם ישנים חוץ לסוכה, ועתה שנוהגים הרבה להקל בשינת, כתבו האחרונים זכרונם לברכה כמה מעמים ללמד זכות עליהם. אבל כל ירא שמים ראוי לו להחמיר ולעשות סוכה שיכול לדור שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה כולו אם אפשר לו, ולכל הפחות שתהא ראויח לישן שם הוא לבדו (19). ואם אינה כן אפילו בדיעבד היא פסולה (20).

שערים מצויינים בהלכה

ה) אפי' בדיעבד פסולה ועיי' בשו"ת חכם צבי (סי' צ"ד) והובא בשע"ת (סי' תר"מ ס"ס ה') דבדיעבד יוצא באכילה בסוכה כזו וראייה דהא אמרינן בש"ס (סוכה כ"ז) דכל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת ובוראי אינה ראוייה לישן וכן בשו"ת משיבת נפש (סי' כ') סובר כהחכם צבי וכ"כ במשנה ברורה (סי' תר"מ ס"ס כ') ועיי' בשו"ת בית שערים (סי' של"ו) שמחלק בזה דאם אינה ראוייה לשום אדם לישן בה אז פסולה ואינו יוצא גם ידי חובת אכילה אבל אם הסוכה ראוייה לשום אדם אף שאינה ראוייה לכל כגון שאינה לאיש ואשתו אבל לפנוי היא ראוייה שפיר יוצא בה ידי חובתו ובזה מתורץ קושית המג"א (סי' תרל"ט ס"ח) וטו"ז (שם ס"ט) ועיי' בשו"ת אבני נזר (סי' תע"ט — ת"ט) מה שכתב בזה.

(16) שם בהנה.

(17) סי' תר"ט סעי' ד'.

(18) שם בשע"ת.

(19) סי' תרל"ט סעי' נ'.

(20) שם סעי' ב' ובש"ע.

ט ירדו גשמים פטור מן הסוכה. באיזה גשמים פטור, אם ירדו כל כך שאם היו נופלים כך לתוך התבשיל היה מתקלקל, אפילו אין לפניו התבשיל, או שהוא משער שאם היו נופלים לתוך החדר שהוא בו היה יוצא משם לחדר אחר, אז יוצא גם מן הסוכה לבית. ואם התחיל לאכול בסוכה ואחר-כך ירדו גשמים, ונכנס לתוך הבית ותחיל לאכול גם בבית, או שמחמת הגשמים התחיל מתחלה לאכול בבית, ואחר-כך פסקו הגשמים, גומר סעודתו בבית ואינו מחייב ללכת באמצע הסעודה מביתו לתוך לסוכה, וכן כשחצת קר וחמאכלים נקרשים בתוך הסוכה, פטור מן הסוכה ואוכל בבית⁽²¹⁾.

י ולענין שינה בסוכה גם גשמים מועטין הוי צער לישן ויכול לצאת. ואם יצא לביתו והשכיב את עצמו לישן ואחר-כך פסקו הגשמים, או שמתחלה שכב בביתו לישן מפני חגשמים ואחר-כך פסקו, אין מטריחין אותו לילך לסוכה כל הלילה, אלא ישן בביתו עד הבוקר⁽²²⁾.
יא כשהוא פטור מן הסוכה ואינו יוצא משם, נקרא חדיוט⁽¹⁾ ואינו מקבל שכר עליו, ואינו רשאי לברך משום דהוי ברכת לבטלה.

שערים מצויינים בחלכה

(ו) נקרא הדיוט עיי' בשערי תשובה(סי' תרל"ט ס"ס י"ג) שהאריך שם אי נכון להחמיר לישב בסוכה בעת הגשמים ומסיק דבלילה הראשונה נכון לאכול בל הסעודה ולא אמרו שנקרא הדיוט אלא בשאר הימים ולא בלילה הראשון ובמטה אפרים (סי' תרכ"ה סעי' ס"ד) כתב דאם הוא מהחרדים אל דבר ה' ויצטער יותר בבית אין צריך לחוש שיהיה נקרא הדיוט כיון דסוף סוף מצטער הוא רק אם נשמים הרבה יורדים אין להתחכם בחומרות שלא נמצא בראשונים ואחרונים עיי"ש וב"ב בפירוש עצי עדן (סוכה פ"ב) מהגה"ק מספרנא דאם מרוב שמחת מצוה אינו מרגיש בגשמים אינו נקרא הדיוט וכן נהנו הצדיקים החסידים שישבו בסוכה בעת הגשמים.

ועיי' בדמב"ן (סידושין ל"א) דהא דאמרין בירושלמי בל העושה דבר שאינו מצווה בו נקרא הדיוט היינו דבר שאינה מצוה מן התורה בלל מפני שבזה הוא מוסיף על התורה אבל מי שעושה מצות התורה כתסנן אלא הוא לא נצטווה בה בגון נשים ועכו"ם מקבלין שכר וב"ב הריטב"א שם ובשנות אליהו להגר"א (ברכות פ"ט מ"ג) כתב ג"כ כזה שמחלק בין מה דאמרינן דכל הפטור ועושהו נקרא הדיוט ולעומת זה אמרינן דגם אם הוא פטור ועושהו מקבל שכר ומחלק באופן זה דבל שהוא מצוה בעצם אלא שלא הצריכוהו חז"ל אז אם עושהו נותנין לו שכר שעשה מצוה מן המבחר וכמו שאמרו ההוא דעבד כב"ש ואשכח ארנסא דהבא (עיי' תוס' ברכות

(21) סי' תרל"ט סעי' נ' ה' וכמנ"א סמ"ו. (22) שם סעי' ז' ובה"א.

וכשיוצא מן הסוכה בשביל הגשמים, לא יבעט בסוכתו ויצא, אלא יצא בהכנעה כעבד שמוג כוס לרבו ושפך לו רבו קיתון על פניו (23).
יב נוהגין שאין מברכין לישב בסוכה אלא באכילת קבע, ונוהגין שמברכין תחלה המוציא ואחר-כך לישב בסוכה קודם שמועם. ושאר דברים שהוא אוכל בסוכה כל היום, וכל מה שהוא יושב ועושה שם ואפילו אם ישן שם, הכל בברכה שבירך בשעת אכילת קבע עד שיאכל שנית בקבע. ואם לא יצא מן הסוכה לעסקיו או לבית הכנסת בין סעודה לסעודה, כיון שבירך פעם אחת שוב אינו צריך לברך בסעודה שניה שאוכל, ואפילו כל שבעת ימי החג אם ישב ואכל ולמד והתפלל וישן תוך סוכתו, אינו צריך לברך רק פעם אחת, כיון שלא הסיה דעתו מן הסוכה. ואפילו יצא יציאת עראי ודעתו לחזור מיד לא הוי היסח הדעת, ואינו צריך לברך בסעודה שניה רק כשיצא לעסקיו או לבית הכנסת וכדומה, ואפילו הלך לתוך ביתו ללמוד שם או לעשות שם איזה דבר שהוא שוהה בו, גם-כן הוי היסח הדעת וצריך לברך בסעודה שניה (24).

יג מי שהולך אפי' באמצע סעודתו לסוכת חבירו, ואוכל שם שיעור דחייב בסוכה צריך לברך גם שם לישב בסוכה (25).
יד מי ששכח לברך לישב בסוכה וזכר באמצע סעודה, או אפילו לאחר שנמר אכילתו צריך לברך, כי גם שיבה שישב שם אחר-כך היא מצוה (26).

טו נשים פטורות מסוכה ואף על פי כן רשאים לברך. קטנים גם כן פטורין ומכל-מקום כל שהוא מבן חמש שנים ולמעלה חייב אביו לחנכו שיאכל בסוכה. ואפילו אין אביו בביתו אין להניחו שיאכל חוץ לסוכה (27).

שערים מצויינים בהלכה

נ"א ד"ה אין לנו) וכן אמרו כש"ס (סוכה) מהמירין על עצמם שלא לשתות אפי' מים חוץ לסוכה ועיי' בשו"ת אבן שתיה (סי' כ"ב) שנשאל אורות ההולכי דרכים שפטורים מסוכה ואם מהמיר על עצמם לישב בסוכה האם יכול לברך ברכת "לישב בסוכה" והשיב שאין בזה הלכה מבוררת זמנין אמרי רבנן "המהמיר על עצמו תבא עליו ברכה" וזמנין אמרי "הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הריוט" ועיי' בשיטה מסובצת (ב"ס פ"ז) שלא אמרו רבנן דהוי הריוט אלא כשלא יצא מזה שום שכל והכנעה בלב אבל כשיצא מזה

(23) שם ובטו"ו.
 (24) שם בסוף הסימן.
 (25) מנ"א סוף סי' תרל"ט.
 (26) שם.
 (27) סי' תר"ם סעי' א' ב' ובג"א.

קצור שלחן ערוך קלח

ריט

מזן חולה ומשמשיו פטורים מסוכה ז). אם הוא חולה שאין בו סכנה, אין המשמשים פטורין אלא בשעה שהוא צריך להם. אם הוא חולה שיש בו סכנה, פטורין גם בשעה שאין צריך להם כל-כך (28). ין מצטער גם כן פטור מן הסוכה בשאר הלילות וכן בכל הימים. והיינו שמצטער מחמת צנה או מרוח או מריח רע וכיוצא בו, וכן אם כבו הנרות בסוכתו בשבת ויש לו מורה גדול לילך לסוכת חבירו, יכול לילך לביתו במקום שיש לו נרות דולקות, ודוקא אם מתחלה עשה סוכתו כראוי, ואך במקרה בא לו הענין שהוא מצטער לישיב או לישן בסוכה, אבל אם מתחלה עשאה במקום רע וכדומה, או במקום שיתירא לישן בה, אינו יוצא בה אפילו באכילה ביום. אם בא הרוח לכבות הנרות דרך הדפנות, מותר לפרוס שם סדין או בגד (29).

יח הולכי דרכים ביום, פטורין מן הסוכה ביום. כיון שאין להם שהות לטרוח אחר סוכה, כיון שצריכין לילך תיכף לדרכן, אבל אם יכול לישב בסוכה בלי מורה חייב לישיב בסוכה, ובלילה כשהוא במלון שהוא רוצה ללון שם צריך לטרוח את עצמו לישיב בסוכה, אפילו הוא במקום שאין שם סוכה אם יכול לעשות סוכה במעט ממון ה). חייב להשתדל שיהיה לו סוכה לישן בתוכה, ואם חולך גם בלילה דינו כמו ביום,

שערים מצויינים בהלכה

שום מוסר השכל אינו נקרא הדיוט ובכרכי יוסף (סי' ל"ב) כתב דאם נוהג תמיד בחסידות ופרישות יכול להחמיד על עצמו ודק מי שאינו מתנהג בחסידות ופרישות נקרא הדיוט.

ז) חולה ומשמשיו פטורים עיי' בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' מ"ז) מי שהוא מושכר למשמש החולים ולפעמים הולך מהם לצרכן אפ"ה פטור בכל ז' מסוכה משום דביון דהוא מושכר לשמשם ולהשניח עליהם דעתו תמיד עליהם וחוי ליה מצטער שפטור מסוכה אך בלילה הראשונה שגם המצטער חייב בסוכה גם הוא חייב. וכתב בשע"ת (סי' תר"מ סעי' ג') דאם רכבו בחול לילך ולשהות לצרכו אין לו להקל לצורך מצוה סוכה וכפרט אם יש עוד משמשין אחרים המשמשין בסירוגין מחויבים בסוכה ויאכל זה בעת שמשמש זה.

ח) לעשות סוכה במעט ממון עיי' בשו"ת הגרע"א (פסקים סי' מ') דחנהגים להניח תפילין בחוה"מ ואין ידו משנת לקנות תפילין לולב וסוכה אע"ג דלדינא מספקינן אי חול המועד זמן תפילין או לא מכל מקום תפילין עדיף מלולב דהא לולב בחוה"מ הוא דק מדרכנן וספק דאורייתא [חיינו תפילין] עדיף מודאי דרבנן. ולענין תפילין וסוכה כיון דסוכה ודאי

והחולכים בכפרים לגבות חובות בחול המועד, אם אין יכולים לעשות בהם סוכה, יחמירו על עצמן לחזור לבתיהם בכל לילה לקיים מצות סוכה⁽⁸⁰⁾.

יז שלוחי מצוח^(ט), אפילו בלילה כשהם במלין אם צריכין למרוח אחר סוכה, או שאינו נוח להם לישן בסוכה, ואם יישנו יהיו למחר ינעים ויתעכבו מן המצוה, פטורין מהסוכה אבל בלאו הכי חייבים⁽⁸¹⁾.

כ שומרי גנות ופרדסים ותכואה וכיוצא בו, אם אפשר לשמור כולו במקום אחד יעשה לו שם סוכה וישב בה⁽⁸²⁾.

כא העושים יין אצל אינו-יהודי פטורים מן הסוכה בין ביום בין בלילה, משום דצריכין לשמור שלא יגע בו האינו-יהודי, ואם הוא בענין שאינו צריך שימור חייבין⁽⁸³⁾.

כב היושבים בחנות, אף-על-פי שהם דרים חוץ לעיר ותחנות הוא בעיר, ורגילין כל השנה ברוב פעמים לאכול שם ביום, מכל-מקום בסוכות חייבים לאכול בסוכה⁽⁸⁴⁾.

קלו. הלכות לולב ושאר המינים. ובו י' סעיפים.

א כבר נהגו ישראל, שמי שהוא קונה אתרוג^(א) ולולב והוא אינו

שערים מצויינים בהלכה

דאורייתא ותפילין הוי ספק א"כ סוכה ערף עיי"ש ויש לדון מינה לענין לולב וסוכה דסוכה ערף דהיא דאורייתא ולולב דרכנן והוא פשוט וכן מצאתי בשו"ת כשמים ראש (סי' ס"ג) שאלתני מי שאין לו קודם החג לשתי המצות סוכה ולולב איזה מהן קודם אין ספק דסוכה מקרי תדיר לגבי לולב שאינו אלא פ"א ביום הראשון דאורייתא עיי"ש.

(ט) שלוחי מצוח פטורים עיי' בשו"ת כתב סופר (סי' סי"ט) דוקא כשהוא כולה לר' ואין לה כה שום הנאה לעצמו אבל אם הולך כשכר ועיקרו להנאתו מתכוין לא נפטר על ידי זה ממצות סוכה ועיי' במגן אברהם (סי' ל"ח ס"ס ח') ומשנה ברורה כביאור הלכה (שם סעי' ח') וכהגהות מהרש"ם שם.

(א) אתרוג עיי' בש"ע (סי' תרמ"ח סעי' כ"ב) דאם האתרוג הוא

(80) שם סי' ח'.

(81) שם סעי' ז' ובמנ"א.

(82) שם סעי' י'.

(83) שם סעי' ז' ובמנ"א.

(84) שם סעי' י'.

אינו מבין, מראה אותן למורה הוראה אם הם כשרים ב) או לא, כי יש

שערים מצויינים בהלכה

פחות מכביצה פסול ובכרכי יוסף (סי' תרמ"ח) חביא הסתפקתא באתרוג כביצה מצומצם ובימים האחרונים מהחג יתקטן שיעורו אי יוצאים בו בימים שיש בו עוד השיעור או דמי לסכך שעתיד להתייבש שאין מסככין בו כמש"כ הרמ"א (סי' תרכ"ט סעי' י"ב) ובשערי תשובה (שם סעי' כ"ב) הביא דבריו וכתב עליו דלא דמי לדין סכך ועל כן שפיר גמיק ביה אי יש בו עתה השיעור אלא שאמ"ה יש להחמיר שלא לכרך עליו דשמא אין הדמיון עולח יפה והוי פחות מעט דאי אפשר לצמצם ובחנהות מהרש"ם (סי' תרמ"ח) מצדד להקל כששיעורו מצומצם ועיי' בשו"ת בית שערים (סי' שמ"א) מה שהאריך ומפלפל ברין זה.

ועיי' בפרי"ג (מ"ז סי' תרמ"ח ס"ק י"ט) דאם נצטמק לפחות מכביצה פסול וציין למנ"א (סי' תרמ"ט ס"ק כ"ז) וכ"כ בחיי אדם (כלל קנ"א אות ט"ז) אבל בנשמת אדם (שם אות ו') סיים דין זה בצריך עיון ובשו"ת אבני נזר (סי' תפ"ב) כתב דאם היה לו השיעור ואח"כ נצטמק יש להכשירו דלא פקע מעליו שם פרי ע"י שנצטמק אח"כ.

ועיי' בשו"ת בית יצחק (ח"ב יו"ד סי' קל"ח) שהעלה דאתרוגים שהם ארוכים ודקים ובעובים לא הוי כביצה ובארכם הם יותר כביצה אין יוצאים בהם דהאורך אינו משלים להרוחב אבל בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' סכ"ט) כתב דהאורך מצטרף להרוחב והם בשרים דכל מקום שלא נזכר בש"ם "אורך ורוחב" מצטרפים השנים.

ועיי' בב"י (סי' תרמ"ה) בשם הרמב"ן דאתרוג שהוא עקום וכפוף כשר וכ"כ בתמים דעים להראב"ד (סי' רל"ב) וכ"כ בזכור לאברהם (ארך אתרוג) דדוקא כלולב פוסל עקום ולא באתרוג.

ב) אם הם כשרים עיי' בשו"ת בנין עולם (סי' ל"ג) באתרוגים שמונחו תחת המטה דרוח רעה שורה עליהן במבואר בש"ס (פסחים סי' כ) ובש"ע (יו"ד סי' קט"ז) וכיון שאינו ראוי לאכילה מחמת הרוח רעה אי יוצא בהן ידי חובתו דהא אתרוג שאין בו היתר אכילה פסול לצאת בו כמבואר בש"ס (סוכה ל"ה) וסיים בצריך עיון ועל כן אם אין לו אתרוג אחר יוכל לצאת בו אבל לא יכרך עליו אבל בשו"ת עין יצחק (סי' ס"ד) העלה דיוצא בו מפני שאין פסולו בגופו ועוד בכר כתב בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' ק"ה) דמה שאסור משום רוח רעה מותר בדיעבד וב"ב בשו"ת מהר"י הבהן (מהר"ת סי' כ"ה) דיוצא בו.

ואתרוג שנבלע בו איסור עיי' מזה במנ"א (סי' תרמ"ט ס"ק ב') שמכשירו לשאר הימים ועיי' בפמ"ג (א"א שם) מה שכתב על זה.

ואתרוג שבכוש בחומץ פסול (תרמ"ח סעי' ט"ו) וה"ח אם שרח במים

בהם הרבה חילוקי דינים ג. ויש להדר לקנות לולב חדש ד, כי לולב

שערים מצויינים בחלכה

מעל"ע (מנ"א ס"ק כ"ב) ואם כבוש ברבש נראה מדעת הב"ח שכשר אבל הטו"ז פוסל (טו"ז ס"ק י"ז).

נ) הרבה חילוקי דינים עיי' בבאר היטב (סי' תרמ"ח ס"ק ט"ו) בשם שו"ת בית יעקב (סי' קמ"ב) דאם ניטל העוקץ [הוא העץ שתלוי בו באילן] ואפשר לחברו בחזרה על ידי מחט ואינו ניכר מותר ליטלו ביום ב' ולכרך עליו אך ביום א' יש להחמיר ובשערי תשובה (שם ס"ק ט"ו) הביא משו"ת שבות יעקב (ח"א סי' ל"ה) שחולק על זה דחיבור על ידי דבר אחר לא הוי חיבור ולא מקרי שלם ועיי' בשדי חמד (מערכת ד' מינים) הביא כן בשם כמה גדולי מחברים.

ב עוד כתב שם בשו"ת שבות יעקב באתרון שניטל פיטמתו ועדיין מחובר במיעוטו כיון שמחובר קצת נקרא שלם והביא ראייה מחולין (י"א) דאמר אבל היכי דלייף לית לן בה וכו' והעלה להחמיר אף ביום א' ועיי' בשו"ת בית אפרים (או"ח סי' א') שדחה ראיתו וכן בשו"ת ערוגת הבושם (סי' קצ"ג) דוחה ראיתו וכתב שלא לכרך עליו ביום א' אבל בהנהגת מהרש"ם (סי' תרמ"ח אות י"ב) הביא מדברי הר"ש (אהלות פ"ג מ"ד) שהביא התוספתא אתרון שנחלק לשנים טהור ואינו חושש שמא חסר ומפרשו דלאו דוקא שנחלק לגמרי אלא דלייף ולא מיירי לענין טומאת וטהרה אלא לענין לצאת בו ידי חובתו ומשמע שכשר לצאת בו ודלא כשו"ת חר המור (סי' א') שמפרשו לענין טומאה וטהרה עיי"ש.

ועיי' בשו"ת שואל ומשיב (מהר"ק סי' קל"א) במעשה שהיה בחוה"מ באתרון שניטל השושנתא והוא העץ שראש הפיטמא עליו מותר לחברו ע"י מחט שאינו ניכר וכשר עפ"י השו"ת הבית יעקב הנ"ל ואף לדברי השבות יעקב שחולק עליו נ"כ כשר בזה שאינו אלא מטעם הידנה וכמה גדלים בלא שושנתא עיי"ש וכ"כ בשו"ת שאילת שלום (מהר"ת סי' רל"ב) דביו"ט שני כשר אם חיברו ע"י מחט אף לדברי הפוסלין בחסר בשאר הימים מ"מ אם חיברו בחזרה כשר.

ועיי' בפרמ"ג סי' תרמ"ח שאם אי אפשר להכיר אם הי' בו פיטמא וניטל או הוא מתחלת ברייתו יש להכשיר מטעם ספק ספיקא שמא לא ניטל והוא מתחילת ברייתו ושמא הלכה כמ"ד דניטל פיטמתו היינו עוקצו ועיי' בבכורי יעקב (הלכות סוטה ולולב) שחולק עליו שאין לצרף דעה זו שמכשיר בניטל דרו ותיינו מה שאנו סורין פיטמא.

ועיי' בשו"ת מתזה אברהם (סי' קמ"ג) שנשאל במעשה שהיה חמשה אתרונים בתיבה וארבעה מהם גדלו מתחלת ברייתם בלא פיטמא ואתרון אחר היה בו פיטם ולמחר ראו שכלם הם בלא פיטמות ומובן שנשבר וניטל

היבש אינו כשר אלא בשעת הדחקה, ויש אומרים דכל שכלה הירקות

שערים מצוינים בהלכה

המיטמא ואינו ניכר איזה הפסול ואיזו הכשרים הביא שם רבדי הנצי"ב בספרו משיב דבר דמצה שנאמה שלא לשמה שנתערבה ברוב מצות לשמה דבמל ברוב וה"נ כאן ואפ"ה העלה להחמיר ביום א' כיון דאתרוג הוא דבר חשוב ודבר שבמנין ולא בטיל ולא רמי למש"כ הרמ"א (יו"ד סי' ק"ב סעי' ר') בשם המרדכי דכל דבר שלא ניכר האיסור קודם שנתערב בטיל שפיר עיי"ש טעמו אבל ראיתי בספר חיים וברכה (אות שכ"ב) דכל אתרוג הפסול שנתערב קודם יו"ט ונודע התערבות קודם יו"ט שפיר נתבטל כיון שלא הל איסור דק ביו"ט הוי כשלא ניכר האיסור קודם שנתערב וחביא ראיות לזה. עיי"ש.

ד) לקנות לולב חדש עיי' בחירושי חתם סופר (פרק לולב חנוול) דנוהגים ליסח לולבים הנרלים במדינתנו אשר לעולם לא יוציאו תמרים דמכל מקום מיקרי "כפת תמרים" כי חמין נקרא כן וכמש"כ הרמב"ם דערבי נחל כך שמם הואיל ורובם נרלים על הנחל ומ"מ הנרלים בכל מקום נמי כשרים עיי"ש ובשו"ת שאלת שלמה (סי' ס"ג) העלה דלולבי עבר הירדן הנרלים באילן סרס אין יוצאים בהם מצות לולב משום דבעי שיגרל עליהן תמרים כרתיב "כפת תמרים" ועיי' בשו"ת בני ציון (סי' כ"א) שמדחה דכדיו והביא ממה ראיתא בש"ס (סוכה כ"ט) ציני הר חברזל כשרות וכתב רש"י (בבא בתרא ס"ט) שאין אלו טוענין פירות ועוד כמה ראיות וכן מעתיק (שם סי' כ"ב) תשובה ממנחת אלעזר (ה"ו סי' כ"ג כת"ו) מאדמו"ר הנח"ס ממונקאטש וצ"ל אורות הלולבים הנרלים באבזיע ונליל טריעסט שאין שם האויר כל כך הם לא יגרל עליהם תמרים וכן היה המנהג אצל רבותינו בנאליציע שלקחו לולבים דקים מגנות חשדים ומשוט שלא יגיעו ליגרל עליהם שום פרי תמרים. וכתב בזה הרבה מסודות וראיות שאין בזה שום חשש כלל כי לא ספרה התורה שיגרל עליהם התמרים דוקא דק חמין הנקרא כן כמו ערבי נחל ועוד שגם האילן של תמרים נ"כ נקרא בשם תמר (עיי' סוכה מ"ח) והעלה להלכה להתיר.

ה) לולב היבש אינו כשר אלא בשעת הדחקה עיי' בשו"ת רבדי שאול ויוסף דעת (סי' נ"ג) בלולב שסופו להתייבש בתוך חגג אי כשר לצאת בו לעת עתה שעוד לא נתייבש או נימא שרומח לסוכה ראמרינן (סי' תרכ"ט סעי' י"ב) דסכך שעתיך להתייבש תוך שבעה דיינין ליה כאלו כבר יבש והעלה שם להלק בין סוכה ללולב ויוצא בו כל זמן שלא נתייבש ועיי' לעיל (ס"א א') מה שכבתי בנידון כזה.

ולענין אתרוג היבש עיי' במנן אברהם (סי' תרמ"ט ס"ס כ"ו) שהביא שני דעות אם לברך על אתרוג יבש בשעת הדחקה ומשמע דעתו שם להתיר וכ"כ

שבו הוי יבש¹. שיעור הלולב¹ שיהיה השדרה חוץ מן העלים העליונים ארכעה טפחים, ובשעת הדחק שלש עשרה גודלין ושליש גודל סגי².
ב ההדס צריך להיות משולש, דהיינו שיוצאין בו מכל קן וקן שלש עלין בשורה אחת בשוח, שלא יהיה אחד גבוה או נמוך מחבריו, וצריכין שיהיו העלין חופין את עצו, דהיינו שראש כל עלה יגיע למעלה מעוקצה של העלה שלמעלה, ובתוך אותן הדסים המובאים ממרחק, בדוחק שימצאו כשרים וצריכין לכדקם, והירא דבר ה' יהדר לקנות הדסים לחים ירוקים משולשים ומהודרים. והגדלים במדינותינו צריכין לדקדק במ אס אינם מורכבים³, ואם לא גדלו בעציץ שאינו נקוב. וכן צריכין לדקדק בזה כלולבין הגדלים במדינותינו. אם אינו נמצא הדסים משולשים ימול שאינם משולשים ולא יכרך⁴.

שערים מצויינים בהלכה

במשנה ברורה (שם ס"ק נ"ח) ובשו"ת עמודי אש (סי' ו') כתב דמלשון הרא"ם (יראים סי' קכ"ד) שחושב שם לולב הדס ערבה ושביק אתרוג משמע דעתו לפסול באתרוג היבש ובשרי חמר (מערכת ד' מינים) כתב דאין הכרח עיי"ש.

(ו) שיעור הלולב עיי' מגן אברהם (סי' תרמ"ה ס"ק ב') בנשבר השדרה מהלולב ותלויה למטה כשר רק טוב שיאגדנו למעלה שלא יפול למטה ובפרמ"ג שם סיים דין זה בצריך עיון ובשערי תשובה שם הביא משאילת יעב"ץ (ח"א סי' ע"א) שאפי' לא נשברה אלא נכפפה ותלויה למטה נ"ב פסול ולא הוי הדר והשערי תשובה שם העלה להכשיר אם נכפפה מחמת רכות ויאגדנו למעלה ועיי' בשו"ת חתם סופר (ח"ו סי' ל"ו) דלולב שנשבר שדרה העליונה עד שלא נשאר בשיעור אלא שלא נעקר לגמרי ונשאר דבוק שם אפ"ה אין לו תקנה לחברו עם הלולב הנשאר ופסול.

(ז) אם אינם מורכבים עיי' מזה בכאר היטב ושערי תשובה (סי' תרמ"ו סק"ה).

ובענין אתרוג המורכב שהורכב בלימון או פאמאראנץ ראשי האוסרים הם מהר"ם אלשיך (סי' ק"י) ושו"ת הרמ"א (סי' קי"ז וסי' קכ"ו) ובשו"ת הב"ח (סי' קל"ה) והמג"א (סי' תרמ"ח ס"ק ב"ג) והטו"ז (סי' תרמ"ט ס"ק ג') וטעמם דלא מקרי אתרוג כלל או משום דהוי בחסר ובכלבוש (סי' תרמ"ט) כתב הטעם משום דנעכרה בה עבירה ועיי' בשו"ת בית אפרים (סי' נ"ו) שאם לקחו יחור ממרכבים ונטעו במקום אחר כשר כיון שאין

קלו 1) סי' תרמ"ה סעי' ת' ובסוף סי' 2) סי' תר"ג ובסוף. תרמ"ט. 3) סי' תרמ"ז ובת"א. 4) 8

קצור שלחן ערוך קלו — שערים מצוינים בהלכה רכה

עבירה בנטיעה זו ומותר לכרך עליהם כלי שום סקפוס ועל כן יש להכשיר האתרוגים הכאים מארץ יון וקורפו וכן בשו"ת פנים מאירות (סי' קע"ג) כתב שכיון דלאתרוג מורכב יש טעם וריח אתרוג ממש לכן הסומך על הראשונים שהביא הרמ"א (סי' קי"ז) ומברך עליו יצא בדיעבד ובשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' ל"ו) הביא מעשה שהביאו אתרוגים מורכבים לק"ק פראג והורה זקנו הנאון מהר"ש שלא לברך עליהם והנאון בעל הש"ך היה אז בחג הסוכות בעיר פראג ורצה להתיר לברך עליהם ובעלי זרוע התקיפו על הש"ץ שיכרך עליהם ונפל האתרוג מידו ונשבר הפיטום וראו שמשמים הסכימו כמהר"ש והש"ך קודם מותו נתחרט על הוראה זו וביקש ע"י מכתב מחילה מהנאון המהר"ש והודה שאתרוג המורכב פסול וכ"כ בשו"ת חתם סופר (סי' קפ"ג וסי' ר"ז) וכל האחרונים אחריו ובשו"ת השיב משה (סי' כ') כתב שאם אינו ודאי מורכב והוא ספק יש להכשירו ממעם ספק ספקא שמא אינו מורכב ושמא הלכה כהמתירים המורכבים וכ"כ בשו"ת תשורת שי (סי' תקע"ט) ועיי' מזה גם בשו"ת אבני נזר (סי' תפ"ג — תפ"ז) שהאריך בנדרון אתרוגי קורפו ומצדד ג"כ בשעת הדחק ובשו"ת בכורי שלמה (סי' כ"ה) כתב הנני מעיד שאדמו"ר הנה"ק מהר"א מטשעכנאו לא היה מברך על אתרוגי קורפו מפני חשש מורכב ורק על יענאווי וכן בספר תולדות שלמה (צד ק"ה) כתב שמהר"ש לא היה מברך רק על אתרוג מיענאווי. וכן האדמורי"ם מליובאוויטש מברכים רק על יענעווי. ועיי' במכתב עיתון „הלבנון" (שנה י"א — י"ב) הביא מכתבים מהנאון ר' יצחק אלחנן מקאוונא ושאר גדולי רוסיא שאסרו אתרוג קורפו וכן בשו"ת נפש חיה (סי' א' עמ' ד') הביא מגדולי הדור שכל אתרוגים הבאים מאיטליה אין להם חזקת בשרות כי רבו המזייפים והמדכיבים לכן סיים לדינא שבמקום שנמצאו אתרוגי ארץ ישראל שהמה מוחזקים בכשרות כמו שמעידים רבני ארץ ישראל אין לברך על אתרוגים אחרים והביא כן גם מהנאון הקדוש מגור ושאר גדולים וצדיקים ובשנת תר"ם נדפס בקראקוי קונטרס פרי עץ הדר והוא קובץ מכתבי גאוני וצדיקי הדור בשבח אתרוג ארץ ישראל ויזהרו מלקנות אתרוגי יון רק יקנו דוקא מארצנו הקדושה ויש להם משפט קדימח אפילו אינם מהודרים ב"כ.

ועיי' במגן אברהם (סי' תרמ"ח ס"ק כ"ג) דשלשה סימנין יש להכיר המורכב אי המורכב חלק והאתרוג בליטות קטנות יש בכל גופם ונובה להם בי המורכב עוקצו בולט ובאתרוג העוקץ שוקע גי המורכב תוכו דחב והמוחל רב והקליפה התיכונה קצרה ובאתרוג הוא להיפוך הקליפה רחבה והתוך קצר והוא כמעט יבש ובעולת שבת כתב עוד סימן המורכב הנרעון מונח לרחבו ובאתרוג הנרעון זקוף לארכו ועיי' בשו"ת חתם סופר (סי' קפ"ג) דבשני סימנין שבחוף דהיינו שוקע ובליטות מוציא מידי ספק מורכב ואין לחוש שמא הסימנין הפנימים היפוך מזה ועיי' עו"ש (סי' ר"ז) שכתב דדינן של אתרוגים הוא כמו עוף טהור שנאכל במסורת ולא סמנין אסימנין אלא

לחומרא דהיינו שאם אחר כא ואמר שהאתרוגים שלו הם ממקומות שמוחזקים לאינם מורכבים והסימנין מראין להיפוך אינו נאמן עיי"ש.

ובדין אתרוג של ערלה עיי' בבאר הגולה (סי' תרמ"ט סעי' ג') שמתמה על המחבר למה השמיט דין אתרוג של ערלה דאיתא במשנה (סוכה ל"ד) דפסול וכתבוהו הרא"ש והרי"ף והרמב"ם עיי"ש אבל המגן אברהם (שם ס"ק כ') כתב המעם שהשמיטוהו הפוסקים משום דרוקא אתרוג של ערלת ארץ ישראל פסול וערלת חוץ לארץ כשר משום דיכול להאכילו לחבירו אם אינו מכיר בה שהוא ערלה (עיי' שם במחצית השקל). ועיי' בשו"ת בית יהודה (ח"ב סי' ל') שהשיג על המג"א ולא מבעיא שהוא אינו יוצא בה בין ביום א' ובין בשאר הימים אלא אפי' לתת לחבירו שאינו יודע שהוא ערלה ג"כ אסור ועיי' בהנהגות מהרש"ם (סי' תרמ"ט סעי' ה') הביא מתוס' רי"ד (סוכה ל"ה) דגם ערלת חוץ לארץ פסול וכן האריך בזה בשו"ת אבני נזר (סי' תפ"ט) והעלה שאינו יוצא בו ובשו"ת משפט כחן (סי' א') העלה להבשיר בשעת הרחק אתרוג ערלת חוץ לארץ כהמגן אברהם וכ"כ במשנה ברורה (סי' תרמ"ט ס"ק מ"ה).

ועיי' ברדב"ז (ח"א סי' תק"ם) דאתרוגים הבאים מארץ ישראל אין צריך לחשוש שמא הם של ערלה דאחזוקי איסורא לא מחזקינן וכ"כ בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' קל"ו) שהביא רבני הרדב"ו.

ועיי' בספר קהלת יעקב (דף ס') למהר"י אלגזי דאם נתערב אתרוג של ערלה באחרים אינו יכול ליקח שניהם בזה אחר זה לצאת י"ח ממה נמשך כמו שמניחין שני זוגות תפילין רש"י ור"ת דאינו רומח לזח עיי"ש טעמו ובשו"ת חקדי לב (סי' צ"ו) מסיק זה בצריך עיון ובשו"ת זית דענן (ח"ב סי' י"ז) העלה ג"כ לאיסור אבל בשו"ת הרי בשמים (ח"א סי' י"ז) העלה להתיר שיטול שניהם וקמי שמיא גליא.

ולולב אין בו משום ערלה כמש"כ ביו"ד (סי' רצ"ד סעי' ב') וכן הרם אין בו ערלה כמש"כ רש"י (סוכה ל"ג במשנה).

ובדין אתרוג בשנת השמטה עיי' בזה בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' קכ"א) שנשאל בזה והביא פלוגתת המהרי"ט עם הב"י שהובא בשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' מ"ב — מ"ג) דעת המחרי"ט דשביעית נוהג בשל נכרי דאין קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיע משביעית ולכרידו אסור לעשות סחורה באתרוגים אלו ואסור לחוציאן לחוץ לארץ ולדעת הב"י שם ריש קנין לנכרי להפקיע משביעית וקרא כתיב „והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" לכם ולא לנכרים וכו' והעלה חבית יצחק להתיר ריש חרבה ספיקות שמא כהב"י ריש קנין לנכרי ושמא שביעית בזה"ז דרבנן ושמא אין הלכה כהרמב"ם בחשבון השמימות לכן יש להתיר אותן שביד הנכרי אבל אותן שביד ישראל יש להחמיר אם לא עשה שטר מכירה על שביעית בחבלעה שאר השנים דאין יש להתיר כמבואר במבי"ט (סי' ס"ד) ועיי' בשו"ת שערי דעה (סי' ח') שמצדד להתיר אפילו בשרות ישראל אם הוא בשעחר"ח אבל בשו"ת משיב רבר

ג שיעור החדם שלשה מפחים, ובשעת הדחק סגי בעשרה גודלין. ויהיה כל החדם ממטה עד למעלה משולש, ובשעת הדחק אם למטה המועט אינו משולש והרוב שלמעלה משולש גם-כן כשר, צריכין לדקדק שלא ינשרו העלין ה) מן החדם, כי אם נשרו אפילו מקצת עלין יש כמה חילוקי דינים, וצריכין לעשות שאלת-חכם⁴.

ד צריך לחשניה שלא יהא נקטם ראשו דהיינו ראש העין. ואם אין לו רק קטומים⁵ יעשה שאלת-חכם, אבל הענפים הקטנים שיוצאין בין הקנים, צריכין לקטום אותם שלא יפסיקו בין הקנים⁶.
ה הערכה ידוע. העלה משוך, ופיה חלק, והקנה אדום, ואפילו בעודו ירוק כשר, כיון שכשהוא שוהה באילן מתאדם, ורוב מין זה גדל אצל הנחלים, ועל-כן נקרא ערבי נחל ואפילו הגדלים במקום אחר כשרים,

שערים מצויינים בחלכה

העלה לאיסור בשדות ישראל. ובשו"ת אמרי יושר (ח"א סי' ספ"ג) העלה נ"כ לאיסור בשדות ישראל ואין יוצאין בהם ואפילו בשדות שנמכרו לנוי כפי ההיתר שטר מכירה כיון שרבים מפסקים על היתר המכירה אין לברך עליו לברו אלא בצירוף אתרוג חוץ לארץ עמו ועיי' בשו"ת מחזק אברהם (סי' סמ"ו) שהאריך בזה והעלה להתיר משה נכרי כדעת הבית יצחק הנ"ל. וכן בשו"ת בכורי שלמה (סי' ל"ו) העלת בן.

ח) שלא ינשרו העלין עיי' במשנה ברורה (סי' תרמ"ו ס"ק י"ח) דכיון דההדם שיעורו י"ב גודלין אין צריך "עבות" רק ז' גודלין וזת יהיה ג' בכל קן והחמשה גודלין הנשארים אפי' נחסר לגמרי או סחמת שנשרו או שלא היו רק שנים על שנים כשר כיון שרוכו הוא "עבות". והדם שהיה בו בכל ארכו תלת על תלת ונשר עלה מכל קן ברוב שיעור אורך ההדם יש בזה פלוגתא בין הראשונים יש מכשירין כיון שנשאר שנים בכל קן ויש פוסלין משום דלא נשאר עליו שם "עבות" ובמסום הדחק נקטינן להקל ובביאור הלכה נסתפק אם נשרו מקצת עליו ורוכו נשאר ומן הדוב ההוא נשר ג"כ מכל קן עלה אחת שנשאר רק שנים אם אמרינן תרי רובא להכשיר.
ט) רק קטומים עיי' ברמ"א (סי' תרנ"א סעי' א') דבשעת הדחק סגי בחד דלא קטום והמנן אברהם (שם ס"ק א') כתב בשם הרמב"ן ראפי' בחד וקטום סגי וכן כתב הברכי יוסף וכתב הפמ"ג (א"א שם ס"ק א') דמשמע דעתו דנמכרינן ובשערי תשובת שם הביא דאם אין להם ג' הדסים אפי' יש להם חד דלא קטום אין מכרינן ובישועת יעקב שם כתב דבחד ולא קטום מכרינן אלא בשהוא קטום אין מכרינן ועיי' במנתת פתים דבשעת הדחק גם בערכה סגי באחת וכן משמע מר"ן עיי"ש.

4) שם ובח"א כגל ק"ג.

5) שם אות ז' ה'.

אלא שאם אפשר יש להדר יקח מאותן הגדלים אצל נחל⁶. שיעור הערבה כשיעור ההדס⁷.

ו ערבה שיבשה או שנשרו רוב העלין שלה, או שנקטם ראש העץ שלה פסולה. ויש אומרים דאם נדלדלו העלין מן הקנה ותלוים למטה פסולה. וצריכין להשגיח מאד גם בערבת, כי פעמים מחמת שתוחבין אותה אל הלולב או על ידי הנענועין נושרין העלין ואז פסולה⁸.

ז צריך ליוהר שלא יקצוץ חישראל⁹ בעצמו מן האילן אחד מארבעת מינים לצרכו, אפילו נתן לו בעל הקרקע רשות, אלא האינר יהודים או ישראל אחר יקצצם ויקח מהם¹⁰.

ח לוקחין שלשה בדי הדס¹¹ ושני בדי ערבה (ואין להוסיף) ואוגדין אותם עם הלולב שיהיו כולן אגודה אחת, וצריכין להשגיח שיתיו כולם כדרך גדילתן דהיינו במקום ההתך למטה. שאם נתהפך אפילו רק בד אחד גם בדיעבד אינו יוצא. ויש לאגוד את ההדס מימין השדרה אל הלולב ואת הערבה משמאלו, דהיינו שכשיטול את הלולב והשדרה נגד פניו, יהיה ההדס נגד ימינו והערבה נגד שמאלו, ויחיו למטה כולם שוים, כדי שכשיטול את הלולב יאחוז כולם. ומכל מקום יש לראות שיהיה ההדס מעט גבוה יותר מן הערבה, צריך להשגיח שתצא השדרה מן הלולב למעלה מן ההדס לכל הפחות טפה. קושר כולם ביחד בקשר גמור דהיינו שני קשרים זה על גב זה, ומלבד מה שקשר אלו המינים ביחד, יעשה עוד בלולב שלשה קשרים, רק טפה אחד מן הלולב למעלה

שקרים מצויינים בחלכה

י) שלא יקצוץ חישראל עיי' ברמ"א (סי' תרמ"ט סעי' א') רחיישינו שמא השדה באה לגוי בגזילה וקיי"ל דקרקע אינה נגזלת ואם יקצוץ הישראל גוזל עתה הערבה על כן יקצוץ הגוי והוא גוזלה עתה וקנאה ביאוש וממנו יקנה הישראל ובבאר היטב (שם ס"ק ד') כתב דבדיעבד כשר אף כשקוצץ הישראל דמספיקא לא חיישינן שבדרך גזילה באה ליד הגוי ובשעת הביא מרדב"ז (סי' תס"ד) דהיום גם לכתחלה מותר לישראל לקצוץ כיון שעפ"י דינא דמלכותא הוא ברשות הגוי וכ"כ הטו"ז (סי' תרס"ד ס"ק ו') ועיי' בשו"ת חתם סופר (סי' פכ"ח) ושו"ת חסד לאברהם (סי' נ"א).

יא) שלשה בדי הדס עיי' בשו"ת אבני צדק (סי' פ"ה) דמותר ליקח גם ט' הדסים דהיינו בכל אחד ג' הדסים ואין בזה משום בל תוסיף אבל עפ"י הסוד מני בשלשה וכ"כ בשו"ת תשורת שי (סי' ע"ג) שאין בהוספה שום איסור.

6) סי' תרמ"ז סעי' א' ובמור.

8) סי' תרמ"ז ובמנ"א.

7) סי' תר"ג.

9) סי' תרמ"ט סעי' א' וסי' תרס"ד סעי' י'.

יהיה בלי קשר, כדי לכסכם בו בשעת הנענועין. אם יש חוט כרוך על ההדס צריך להסירו קודם האגוד שלא יהא חציצת. אם הותרה האגודה ביום טוב אסור לאגדה ביום טוב (יב) בקשר אלא בעניבת, או כמו שנוהגין שכורכין סביבותם ותוחבין ראש הכרך לתוך העגול הכרוך (יג).

ט ערבה שנתלשה ביום טוב (יד) בין ביום טוב ראשון בין ביום טוב שני אסורה היום אפילו בטלמול בעלמא כי הוא מוקצה גמור. ואם נתלשה ביום טוב ראשון כשרה ביום טוב שני, אך אם חל יום ראשון בשבת ונתלשה אסורה גם ביום שני. אם הוכאו מחוץ לתחום אתרוג או שאר מינים מותרין לטלמלן ולצאת בהם. אך אם אין העיר מתוקנת בעירובין, אסורין לטלמל לחוץ מן הבית שהם שם, וילכו כולם שמה לצאת בהם (טו).

י מי שאין לו יד) כל הארבעה מינים מוכחרים, טוב לו יותר לצאת בשל חבירו (טו) (ועיין סימן שלאחר זה סעיף ח') ומכל-מקום

שערים מצויינים בהלכה

(יב) אסור לאגדה ביום טוב בקשר עיי' בפרי מגדים (א"א סי' תרנ"א סק"ג) דאם לא אנדו מערב יום טוב וגם אין לו עלין תלושין מלולב מותר לתלוש מלולב ולעשות אנד דבל בתלוש אין בו איסור ובשערי תשובה (שם אות ג') בתב דהוי דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור ובהגהות מהרש"ם (שם אות ד') בתב דהוא מנהג בטעות ודעתו להתיר בהפרס"ג ועיי' במחצית השקל (ריש סי' תכ"ח) דפסיקת תלוש אין בו איסור תודה והפס"ג (א"א שם סק"א) בתב שאין בו אפי' איסור דרבנן.

(יג) ערבה שנתלשה ביו"ט עיי' בשער המלך (יו"ט פ"ב הי"ח) דביו"ט ראשון דמצות ד' מינים דאורייתא מותר לטלמל הערכת אף שהוא מוקצה וב"ב בספר סהלת יעקב (סי' תצ"ח סעי' ט"ו) ובפרי מגדים (א"א סי' תרנ"ה) נסתפק אי גם יש להתיר לומר לעבו"ם לתלוש בפיו שהוא שבות דשבות במסום מצוה וסיים בצ"ע ועיי' בשו"ת בשמים ראש (סי' צ"ב).

(יד) מי שאין לו כך בתב בספר סדר היום (מאמר בוונת הלולב) אבל בשו"ת מבי"ט (ח"ג סי' מ"ח) בתב דיותר טוב לצאת באתרוג שלו אף שאינו מהודד ב"ב וב"ב בשו"ת עולת שמואל (סי' ק"א) באם יש לו אתרוג שאינו מהודד ב"ב והאתרוג של הקהל מהודד יותר טוב לצאת בשל עצמו אף שאינו מהודד ב"ב ובן בתב בחיי אדם (בלל סג"ב אות ט') ובתפארת ישראל (סוכה פ"ג חלכתא נכודתא) ובמשנה ברורה (סי' תרנ"ח ס"ק ל"ט).

(טו) לצאת בשל חבירו עיי' במנ"א (סי' תרנ"ח ס"ק י"ב) אדם

מצוה לו שיחיו לו גם כן ארבעה מינים כפי השגת ידו, לעשות בהם הנענועים בהלל והקפות¹².

קלז. דיני נטילתן וסדר ההקפות. ובו י"ג סעיפים.

א נוטל את הלולב האגוד א, ושדרת הלולב כנגד פניו בימינו, ואת האתרוג בשמאלו¹. וכיון שבכל המצות צריכין לברך עליהן קודם עשייתן, וגם האתרוג צריכין להחזיק דרך גדילתו דהיינו שהעוקץ שבו נחתך מן האילן יהיה למטח והשושנתא למעלה, על כן כשהוא נוטל את האתרוג קודם שמברך יטלהו בהיפוך, העוקץ למעלה והשושנתא למטה שלא יצא בו, ומברך מעומד ב על נטילת לולב² לפי שהלולב

שערים מצויינים בהלכה

שיש לו אתרוג מיוחד ובעיר אחרת אין להם כלל מוטב שישלחנו לשם והוא יברך על של הטהל ובמחצית השקל שם כתב רבז"ז רוב פעמים אחר עבוד איזה ימים מהחג מתקלקל האתרוג של הטהל ע"י שמושם של הטהל אין צריך לשלוח וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק מ"ב) דביום הראשון שאין מצוי שיתקלקל צריך לשלוח ועיי' בשו"ת מחנה חיים (ח"א סי' כ"ט) דרבדרי המנ"א נאמר לשלוח רוקא לטהל משום דמצוה דרבים אליה אבל ליחיד שרד בכפר ואין נמצא לו אתרוג אינו מחויב לשלוח ועוד בתב דאם יש לו ג' הדסים ולחבירו אין כלום מחויב ליתן גם לחבירו דהא מדינא יוצא גם באחד עיי"ש.

(א) נוטל את הלולב האגוד עיי' בפרי מגדים (א"א סוס"י תרנ"ג) שנסתפק אי יוצא מצות ר' מינים במחובר כגון שהאתרוג וההרס מחוברין ונדלין בעציץ מלא עפר. ובצל"ח (שבת קל"א) כתב בפשיטות דאם נטל לולב ואתרוג במחובר נמי יצא ידי חובתו דשפיר מקרי "לקיחה" ועיי' מזה באדיבות בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' א') ובשו"ת ערוגת הבושם (סי' קצ"ד) ושו"ת לבושי מרדכי מהר"ת (או"ח סי' קס"ו) ושו"ת אור המאיר (סי' מ') ושו"ת לחם שלמה (סי' קי"ג) שמצדדים לכאן ולכאן.

(ב) ומברך מעומד עיי' בפתחי תשובה (סי' ע"ו) הביא מספר עין טוב (סי' ח') שנסתפק נדול אחד במי שהוא במקום מטונף כגון בבית הסוהר שאין מנקים שם אלא פעם אחת ביום אם יכול לקיים מצות נטילת לולב

(2) שם סעי' ה'.

(12) סוף סי' תרנ"ת.

קלז 1) סי' תרנ"א סעי' ב' ובאח"ט.

גבוה מכולן חשוב הוא ונקראת כל האגודה על שמו) 8) וביום ראשון
מכרך גם שתחיינו 4), ואם חל יום ראשון בשבת שאין גוטלין בו לולב,
אזי מכרך שהחיינו ביום שני 6). ולאחר שבירך מחפכו בידו ומקרבו
אל הלולב שלא יהיה פירוד ביניהם 6), ומנענע לארבע רוחות כסדר חזת:
מזרח, דרום, מערב, צפון 2), מעלה, מטה, וכן בנענועים שבחלל. וכן
בהקפת יזהר לקרב את האתרוג אל הלולב שלא יהיה פירוד ביניהם 7).
אם חפך ונטל את האתרוג בימין ואת הלולב בשמאל, יחזור ויטלם 7)
בלא ברכה 8).

שערים מצויינים בחלכה

במעשה לכד ליטול בלא ברכה ועי' ברמ"א (יו"ר סי' י"ט סעי' א') ובדרבי
תשובה (שם ס"ק ב"א).

ג) מזרח דרום מערב צפון עיי' בבאר היטב (סי' תרנ"א) בשם
כתבי האריז"ל סדר אחר ררום צפון מזרח מעלה ומטה ומערב ועיי"ש
בשערי תשובה מה שכתב בזה. ועיי' בפרע"ה (שער ב"ט פ"ג) דנענוע הא'
היא לצד ררום בנגד החסר ואח"כ נענוע הב' לצד צפון בנגד נכורה והג'
לצד מזרח שהיא תפארת והר' והה' לצד מעלה ומטה שהם נצה והור
והששי לצד מערב שהוא היסוד וכו' עיי"ש.

ד) יחזור ויטלם עיי' בשו"ת בית שערים (סי' שנ"א) באחד שבא
לביהבנ"ם בשעת אמירת ההלל ונטל הלולב ואמר הלל עם הקהל בלא ברכת
„על נטילת לולב" שסבר שבלא אמירת ה„יהי רצון" שקורם נטילת לולב אין
יוצאין ירי חובתם ונשאל על זה אי לא חשב מחשבה זו בהיפוך בונה
ומראוריתא מצות צריכות בונה והוא לא חשב לצאת ירי חובת מצוה והעלה
שם דאינו רשאי לכרך ברכת „נטילת לולב" רבבר יצא ירי חובתו בעת
אמירת הלל ולא שייך לוטר רמצות צריכות בונה ביון רעיקר מצותו הוא
בעת אמירת הלל ויצא בו בכל ענין עיי"ש ועיי" ברחי ארם (כלל קמ"ח
אות י"ב) דאם הביאו לו לולב באמצע ההלל יכול לכרך על נטילת לולב
בין הפרקים רהיינו בין מזמור למזמור.

ועיי' בבית יוסף (סי' תרנ"א) הביא מעשה בהרב ר' משולם שנטל
לולב ביום ראשון ובירך „על נטילת לולב" — ושהחיינו" ואח"כ הסתכל
בו ולא מצא בו ערכת. והניחה בלולב וחזר ונטלו עם האתרוג ובירך „על
נטילת ערבה — ושהחיינו". ועיי' בטו"ז (שם ס"ק ט"ז) דהוא הדין

8) סובל ל"ז: וברש"י שם.	6) שם סעי' י"א ועי' כ"י בשם הרקנטי.
4) סי' תרנ"א סעי' ה'.	7) שם סעי' ט' י'.
5) סי' תרס"ב סעי' ב'.	8) מנ"א שם סק"ט.

ב איטר נוטל את הלולב בימינו (ה) שהוא שמאל כל אדם, ואת האתרוג בשמאלו, ואם הפך חוזר ונוטלים בלא ברכה. ומי שהוא שולט בשתי ידיו הרי הוא ככל אדם.⁹

ג נכון שיחלוץ את התפילין קודם נטילת לולב, ולכל הפחות יסיר את הרצועה מעל ידו שלא תהא חציצה. גם נכון להסיר הטבעות שבאצבעותיו¹⁰.

שערים מצויינים בחלכה

אם ראה שההדס פסול צריך לכרך על נטילת הדס. וכמנ"א (שם ס"ק כ"ה) חולק על כל זה והעלה שאין צריך לכרך אלא אם כן סח בינתיים ועיי' במשנה כרורה (שם ס"ק נ"ו) שכתב דאם ההדס או הערבה שנחסר לו או שפסול היו בביתו באופן שאין צריך להפסיק בנתיים אז יכרך על דבר הנחסר כמס"כ הב"י והטו"ז אבל אם לא היו לו בביתו ההדס או הערבה ואח"כ הביאו לו אז צריך לכרך על ארבעתן ביחד פעם שני "על נטילת לולב" עיי"ש ועיי' בשו"ת מהרי"ק (שורש ס"א) שכתב דאם חסר לו אחד מהד' מינים יכרך על השאר שיש לו אבל כבר כתב חכם צבי (סי' קס"א) שזח היפוך משנתינו והפוסקים (עיי' בש"ע סי' תרנ"א סעי' י"ב). (ה) איטר נוטל הלולב בימינו עיי' בש"ע (סי' תרנ"א סעי' ד) שאם אין לו יד נוטל בזרועו ובשערי תשובה (שם ס"ק י"א) כתב שאם אין לו ימין יטול שניהם בשמאל וכן להיפוך ואם אין לו ידים וזרועות יטול בשיניו דלא כתיב בתורה "יד" ובשו"ת הלכות סמנות (סי' ע"ז) כתב דיקח בשינים בלא ברכה.

ועיי' בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' צ"ט אות ד') ששמע שנמצא בעיר ווין שתי ילדים בנות חמש עשרה שנה ועד סוף הכרם המה שנים שלכל אחת יש ראש וטוח ולב בפני עצמו ומסוף הכרם היינו ממקום שמתחיל נוף התחתון להריק ומקום הערוה המה נוף אחד ומסתפק שם לענין כמה מצות וחיובים אם המה כשנים או כאחד עיי"ש שהאריך בזה ויש בזה גם להסתפק לענין מצות לולב אי צריך לכל אחד ואחד ליטול לולב בפני עצמו או לא. ועיי' בספר אות חיים (סי' כ"ז אות י"ג) לאדמו"ר הנאון ממונקאטש וצ"ל שהוא ראה בעניו את שתי ילדים הנ"ל בעיר הבירה ווין והיו אז בבני ט' שנים ומסתפק שם לענין מצות תפילין והעלך דצריך כל אחד להניח תפילין בפני עצמו ועיי' בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' ד') במעשה שהיה לפניו שהיה לאחד שתי ראשים שהעלה שצריך להניח תפילין על כל ראש וראש עיי"ש ויש לדון מינה לענין מצות לולב באם יש נם ידים מיוחדים להם ויש לחלק וצ"ע.

ד סדר הנענועים כך הם: בהודו יש ששה תיבות חוץ מן השם, וינענע בכל תיבה לרוח אחד, ובשם לא ינענע, בהודו למזרח, כי לדרום, טוב למערב, כי לצפון, לעולם למעלה, חסדו למטה. השליח צבור אינו מנענע אלא בהודו, וביאמר נא ישראל. והצבור בכל פעם שאומרים הודו, ובאנא, השליח-צבור גם הצבור מנענים רק באנא ה' הושיעה נא. וכיון שמלכד השם יש בו שלש תיבות, מנענים בכל תיבה לשתי רוחות, ובהודו שבסוף הלל גם כן מנענים השליח צבור והצבור. כשמנענע למטה ישפיל רק ידיו למטה, והלולב עם שאר המינים ישארו כדרך גדילתן. יש נוהגין שמהפכין את הלולב לצד מטה, ואל ישנה מן המנהג. אינו צריך להפוך פניו להצד שהוא מנענע רק ראש הלולב יטה, והנענוע אינו צריך להיות בחוזק אלא כסכום מעט, כדי שיתנענעו העלין סגי (11).
ה אסור לאכול (1) קודם נטילת לולב. ומי שהוא בדרך ומצפה שיבא למקום שיש שם אתרוג ולולב, וכן הדרים בישובים ומשלחים להם אתרוג ולולב צריכין להמתין עד חצות היום ולא יותר, כי אסור להתענות ביום טוב ובחול-המועד יותר. ומי שחלש לבו להמתין עד חצות יכול לטעום איזה דבר קודם, אבל מי שאין לבו חלש יש לו לתחמיר אפילו במעימה (12).

ו ומותר להחזיר את הלולב ביום טוב למים ולהוסיף עליו מים (1), אבל לא יחליף, ובחול-המועד מצוה לתחליף את המים כדי שישאר הלולב

שערים מצויינים בהלכה

(1) אסור לאכול ועיי' בשו"ת השיב משה (ח"א סי' י"ט) דהכל לפי מה שהוא אדם ראם מצטער ואינו עושה לתענוג המסיל לשתות קאפע קודם שיטול האתרוג לא הפסיד ועיי' בשו"ת בית יצחק (קו"א יו"ד סי' י"ח) לענין טעימה קודם תקיעת שופר דמסיל בכה"ג ובשרי חמר (מערכת ר' סינים) כתב שנוהגים להחמיר ביום הראשון שאין שותין שום משקה קודם נטילת לולב.

(2) ולהוסיף עליו מים עיי' בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' פ"א) ובכתב סופר (או"ח סי' סכ"ב) שהיו נוהגין בלולב ומינוי בשבת שבתוך החג להסירו מן המים עיי' נכרי כרי שלא יהיו כבושים ויפסלו ועיי' בב"י (סי תרמ"ה) בשם הרמב"ן דכבוש פוסל בהרס וערבה ועיי' בפתחי תשובה (יו"ד סי' פ"ז ס"ק י"ט) כי לא שמענו כבוש פוסל רק באתרוג שהוא רבר מאכל אבל לא בלולב והרם וכן כתב ברדכי תשובה (סי' ק"ה ס"ק ט"ז) שאין פוסל כבוש רק באתרוג ועיי' בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' ס"ט) שהאריך בזה וכתב שהרבה צריקים לא רקרו בזה עיי"ש.

לח ומחודר. ונוהגין ליקח בחול המועד בכל יום ערבה חדשה ללולב וחוא
הידור מצוח 18.

ז חדם של מצוח אמור להריח בו כל שבעת ימי החג אפילו בשבת
אבל באתרוג מותר להריח בו בשבת, ומברכין עליו הנותן ריח טוב
בפירות, ובשאר ימי החג אין להריח בו אפילו שלא בשעת נטילתו
לצאת בו משום דיש ספק ברכה. הלולב אמור למלטלו בשבת אפילו
לצורך גופו ומקומו משום דהוי מוקצה, אבל האתרוג כיון שיכולין להריח
בו אינו מוקצה ומותר למלטלו, ומותר ליתנו לתוך המוכין שהיח בו
קודם יום טוב שכבר קלט הריח, אבל לא יתנו לתוך מוכין חדשים או כגד
משום דמוליד ריח 14.

ח ביום טוב הראשון אין יוצאין כלולב ושאר מינים שאולים,
אלא צריכין שיחיו שלו ממש (ה) דכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון,

שערים מצוינים בחלכה

(ה) צריכין שיחיו שלו ממש עיי' בשערי תשובה (סי' תרנ"ח ס"ק
ח') בשם מחנה אפרים (הל' קנין משיכה) דאותן שקונין אתרוג ופורעים
לאחר חג לאו שפיר עבדי דבל במח דלא יהיב דמי לא קני אלא מדרבנן
ובעי "לכם" מראורייתא ועיי' בשו"ת אבני צדק (סי' פ"ד) ובשו"ת שם
אריה (יו"ד סוס"י מ"ח) ובשו"ת בית יצחק (או"ח סי' ק"ז) שמלמדים
זכות על מנהג העולם שקונים הר' מינים ופורעין לאחר החג ועיי' בריטב"א
(סוכה ב"ט) שכתב בפירוש דמהני ועיי' בשו"ת בית יעקב להרב ר' יעקב
מעסקין (סי' ל"ו) באחר שקנה אתרוגים וקבלם על ידי הדאר והוא שלח
המעות להמוכר ע"י הכי רואר ונתעבכו שמה עד אחרי החג העלה שם
דהקונה יצא ידי חובתו מפני שהניח המעות על הדאר שהוא מקום המשתמר
ובודאי יקבל המוכר המעות האלו ובטוח בהם ובבהאי נוונא קונה במשיכה
לבר עיי"ש שהאריך בזה. ולא ראה שכבר הלכו הנמושות הנ"ל. ועיי'
בשו"ת שם אריה (או"ח סי' י"ג) בענין מכירת אתרוגים סמוי מן העין
אם טוב אם רע שהוא במשחק בקוביא ולא משנת חסידים לצאת באתרוג
בזה והוי באסמכתא וספק הוא אם קנה ושומר נפשו ידחק מזה. ועיי'
בפת"ש (חו"מ סי' דל"ב ס"ק ו') ועיי' בשו"ת ערוגת חבושם (סי' קצ"ח
אות ב') דאם נתערב אתרוג הגזול בתרי אמדינן חד בתרי בטיל ודוקא
בשאר הימים שפסולו משום מצוח הכאח בעבירה אבל ליום ראשון שפסולו
מטעם דבעי "לכם" לא בטיל דממונא לא בטיל עיי"ש, ועיי' בכבודי יעקב
(סי' תרב"ו ס"ק ג') משמע מדבריו שאין לבטלו לכתחלה קודם סוכות.

וּדְרָשִׁינָן „לכּם“ מִשְׁלַכְכֶּם. לְהוֹצִיא אֶת הַשְּׂאוֹל¹⁵, וּלְדִידָן בְּנֵי חוּץ לְאַרְץ שְׁעוֹשֵׂינִי שְׁנֵי יָמִים-טוֹבִים מִסְפִּיקָא, גַּם בְּיוֹם-שְׁנֵי אֵין מִבְּרַכִּין עָלָיו¹⁶. וְאִם אַחַר נֹתְנָם לֹו בְּמִתְנָה עַל מִנַּת לְהַחְזִיר¹⁷ הוּי מִתְנַח וַיֵּצֵא בְּהֶם, וְאִפִּילוּ נֹתְנָם לֹו סִתָּם לְצֵאת בְּהֶם, נִחְשָׁב כְּאִלּוּ אָמַר לֹו בְּפִירוּשׁ שֶׁהוּא נֹתְנָם לֹו בְּמִתְנָה עַל-מִנַּת לְהַחְזִיר¹⁷, אִם אֵין הָאִישׁ כְּבִיתוֹ וְהָאִשָּׁה רוֹצֵחַ לִיתְנָם לְאַחַר לְצֵאת בְּהֶם, תְּלִיא בְּאוּמְדָן דַּעַת הַבַּעַל אִם הוּא גְּבֵרָא דְקָפִיד אוּ לֹא¹⁸.

ט שׁוֹתֵפִים שְׁקֵנוּ לְהֶם אֶתְרוּג וְשֹׁאֵר הַמִּינִים, מִסְתַּמָּא אֲדַעְתָּא דְהַכִּי קִנְאוּם דְּבִשְׁעַת מִצּוֹתוֹ כֹּל אֶחָד מִקְנֵה חֲלָקוֹ לְחַבְרָיו. וְלִכְּן הַמְנַהֵג שֶׁהִקְהֵל קוֹנִים אֶתְרוּג וְכֹל הִקְהֵל יוֹצֵאִים בּוֹ. וְכֹל מִי שִׁידוּ מִשְׁנַת מַחְוִיב לְתַת דְּמֵי אֶתְרוּג י. וְעַם כֹּל זֹאת מוֹטֵב לְצֵאת בְּאֶתְרוּג שֶׁל יַחִיד אֲשֶׁר לֹו כֹּל הַמִּינִים בְּתוֹדְרִים, כִּי מַה שֶׁהַיַּחִיד מִקְנֵה לְחַבְרָיו עֲדִיף מִפִּי¹⁹.

שְׁעָרִים מִצְוִינִים בְּחֻלְכָּה

ט בְּמִתְנָה עַל מִנַּת לְהַחְזִיר עֵינִי בְּשׁוֹ"ת בְּנֵין צִיּוֹן (סִי' מ"ד) שֶׁאִם נָטַל לֹולֵב עַל מִנַּת לְהַחְזִיר וְלֹא הַחְזִיר יֵצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ בְּשֹׁאֵר הַיָּמִים דְּלֹא בְּעֵי „לכּם“ אֲלֹא שֶׁלֹא יֵהָא מִצּוּה הַבֵּאה בְּעִבְרִיחַ וְכִבְר בְּתַבּוֹ הַתּוֹס' (סוֹכָה ל') דְּלֹא חֲשַׁבִּינָן מִצּוּה הַבֵּאה הַעֲבִירָה אֲלֹא אִם מַחְמַת הַעֲבִירָה בֵּאה הַמִּצּוּה. וְזֶה דוֹקָא בְּסִתָּם גִּזַּל אֲבַל הַכֹּא שֶׁקְּבָלוּ בְּמִתְנָה וּבְהִיתֵר בְּאֶתְה לִירוֹ וְאח"כ נַעֲשֶׂה גִזְלָה בִּידוֹ שֶׁפִּיר יֵצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ וְעֵינִי בְּשׁוֹ"ת כְּתַב סוֹפֵר (סִי' קכ"ו) דֹּאֵם בֵּאה בְּשֵׁאלָה לִירוֹ וְדַעְתּוֹ הִיָּה בְּשַׁעַת שֵׁאלָה שֶׁלֹא לְהַחְזִירוֹ לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ וּמַחְלֵס בֵּין שֵׁאלָה לְמִתְנָה עֵינִי"ש.

י לְתַת דְּמֵי אֶתְרוּג עֵינִי בְּסִפֵּר שְׁמוֹ אֲבֵרָהֶם (פ' רֵאָה ח"ב אוֹת שִׁי"ג) בְּאֶחָד שֶׁלֶסַח אֶתְרוּג וּבִירֵךְ עָלָיו בְּיוֹם א' וּב' וְאַחַר בְּך רֵאָה שֶׁחֲאֶתְרוּג הוּא פְּסוּל עַל יוֹם רֵאָשׁוֹן וְרַק עַל שֹׁאֵר הַיָּמִים הוּא בִּשְׁר וְהַלּוּסָה טוֹעֵן שֶׁהוּא לֶסַח מִמֶּנּוּ אֶתְרוּג שִׁיָּהָא כִּשֶׁר עַל כֹּל יָמֵי הַסּוֹכוֹת וְהַעֲלָה שֶׁם דְּדִינוֹ עִמּוֹ וְהוּא מִקַּח טַעוֹת וְאִם לֹא שִׁלְּמָם אֵינּוּ מַחְוִיב לְשַׁלֵּם וְעֵינִי בְּשׁוֹ"ת פְּרִי הַשְּׂדֵה (ח"א סִי' ה') שֶׁהֵבִיא ג"כ דְּבָרָיו וְהַסְכִּים עִמּוֹ בְּזַח שֶׁאֵינּוּ מַחְוִיב לְשַׁלֵּם בַּל הַדְּמִים אֲבַל עַב"פ מַחְוִיב לְשַׁלֵּם דְּמֵי אֶתְרוּג הַבִּשְׁר לְשֹׁאֵר הַיָּמִים חוּץ מִיּוֹם רֵאָשׁוֹן.

וְאִם אַחַר הַזִּיק אֶתְרוּג מִהוֹדֵר שֶׁל חֲבִירוֹ שֶׁקִּנְאוּ בְּהִרְבֵּה דְּמִים אֵי יִבּוֹל הַמְזִיק לְפַטּוֹר עִצְמוֹ בְּאֶתְרוּג פְּשוּט עֵינִי בְּזַח בְּאֵרִיבוֹת בְּשׁוֹ"ת מִהַר"ם מִינֵץ (סִי' קי"ג) דִּיבּוֹל לְפַטּוֹר עִצְמוֹ בְּפְשוּט וּבְשׁוֹ"ת חֲכָם צְבִי (סִי' קכ"ב

15) סִי' תְּרִנִּית סְעִי' ג'.

16) מִנִּי"א שֶׁם סְקִי"ג וְת"א.

17) סִי' תְּרִמִּי"ט וְעֵינִי פְּסִי"ג שֶׁם כֹּא"א.

18) שֶׁם סְעִי' ז' ט' וּמִנִּי"א.

19) סִי' תְּרִנִּית סְעִי' ד' ה'.

י ביום הראשון לא יתנו להקטנים יא) ליטל לולב ואתרוג עד לאחר שיטלו הגדולים, כי הקטן קונה, ואין מקנה מן התורה יב) 20. יא בכל ימי החג לאחר תפלת מוסף 21) נוהגין להעלות ספר-תורה על הכימח, ומניחין את הארון הקודש פתוח עד לאחר אמירת ההושענות שמחזירין את הספר תורה, וכל מי שיש לו אתרוג ולולב מקיף את הכימח שעליו הספר-תורה בשעת אמירת ההושענות. בכל יום מקיפין פעם אחד, וביום השביעי שהוא הושענא רבה מוציאים כל הספרי תורה ומעלין אותן על הכימח ומקיפין שבע פעמים, וזכר למקדש.

שערים מצויינים בחלכה

חולק עליו וצריך לשלם דמי שוויו והובא בפמ"ג (סי' תרנ"ו ס"ק א') וכ"כ בשו"ת שכות יעקב (ח"ב סי' כ"ט) ובאה"מ (סי' תרנ"ו ס"ק ד') ושו"ת שואל ומשיב (מהר"ג ח"ג סי' ל"ג) ומהר"ם שיק (או"ח סי' שכ"ט) וטוב טעם ודעת (מהר"ק סי' רל"ב).

ועיי בפרי מגדים (מ"ז סי' תרנ"ו ס"ק א') דאם נול אתרוג יכול לומר לאחר סוכות הרי שלך לפניך כמו בחמץ ועיי' בשו"ת שואל ומשיב (מהר"ג ח"ג סי' ל"ג) שנסתפק בזה ולא הביא דברי הפמ"ג ועיי' בשו"ת הרי בשמים (סי' י"ט) ובספר יהושע (פסקים וכתבים סי' קמ"א).

יא) לא יתנו להקטנים עיי' בשו"ת אוריין תליתאי (סי' כ') דביו"ט ב' שהוא דרבנן יוצא הנדול ידי חובתו בלולב שהקטן מקנה לו אלא שאין יוצאין בלולב זה לשנה הבאה כיון דאשתקד היה ביד קטן וכן כתב בשו"ת שואל ומשיב (מהר"ג ח"ג סי' קל"ז) אבל בשו"ת אבני צדק (או"ח סי' פ"ו) מקיים מנהג העולם שנוהגין להקל בזה משום דמסתמא אין נותנין רק לקטנים שהניעו לעונת הפעוטות וגם כשנותנים לקטנים שלא הניעו לזה מסתמא בקטן כזה גם אביו תופס ביחד הד' מינים שלא יפלו לארץ ובכח"נ לא קנה הקטן ועיי' בשו"ת מחזה אברהם (סי' קמ"ד) ג"ב האריך לקיים מנהג העולם עיי"ש.

יב) ואין מקנה מן התורה עיי' בשו"ת בתב סופר (או"ח סי' קב"ח) בנער קטן שיוצא ובה התנרין ומוכר אתרוגים בתב שם להחמיר שלא יקנו ממנו דאין לו כח להקנות ובדיעבר אם נטל לולב ואתרוג כזה אינו חוזר ומבדק על אחר ועיי' בשו"ת מהר"י הכהן (או"ח סוס"י י"ב) שכתב דתליא הרבר ברברי הראשונים אי קנין דרבנן מהני לדאורייתא ועיי' ס"ק הקודם ולפי דברי הכתב סופר צריך לזהר ג"כ שלא יקנו הערבות מהקטנים הסובבים בשוק למכור הערבות כי בכל הד' מינים צריכין להיות "לכם" ועיי' בשער הציון במשנה ברורה (תרנ"ח אות י"ג).

21) לפי סדר הסוד וש"ע סי' תרנ"ט תר"ם.

20) שם סעי' ו'.

שבכל יום היו מקיפין את המזבח פעם אחת וביום השביעי שבע פעמים. ההקפות צריכין להיות לצד ימין, ולפ שהספר תורה על הבימה וכל הציבור צריכין להפוך פניהם כלפי ספר תורה שעל הבימה קודם שיתחילו להקיף ואז הוי צפון ימין שלחם, לכן מקיפין דרך צפון. כל מי שיש לו אתרוג ולולב ואינו מקיף, רעה הוא עושח (22). בקצת מקומות נוהגין בהושענא רבה ובשמחת תורה לאחר שהוציאו כל הספר תורה מן הארון הקודש, מעמידין לתוכו נר דולק (לרמו תורה אור שכשאינ שם תורה צריכין לאור אחר) ואין זה מנהג יפה ויש לבטלו, כי אסור להשתמש בארון הקודש תשמיש חול אפילו לפי שעה (23).

יב בשבת אין מקיפין שגם במקדש לא היו מקיפין. ולכן אין מעלים ספר תורה על הבימה, אלא פותחין את הארון הקודש עד לאתר אמירת החושענות (24).

יג מי שאירע לו אבל בחג, וכן אבל כל שנים עשר חדש על אביו או אמו נוהגין שאינו מקיף (ג). ויש לו לכבד באתרוג ולולב שלו את מי שאין לו, שיקיף הוא (25).

קלת. דיגי הושענא רבה ושמיני עצרת ושמחת תורה. ובו י' סעיפים.

א ביום חמישי של חול-המועד הוא הושענא רבה, נוהגין להיות נעורים בלילה שלפניו לעסוק בתורה כמו שנדפס הסדר, לפי שבחג נידונין על המים שכל חיי האדם תלויים במים. והיום הוא יום האחרון של החג והכל הולך אחר החיתום. בשחרית מרבין קצת בנרות בבית-הכנסת כמו ביום הכפורים א, והשליח צבור לובש את הקיטל, אומרים

שערים מצויינים בהלכה

(ג) נוהגין שאינו מקיף ובחיי אדם (כלל קמ"ח אות י"ט) כתב רהמקיף לא הפסיד ושכר מצוה בידו, ומעמו הוא עפ"י רב"י הב"י (סי' תר"ם) שכתב שנהגו להקל ועיי' בשו"ת רב"י מלכיאל (ח"ב סי' צ"א) שג"כ תמה על הרמ"א שמחמיר בזה עיי"ש מעמו.

(א) כמו ביום הכפורים. ובהרכה מקומות החסידים תוקעין בשופר בין הקפה להקפה והוא נובע מהרה"ק מהר"ן מראפשיץ ומהרצ"א מדינוב.

(24) סי' תר"ם סעי' א'.

(25) שם סעי' ב'.

(22) סי' תר"ם ובאה"ט.

(23) טו"ו סי' קנ"ד סק"ו.

למנצח כמו ביום טוב ואומרים גם מזמור לתודה, ואין אומרים נשמת. אומרים אין כמוך, שמע ישראל כמו ביום טוב. בקדושת מוסף נעריצך ¹.

ב מנהג נביאים שכל אחד ימול ביום זה ערבה מיוחדת מלבד הערבה שבלולב, וכל הפוסל בערבה שבלולב, פוסל בערבה זו, לכן לא יקצצה הישראל בעצמו לצרכו ² אלא שאם נשרו אפילו רוב העלים כשרה, ואפילו עלה אחת בכד אחד כשרה. ומכל-מקום הידור מצות הוא שיחיו בה עלין הרבה וכדים ארוכים. והמנצח חיפה לקחת ה' בדים ואוגדין אותן בעלי לולב ³.

ג אין לוקחין אותה עם הלולב ביחד, אלא כשמגיע לתענה אמונים מניחין את הלולב והאתרוג ונוטלין אותה, לפי שאז מתפללין על המים. ואחר גמר ההושענות מנענעין עמה ואחר כך חובטין אותה בקרקע חמשה פעמים, ודי בזה אפילו לא נחסרו עליה, ולאחר החבטה לא יזרקנה על הקרקע משום ביזוי מצות, וטוב להצניעה ⁴ להשליכה בתוך האש שאופין מצות, הואיל ואיתעביד בה חדא מצות ליתעביד בת מצות אחריתח ⁴.

ד ליל שמיני עצרת יש לחמתין שלא לקדש עד הלילה ומכרכין בקידוש שהחיינו לפי שהוא רגל בפני עצמו, ואין מכרכין לישיב בסוכה לפי שבתפלה ובקידוש אומרים יום השמיני חג העצרת הזה ⁵ ואם היו מכרכין לישיב בסוכה הוי תרתי דמתרי ⁶.

שערים מצויינים בחלכה

ומקורו כתב כסדר היום שתוקעין בשופר סי' תשר"ת לעורך רחמים וכו' ועיי' תוס' (ברכות ל"ד ד"ה אמר פסוקא) שנוהגין לומר ביום הערבה ו' פעמים ד' הוא האלקים וכהגהות מהרש"ם (סי' תרס"ד) כתב שאין נוהגין כן בזמן הזה.

ב וטוב להצניעו כתב בספר דרכי חיים ושלום (סי' תשצ"ו) בשם שו"ת מנחת אלעזר (כת"י ח"ה סי' ל"ו) דאסור ללעוס הפיטמא מהאתרוג בהושענא רבה כמו שנהגו הנשים המעוברות רהא מוקצה הוא כל היום. ובעיקר מנהג נשים זה אין לו מקור וחדשים מקרוב הדפיסו זאת במטה אפרים וברפוס הישינה לא נמצא זה. ועיי' בארחות חיים החדש (סי' תרס"ד) מה שכתב בענין זה, ובספר חיים וברכה (הלכות לולב אות ע') הביא מנחג זה מספר נזירות שמשון עיי"ש.

ג יום השמיני חג העצרת עיי' בשערי תשובה (סי' תרס"ח ס"ק

קלח ¹ סי' תרס"ד סעי' א'. ⁴ שם סעי' ו' ת' ט' ובאה"ט סוף סי' תר"ס.

² שם סעי' ב' ד' י'. ועי' סי' קל"ו סעי' ז. ⁵ סי' תרס"ח סעי' א'.

³ שם.

ה ליל שמיני עצרת וכל היום אוכלין בסוכה ד' אלא שאין מברכין כמו שכתבנו, ולאחר הגמר אומרים יהי רצון וכו'. ובענין השינה בסוכה יש מקילין וכן נוהגין, אבל הנכון להחמיר 6.

ו בשמיני סמוך לחשיכה יכול לפנות את הכלים מן הסוכה לתוך הבית, אבל לא יסדרם ביום משום דהוי כמכין מיום טוב לחכירו 7.

ז יום אחרון של החג שהוא גם כן שמיני עצרת נקרא שמחת תורה, לפי שמסיימין בו את התורה ושמהים בה, ערבית לאחר התפלה עושין הקפות ואחר כך מכניסין הספר תורה ומשיירין אחת שקורין בה

שערים מצויינים בחלכה

ב' הביא דאם טעה ואמר „את יום חג הסוכות הזה“ לא יצא וכחיי אדם (כלל כ"ח אות ט"ו) כתב דאם כבר עמד דנליו אין צדיך לחזור וכהנהות מהרש"ם (סי' תרס"ח) כתב דעכ"פ אם טעה בן ביום שמחת תורה כודאי חוזר דדוקא בשמיני עצרת יש לומר דאינו חוזר ביון דמן הדין צדיך לישב בסוכה.

ד) אוכלין בסוכה עיי' ברא"ש (סוכה פ"ד) דלכך חייבי חז"ל לישב בסוכה בשמיני עצרת בחוץ לארץ משום דפעמים שסוכתו עדיבה עליו ואוכל בה אפי' ביו"ט האחרון וכתב על זה שם בקרבן נתנאל (אות ל"ד) דלפי זה אם באותו היום הוא עת צינה ודוחות אינו ראוי באמת לאכול בסוכה ביום שמיני עצרת עיי' ש ועיי' בספר הפרדס לרש"י (הלכות סוכה) דכמה גדולים נהנו בשמיני לאכול בביתם ולקדש בסוכה וכמהרי"ל (הלכות לולב) כתב שמהרמ"א אבל כלילה בביתו ובבוקר חזר לסוכה והוא בעצמו אבל גם כלילה בסוכה. ועיי' באוצר החיים (מצוה שכ"ו) דבשמיני עצרת דרוכ פעמים במדינות אלו הוא עת צינה ודוחות לא טובים אין לישב בסוכה דעובר על כל תוסף וב"ב בחומש היכל הכרבה (פ' אמוד) ועיי' בשו"ת דברי יעקב למהר"י שוד מפיטוב (סי' ע"ו) שכתב דאותן הנוהגין להקל כזה הוא עפ"י הקרבן נתנאל הנ"ל וב"ב בשו"ת מהרש"ג (או"ח סי' ל"ה) והוסיף עוד דמה שנהגו הצדיקים והחסידים להקל מפני שכימים האלו נסעו לרכותיהם בנהוג והסוכה היתה קטנה מהכיל כל האנשים המתקבצים ומצטערים מטמנות הסוכה ועיקר היה אצלם ללמד את העם יראת השם בעת הנהלת השלחן בנהוג לכן הקילו שישבו בכיהמדר"ר נגד זה שהיו מחמירים על עצמם במשך כל החג דאין להחמיר בחומדת בשמיני עצרת. ועיי' בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סי' ל"א) הביא ג"כ דברי הקרבן נתנאל ועל זה נהגו להקל במדינותינו שהם במקומות הקדים ודברי

6) שם וסי' תרס"ו.

7) שם וסי' תרס"ו.

תלתא גברי בפרשת וזאת הברכה. ויש מקומות שנוהגין לקרות בפרשה נדרים. אחר קריאת התורה אומרים חצי קדיש ומכניסין את הספר תורה ואומרים עלינו⁸.

ח ביום שמחת תורה נוהגין בהרבה מקומות שהכתנים נושאים כפיהם בתפלת שחרית ולא במוסף משום דבמוסף יש חשש שכרות, ואין אומרים ותערב בתפלת שחרית⁹.

ט ביום אחר הקפות משיירין שלש ספרי תורה וקורין הרבה בספר תורה אחת פרשת וזאת הברכה כמה פעמים עד מעונה, ובמוסף קוראין כל הנערים, והנכון שהגדול שבהם יברך והשאר ישמעו. וקורין להם פרשת המלאך הגואל וגו' אחר כך קוראין לחתן תורה, וקורא מן מעונה עד גמירא. ובספר תורה שניה קורא חתן בראשית, ואומרים חצי קדיש וקורין בשלישי מפטיר¹⁰. ונוהגין בהרבה מקומות לדקדק לקרות לחתן תורה אדם חשוב, ואפילו מי שעלה כבר בפרשת וזאת הברכה מכל מקום עולה לחתן תורה או לחתן בראשית¹¹. במקום שאין להם אלא שני ספרי תורה קורין בראשונה וזאת הברכה ובשניה בראשית, וחוזרין ולקחין את הראשונה למפטיר¹¹.

שערים מצויינים בחלכה

הנמרא והש"ע רבשמיני מיתב יתכינן הוא כמדינת החמין כמו מדינת בבל [וכעין זה כבר כתבו המפורשים רמה שאיתא בנמרא וש"ע (סי' רס"א) רשיעור בין השמשות הוא רביעית שעה קודם צאת הכוכבים זה נאמר באופק בכל שהוא סמוך יותר לקו המשוה ולא במדינתנו שהוא יותר] והביא עוד מאחר הראשונים נקרא בשמו ר' יוסף בר' בנימין סאסונה ז"ל שכתב בספרו מקראי קודש גרפס בוויניצאה שנת ש"ו והוכא גם במהרש"א ובשעה"מ על הרמב"ם וכתב שם (פרק כ"א לסוכות) טעם גדול עפ"י הסוד שלא לישב בסוכה בשמיני עצרת עיי"ש הארכתי בזה להראות המסור להמנהג חסידים והוא מנהג מקדם ויסודו עפ"י הלכה.

ה) לחתן תורה או לחתן בראשית עיי' כמנ"א (סי' תרס"ט) הביא ירושלמי (ברכות פ"ה) דשנים לא יקראו בתורה מפני הברכה וכו' משמע ראסור לשניהם לברך וצ"ע שעושין כן בשמחת תורה. ובאלוהו רבה שם מיישב המנהג ועיי' בשער אפרים (שער ח') רלפעמים למען השלום יכולין שנים לעלות לחתן תורה או לחתן בראשית ואחר יברך ויכוין להוציא את השני ואם ירצו יחלקו ביניהם שאחר יברך לפניה והשני לאחריה ועיי'

(10) ע"ג סי' ע"ט סעי' א'.

(8) סי' תרס"ט ודח"ת.

(11) שם וסמ"ג.

(9) לבוש וא"ז שם.

קצור שלחן ערוך קלח

רמא

י נוהגין שהחתן תורה וחתן בראשית נודרין נדבות, וקורין לכל מריעיהם ועושין משתה ושמחה (1) לסיומה של תורה ולהתחלה, דאיתא במדרש (12), ויבא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית ה' וגו' ויעש משתה לכל עבדיו, אמר רבי יצחק מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה.

קל"ט. הלכות הנוכה. ובו כ"ז סעיפים.

א בבית שני כשמלכה מלכות יון, גזרו גזירות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות, ופשטו ידיהם בממונם ובנותיהם, ונכנסו להיכל פרצו בו פרצות וטמאו את המהרות, וצר להם לישראל מאד בפניהם ולחצום לחץ גדול, עד שרחם עליהם אלחי אבותינו והושיעם מידם והצילם, וגברו בני השמונאי הכחנים הגדולים וחרגום.

שערים מצויינים בהלכה

בשו"ת בנה רננה (סי' ע"ו) שהאריך בזה ומסיק דמפני דרבי שלום יכולין שנים לעלות.

ועיי' בפרי מגדים (א"א סי' תרס"ט) דהעולה לחתן תורה לא יעלה לחתן בראשית ובדרכי חיים ושלום (אות תת"ט) הביא משו"ת מנחת אלעזר (ח"ה סי' ל"ו בת"י) שהעלה שם להתיר ועיי' בשו"ת דרב"ז (ח"א סי' רפ"ח) שמנהגו היה לסמוך חתן תורה לחתן בראשית ואפי' בכרכה לא היה מפסיק ביניהם.

ועיי' בכאר היטב (סי' תרס"ט) הביא משו"ת דכר שמואל (סי' ע"ר) דמי שמת לו מת ברנל לא יעלה לחתן תורה ואם נתמנה מתחלה לזה ילך לביהכנ"ס אחר ועיי' בזכור לאברהם (הלכות אבל אות ח') דמנחם ירושלים שקורין אותו לתורה אבל אין ראיה לחוץ לארץ דכירושלים קודין בשמיני עצרת פרשת וזאת הכרכה אבל בחוץ לארץ שקורין בשמחת תורה ואז הוא יום ראשון לאבלותו ועיי' בדרכי חיים ושלום חנ"ל שהגאון בעל מנחת אלעזר עלה לחתן תורה בשנת תרע"ג שנפטר אביו הבעל דרבי תשובה בחג הסוכות.

(1) ועושין משתה ושמחה ועיי' בשו"ת לב חיים (ח"ג סי' קמ"ד) כיום שמחת תורה שהיו מרקדים לפני הספר תורה מרוב שמחתם קרע אחד בגד חבירו בתב שם דמצד הדין הוא פטור אבל יש לחייבו בתורת צדקה אם הניזוק עני והוא מכלל כבוד התורה.

והושיעו את ישראל מידם, והעמידו מלך מן הכתנים וחזרה מלכות ישראל יתר על מאתים שנה עד החרבן השני. וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בכ"ה כמלו היה, ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים, עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור. ומפני זה התקינו החכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת ימים האלו שמתחילין כ"ה כמלו ימי שמחה והלל א, ומדליקין בהם הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה בשמונה הלילות להראות ולגלות הנם. וימים אלו נקראים חנוכה¹ רצונו לומר „הנו כ"ה" שביום כ"ה הנו מאויביהם, ועוד מפני שבימים אלו עשו חנוכת הבית שהצוררים ממאוחו, ולכן יש אומרים שמצוה להרבות קצת במעודה בחנוכה, ועוד מפני שמלאכת המשכן נגמר בימים אלו. ויש לספר לבני ביתו ענין הניסים שנעשו לאבותינו בימים האלו, (עיין יוסיפון) ומכל מקום לא הוי מעודת מצוה אלא אם כן אומרים במעודה שירות ותשבחות, ומרכים בצדקה בימי חנוכה כי הם מסוגלים לתקן בהם פגמי נפשו על ידי הצדקה וביחוד ללוטרי תורה העניים לחהזיקם².

ב אין מתענין בימי חנוכה, אבל ביום שלפניהם וביום שלאחריהם מותרין בהספד ובתענית³.

שערים מצויינים בהלכה

(א) ימי שמחה והלל עיי' בשו"ת חות יאיר (סי' סכ"ו) שהנאון מהר"ש הרע לו על התקנה שנעשה שמשחקין בחנוכה שחימים שנקבעו להורות ולהלל יחדו לשחוק וסלות ראש ורצה לבטל ולתת ימים אחרים תחתיהם ולא עלתה בידו ועיי' בקרושת לוי (דרושי חנוכה) מה שהרעיש על משחק הקארטין. ועיי' בכני יששכר (מאמדי חנוכה) שנתן טעם למשחק הסכיכון (דייריל) ובשו"ת מהר"י מברונ"א (סי' קל"ו) נשאל על עיר שעשו תקנה שלא לשחק אלא ביום שאין אומרים תחנון העלה להתיר בלילה שלאחר חנוכה מפני שלא חניע עור זמן האיסור עד חכוסר שאומרים תחנון.

(ב) בהספד ובתענית עיי' בש"ע (סי' תר"ע סעי' ג') דלחכם בפניו מספירין בחנוכה ולענין צירוק הדין כתב הרמ"א שם דאין אומרים ובטו"ז (שם ס"ק ה' וסי' ת"כ ס"ק א') דלאדם גדול אומרים ועיי' בכרכי יוסף (סי' קלמ

קלמ¹ 1) ער כאו סלשון הרמב"ם פ"א ה"א 2) סי' תר"ע סעי' א' ב'.
 מה"י חנוכה. 3) שם ובסי' תרפ"ו סעי' א.

קצור שלחן ערוך קלמ

רמג

ג חנוכה מותר בעשיית מלאכה, אך הנשים נוהגות שלא לעשות מלאכה כל-זמן שהנרות דולקות ואין להקל להם⁴. והמעם שהנשים מחמירות יותר, מפני שהיתה גזרה קשה על בנות ישראל, שגזרו, בתולח הנישאת תבעל להגמון תחלה⁵, ועוד מפני שהנם נעשה על ידי אשה בת יוחנן כהן גדול היתה יפת תאר מאד, ובקשה המלך הצורר שתשכב עמו ואמרה לו שתמלא בקשתו, והאכילתו תבשילי גבינה כדי שיצמא וישתכר וישן וירדם וכן הית, וחתכה את ראשו והביאתו לירושלים, וכראות שר צבאם כי אבד מלכם וינוסו. ולכן קצת נוהגין לאכול מאכלי חלב בחנוכה זכר לנס שנעשה על ידי חלב⁶.

ד כל השמנים כשרים⁷ לנר חנוכה, ומכל-מקום מצוה מן המוכחר

שערים מצויינים בחלכה

(ת"ע) הביא בזה פלוגתא ודעתו שם שלא לומר ובשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' מ"ח) כתב שנראה לו מרמ"א דלחכם בפניו אומרים. ולענין אי אומרים צרוק הדין בערב חנוכה על ארם פשוט עיי' בפרי מגדים (סי' ת"כ) דאומרים גם אחר חצות ובחס יעקב (סי' תכ"ט ס"ס ז') הביא בזה דתלוי במנהגים.

ג) כל השמנים כשרים עיי' בבאה"ט (סי' תרע"ג ס"ס א') הביא משו"ת שערי אפרים (סי' ל"ח) רחמא שנתכשלה בקדירה של בשר בן יומו מותר להרליק ממנו לנר חנוכה ובשערי תשובה שם כתב דמעח דאדרבה דבמסקנא סיים לאיסור וכ"כ בפמ"ג (א"א שם ס"ס א') דכיון דנר חנוכה בעי שיעור ובשר בחלב אסור בהנאה כתותי מיכתת שיעורא. ועיי' בשו"ת מהרש"ם (ת"ד סי' קכ"ב) דאם אחר שהרליק נודע לו שהיא אסורה משום בשר בחלב יצא בדיעבד ואין צריך להדליק שנית בברכה וכן העלה בשו"ת לחם שלמה (סי' סו"ח) דכיון דכל שיעור נר חנוכה הוא משום פרסום הנס מה לי אם בעי שריפה השמן הנאסר כיון דעכ"פ השתא דרואין חנרות דולקין איכא פירסום הנס וכמו שכתב כבר סברה זו בשו"ת שב יעקב (סי' נ') ועיי' בישועת יעקב (סי' תרע"ג) שמתמה ג"כ על השער אפרים הנ"ל שאוסר.

ועיי' בשו"ת בית שלמה (סי' ק"ח) דמותר להדליק נר חנוכה מחלב או משמן זית שיש בו תערובת שומן חזיר וכ"כ בשו"ת בית יצחק (ח"א סי' קמ"ב) דמותר להדליק נר שבת ונר חנוכה מתערובת שומן חזיר. ועיי' בשו"ת בית יצחק (ח"ב סי' קמ"ה) שכתב להסל בשל שבת ומחמיר בנר חנוכה דצריך שידמה למקדש וצ"ע ממה שכתב בבית יצחק (יו"ד ח"ב סי' ל"א) דלא בעי שידמה למקדש ועיי' ס"ס חבא.

4) ת"ע ועיי' רס"א שם סעי' כ'.

5) ת"ע סעי' א'.

6) בריכו.

ליקח שמן זית, דומיא דנמ שבמקדש^ד שהיה בשמן זית, ואם אינו מצוי יברור שאר שמן שאורו זך ונקי, או נרות של שעוה שגם כן אורו זך^ז ולא יהיו שנים קלועים ביחד משום דהוה כמדורה, אלא כל נר יחידי^ח, ולא יעשה משעוה של בתי עובדי-כוכבים משום דמאים^ט, וכן כל הפתילות כשרות לנר חנוכה, ומצוה מן המוכחד ליקח צמר גפן, ואינו צריך בכל לילה פתילות חדשות אלא מרליק גם בראשונות עד שיכלו^י.

שערים מצויינים בחלכה

ובענין שמן משנת השמטה עיי' בשו"ת אמרי יושר (ח"א סי' ס') רהעלה שם דשמן זית מארץ ישראל בשנה לאחר שמטה שהשמן הוא מן שנת השביעית אסור להדליק בו לנר חנוכה דאף דשמן שביעית ניתן להדלקה מכל מקום אסור לנר חנוכה דכיון דאסור להשתמש לאורה הוי להפסד והתורה אמרה "לאכלה" ולא לשריפה והחמיר גם אם עשה שטר מכירה בנהוג על שנת השביעית, שחושש לדעת המכ"ט (ח"ג סי' מ"ה) דנהוג שביעית בארץ ישראל גם בשדות של גוים ועיי' לעיל הלכות לולב שהבאתי מכמה אחרונים להקל אם נמכר בשטר מכירה.

ד) דומיא דנר שבמקדש עיי' בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' ל"א) שנשאל אי מותר להדליק נרות חנוכה בכלי שהשמן דולק בו בלא פתילה שמונה שם סס קטנה וזכיכות קנה חלול דס בתוכו אי אמרינן דצריך דומיא דמקדש שהיה במנורה שמן ופתילה או לא והעלה לדינא דלא צריך להיות רומה למקדש שהרי פסקינן בכתה אין זקוק לה וכמנורה במקדש אם בכתה זקוק לה וגם כחנוכה אין צריך להחליף הפתילות ובמקדש בעי פתילה חדשה בכל יום ולכן העלה דיוצאין בנרון דידן גם בלא פתילה ושפיר מקרי "נר", אך מצוה מן המוכחד שיהיה שמן ופתילה. ועיי' בשו"ת בית יצחק (יו"ד סי' ק"ב) דאינו יוצא לא בנר עלעקטרי ולא בנר גאזי.

וכ"כ בשו"ת פקודת אלעזר (סי' כ"ג) שאין יוצאין מצות נר חנוכה בנר העלעקטרי משום דבשעת ההדלקה בעי שיעור במש"כ בש"ע (סי' תרע"ח סעי' ב') והשיעור אין באן לפניו דאפשר שיסגרו הכלי מכונה ועיי' בספר מאורי האש (פ"ה) שהאריך בזה וסיום כצ"ע ובשו"ת לכושי מרדכי (ח"ג או"ח סי' נ"ט) כתב שאין יוצא ידי חובתו בנר העלעקטרי דאף דיוצאין

(7) סי' תרע"ג סעי' א'.

(8) סי' תרע"א סעי' ד'.

(9) טו"ז סי' תרע"ג סק"ט וסי' קנ"ד סעי' י"א וח"א.

(10) סי' תרע"ג סעי' א' ד' וח"א.

קצור שלחן ערוך קלמ

רמה

ה אם מדליק בנר של חרם כיון שהדליק בו לילה אחת נעשה ישן. ואין מדליקין בו בלילה שניה משום דמאים. ועל כן יהיה לו מנורה נאה של מיני מתכות, ומי שידו משגת יקנה מנורה של כסף ה' להידור מצוה (11).

ו מנהג פשוט במדינתנו כמהדרין מן המהדרין (ו) שמדליקין כל אחד ואחד מבני הבית בלילה הראשונה נר אחד, ובשניה שתי נרות, וכן מוסיפין עד שבילל שמיני מדליקין שמונת. וצריכין ליוהר שיתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד, כד שיהיה היכר כמה נרות מדליקין. ולא ידליקו במקום שמדליקין נרות כל השנה, כדי שיהיה היכר שהם נרות חנוכה (12).

שערים מצויינים בהלכה

בבל השמנים ושמן זית רק מן המוכתר עב"פ דומיא לשמן צריך היינו דבר שיש בו שמנונית רגם חלב ושעוה השמנונית שבו גורם הדלקת אבל דבר שדולק בלא שמנונית כודאי שאין יוצאין בו כמו שאין יוצאין בעצים דקים וקסמין אף שרולק יפה מפני שאין בו שמנונית והכי נמי בנר העלעקטרי אין בו זכר לשמן. ולענין נר שבת בתכתי לעיל (סי' ע"ה ס"ק ו').

ה) מנורה של כסף עיי' בעקרי דינים (סי' ל"ה) הביא דברי החסד לאברהם (נהר נ"ח) שחושב שם ט"ו בלים הראוים לנר חנוכה וכל הקורם משוכח משום הידור מצוה: ואלו הן: זהב, כסף, נחשת קלל, נחשת אדום, ברזל, בדיף, עופרת, זכיבות, עץ, חרס מצופה אבר, חרס חרש, עצם, קליפות רימון קליפות אגוז וקליפות אילן אלא שבקליפות צריכין לעשותן בלי בנון למוד בהן פלפלין וכיוצא וצריכין שיעמדו בלי סמיכה. אבל קליפת בצים אין ראוים לנר חנוכה. ועיי' בשו"ת אבני נזר (סי' ת"ק) שדבר זה תלוי אם דוקא השמן והפתילה נקרא "נר" או גם המסבל דהיינו הכלי נקרא "נר" ולרכדי החסד לאברהם גם הכלי מכלל "הנר" והעלה לפ"ו דאותן המדבסקין נרות שעוה או חלב ואין משימין אותן בכלי לא יצאו ידי חובתם ומסיק שדבר זה תלוי במחלוקה ועל כן נכון שגם הנרות שעוה ידבק במנורה ולא על השלחן.

ו) כמהדרין מן המהדרין עיי' בנשמת אדם (בלל קנ"ד אות ד') במי שאין לו שמן זית הרבה כדי להיות מן המהדרין מן המהדרין להוסיף בכל לילה אבל יש לו נרות שעוה להוסיף בכל לילה איזח עדיף אם להדליק בשמן זית בכל לילה נר אחד או בנרות שעוה ולהוסיף בכל לילה ומסיק שיותר טוב להדליק נרות שעוה ולהיות מן המהדרין מן המהדרין.

ז מצות נר חנוכה להדליק בפתח הסמוך לרשות הרבים (משום פרסומי ניסא, וכך היו עושיין בזמן המשנה והגמרא. ובזמן הזה שאנו דרים בין האומות מדליקין בבית שהוא דר בו. ואם יש חלון לרשות הרבים ידליקם שם. ואם לאו מדליקין אצל הפתח, ומצוה שיניחנה בטפח הסמוך לפתח בשמאל, שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל, ונמצא שהוא מסוכב במצות ויותר טוב להניחם בחלל הפתח ¹³).

ח מצוה להניחם למעלה משלש טפחים מן הקרקע ולמטה מעשרה טפחים, ואם הניחם למעלה מעשרה יצא, אבל אם הניחם למעלה מעשרים אמה לא יצא. משום דלמעלה מעשרים לא שלטא עינא. ומי שהוא דר בעליה (ה) יכול להניחם בחלון, אף על פי שהוא גבוה למעלה מעשרה טפחים. אבל אם החלון למעלה מעשרים אמה מקרקע רשות הרבים. דלא שלטא עינא מההולכים ברשות הרבים, אזי טוב יותר להניחם אצל הפתח ¹⁴.

ט הנרות יהיו בשורה אחת בשוה לא אחד גבוה ואדר נמוך. ויהיה הפסק בין נר לנר שלא יתקרב הלהב של זה לזה ויהיה כמו מדורת.

שערים מצויינים בחלכה

ז בפתח הסמוך לרשות הרבים עיי' בשאילה יעב"ץ (ח"א סי' סמ"ט) שידליק נר חנוכה בפנס שיש לו דפנות של זכוכית שאין הרוח שולט שתכבה מהר ובכרכי יוסף (סי' תרע"ג) כתב דלא ראינו מי שנוהג כן ועיי' בנימוקי או"ח (סי' תרע"א) הביא שם שוסנו הנה"ס בעל בני יששכר היה לו עששית של כסף עם זכוכית מארבע הרוחות ובתוכה מנורת כסף ואמר שתהיה לו בעת ביאת הנואל צדק שאז ידליקו מבחוץ. וכעת לא הדליק בה בחוץ אף שלא תכבה הרוח ואף במקומות החמין ומדינות שיכולין לקיים המצוה כתיקונה באין מפריע ואפ"ה אין מדליקין והאריך שם ומיישב חמנהג.

ח ומי שהוא דר בעליה עיי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סי' סמ"ו) אם מותר להדליק נר חנוכה על מסילת הברזל והשיב כי לא מצא הדבר מבואר אבל נראה לו שהוא חייב דהוי כשכר לו דירה לאכול ולישן שם ואף דמדברי רש"י (שבת כ"ג ד"ה הרואה) משמע דיושב בספינה פטור יש לומר דמיירי בספינות שהם פתוחות בלא קירוי והרוח מנשב ואף שהמסילת הברזל אינו עומד במקום אחד ורכוב כמהלך דמי אפ"ה לא מנרע בזה מצות פירסומא ניסא עיי"ש ופשוט לפ"ז דהוא הדין בזמנינו שנוסעים באוירון ג"כ חייב.

(13) שם סעי' ה' ז ומצ"א תרע"ו סק"ד. (14) שם סעי' ו' ובג"א סק"ח וה"א.

ובנרות של שעות יהיה הפסק שלא יתחמם זה מזה וימוץ השעות ויתקלקלו. מילא קערה שמן והקיפה פתילות, אם כפה ליה כלי, כל פתילה עולה בשביל נר אחד, לא כפה עליה כלי אפילו לנר אחד אינו עולה, לפי שהוא כמדורה. נר שיש לו שתי פיות או יותר לא ידליקו בו שנים, אפילו בלילה הראשונה, משום דליכא היכר כמה נרות מדליקין⁽¹⁵⁾

י זמן הדלקתן מיד בצאת הכוכבים ולא יאחר, ואסור לעשות שום דבר קודם הדלקה אפילו ללמוד, רק אם לא התפלל מעריב יתפלל תחלה ואחר כך ידליק, וקודם שידליק יקבץ כל בני ביתו לפרסומי מילתא, וצריך לתת שמן שידלקו לכל הפחות חצי שעה, וכדיעבד אם לא הדליק מיד יכול להדליק כברכה כל זמן שבני ביתו נעורים, אבל לאחר שבני ביתו ישנים תו לכא פרסומי ניסא וידליק בלא ברכה. אם לא היה לו פנאי להדליק בלילה יכול להקדים את עצמו ולהדליק מפלג המנחה ומעלה. דהיינו שעה ורביעית קודם צאת הכוכבים (והיינו שעה זמניות לפי ערך היום⁽¹⁶⁾), ובימי חנוכה שהימים קצרים אם היום ארוך רק עשר שעות על השעון, אזי פלג המנחה הוי שעה אחת ושני מינוטין וחצי) ובלבד שיתן שמן כדי שיתיו דולקות עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים, ואם אינן דולקות כך לא קיים המצוה⁽¹⁷⁾.

יא סדר הדלקתן כפי מנחגנו: בלילה הראשונה מדליק הנר שכנגד ימינו, ובלילה שניה מוסיף עליו נר כנגד שמאלו, וכן בכל לילה מוסיף^(ט) כנגד שמאלו וזו שהוא מוסיף מדליק בראשונה ופונה והולך לימינו⁽¹⁸⁾.

יב בליל ראשון יברך המדליק^(י) קודם ההדלקה שלש ברכות:

שערים מצויינים בחלכה

ט וכן בכל לילה מוסיף ועיי' בפרי חדש (סי' תרע"ב) אם היה עומד בליל ז' כסבור שהוא ליל ו' והדליק ששה נרות ואח"כ נודע לו שהוא ליל ז' וצריך להדליק עוד אחר העלה שם כיון דמצות נר חנוכה נר איש וביתו והשאר היא משום הירוד לא בעי ברכה ועיי' בשו"ת רעק"א (מחד"ת סי' י"ג) במי שהדליק נר חנוכה בליל ח' ושכח לברך על הדלקתם ובאמצע ההדלקה קודם שהדליק כולן נזכר דעדיין לא בירך לא יברך עוד דאין מברכין על ההידור.

י יברך המדליק כתב בש"ע (סי' תרע"ו סעי' ג') מי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק באותו הלילה כשרואה נר חנוכה יברך "שעשה נסים"

(15) סי' תרע"ב ושע"ת וה"א.

(16) שם סעי' ג' ד' וה"א.

(17) סי' תרע"ו סעי' ח'.

(18) ע"ל סי' ס"ט סעי' ב'.

להדליק, שעשה נסים ושהחיינו. ובשאר הלילות אינו מברך שהחיינו. לאחר שבירך הברכות מדליק נר אחד, ובעוד שמדליק האחרות אומר הנרות הללו וכו' (19). גר אומר שעשה נסים לישראל ואם אמר לאבותינו יצא (20). אונן רחמנא ליצלן אם יש אחר ידליק האחר בברכות והוא יענה אמן. ואי ליכא אחר ידליק הוא בלא ברכות.

יג קיימא לן הדלקה עושה מצוה, פירוש חתולקה היא המצוה, ובשעת החתולקה צריכין להיות הנרות במקומן הראוי (יא) וכשיעור הראוי, לאפוקי אם הדליקן למטה משלש טפחים או למעלה מארבע אמות, ואחר כך כשהן דולקות הניחן במקומן, פסולין. וכן אם בשעת הדלקה לא היח שמן כשיעור (יב) ואחר כך חוסיף לא מחני. וכן אם העמידן במקום שתרוח שולט ועומדין לכבות, לא קיים המצוה וחייב להדליקן שנית אבל לא יברך. אבל אם העמידן כראוי ועל ידי מקרה כבו, כבר קיים המצוה, ומכל מקום נוהגין שחוזר ומדליקן. ונוהגין

שערים מצויינים בחלכה

ובליל ראשון מברך גם „שהחיינו” וכתב בשו"ת עני בן פחמא (סי' ל"ב) דזהו דוקא אם רואה האור והפתילה דולקים אבל ברואה האור לבד אינו מברך ועיי' בשו"ת פני מבין (סי' רכ"ו) דאם רואה אותם בליל שבת אינו מברך דהוי כדולקים ביום דמעיקרא לא תקנו אלא שיברך בערב שבת ועיי' בפמ"ג (א"א סי' תרע"ט ס"ק א') דלא משמע כן ויש לחלק דהתם מיירי מכעור יום אלא הוא קיבל שבת עליו.

יא) חנרות במקומן הראוי עיי' בשו"ת לב חיים (ח"ג סי' קמ"ו) במי שהוא חולה ואינו יכול לקום ממטתו וצריכין להושיט לו המנורה שידליקה ואח"כ להוליכה למקומה יותר טוב שידליק אחר או אשתו בשבילו ולא יזונו הנרות ממקומן.

יב) בשעת חתולקה לא חיה שמן כשיעור עיי' בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' של"ב) באחד ששכח ליתן השמן בנר והיה בו פתילות ישנות וסבר שכבר נתן שם שמן ועמד ובירך והדליק ואח"כ נזכר ונתן שמן מחדש והעלה שאף שלא היה שם שמן כלום אפ"ה אין צריך לחזור לברך וידליק בלא ברכה ובספר כרם שלמה (סי' תרע"ו) כתב דאם השמן הוא מוכן לפניו אין צריך לחזור לברך ואם לאו צריך לברך וחילוק כזה כתב הטו"ז (סי' רע"א ס"ק י"ט) דאם קידש על מים כסבור שהוא יין אז אם היין עומד מוכן לפניו על השולחן אין צריך לקדש שנית ואם לאו צריך לקדש עיי"ש.

(19) שם סעי' א"ד.

(20) שע"ת בשם אגרת הרמב"ם.

קצור שלחן ערוך קלמ

רמט

להחמיר שלא להדליק נר מנר אלא מדליקין מן השמש או מנר אחר (21).
יד כל זמן מצותן דהיינו חצי שעה אסור ליהנות מאורן (ג), ולכן
נוהגין להניח אצלן את השמש שהדליקו בו, כדי שאם ישתמש אצלן
ישתמש לאור השמש וצריכין להניחו קצת למעלה מן הנרות שיהא ניכר
שאינו ממנין הנרות (22).

מן מדליקין נרות בבית הכנסת משום פרסומי ניסא ומכרכין
עליהן, ומניחין בכותל דרום ומדליקין בין מנחה למעריב, ואין אדם
יוצא בנרות של בית הכנסת וצריך לחזור ולהדליק בביתו ומי שהוא
אבל רחמנא ליצילן לא ידליק בלילה הראשונה בבית הכנסת, משום
דצריך לומר שהחיינו ואבל אין לו לומר שהחיינו בצבור, אבל בביתו
מכרך שהחיינו (23).

מן נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס (24). ויכולה
אשה להדליק בעד כל בני ביתה, וקטן שהגיע לחינוך גם כן חייב.
סומא אם יכול להשתתף עם אחר בפרוסה מוטב, ואם יש לו אשה
היא מדלקת בשבילו, ואם אין לו אשה ויש לו דירה מיוחדת, שאין לו
במי להשתתף מדליק על ידי סיוע אחר (יד) (25).
יז בערב שבת (טו) מדליקין תחלה נר חנוכה, ואחר-כך נר שבת (טז),

שערים מצויינים בחלכה

יג אסור ליהנות מאורן עיי' בבאה"ט (סי' תרע"ג ס"ק ב') הביא
מספר גן המלך (סי' מ"ב) דגם הנרות שמוסיפים בכל לילה אסור להשתמש
לאורה דגם התוספת נתפס בקרושה וב"כ בפרמ"ג (מ"ז סי' תרע"א סק"א)
דגם הנרות שמדליקין להידוד אסור ועיי' עוד בפרמ"ג (א"א סי' תרע"ב
סק"ו) דחולה שאין בו סבנה מותר להשתמש לאורה.
יד מדליק על ידי סיוע אחר ועיי' בשערי תשובה (סי' תרע"ה
סק"ג) הביא מספר מור וקציעה דהאחר לא יכרך והסומא אינו מוציא
אחרים.

טו בערב שבת עיי' בשו"ת פני מבין (סי' רכ"ו אות ב') בקטן
שנעשה בר מצוה בשבת חנוכה ומדליק בערב שבת הנר חנוכה אי יכול
להוציא את הגדול כיון שבעת הדלקתו עדיין קטן הוא והעלה כיון דפסקינן
דהדלקה עושה המצוה וכיון שאז קטן הוא אינו מוציא את הגדול ועיי'
כשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' דס"ט).

(21) סי' תרע"א סעי' ו' וסי' תרע"ג סעי' ב'.

(22) סי' תרע"ד סעי' א' וסי' תרע"ה (24) כרלעיק סעי' ג'.

(25) סי' תרע"ה סעי' ג' ובטנ"א סק"ד.

(22) סי' תרע"ג סעי' א'.

ובלבד שיהא לאחר פלג המנחה ומתפללין תחלה מנחה⁽²⁶⁾. וצריך שיתן שמן כדי שידליקו עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים, דאם לא כן הוי ליה ברכה לבמלה⁽²⁷⁾. ואם הדליק אצל הפתח צריך ליוזר לחפסיק באיזה דבר בינם לבין הדלת, שלא יכבם הרוח כפתיחת ונעילת הדלת⁽²⁸⁾. י"ח במוצאי שבת מבדילין ואחר כך מדליקין נר הנוכה, ובבית-הכנסת מדליקין קודם ויתן לך⁽²⁹⁾.

י"ט מי שהוא אינו בביתו אלא במקום אחר י"ז, אם יודע שאשתו מדלקת בביתו ידליק הוא במקום שהוא בלא ברכות. וטוב אם אפשר שישמע תחלה את הברכות ממי שמדליק שם ויכוין לצאת בכרכותיו ויענה אמן. ואחר כך ידליק הוא בלא ברכות. ואם אין אשתו מדלקת בביתו, וכן הבחורים באכסניא שלהם צריכין להדליק בכרכות, או ישתתפו עם הבעל-הבית, שיתנו לו איזה פרוטה שיחיה להם גם כן

שערים מצויינים בחלכה

עוד כתב בשו"ת פני מבין (סי' רכ"ו) באם שכח שהוא שבת והדליק נר חנוכה בלילה לא יצא ידי חובתו ונפקא מינה שאם חל יום ראשון דחנוכה בשבת והדליק בשונג ובירך שהחיינו צריך לברך עוד הפעם שהחיינו בליל ב' וכן הרואה נר חנוכה בליל שבת אינו מברך שתי הברכות כמו שמברך הרואה בשאר הימים כמו שאיתא בש"ע (תרע"ו סעי' ג') דהוי כמדליק לאחר השיעור או כיום דמעיקרא לא תיקנו כן. עיי"ש ועיי' לעיל (ס"ק י). טז) תחלה נר חנוכה ואח"כ נר שבת עיי' בטו"ו ומג"א (סי' תרע"ט ס"ק א') דמי שהדליק נר שבת ושכח להדליק נר חנוכה יתן לאחר להדליק דאותו שהדליק נר שבת המנהג שמסבל שבת בהדלקתו ודלא כלכוש שמתיר להדליק נר חנוכה אם לא קבל שבת בפירש עיי"ש ועיי" בעטרת זקנים שם דבשעת הדחק מותר עוד להדליק נר חנוכה דכן הוא דעת התוספות ובארחות חיים החדש שם הביא מאשל אכרהם (מבוטשאטש) שכתב ג"כ דאין ספידא אם הקדים נר שבת לנר חנוכה.

יז) אינו בביתו אלא במקום אחר עיי' לעיל (ס"ק ח') במי שהוא על הספינה או מסילת הברזל ועיי' בשו"ת בשמים ראש (סי' שמ"ג) דהר"ט שולם היה מדליק נר חנוכה כשהיה יחידי בכפר בבית גוי שאין שם ישראל ואמר דדוקא אם הוא במקום שרואה עכ"פ נר חנוכה בבית ישראל סומכין על הדלקה בביתו אבל כשהוא בכפר בין הגוים צריך לעשות זכר לנס ובשו"ת מהר"י מברונא (סי' ג') כתב דאם אינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו דשאי והובא בהנהות מהרש"ם (סי' תרע"ו).

(26) סי' תרע"ט סג"א ושע"ת.

(28) סי' תר"פ סעי' א'.

(27) ה"א כלל קנ"ד סעי' ל"ת.

(29) סי' תרפ"א סעי' ב' ובטו"ז.

חלק בשמן ופתילה, והבעל-הבית יוסיף קצת שמן על השיעור בשביל השותף, אבל יש להם להדר שידליקו כל אחד בפני עצמו, ומי שהוא בעירו אלא בבית אחר, כשהגיע זמן הדלקה צריך לשוב לביתו ולהדליק⁸⁰.
כ השמן שנשאר במנורה (יה) לאחר חנוכה, וכן הפתילות, עושח להן מדורה ושורפן, משום דהוקצו למצותן ואסור ליהנות מהם, אלא אם כן התנה מתחלה שאינו מוקצח מה שישאר⁸¹.

כא כל שמונת ימי חנוכה אומרים בשמונה עשרה על הניסים, ואם שכח ולא אמרו אם נזכר קודם שאמר את השם מן ברכת המזב שמך וכו' חוזר ומתחיל על הניסים, אבל אם לא נזכר עד לאחר שאמר את השם, גומר את חברכה ואינו חוזר⁸².

כב כל שמונת ימי חנוכה גומרים את החללים⁸³. ואין אומרים לא תחנון ולא אל ארך אפים, ולא למנצה ולא צדקתך צדק⁸³.

כג קורין בכל יום תלתא גברי בקרבנות הנשיאים שבפרשת נשא, ביום הראשון מתחילין לכתוב מן ויהי ביום כלות משה עד

שערים מצויינים בחלכה

(יה) השמן שנשאר במנורה עיי' בשו"ת לכושי מרדכי (אבהע"ז סי' ל"ח) שעמד לחסור אם סירש אשה במותר נר חנוכה ראסור כחנאח אם היא מסורשת ועיי"ש מה שהעלה בזה.

ועיי' במשנה ברורח בביאור הלכה (סי' תרע"ז) דאם לקח צלוחית שמן לנר חנוכה ונשתמש ממנה כל צרכו אין המותר שבצלוחית בכלל מותר השמן שבנר וב"כ בזכור לאברהם (ערך חנוכה) רבכה"ג מותר השמן ולא אמרינן כהא הזמנה מילתא הוא.

(יט) גומרינן את החלל ועיי' במנן אברהם (סי' קל"א סק"ג) הביא שם פלוגתא אם לומר הלל כחנוכה בכית האכל דרעת המהרי"ל (הלכות חנוכה) דאין אומרים אפי' כחנוכה ובתניא רבתי בתב דרוסא בראש חודש אין אומרים שאינו אלא מנהג אבל כחנוכה אומרים ומסיק שם שיאמרו כל אחר בביתו ועיי' באה"מ (סי' תרפ"ג).

(כ) ביום הראשון מתחילין לכתוב עיי' בשו"ת מחנה חיים (ח"ג סי' נ"א) באם לא היה מנין לקרה"ת ביום א' רחנוכה ושוב ביום שני נתקצו המנין אין להם להתחיל מן "ויהי ביום כלות משה" שהיא הסריאה מיום ראשון אלא יקראו הסדר של יום שני בנהוג.

(82) סי' תרפ"ד סעי' א'. נע"ג סי' פ"ד

סעי' פ"ז.

(83) סי' תרפ"ג.

(80) סי' תרע"ז וה"א.

(81) שם סעי' ד' ומנ"א סק"י.

לחנוכת המזבח, ללוי ויהי המקריב ביום הראשון וגו' עד מלאה קמרת, ולישראל פר אחד וגו' עד בן עמינדב. ביום השני לכהן וללוי ביום השני וגו' ולישראל ביום השלישי וגו', וכן בכל יום (כא) לכהן וללוי היום שעומדין בו, ולישראל היום שלאחריו, וביום השמיני לכהן וללוי ביום השמיני, ולישראל מתחילין ביום התשיעי וגומרין כל הסדר וגם בפרשת בהעלתך עד כן עשה את המנורה (84).

כד בשבת חנוכה מוציאין שני ספרי-תורה, בראשון קורין פרשת השבוע ובשני המפטיר בשל חנוכה יומו, ומפטירין רני ושמחי. ואם יש עוד שבת אחת מפטירין בו במלכים בנרות דשלמה. בראש חדש טבת (בחול כב) מוציאין שני ספרי-תורה, באחד קורין תלתא גברא בשל ראש חדש ואחר כך הרביעי בספר תורה השני בשל חנוכה יומו, משום דראש חודש תדיר טפי, וקיימא לן תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, ולכן מקדימין ראש חדש. ואם טעו והתחילו לקרות בשל חנוכה, ואפילו עדיין לא התחילו לקרות אלא שכבר בירך העולה, אין צריכין להפסיק אלא העולה גומר קריאתו, ואחר כך קורין להנשארים בשל ראש חדש. אם קראו ראשונה בשל ראש חדש כראוי, אלא שטעו וקראו גם את הרביעי בשל ראש חדש, אפילו נזכרו מיד לאחר שבירך הקורא, אם לא הוציאו רק ספר תורה אחת אין צריכין לקרות יותר, אבל אם הוציאו שני ספרי תורה שיש כאן חשש משום פגמו של ספר תורה, שלא יאמרו פסול הוא, צריכין לקרות בו חמישי בשל חנוכה, ואחר החמישי יאמר חצי קדיש (85).

כה חל ראש חדש טבת בשבת מוציאין שלשה ספרי תורה, בראשון קורין ששה גברי בפרשת השבוע, בשני שביעי בשל ראש שחדש ומתחילין וביום השבת ואומרים חצי קדיש, ובשלישי מפטיר בשל חנוכה יומו ומפטירין רני ושמחי, ואף על גב דתדיר קודם, זהו בקריאה שקורין

שערים מצויינים בהלכה

(כא) וכן בכל יום עיי' כפי מגדים (א"א סי' ק"מ סוס"ק ד') דאם קראו ביום א' הסדר של יום רביעי וכדומה אין קפידא ועולה כדיעבר וכ"כ ככדכי יוסף (סי' תרפ"ד) ובמשנה ברורה (שם ס"ק ג').

(כב) בראש חודש טבת בחול עיי' בטו"ז (סי' תקס"ח ס"ק ר') וכן כתבוהו שאר הפוסקים דמי שיש לו יום פקודה (יאהרצייט) כחנוכה לא יחשוב לפי ימי החנוכה אלא לפי ימי החדש ולפעמים ר"ח טבת יום אחד ולפעמים שני ימים.

שניהם, אבל בהפטרה שאין מפטירין אלא אחת, דוחין של ראש חדש וקורין של חנוכה משום פרסומי ניסא (86).
 כו בחמשח עשר בשבט ראש השנה לאילנות, אין אומרים בו תחנון, ונותגין להרבות בו במיני פירות אילנות (87).

קמ. סדר ארבע פרשיות. ובו ג' סעיפים.

א שבת שלפני ראש חדש אדר הסמוך לניסן הוא שבת פרשת שקלים (א), ואם חל ראש חדש בשבת אזי הוא שבת שקלים, ומוציאין שלשה ספרי תורה, בראשון קורין ששה בפרשת השבוע. בשני קורין השביעי בשל ראש חדש ומתחילין וביום השבת ואומרים חצי קדיש, בשלישי קורין מפטיר בפרשת שקלים ומפטירין הפטרת שקלים (1). ואם טעו ותתחילו לקרות תחלה בפרשת שקלים גומרים, והמפטיר קורא בשל ראש חדש ומפטיר גם כן הפטרת שבת וראש חדש (2).
ב שבת שלפני פורים הוא פרשת זכור (ג) והשבת שלפני ראש חדש ניסן הוא פרשת החדש, ואם חל ראש חדש בשבת אז הוא פרשת החדש.

שערים מצויינים בהלכה

א פרשת שקלים עיי' בבאה"ט (סי' תרפ"ה) ראם שבחו לקרות פרשת שקלים יחזרו להוציא ספר תורה ולקרות הפרשה והוסיף במשנה ברורה (שם סק"ב) שהוא הרין בשארי השלשה פרשיות ובזכור לאברהם (ערך ס"ת) בתב שיבולין לקרות גם במנחה אחר שקראו סדרא ריומא ובחלק ג' שם בתב ראם עבר השבת אין לה תשלומין חוץ מפרשת פרה שיקראו אותה בשבת הבאה ובן כתב באשל אברהם (אופנהיים) בשם שו"ת בית דור (סי' ס"ו) מעשה ששכחו ולא קראו פרשת פרה והורה שבשבת הבאה שהוא פרשת החודש יקראו גם אותה ובשו"ת מהר"ם שיק (סי' של"ה) בתב רגם פרשת שקלים יכולים לקרותה בשבת הבאה ובמשנה ברורה שם חביא סתם משערי אפרים ומחירושי רעק"א ראם לא קראו הפרשה אין לה תשלומין.

ב פרשת זכור עיי' בחינוך (מצוח תר"ג) רנותגת מצוח זו דק בזכרים ובמנחת חינוך האריך שם והעלה שנוהגת גם בנשים ובשו"ת בנין ציון (סי' ח') הביא בשם הגה"ס ר' נתן ארלער (רבו של החת"ס)

(1) סי' תרפ"ה.

(86) שם.

(2) שערי אפרים.

(87) מג"א סי' קנ"א סקמ"ז.

ודינו כמו ראש חדש אדר שחל בשבת. והשבת שלפני פרשת החדש הוא פרשת פרה⁸.

ג יש אומרים כי פרשת זכור ופרשת פרה הייכים לקרותם מדאורייתא, ואין קורין בהם קמן למפטיר^ג, ובני הישובים שאין להם מנין צריכין שיבאו למקום שיש מנין^ד, ואם אי אפשר להם, לכל הפחות יקראו אותן בנגינות כראוי⁴.

קמא. הלכות מגילה. ובו כ"ג סעיפים.

- א משנכנס אדר מרבין בשמחה^א וישראל שיש לו דין ודברים עם אינו יהודי ישפוט עמו בהודש זה¹.
- ב בימי מרדכי ואסתר נקהלו היהודים בשלשה עשר לחדש אדר

שערים מצויינים בחלכה

דגם הנשים הייבות והקפיד שאפי' משרתת שלו הוצרכה לילך לשמוע סדיאת פרשה זו ואינה מצות עשה שהומן גרמא דמן התורה אין קביעת זמן לקריאה זו ורק החכמים תקנו לשבת זה (עיי' בבאה"ט סי' תרפ"ה סק"ב) ובשו"ת אבני נזר (סי' תק"ט) כתב דנשים פטורות דהוי מצות עשה שהומן גרמא דהא אסור להרוג עמלק בשבת ועיי' בשו"ת ערוגת הבושם (סי' כ"ה).
 ג ואין קורין בהם קמן למפטיר ועיי' בבאה"ט (סי' תרפ"ה סק"ב) שהביא שני דעות והרמ"א (סי' רפ"ב סעי' ד') כתב שיכול לעלות ועיי' בפמ"ג (שם סק"ג) דקטן העולה לפרשת זכור לא יקרא הוא בעצמו דהא פרשת זכור הוא מדאורייתא ואין יוצאין בקריאת הקטן וצריכין ליוהר בזה במדינות אלו שהבר מצוה עולין למפטיר וקורין בעצמם.
 ד שיבאו למקום שיש מנין עיי' ברמ"א (סי' תרפ"ה סעי' ז') דאם אין מנין עשרה מ"מ יקראו בנגינתם ומעמם ובמשנה ברורה (שם ס"ק י"ו) הוסיף שיסראו מתוך הספר ועיי' בשו"ת מנחת אלעזר (ה"ב סי' א') דישוב שיש להם מנין והספר תורה פסולה יקראו בלי ברכה ואם לא נמצא כלל ספר תורה יקראו בחומש.
 א משנכנס אדר מרבין בשמחה עיי' בשו"ת חתם סופר (או"ה סי' ק"ס) שכתב טעם למה השמיט דין זה ברמב"ם ובש"ע ורק המג"א כתבו שם והוא גמרא מפורשת (תענית כ"ט).

קמא 1 תענית כ"ט.

8 סי' תרפ"ה.

4 שם סעי' ז' ובמ"ו ס"ק כ'.

לעמוד על נפשם ולהנכם מאויביהם, והיו צריכין לבקש רחמים מאת ה' יתברך שמו שיעזרם, ומצינו שכאשר היו ישראל במלחמה, התענו שיעזרם ה', וגם משה רבינו עליו השלום ביום שנלחם עם עמלק התענה, ואם כן מסתמא גם אז בימי מרדכי ואסתר התענו ביום י"ג אדר, ולכן קבלו עליהם כל ישראל יום זה לתענית צבור ונקרא "תענית אסתר", כדי לזכור שהבורא יתברך שמו רואה ושומע תפלת כל איש בעת צרתו, כאשר יתענה וישוב אל ה' בכל לבבו כמו שעשה לאבותינו בימים ההם². ומכל מקום אין תענית זה חובה כל כך, כמו ארבעה תעניות שכתובים במקרא³, ולכן יש לתקל בו בעת הצורך, כגון מעוכרות ומניקות או אפילו חולה קצת בכאב עינים שאם מצמערים הרבה לא יתענו וכן יולדת כל שלשים יום, וכן חתן בתוך שבעת ימי המשתה שלו אינו צריך להתענות ויפרעו את התענית אחר כך, אבל שאר הבריות לא יפרשו את עצמם מן הצבור, ואפילו מי שתולך בדרך וקשה עליו התענית⁴ מכל מקום צריך להתענות⁴.

ג ביום י"ד אדר הוא פורים, ואם חל פורים ביום ראשון מקדימין להתענות ביום חמישי, ואם יש אז ברית מילה יעשו את המעודה בלילה⁵, אבל הסנדיק ואבי הבן מותרין לאכול ביום, ואין צריכין להתענות ביום ששי, אבל אדם אחר ששכח ואכל ביום חמישי יתענה ביום ששי⁵.

שערים מצויינים בחלכה

(ב) וקשה עליו התענית עיי' בשו"ת בשמים ראש (סי' רל"ט) דמי שהוא איש חלש עד שעל ידי התענית קשה לו תמיד ביום שלאחריו ויצטער בפורים יש להקל והוכא בהנהות מהרש"ם (סי' תרפ"ו).

(ג) יעשו המעודה בלילת זהו דעת הטו"ז (סי' תרפ"ו ס"ק ב') אבל הרמ"א שם מתיר לעשות המעודה ביום ויתענו הקרואים למחר ביום ו' ובפרי מגדים (מ"ז שם ס"ק ב') כתב רהמיסל בהרמ"א לא הפסיד ובמשנה ברורה (שם ס"ק ז') כתב שהרבה אחרונים הסכימו לזה והבעלי ברית בעצמן היינו אבי הבן והסנדיק והמוהל אין צריכין להתענות ביום מחר חוץ מהקרואים ובשער הציון (שם אות ט"ז) הכריע בהגר"א לענין תענית אסתר דאמי' הוא אינו נרחה מותר לבעלי ברית לאכול דהא הגר"א מסיל בכל התעניות והביא שנים הפתחי תשובה (סי' תרפ"ו) הביא משו"ת משיבת נפש שהכריע בן ועיי' לעיל (סי' קכ"א) ועיי' בשער יששכר (ח"ג מאמר ימי ששון אות

(2) חיי אדם כלל קנ"ה דין ג'.

(4) סי' תרפ"ו סעי' ב'.

(5) שם ובטו"ז ועיי' פמ"ג.

(8) ע"ל סי' קכ"א.

ד לכבוד המגילה יש ללבוש בגדי שבת מכערב, וכשבא מבית הכנסת ימצא בכיתו נרות דולקות ושלחן ערוך ומטה מוצעת (6). ערבית לאחר שמונה עשרה אומרים קדיש שלם עם תתקבל, וקורין את המגילה, אחר כך אומרים ואתה קדוש (שהוא במומור למנצח על אילת השחר, שנאמר על אסתר ושם נאמר אלהי אקרא וגו' דנאמר על מקרא מגילה, דאמר ר' יהושע בן לוי (7), חייב אדם לקרות את המגילה כלילה ולשנותה ביום, שנאמר (8) אלחי אקרא יומם ולא תענה, ולילה ולא דומיה לי, ומסוך ליה ואתה קדוש וגו' (9), ואחר כך קדיש שלם בלא תתקבל, ובמצאי שבת ויהי נועם ואתה קדוש, קדיש שלם בלא תתקבל, ויתן לך, ומבדילין על הכוס עלינו (10).

ה נוהגין ליתן קודם פורים מחצית מן המטבע (ד) הקבוע באותו מקום ובאותו זמן, זכר למחצית השקל שהיו נותנים באדר לצורך קרבנות הצבור, ומנהג ליתן שלש מחצית משום דכפרשת כי תשא כתיב שלשה פעמים תרומה. ונותנין בערב לפני קריאת המגילה, ומחלקין אותן לעניים. קטן פטור ואם אכיו נתן בשבילו פעם אחת חייב לעולם, בן שלש-עשרה שנה יש אומרים דחייב ויש אומרים דפטור עד שיהא בן עשרים (11).

ו בפורים (דהיינו ביום י"ד) ערבית, שחרית ומנחה אומרים על הניסים ואם שכת, דינו כמו בחנוכה (12).
ז חייב כל אדם בין איש בין אשה לשמוע קריאת המגילה (ח)

שערים מצויינים בחלכה

ב"ד) מה שמביא מעשה מבעל קדושת לוי מבארדימשוב וגודל מעלת הצום ביום הזה.

ד) מחצית מן המטבע עיי' במשנה ברורה בביאור הלכה (סי' תרצ"ד סעי' א') דבמדינתנו יוצא מדינא במטבע קטנה שנקרא חצי נדאש אבל מבל מקום אין זה מטבע חשובה בלל אם לא שנותן גם בעד בניו הקטנים ועיי' בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' ל') דמחצית השקל אין צריך לדרקס במה יהיה ומותר ליתן מטבע היותר קטנה שהוא מחצית ממטבע השני אף שלא נקרא ולא נרשם עליה שם מחצית.

ה) לשמוע קריאת המגילה עיי' בשו"ת הלכות קטנות (סי' רע"ו) ביושבין במערה וקורין המגילה או תוסעין בשופר ואחר שומע מרחוק

(6) סי' תרצ"ח סעי' ב' ובאה"פ.	(10) סי' תרצ"ג ובמנ"א.
(7) מניקת ד.	(11) סי' תרצ"ד ובמנ"א סק"ג.
(8) תהלים ב"ב.	(12) סי' תרצ"ג סעי' ב'.
(9) הנהות מייטוני.	

כלילה וכיום 18), ולכן גם הכתולות יש להן ללכת לבית הכנסת, ואם אינן הולכות צריכין לקרות לפניהן בבית 14 וגם את הקטנים הייכים להנך אותם שישמעו קריאת המגילה, ומכל מקום לא יביאו לבית הכנסת קטנים ביותר שמבלבלים דעת השומעים 15).

שערים מצויינים בהלכה

הבת קול ולא ששמע קול הברח אלא בת קול ברור אם יצא? והשיב דאפשר כיון דבעינן (ר"ה כ"ט) שומע ומשמיע ואותו בת קול שנעקר ונצטייר באויר ופורח אין לו עוד קשר עם המשמיע לא יצא דבעינן שומע מן הפה, ויש ראיות לזה וכו' עיי"ש וכתב בתגחות וציונים מאת חמוציא לאור השו"ת הל"ק"ט [שנרפס בקראקו תרמ"ז] דלפי"ז לא יצא אם שמע תק"ש או מגילה ע"י טיליפון עיי"ש ועיי' בשו"ת ירושת פליטח (סי' ז') כתב הנאון הריין מהרנ"ש ממנוקאטש רמרח רברי חנח' הנ"ל דלא דמי לנדרון חבת קול רהתם הקול נמסך ופורח ואין לו עוד קשר עם המדבר אבל בריבור ע"י הטיליפון אין כאן שום הפסק דאותו הקול ממש שומע חבירו תיכף באותו רגע בלי שום הפסק לכן גם לדעת הלכות קטנות שפיר יוצאין ידי המצוה ועיי' בספר גליוני הש"ס (ברכות כ"ה) שנסתפק הנאון מהר"י ענגיל אם יוצאין קריאת חמנילח בשמיעה ע"י רבר אחר ופושט עצמו משו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' מ"ה) שכתב דחרש המדבר ואינו שומע אלא ע"י שעושה כלי לאזנו חייב דהרי אמרו דלסיחה ע"י רבר אחר שמה לסיחה (סוכה ל"ז) אף אנו נאמר שמיעה ע"י רבר אחר שמה שמיעה ועיי' בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' ע"ב) דמסיק ג"כ דבמנילח לא מצא איסור בשמיעה ע"י טיליפון משום דבאמת לא פסול במנילח אם נתעבה קול הקורא בשמיעה בריחוק מקום עיי"ש וכן העלה בשו"ת פני מבין (סי' ק"ג) דיוצא קריאת מגילה ע"י שמיעה זו וכ"כ בספר מנחת אהרן (סי' י"ח) אמנם במשפטי עוזיאל (ח"א סי' כ"א וח"ב סי' ל"ד) וכן הרבה בזמנינו העלו לאיסור משום דכל פעולת כח החשמל (עלעסטרי) במכונת אלו מהפכים גלי קול חאדם לגלי העלעסטרי וחוזר תיכף ומהפכו לגלי קול על ידי תגודת חמברנא שבראדיו וטיליפון וקול רם (מיסרופון) ולכן המכשיר הקולט את הקול רק קול תקליט שומע ולא קול חאדם בעצמו עיי' לעיל (סי' קכ"ט ס"ס כ') ובהלכות שבת (סי' ע"ז ס"ס ז') ועכ"פ בשעת הדחק ונחיצות גדולה יש לסמוך על גרולי הדור הקרום שהבאתי ועיי' בקונטרס עדות לישראל (מרור הלכה דף 122) שהחמיד הנרי"א הענקין לכתחלה

18) סי' תרפ"ז סעי' א' וסי' תרפ"ט סעי' א' 15) שם סעי' ו' ומנ"א סקי"א.

14) מנ"א סי' תרפ"ט סקי"א ובאח"פ.

ח מגילה של לילה אמור לקרות קודם צאת הכוכבים (ו) אף על פי שמצמער הרבה מחמת התענית, אך יכול למעום קצת קודם המגילה, כגון קאפע וכדומה, כדי להחזיק מעט מהולשת התענית (16).

ט מצות מן המובחר לשמוע קריאת המגילה בבית הכנסת (ז) במקום שיש רוב אנשים משום (17) דברוב עם חדרת מלך, ולכל הפחות יראה לשמוע אותה במנין עשרה, ואם אי אפשר לקרותה במנין יקרא אותה כל יחיד מתוך מגילה כשרה עם הברכות שלפניה (18) ואם אחד יודע לקרותה והשאר אינם יודעים, יקרא זה שהוא יודע והם ישמעו ויוצאים אף על פי שאינם עשרה, אבל ברכה שלאחריה אין אומרים רק בעשרה, ואך בלא שם ומלכות יכול גם יחיד לאמרה (19).

י מנהג בכל ישראל שחקורא אינו קורא מתוך מגילה כרוכה, אלא פושט אותה וכופלה דף על דף כמו אגרת, מפני שנקראת „אגרת הפורים”. אבל השומעים אינם צריכים לפשטה (20).

שערים מצוינים בהלכה

(ו) קודם צאת הכוכבים רין זה כתב הפר"ח (סו"י תרצ"ב) והובא גם בפמ"ג (מ"ז שם ס"ק ג') וב"ב חנר"א שם ובחיי אדם (כלל קנ"ח אות ה') כתב שיחזור ויקרא בלא ברכה. ועיי' בשערי תשובה (סי' תרצ"ב ס"ק ז') דלחולות וליוולדות מותר למהר קריאתן ועיי' בביאור הלכה שם (ר"ח מפלג המנחה) דבשעת הרחק יש להסל אף בציבור לקרות קורם הלילה קצת. ועיי' בפמ"ג (א"א סי' תרצ"ב ס"ק ו') דאם חל פורים כיום א' פשוט דאסור לקרות מבעוד יום דאין קורין המגילה בשבת, ועיי' לקמן (ס"ק י"א) דבשעת הרחק יש לצרד להתיר.

(ז) בבית הכנסת עיי' בחיי אדם (כלל קנ"ח אות ז') דמכל מקום מי שמתפלל כל השנה בקביעות במנין המיוחד לו אין צריך לילך לבית הכנסת ובמשנה ברורה בשער הציון (סי' תרפ"ז אות י') כתב דדוקא אם המנין המיוחד לו הוא ג"כ בית המדרש אלא שמיעוט אנשים מתפללים שם אז אמרינן דאין מחויבים כל כתי בנסיות חקטנות לילך לבית הכנסת חנדולה אבל אם בעל הבית יש לו מנין מיוחד בביתו אף שהוא בקביעות מסתכרא דצריך לילך לבית הכנסת הגדולה שבעיר משום פירסומא ניסא ועיי' בכאח"ט (סי' תר"צ ס"ק ט"ז) דגם אם ביתו סמוך לבית הכנסת וחלונותיו פתוחים ויכול לשמוע לביתו אמילו הכי צריך לילך רוקא לביהכנ"ס משום פירסומא

(16) סי' תרצ"ב ובמנ"א סק"ז. (19) סי' תרפ"ט סעי' ה' וסי' תרצ"ב סעי' א'.

(17) משני י"ד ב"ח. (20) סי' תר"צ סעי' י"ז ומנ"א שם.

(18) סי' תר"צ סעי' י"ח ומנ"א סקכ"ג.

יא הקורא את המגילה בין ביום ובין בלילה, מברך לפניו שלש ברכות, על מקרא מגילה, שעשה נסים ושהחיינו. ולאחר קריאתה כורכה כולה ומניחה לפניו, ומברכין ברכת הרב את ריבנו וכו' (21). אם אבל קורא את המגילה ה, וברך אחר את הברכות משום ברכת שהחיינו (22).

יב בברכת שהחיינו של יום יכווננו גם על מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים ומעודת פורים, וכן השליח צבור צריך שיכוין להוציא את הצבור גם על מצות אלו (23).

יג הקורא את המגילה צריך לכוין להוציא את כל השומעים (24). וגם השומע צריך לכוין לצאת ולשמוע כל תיבה ותיבה. שאפילו אם רק

שערים מצויינים בחלכה

ניסא ומקורו משו"ת הלכות קטנות (סי' רפ"ז) ועיי"ש בביאור הלכה מה שכתב עור בזה.

(ח) אם אבל קורא את המגילה עיי' בהנהות אמרי ברוך (יו"ד סי' שצ"א) בשם המהרי"ל ראבל תוך שכעה אסור לו לקרות המגילה בציבור ועיי' בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' קנ"ח) שנשאל אורות מי שנהג לקרות בציבור בכל שנה ושנה וקרה לו אבילות ומצדד להקל ולא דמי לחנוכה דאיתא בטו"ז (סי' תרע"א ס"ק ח') דאסור דשם אסור משום שמחה אבל בפורים הלא אין אבילות בפורים. אלא שהראו לו דברי המהרי"ל על בן אינו רוצה להקל ועיי' בנין עולם (או"ח סי' ל"ה) שכתב להקל בדליבא עדיף מיניה שיבול לקרות ברקרוק ובטעמים דלבן לא הזכירו האחרונים דין זה אלא בחנוכה וב"ב בשו"ת מחנה חיים (סי' ס') להקל בעת הצורך.

(ט) להוציא את כל השומעים עיי' בש"ע (סי' תרפ"מ סעי' ב') דחרש שומע וקטן אינו מוציא אחרים ובכאה"ט (שם ס"ק ב') ובמשנה ברורה (שם ס"ק ח') הביאו דעת הב"ה וכמה אחרונים עמו דבריעבר השומע ממנו יצא וכשערי תשובה (שם ס"ק ב') כתב רנ"ם לדעת הש"ע דאינו מוציא הוא דוקא כשאינו שומע כלל לאפוקי אם הוא שומע בשמדרים לו בקול דם או נם אם קרא בקול בינוני שהוא עצמו לא שמע השומעים ממנו יצאו.

ואם יוצאים קריאת המגילה ממי ששומע בכברות בלי בלי מכונה שתלה באזנו י"ל אפי' לדעת הש"ע ביון ששומע במקצת בשמדרים לו בקול

(21) שם וסי' תרצ"ב.

(22) שם ופמ"ג.

(23) ררה"ת.

תיבה אחת לא שמע אינו יוצא, ולכן צריך הקורא להשגיח מאד שבשעת שמרעישין ומבלבלין בהכאת המן י, ישתוק עד שיעבור הרעש לגמרי. ומכל מקום ראוי ונכון שיחיה לכל אחד מגילת כשרה כדי שיאמר בעצמו מלה במלה בלחש, פן לא ישמע תיבה אחת מן הקורא, וכן כל אשה חכמת לב שעומדת בעזרת נשים, אם אפשר מה טוב להיות לה מגילת כשרה לקרות מתוכה, כי שם קשה לשמוע והנשים הייבות כמו האנשים ²⁴). (אם לא קדשו את הלבנה ונראתה בשעת קריאת המגילה, עיין לעיל סוף סימן צ"ז).

יד הקורא צריך שיאמר את עשרת בני המן וגם תיבת עשרת הכל בנשימה אחת, להודיע שכולם נהרגו ונתלו כאחד. ונוהגין לכתחלה לומר מן המש מאות איש הכל בנשימה אחת, ובדיעבד אפילו הפסיק בין עשרת בני המן יצא, ומה שנוהגין בקצת מקומות שכל הקהל אומרים עשרת בני המן אינו מנהג נכון, אלא הקורא לבד יאמרם והקהל ישמעו כמו כל המגילה, כשאומר הקורא בלילה תחוא נדדה וגו' יגביה קולו, כי שם מתחיל עיקר חנם, וכשאומר האגרת הזאת יענע את המגילה ²⁵).

שערים מצויינים בחלכה

רס יוצאים ידי הובתם. ואם אינו שומע כלל בלי מכונה או לרעת האחרונים הנ"ל יוצאים ולרעת הש"ע נמי אפשר לומר שיוצאים והוא לפי מש"ב בהלכות קטנות (ח"ב סי' מ"ה) דשמיעה ע"י דבר אחר שמה שמיעה ולכן חרש שאינו שומע רס ע"י בלי מכונה חייב לשמוע ועי' לעיל (ס"ק ה'). ועי' בפמ"ג (מ"ז סי' רפ"ה) דסומא או אלם מהויב לשמוע משום פרסומא ניסא.

י) ומבלבלין בהכאת המן עי' ברמ"א (סי' תר"צ סעי' י"ז) דאין לכטל שום מנהג ובמנ"א (שם ס"ק ב"ב) הביא ממהרי"ק (שורש סמ"ד) דאם נמצא המנהג באיזה פוסק אין לכטלו ואפי' יש בה איזה צד איסור וגם הא דאמרינן מנהג עוסק הלכה היינו אם בנוי עב"פ על הפסיקתא וברומה והוא מנהג שנתסדר ע"י ותקין אבל מנהג שאין לו ראייה מן התורה אינה אלא בטועה עי"ש ובהתם סופר (סי' קנ"ט) כתב על מה שאמר ראפי' יש במנהג צד איסור אין לכטלו, דכזה אין אנו שומעין לו דכבר דחה ליה הפר"ח בראיות ברורות וכן נראה משו"ת הריב"ש סי' רנ"ו ועי' בשו"ת יבין ובעוז (ח"א סי' קי"ח) בדיני מנהג והובא בפתחי תשובה (סי' תר"צ) עי"ש ועי' בדעת תורה (סי' ל"ה ס"ק פ') מה שכתב עוד בדיני מנהג.

²⁴) סי' תר"צ סעי' י"ד וסי' תרפ"ט (25) שם סעי' מ"ו ובמנ"א סקי"ו וח"א. סעי' א' ובמנ"א ופמ"ג.

מִן מִי שִׁישׁ לִפְנֵי מַגִּילָה פְּסוּלָה אוֹ הוֹמֵשׁ, לֹא יִקְרָא עִם הַשְּׁלִיחַ צָבוּר, כִּי אִם הוּא קוֹרֵא אֵינּוּ יִכּוּל לְכוּיִן לְשִׁמוּעַ מִן הַשְּׁלִיחַ צָבוּר, וְאִפִּילוּ אִם הוּא יִכוּיִן, שְׂמֵא יִשְׁמַע אַחֵר מִה שֶׁהוּא קוֹרֵא וְלֹא יִכוּיִן לִקְרִיאַת הַשְּׁלִיחַ צָבוּר, וְכֵן לֹא יִסִּיעַ שׁוֹם אָדָם בְּעַל פִּה לְהַשְּׁלִיחַ צָבוּר, וְלִכֵּן אוֹתָן אַרְבַּעַת פְּסוּקֵי גְאוּלָּה שְׂאוּמְרִים הִקְהֵל בְּקוֹל רֶם, צְרִיךְ הַשְּׁלִיחַ צָבוּר לְחַזֵּר וּלְקַרְוֹתָם מִתּוֹךְ הַמַּגִּילָה הַכְּשֵׁרָה⁽²⁶⁾.

מִן מִי שֶׁכָּבֵר יֵצֵא בְּקִרְיַת מַגִּילָה וְקוֹרֵא לְהוֹצִיא אַחֵר, אִם זֶה שֶׁהוּא צְרִיךְ לְצִאת יוֹדַע בְּעִצְמוֹ לְכַרְךְ אֶת הַחֲרָכוֹת יִבְרַךְ בְּעִצְמוֹ, וְאִם הִיא אִשָּׁה מִוֵּב יוֹתֵר שֶׁהִקְוֵא יִבְרַךְ וַיֹּאמֶר אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצוּנוּ לְשִׁמוּעַ מַגִּילָה⁽²⁷⁾.

יִן בְּשַׁבַּת (שְׂאִינוּ פוֹרִים) מוֹתְרִין לְמַלְטַל אֶת הַמַּגִּילָה, וּמְכַל מְקוֹם אִם חַל פּוֹרִים בְּיוֹם א' וְא' אֵינּוּ לְהַבִּיא בְּשַׁבַּת אֶת הַמַּגִּילָה לְבֵית הַכְּנֶסֶת, אִפִּילוּ בְּעִיר שֶׁהוּא מְתוֹקֶנֶת בְּעִירוֹבִין. מִשּׁוֹם דִּהוּי מְכִיִן מִשַּׁבַּת לְחוֹל⁽²⁸⁾. יִח צָבוּר שְׂאִין לָהֶם שְׁלִיחַ צָבוּר שִׁיכּוּל לְקַרְוֹת אֶת הַמַּגִּילָה עִם הַטַּעֲמִים כְּרֵאוּי, יִכּוּל לְקַרְוֹת גַּם בְּלֹא טַעֲמִים, רַק שִׁיקְרָא אֶת הַתִּיבוֹת כְּרֵאוּי שְׂלֹא יִשְׁתַּנֵּה הַעֲנִיִן, שְׂאִם קֵרָא בְּמִקּוֹם וּמִרְדְּכֵי יוֹשֵׁב, יִשֵּׁב אוֹ כְּמִקּוֹם וְהַמֵּן נוֹפֵל, נִפֵּל, וְכִדּוּמָה, אִפִּילוּ בְּדִיעֵבֵד אֵינּוּ יוֹצֵא⁽²⁹⁾, וַיִּכּוּלִּין לַעֲשׂוֹת בְּמַגִּילָה נְקוּדוֹת וְטַעֲמִים שִׁיקְרָא כְּהוֹגֵן, כִּיּוֹן שֶׁהוּא שַׁעַת הַדַּחֲקָה, וְהֵכִי עֲדִיף טַפִּי מִמֶּה שִׁיקְרָא אַחֵר מִתּוֹךְ הַחוּמֵשׁ בְּלַחֲשׁ, דְּכִיּוֹן שׁוֹחַ הַקּוֹרֵא מִתּוֹךְ הַחוּמֵשׁ אִפִּילוּ הוּא קוֹרֵא בְּלַחֲשׁ אֵינּוּ יִכּוּל לְכוּיִן דַּעְתוֹ שִׁישְׁמַע מִהַשְּׁלִיחַ צָבוּר, וְנִמְצָא שֶׁקֵרָא רַק מִתּוֹךְ הַחוּמֵשׁ וְאֵינּוּ יוֹצֵא, וְאִם אִירַע כֵּךְ, צְרִיךְ לְחַזֵּר וּלְשַׁמְעָה מִתּוֹךְ מַגִּילָה כְּשֵׁרָה⁽³⁰⁾. יִמ צָבוּר שְׂאִין לָהֶם מַגִּילָה כְּשֵׁרָה כְּרִינָה, מְכַל מְקוֹם אִם הִיא כְּתוּכָה כְּהַלְכַתָּה רַק שְׁחֲסֵרִים אִיזָה תִיבוֹת בְּאִמְצַעָה, כִּיּוֹן שְׂלֹא

שְׁעָרִים מְצוּיִינִים בְּהַלְכָה

יִא אִם חַל פּוֹרִים בְּיוֹם א' עֵינּוּ בְּפִמ"ג (א"א ס' תְּרַצ"ב ס"ק ו') דָּאִם חַל פּוֹרִים בְּיוֹם א' פְּשׁוּט דָּאִסוּר לְקַרְוֹת מִבְּעוֹר יוֹם דָּאִין קוֹרִין בְּמַגִּילָה בְּשַׁבַּת וְעַד צֵאת הַכּוֹכָבִים יֵשׁ אִיסוּר מְלֹאכֶת שַׁבַּת וּבְמִשְׁבְּצוֹת זֶהָב (ש"ס ס"ק ג') מְצַדֵּד לְהַתִּיר לְקַרְוֹת הַמַּגִּילָה קוֹדֵם צֵאת הַכּוֹכָבִים כְּשִׁישׁ הַכְּרַח וְאוֹנֵם גְּדוּל וּמִמֵּנָן אֲבֵרָהֶם (ס' ש"מ"ב) מִשְׁמַע רַצ"ע עֵי"ש עוֹר כְּתַב הַפִּמ"ג (מ"ז ש"ס ס"ק ג') דָּאִם חַל פּוֹרִים בְּעֵרֵב שַׁבַּת וְאִירַע אוֹנֵם שְׂלֹא קֵרָאוּ הַמַּגִּילָה מִבְּעוֹר יוֹם יֵשׁ לְקַרְוֹת בֵּין הַשְּׁמִשּׁוֹת וְצִיּוֹן לְהַטו"ו (ס' ת"ר) לְעֵנִין שׁוֹפֵר.

(26) ש"ס סעי' ד'. (28) ש"ע"ת ס' תרצ"ג ו"א.

(27) ס' תרפ"ט וס' תרצ"ב סעי' ג' (29) ס' תרצ"ג סעי' י"ד ומנ"א סקמ"ו.

(80) ס' תרצ"א סעי' ט' ומנ"א ס"ק י'.

ובמנ"א סק"ה.

חסר בה ענין אחד שלם יכולין לקרות מתוכה עם הברכות, והמעות יקרא הקורא בעל פה, או יאמר לפניו בלחש מתוך החומש, אבל אם אין להם מנילה כלל או שחסר בה ענין אחד שלם, או שחסר בה בתחלה או בסוף, קורין מתוך החומש כל אחד בפני עצמו ואין מברכין ויחיד שאין לו רק מנילה פסולה קורא בה בלא ברכות⁸¹.

כ אבל תוך שבעה נוחג בכל דיני אבלות, ואסור לראות כל מיני שמחה יב, אך בנעילת הסנדל וישיבה על נבי ספסל מותר מפני שהן דברים הנראין לכל יג, בלילה אם יכול לאסוף מנין לביתו לקרות המנילה מוטב, ואם לאו יתפלל בביתו וילך לבית הכנסת לשמוע המנילה. אם הל במוצאי שבת ילך לבית הכנסת לאחר סעודה שלישית בעוד יום. וביום הולך לבית הכנסת לתפלה ולמנילה⁸².

כא מי שמת לו מתיד בתענית אסתר ובלילה הוא אונן קודם הקבורה, ישמע קריאת המנילה מאחר, ולא יאכל בשר ולא ישתה יין, כי בלילה אינו חייב במשתה, וביום לאחר יציאה מבית הכנסת קוברין את המת טו, ואחר כך יתפלל ויקרא את המנילה או ישמע מאחר, ואם שמע קריאת המנילה קודם הקבורה יצא. ומכל מקום נכון שיהזור

שערים מצויינים בחלכה

יב) ואסור לראות כל מיני שמחה ואבל לאחר ז' על שאר סרובים ואחר השלשים על אביו ואמו מותר לנגן בפורים לשמח אחרים וכש"כ אם ילך לנגן לשמחת מצוה דיאי ויאי. (פתחי תשובה סי' תרצ"ג. זמן אהרן סי' רי"ד).

יג) דברים הנראין לכל עיי' בהנהגות מהרש"ם (סי' תרצ"ו) דנראה לו דאם יש לאבל חנות פתוחה תמיד או מותר לפתחו גם ביד וט"ו דהוי כפרהסיא ועוד כתב שצריך עיון אם יש להתיר למכור חנותו לאחר בפורים מפני האבלות ויהיה שייך לאחר כל ימי אבלות.

יד) מי שמת לו מת עיי' בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' צ"ט) באחד שמתה אמו ולא נודע לו ושעה אחת קודם פורים נודע לאנשי ביתו פסק שם שלא להניד לו עד אחר פורים כיון דמצד הדין אין להניד אפילו באביו ואמו כדאיתא ביו"ד (סי' ת"ב) אלא שהרמ"א כתב שם דנוהגין להודיע להבנים זכרים בשביל קדיש וכיון דיש פלונתא בש"ע אי אבלות נוחג בפורים יותר טוב לסתור את המנהג ולא להודיע.

טו) קוברין את המת עיי' במנן אברהם (סי' תרצ"ו ס"ס ה') דביום השביעי מותר לאבל לילך עם החזן לברו ויאמר שם השכבה הוא תפלת אל מלא רחמים.

81) סי' תרצ"ז סעי' ג' וסי' תרצ"א סעי' י. 82) סי' תרצ"ו סעי' ד' ומנ"א ועי' פס"ג שם.

ויקרא בלא ברכות, ותפילין לא יניח אפילו אחר הקבורה כיון שחוא
יום ראשון באבלו. ואונן בפורים ביום מותר בכשר וכיין 83.

כב שחרית משכימין לבית הכנסת, לאחר שמונה עשרה אומרים
חצי קדיש וקורין בתורה 84) בפרשת ויבא עמלק תלתא גברי, ואחר כך
חצי קדיש, ולאחר שמכניסין את הספר תורח קורין את המגילה, לאחר
ברכה אחרונה אין אומרים בשחרית אשר הניא, ולאחר שמיים האל
המושיע אומרים שושנת יעקב וכו' ואומרים אשרי ובא לציון, קדיש שלם
עם תתקבל. ואין לחלוץ את התפילין עד לאחר קריאת המגילה, משום
דכתיב בה ויקר, ודרשינן אלו תפילין. אם יש מילח מלין קודם קריאת
המגילה משום דכתיב וששון זו מילה 84.

כג עיר שהוא מוקפת חומה 85) מימות יחושע בן נון קורין בה
בט"ו, ולא שכיחי במדינתנו יח 85.

שערים מצויינים בהלכה

86) וקורין בתורה עיי' בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' מ') והובא
בשע"ת (סי' תרצ"ג סעי' ד') בבן ברך שזמנו בט"ו הלך לעיר ביום י"ד
ודעתו לחזור ביום ט"ו לביתו שאז אינו חייב לקרות המגילה בי"ד והוא
מתפלל בביהבנ"ס עם הציבור יכול לעלות לתורה בפרשת ויבא עמלק ביון
שהוא ראוי אם ירצה שלא לחזור וכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו.

87) עיר שהוא מוקפת חומה עיי' בשו"ת פני מבין (סי' רב"ט)
דאנשי ירושלים שקורין בט"ו במוקפין ובשנה שחל ט"ו בשבת דינם שקורין
בי"ד שהוא ערב שבת אז ההולכים בספינה ואין להם מנין שם לא יקראו
המגילה ביחיד בכרבה דכבר בתב הפר"ח (סי' תר"ץ) דמוקפין חומה לא
יקראו בערב שבת ביחיד בכרבה, ועיי' בפרי מגדים (א"א תרפ"ח ס"ק י"א).

88) ולא שכיחי במדינותינו עיי' בשו"ת בשמים ראש (סי' שמ"ט)
בעיר שרבים מחזיקים מפי כותבי דברי הימים שלהם שהיא וחומתה עומדת
יותר באלפים ות"ק שנים אי צריך לקרות שם בט"ו בתב דכל דברי הימים
שלהם כביוצא מאלה מזמנים הקודמים אין בהם ממש ואין דנין עליו מאומה
ומ"מ אם בולם מחזיקים אותו בכך יקראו גם בט"ו בלא ברכה ועיי' בנימוקי
או"ח (סי' תרפ"ח) דבמדינות שאין שם שום ספק מוקפות חומה אסור
לקרות במגילה בשרה לשם מצוה נם בלא ברכה משום דלא יעבור בתיב
ועיי' במשנה ברורה (סי' תרפ"ח) ס"ק כ"ג).

**קמב. הלכות משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים
וסעודת פורים וכו' סעיפים.**

א חייב כל אדם לשלוח ^א לכל הפחות לאדם אחד שתי מתנות ^ב, דכתיב ומשלוח מנות איש לרעהו, משמע שתי מתנות לאחד. וכל המרבח לשלוח מנות לרעים הרי זה משובח ^ג, ומכל מקום מוטב להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובמשלוח מנות לרעים, כי אין שמחה גדולה ומפוארת לפני הקדוש ברוך הוא, אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות, והמשמח לב האומללים האלו דומה לשכינה, שנאמר ^ד להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים ^ה.

ב לא נקרא מנות אלא דבר שראוי לאכול ^ו כמות שהוא בלי

שערים מצויינים בהלכה

א חייב אדם כל אדם לשלוח עיי' בשו"ת בנין ציון (סי' מ"ד) שנסתפק אם הביא בעצמו ולא על ידי שליח אם יצא או לא דהא קרא בתיב "ומשלוח מנות" ובאשל אברהם מכוטשאמש (סי' תרצ"ח) בתב דגם עיי' עצמו יצא והשליחות היא לקולא שלא לומר דמצוה בו יותר משלוחו והובא באו"ח (סי' תרצ"ה) ועיי' בשו"ת שאלת שלמה (ח"ב סי' פ"ב) שגם בן העלה דיוצאין אם הביא בעצמו דהא בכל מקום אמדינן דכל מה דאיהו לא מצי עביד לא משוי שליח.

ב לאדם אחד שתי מתנות עיי' בכיבוד הלכה (סי' תרצ"ה סעי' ד') הביא מספר טורי אבן וחידושי הנרע"א שיש להסתפק באם שלח מנות לאיש עני אם קיים בזה תרתי היינו מצות שלוח מנות וגם מתנות לאביונים או נימא דצריך לקיים כל אחד בפני עצמו ועיי' בשו"ת בתב סופר (סי' קל"ט) שהאריך ג"כ בזה.

ג דבר שראוי לאכול עיי' בכאה"ט (סי' תרצ"ה ס"ק ז') במי ששלח לחבירו תרנגולת והמקבל אכלה ואח"כ ביום פורים עצמו נודע לו שהיתה טריפה אם יצא ידי חובת מנות או לא ובשו"ת תשובת מאהבה העלה דדבר פשוט שאינו יוצא ידי חובתו מפני שנפשו של אדם קצח באכילת איסור עיי' ברמב"ם (תרומות פ"ז הלכה י') ובתויו"ט (תרומות פ"ו מ"ג) ועיי' בשו"ת מהר"ם שיש (או"ח סי' שמ"א) דגם דבר שמותר להמקבל ולהמשלח אסור ג"כ אין יוצאין.

ועיי' בהנהגות מהרש"ם (סי' תרצ"ה) דאין יוצאין במעות אף שכתב

קמב 1 סי' תרצ"ה סעי' ד'. 8 לשון הרמב"ם פ"ב סח' מניכה הלכה

ט"ו י"ו.

2 ישעי' ג"ז ט"ו.

תיקון, כגון בשר ודגים מבושלים ולא חיון. או מיני מתיקה או פירות או כוס יין ומי דבש וכיוצא בו⁴.

ג כל אדם אפילו עני שבישראל חמקבל צדקה, חייב ליתן לכל הפחות שתי מתנות לשני עניים, דהיינו מתנה אחת לכל אחד, דכתיב ומתנות לאביונים משמע שתי מתנות לשני אביונים⁵, ואין מדקדקין במעות פורים אלא כל הפשרט יד ליטול נותנים לו. ומי שחוא במקום שאין שם עניים, יעכב את המעות אצלו עד שיודמנו לו עניים או ישלחם להם⁶.

ד גם הנשים חייבות במשלוח מנות ומתנות לאביונים⁷, משלוח

שערים מצויינים בחלכה

התוס' (מנילח ח' ר"ח אלא) רבפרוטה יכול לקנות בה מאכל מ"מ לא עריף מבשר חי ולא יצא.

ו במשלוח מנות ומתנות לאביונים עיי' במגן אברהם (סי' תרצ"ד ס"ק א') הביא מבעל המאור ולא יתן להם (לעניים חמעות פורים) קודם פורים ולמא אכלי לחו קודם פורים ע"כ משמע קצת דאם שלח המנות והמתנות קודם פורים והגיעו לידם בפורים יצא. דהא ליכא או חשש זה. ועיין שם במחצית השקל מה שכתב על זה. ועיי' בבאח"ט (סי' תרצ"ה ס"ק ז') שמסתפק באם שלח לחבירו קודם פורים והגיע לחבירו בפורים אי אזלינן בתר המשלח ואז לא היה מחייב בחם או בתר המסבל ואז בכר היה שעת החיוב והביא בשם יד אהרן רדעתו נוטה ריצא דבתר המסבל אזלינן ועיי' שם ביר אחרן (סי' תרצ"ח) דכמו כן באם שלח מנות ונאנסו דהיינו שנגנבו או נאכדו בדרך ולא באו לידו ולא יצא דהכל בתר המסבל אזלינן וב"כ באשל אברהם מהגר"א אויפנהיים (סי' תרצ"ד) ככן עיר ששלח מנות לכן כדך והגיע לידו בי"ד יצא אם יודע שלא יאכלם בי אם בט"ו (ראו הוא פורים שלו) דבתר שפחת המסבל אזלינן וב"כ בשו"ת מהרי"א אסאר (סי' ר"ד — ר"ז) באם שלח ע"י הראר והגיע ליד חמסבל בפורים ריצא וב"כ בשו"ת בית שערים (סי' שפ"א) ובשו"ת לבושי מדרכי (או"ח סי' ק"ח) מצרד לכאן ולכאן.

ועיי' בשו"ת מחנה חיים (ח"ג סוס"י נ"ג) באם שלח קודם פורים והיח אז קטן והגיע לחבירו בפורים ואז בכר הוא גדול אי אזלינן בתר השליחות או בתר הסבלה וסיים בצריך עיון.

ועיי' בשו"ת תשורת ש"י (סי' ט') שנסתפק מתחלה שם אם יוצא מצות מתנות לאביונים על ידי שמחל חובו לחעני ופשט עצמו ולא יצא

(6) שם סעי' ג' ד'.

(4) סי' תרצ"ה סעי' ד'.

(5) סי' תרצ"ד וט"ו סק"א.

מנות תשלח אשה לאשה ואיש לאיש, אבל מתנות לאביונים יכולה גם אשה לשלוח לאיש וכן בהיפוך. קצת נשים סומכות על בעליהן שהן שולחים גם בשבילן, ואינו נכון אלא יש לתחמיר ^ז.

ה הייבין לאכול ולשתות ^ה ולשמוח בפורים, גם בליל י"ד ישמח וירבה קצת בסעודה, וכשחל במוצאי שבת אף שצריך לעשות בשבת סעודה שלישית, ימעט קצת באכילתו ביום ליתן מקום לסעודת ליל פורים ^ז. ומכל מקום בסעודה שעושין בלילה אין יוצאין ידי חובתן, ועיקר הסעודה מצותה שיהא ביום דכתיב ימי משה, ויש להדליק נרות דרך שמחה ויום טוב גם כשעושין הסעודה ביום. וגם בליל ט"ו צריך לשמוח קצת, גם מתנות לאביונים ומנות לרעהו צריך להיות ביום, ומשום דטרידי במשלוח מנות עושין מקצת סעודה בלילה, ומתפללין מנחה בעוד היום גדול, ועושין את הסעודה לאחר מנחה, וצריכין לעשות על-כל-פנים רוב סעודה ביום, וכשחל בערב שבת עושין אותה בשחרית מפני כבוד שבת. ומוב לעסוק קצת בתורה קודם שמתחיל הסעודה, וסמך לדבר ליהודים היתה אורה ודרשינן ^ז אורה זו תורה, יש אומרים שיש לאכול מיני זרעונין בפורים וזכר לזרעונין שאכלו דניאל וחביריו בבבל, וזכר לזרעונין שאכלה אסתר, דאיתא בגמרא ^ט וישנה ואת נערוותיה לטוב, שהאכילה זרעונים ^י. (דיני על הנסים בברכת המזון עיין סימן מ"ד סעיף מ"ו, מ"ז).

ו כיון שכל הנס היה על ידי חיון, ושתי נמרדה במשתח היון ובאה אסתר במקומה, וכן ענין חסן ומפלתו היה על ידי יין, לכן הייבו חכמינו זכרונם לברכה להשתכר ביון, ואמרו חייב אינש לבסומי

שערים מצויינים בהלכה

ובמו דמקדש במלוח שאינה מסודשת ביון ראינו ראוי ליהנות בו היום שכבר נאכל עיי"ש.

ה) לאכול ולשתות עיי' בשערי תשובה (סי' תרצ"ה) הביא מכרבי יוסף ראם עשה סעודת פורים בלא להם נ"ב יצא עיי"ש ועיי' בנימוקי או"ח (סי' תרצ"ה) שהעלה שם מדברי הנמרא ולא יצא ומחויב לאכול פת בסעודת פורים וכן מחויב לאכול בשר בסעודה זו ועיי' ברמב"ם (הלכות מנילה מ"ב הלכה ט"ו).

7) סי' תרצ"ה סעי' ד' ובמנ"א.
 8) שם סעי' א' ובמנ"א.
 9) מנילה ט"ז:
 10) שם י"ג.
 11) סי' תרצ"ה סעי' א' ב'.

בפוריא (ו) עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ולפחות ישתה יותר מהרגלו כדי לזכור את הנס הגדול ויישן, ומתוך שישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי. ואולם מי שתוא חלוש בטבעו, וכן מי שיודע בעצמו שעל ידי כן יזלזל חס ושלום באיזה מצות, כברכה או בתפלה או שיבא חס ושלום לקלות ראש, מוטב שלא להשתכר וכל מעשיו יהיו לשם שמים (12).

ז האבל אפילו תוך שבועה חייב במתנות לאביונים וגם לשלוח מנות לרעהו, ומכל-מקום לא ישלח דבר של שמחה, אבל להאכל אין שולחין (ז) מנות כל שנים עשר חודש אפילו דבר שאינו של שמחה. אם הוא עני מותר לשלוח לו מעות או שאר דבר שאינו של שמחה, ואם אין במקום ההוא רק האבל עם אחד חייב לשלוח לו כדי לקיים המצוה משלוח מנות (13). דין האונן עיין לעיל סימן קמ"א סעיף כ"א.

ח אין לעשות מלאכה בפורים (ח), ומי שעושה בו מלאכה אינו רואה מאותה מלאכה סימן ברכה לעולם, ועל ידי אינו-יהודי מותר. ומותר לעסוק בפרקמטיא וכן מותר לכתוב אפילו אגרת שלום, וכן חובותיו וכל דבר שאינו צריך עיון גדול, וכל-שכן לכתוב דבר מצוה או לעשות שאר דבר מצוה, וכן לצורך פורים מותר לעשות אפילו מלאכות גמורות (14).

ט יום ט"ו אדר נקרא אצלנו שושן פורים, אין אומרים בו תחנון ולא אל ארך אפים ולא למנצח, ואסור גם בהספד ותענית (ט) (15).

שערים מצויינים בחלכה

(ו) חייב אינש לבסומי בפוריא עיי' במהר"ם שיף (סנהדרין ז') דעכשיו שותין יין שרף במקום גיהנם, והוא דבר פלא.

(ז) אבל להאכל אין שולחין עיי' בשו"ת כתב סופר (סי' קמ"א) באם שלחו מנות להאכל מותר לקבלם ואם שלח בחזרה יצא המשלח ידי חובת המצוה ועיי' בשו"ת דברי מלביאל (ח"ה סי' רל"ז) דמותר לשלוח מנות להרב כשהוא אבל רזה הוי בשילום חוב והוא דבר האבד ומותר. ולא נרע מצדקה.

(ח) אין לעשות מלאכה בפורים עיי' בפרי מגדים (מ"ז סי' תרצ"ו ס"ק א') דדוקא ביום אין עושין אבל בלילה ער הנץ החטה מותר רלא נרע מערב פסח אבל בשו"ת חתם סופר (סי' קצ"ה) כתב להחמיר.

(ט) ואסור גם בהספד ותענית כתב הרמ"א (סי' תרצ"ו סעי' ד') דאין אבילות נוהג בפורים לא בי"ד ולא בט"ו. ועיי' שם באחרונים שיש

(12) שם סעי' ב' וכשע"ת וה"א.

(14) שם סעי' א'.

(18) סי' תרצ"ו סעי' ו' וכמנ"א סקי"א. (15) סי' תרצ"ג סעי' ג' וסי' תרצ"ו סעי' ג.

ונוהגין בו קצת משתה ושמחה¹⁶ אבל אין אומרים על הנמים¹⁷,
 ומותרין לעשות בו נישואין כיון שאין אנו קורין בו את המגילה, אבל
 ביום שקורין את המגילה שאז עיקר השמחה, אין עושין נישואין,
 משום דאין מערבין שמחה בשמחה¹⁸.
 י יום י"ד וט"ו שבאדר הראשון¹⁹, גם כן אין אומרים לא תחנון
 ולא אל ארך אפים ולא למנצה, ואסורין בהספד ותענית, וביום י"ד
 מרבים קצת בסעודה²⁰.

שערים מצויינים בחלכה

פלוגתא בזה והמנהג פשט להקל בפרט בחליצת המנעלים ושיבה על נבי
 קרע ועיי' לעיל (סי' קמ"א סעי' ב') ועיי' בחכמת אדם (קונטרס מצבת
 משה אות ב') רבשושן פורים נהג כל דיני אבילות בחליצת המנעלים חוץ
 משיבה על נבי קרע ועיי' בנימוקי או"ח (סי' תרצ"ו) דדברי הרמ"א
 שכתב דאין אבילות נהג גם בט"ו הוא לשיטתו שכתב (סי' תרצ"ח סעי'
 ב') רחייב במשתה ושמחה גם בט"ו אבל אותן שלא נהגו בזה ושושן פורים
 הוא אצלם בחול אסור לנהוג קולא זו ולבטל אבילות בט"ו והוא תרתי
 דסתרי אהרדי.

י י"ד וט"ו שבאדר הראשון עיי' בשו"ת ערוגת חבשם (סי' קפ"ב)
 דחתן ביום חופתו אם הוא פורים קטן צריך להתענות ועיי' בנימוקי או"ח
 סי' תרצ"ו העלח שלא להתענות.

(18) כ"ע סי' תרצ"ו סעי' ה' התיר אף

בסורים.

(19) סי' תרצ"ז.

(16) סי' תרצ"ה סעי' ב'.

(17) סי' תרצ"ג סעי' ב'.

מצבת קודש

לזכר עולם יזכר בין הששה מליונים קדושים בני ישראל שנהרגו ונשרפו
ע"י הרשעים הנאצים ימ"ש בעת המלחמה הנוראה בשנות תרצ"ט-תש"ה

הרבני החסיד מו"ה ר' משה שמואל הענענבערג ז"ל
וזוגתו מנב"ת מרת חיה נעכה ע"ה
ובתם חנה אסתר ע"ה
ובנם רב הענענבערג ז"ל
וזוגתו מרת מלכה ע"ה

שנהרגו י"ג אדר תש"ג ולא באו לקבורת ישראל ולא ידע איש את קבורתם
ינקום ד' נקמת דמים ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו

תנצב"ה

לזכר עולם יזכר בין הששה מליונים קדושים בני ישראל שנהרגו ונשרפו
ע"י הרשעים הנאצים ימ"ש בעת המלחמה הנוראה בשנות תרצ"ט-תש"ה

הרבני מו"ה ר' יעקב רייפער ז"ל
וזוגתו מרת מעשה ליבה ע"ה

שנהרגו מ' באב תש"ג ולא באו לקבורת ישראל ולא ידע איש את קבורתם
ינקום ד' נקמת דמים ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו

תנצב"ה

זה הוא נרבת הנגיד והנדבן מו"ה היום הענענבערג זוגתו
בעד נשמת אבותיהם

מצבת קודש

לזכר עולם יזכר בן הנחרנים והנשרפים בתאי הגאז ע"י הנאצים ימ"ש
בשנת תש"ד

חרבני יו"ש מו"ח ר' חיים קאהן ע"ה
וזוגתו מנב"ת מרת בלימה ע"ה
ובנותיהם מרת יענטא, רבקה רחל, פעסל, לאה
מעיר פערענמש, תהרגו בר"ח פיון תש"ד
ולא באו לקבורת ישראל ולא ידע איש את קבורתם
ינקום ד' נקמת דמים ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו

תנצב"ח

הוא נדבת בנם ואחיהם, גיסי מו"ח יחיאל מיכל קאהן נ"י

לזכר עולם יזכר

מו"ח ר' אהרן בן שמעון ענגעלהארד ז"ל
נפטר כ"ח מנחם-אב תרצ"ו
וזוגתו מרת מרים ע"ה
שנחרגה ע"י הנאצים ימ"ש כ"ט אייר תש"ד

תנצב"ח

זה הוא נדבת בתם מרת אסתר מלכה אשת אחי מנחם זאב ברוין